

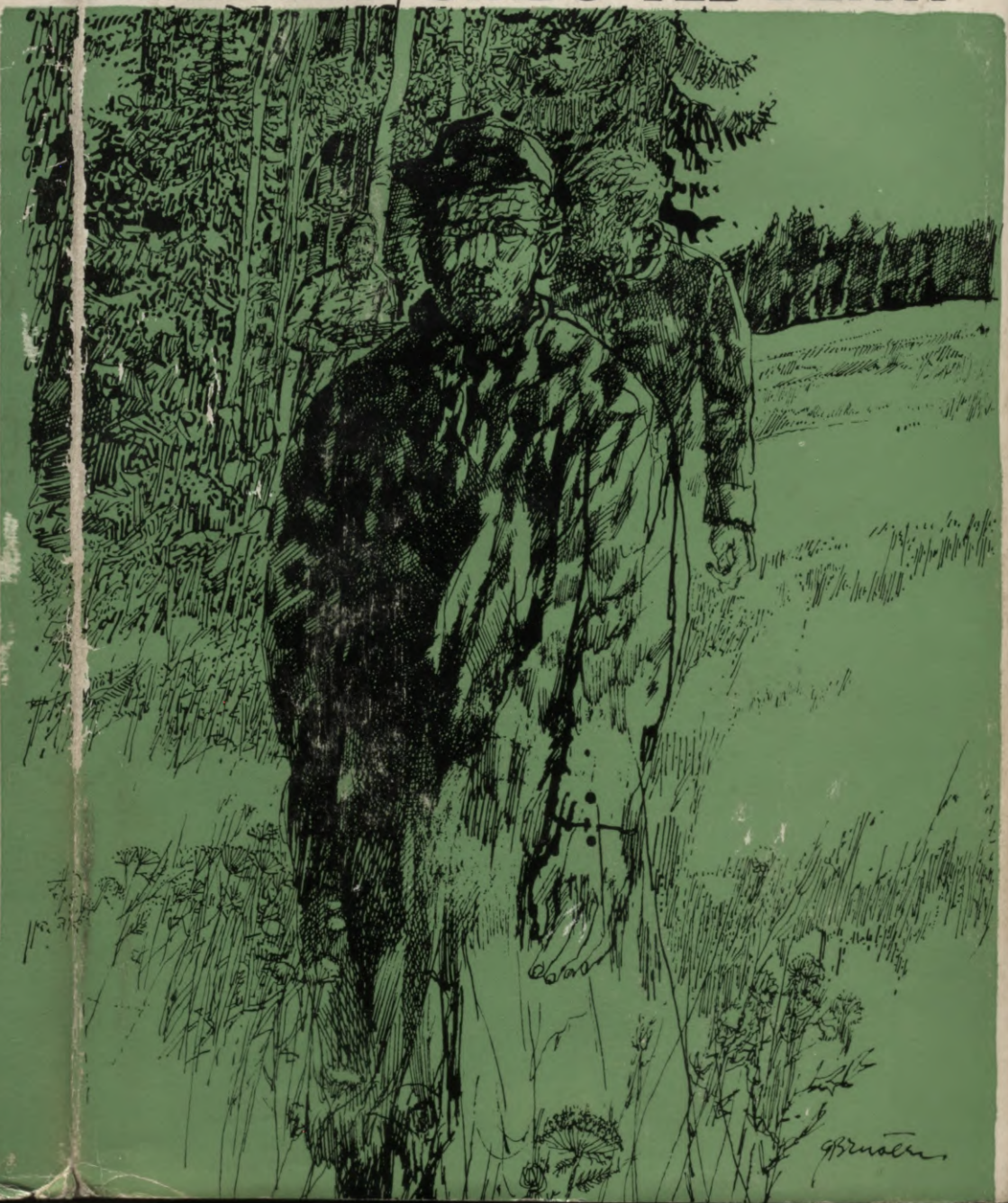
90-4
L 298

ALFREDS
DZIĻUMS

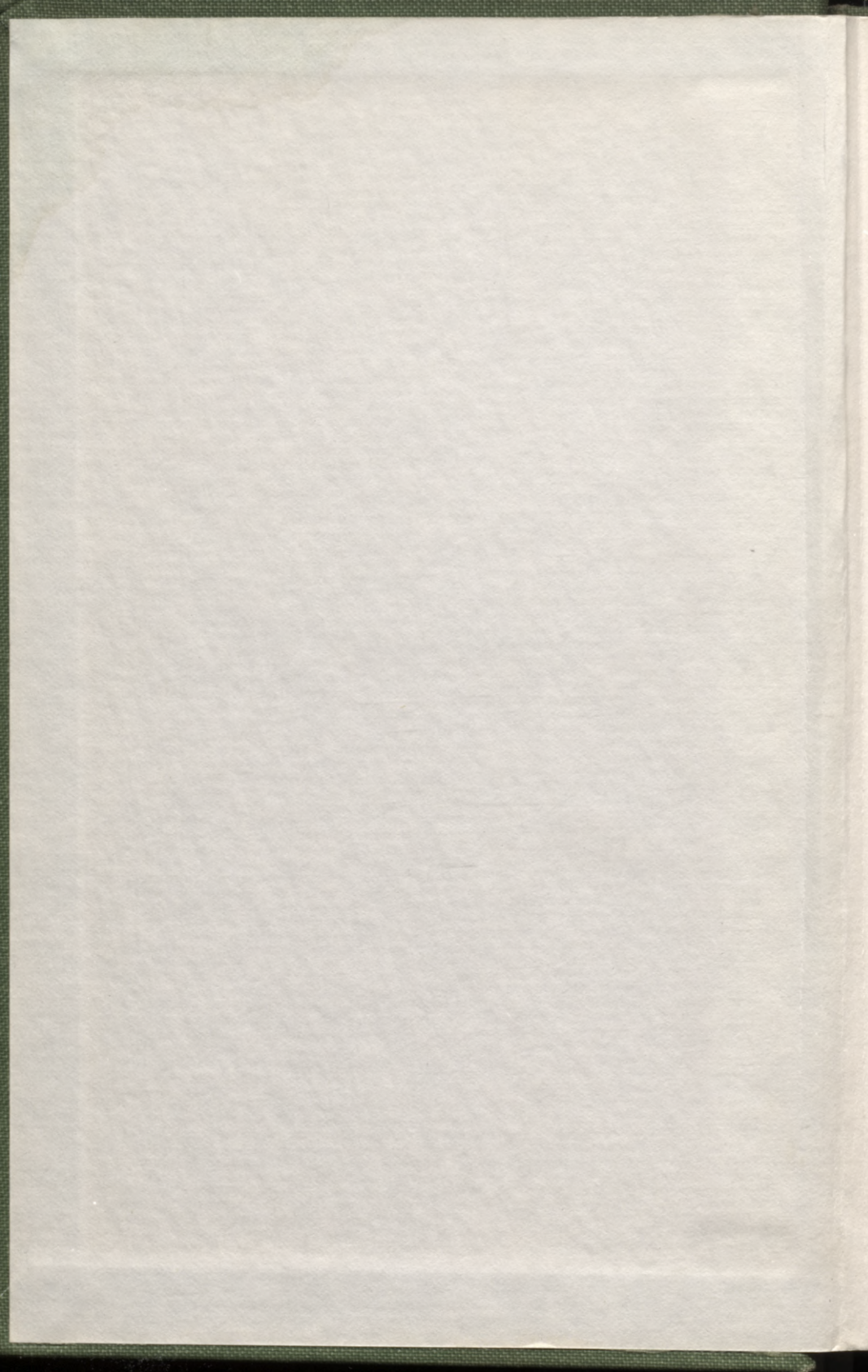
KURZEMES SIRDS VĒL DZĪVA

ALFREDS
DZIĻUMS

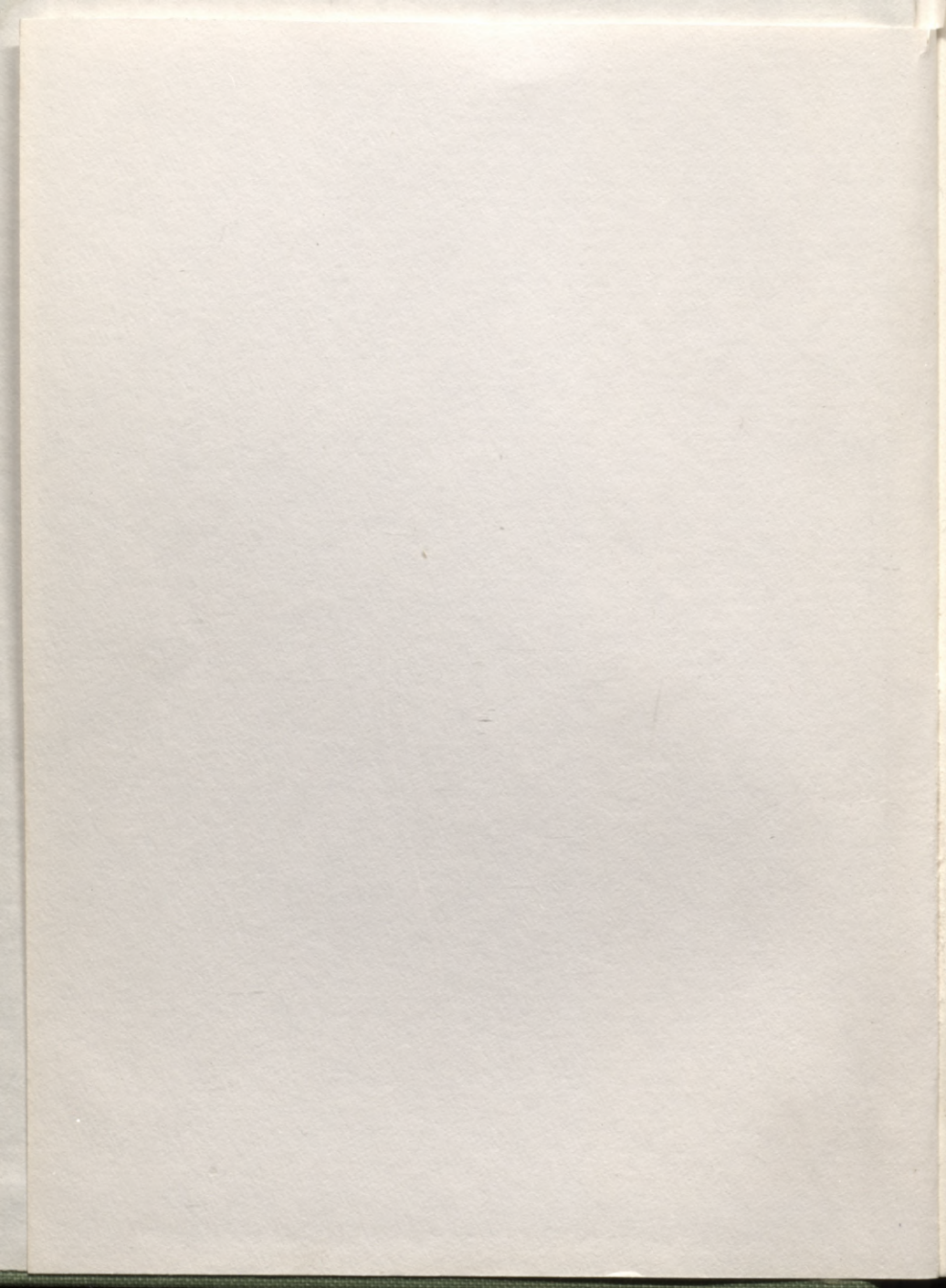
KURZEMES SIRDS VĒL DZĪVA

THE
SIXTH
EDITION
OF
THE
DIXIE

1881

NEW YORK

B, L

L 90-4

298

dubl. L

810p

ALFREDS DZIĻUMS

*KURZEMES
SIRDS
VĒL DZĪVA*

Romāns par latviešu nacionālo partizānu cīņu Kurzemē pēc kapitulācijas 1945. gada vasarā. Darbam izmantotas leģionāru piezīmes, dienasgrāmatas un dzīvo dalībnieku atmiņas.

GRĀMATU DRAUGS

1973

KF

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

91—

19105

0307027983

1.

„Kurzemes cietoksnis pastāvēja visās grūtibās, un latviešu karavīrs deva savai tautai un vēsturei jaunu varonības leģendu. 8. maijā, 1945. g. divīzijas komandieris pa telefonu paziņoja pulka un bataljona komandieriem kapitulācijas pavēli. Krievi bez ieročiem pacēlās no saviem ierakumiem un pārpludināja Kurzemes aizstāvju kaujas grāvjus. Ar ieročiem viņi to nebija spējuši.”

(Latvju Enciklopēdija)

Deviņpadsmitās divīzijas sapieru rota atradās trauksmes stāvoklī pie Blīdenes. Leģionāri neticēja kapitulācijas pavēlei. Visi sarkanarmijas lieluzbrukumi Kurzemes frontē bija atsisti. Izlūki ziņoja, ka ienaidniekam rezerves spēku vairs nav.

„Mēs nekāpsim no grāvjiem laukā!” jaunie cīnītāji protestēja.

„Vai mēs velti savus draugus te aprakām?”

„Lai vācieši kapitulē, bet Kurzeme ir mūsul!”

Virsnieki un vecākie instruktori izturējās aukstasinīgi. Pavēle jāpilda. Bet viņi domāja, ka rietumu sabiedrotie atjaunos Eiropas valstu robežas.

Āstotā maija vakarā leģionāri kurnēdami un vilcinādamies izrāpās no kauju grāvjiem. Drūmām sejām atvilkās frontes aizmugurē.

Sapieru rotā bija atlikuši sešdesmit vīri. Komandpunkts bija patvēries pussagrautās saimniecības ēkā. Tur atradās arī leģionāru civilie dokumenti, pārtikas rezerves, vēl neizsniegtās alkohola devas. Vienības rīcībā bija četras apvidus mašīnas, daži zirgi ar pajūgiem.

Nakts bija nemierīga. Leģionāri apjukuši grozīja pirkstos savas vecās pases. Vai viņi tiešām ir demobilizēti? Vai viņi var atgriezties savās mājās? Arī uz Rīgu, Vidzemi, Latgali, kur valda čeka? Daži alkohola reibumā nebija valdāmi, viņi plosījās dusmās un kauna asarās — vai bez cīņas atdosim slepkavām mūsu zemi?

„Tā nepaliks, zēni!” virsnieki centās viņus mierināt.

Trešdienas rītā, gaismai austot, viņi šķīrās. Spēkratus rotas komandieris atdeva instruktoriem un kareivjiem, vadības grupa pievēca zirgus ar pajūgiem. Sadalījuši pēdējos pārtikas krājumus, šoferi iedarbināja motorus. Rota aizbrauca uz Aizputes pusi. Pajūgos iekāpa trīspadsmiņi vīri un rotas komandiera jaunā sieva. Ārmiņas mācītājs nesēn viņus bija salaulājis, ne ērģeļu mūzikai skanot, bet artilērijas kantātes dārdoņā. Virsleitnants uzņēmās grupas vadību, bet no šī brīža viņš bija tikai — Sapiēris. Viņiem sekoja vada komandieris leitnants Niksis, ziņnesis Harijs, kaprālis Āriņš, dižkareivis Dunguriņš darba pārvalkā — visi uzticami Kurzemes kauju draugi. Vienīgi kapteinis Mamis bija nejauši pieklīdis sapiēru rotai, esot jūrnieks. Grupai vēl pievienojās ārsts un sanitāri.

Viņi brauca Ventas virzienā — trīspadsmiņi vīri un viena Sieva.

Visu dienu neviens viņus neaizturēja.

Niksim Kurzemes meži bija sveši. Viņš bija vidzemnieks, bērību pavadījis pie Gaujas. Kara gados viņš savas tēva mājas bija it kā aizmirsis. Bet šodien, kratoties izputinātā Kurzemes saimnieka ratos, viņam bija par tām jādomā. Vecā dzīvojamā ēka — gara, zema, ar salmu jumtu, apaugusi ar sūnu. Pie loga izpleties liels jasmīna krūms. Un ziedu laikā Gaujas lakstīgalas dziesma zaru biežoknī. Divaini, pēc asiņainiem posta gadiem šodien viņam bija jādomā par mazo putnu jasmīna krūmā pie vecās mājas loga...

Tad Gaujas stāvais krasts. Smilšakmeņa paugurs, kā paša radītāja pamests krēsls, kur stundām ilgi varēja sēdēt, raudzīties ūdens virpuļos un smilšu sēkļos. Maza, likumaina urga, skalodamās caur bērzu un lazdu gravu,

čakli bija sanesusi dzižās upes likumā mazu akmens oļu salu. Olainīte — cita vārda tai nebija.

Pēc apvidus kartēm meklēdami meža ceļus, vakarā viņi sasniedza Ventu. Tilts un divi sargi. Krievi jau bija aizsteigušies viņiem priekšā.

„Tagad mums jānoņem zīmotnes,” Sapiēris teica.

Vīri saprata. Viņi visi bija vienādi mežabrāļi, bet krievu acīs hitlerieši, fašistu suņi...

Zīmotnes viņi apraka turpat ceļa malā pie balta bērza.

Niksis ar Hariju aukstasinīgi tuvojās posteņiem.

„Kas nāk?” bargs jautājums, noklākšķot ieroča atdrošinātājam.

Atbilde tikpat dzestra: „Karaspēka vienība no frontes. Gribam padoties. Jātiek pāri upei.”

„Brauciet!”

Karš bija beidzies, vai viņi uzsāks cīņu ar apbruņotu vienību?

Pagaidām viņu stāvoklis nebija bīstams. Aiz Ventas sākās lieli meži. Un vakars bija klāt. Izlūki atgriezās pie ratiem.

Ārsts un trīs sanitāri klusi sarunājās. Viņus vairs ne-saistīja dienesta pienākumi un padotības kārtība. Bet viņi bija vaļsirdīgi vīri. „Mēs domājam palikt šajā pusē,” viņi teica.

„Gūstā?” Sapiēris pārsteigts jautāja.

„Varbūt gūstā, varbūt arī ne. Medicīniskais personāls noder visiem...”

Vīri saprata. Kaut arī mežabrāļu grupā ārsts vai sanitārs būtu noderīgs, viņi nekā neteica. Viņi šķirās kā draugi cerēdami un šaubīdamies, vai vēlreiz dzīvē satiksies.

Pāri Ventai pārbrauca deviņi vīri un Sieva. Krievu sargi smīnēdami noskatījās.

„Vaņkas —!” Dūnguriņš novilkā caur zobiem, slepeni taustīdams zem pārvalka noslēpto mašīnpistoli. Bet Sapiēra skats viņu savaldīja.

Jā, tas pats apdomīgais, aukstasinīgais virsleitnants, Niksis nodomāja. Viņš atcerējās Ogrī. Baigā gada vasarā tur bija novietoti kā neuzticami sapiēru pulka virsnieki un instruktori. Viņus uzmanīja tikai daži krievu politiķi.

Svešo okupantu apvainoti, vīri noturēja slepenas apspriedes, kā uzbāzīgos čekistus nolikvidēt. Vienīgi virsleitnants viņus savaldīja. Kāda nozīme nosist dažus ienaidniekus, ja atriebība prasīs simtiem upuru?

Viņi brauca līdz vēlai tumsai. Aiz kāda strauta viņi iegriezās dziļāk mežā, atjūdza zirgus, atpūtināja, padzirdīja un pabaroja.

Ari pašiem vēl netrūka maizes un konservu. Pat dažas konjaka pudeles bija līdzī. Sapieris tās bija uzticējis ziņnesim Harijam. Atzīmējot laimīgo pārklūšanu Ventai, viņš atvēlēja pušiem pāris mēriņus, ne vairāk. Sieva izsaiņoja rotas kāzu dāvanu, glīti apstrādātas glāzītes no patronu čaulām...

„Tā tas nepaliks, zēni!” Sapieris atkārtoja. Tie bija skopi vārdi, bet pagaidām viņiem citu cerību nebija. „Bet daktera vietā es gan nebūtu palicis viņpus Ventas...”

Nakts bija vēsa. Bet viņiem nebija jāguļ mitrajās sūnās, viņi iekārtojās ratos, sienā un salmos.

Starp koku zariem blāvi mirdzēja dažas zvaigznes.

Vidzemē skaidrā maija naktī vēl uzkrita salna, Niksis domāja, pēc debesu spīdekļiem vērodams, uz kuru pusi atrodas Cēsis. Tur viņš nobeidza reālskolu, pēc tam aizgāja uz valsts tehnikumu. Obligātā kara dienesta laiku pavadīja sapieru pulkā, nobeidza instruktoru kursus, kā kaprālis apmācīja jaunkareivjus. Palika virsdienestā kā vada seržants. Tajā laikā valsti okupēja sarkanarmija. Kaut pašam bija asaras acīs, pušus vajadzēja savaldīt, lai viņi neuzbruktu ienaidnieka tankiem ar granātu saišķiem. Tāda bija valdības pavēle. Nē, viņš negribēja tālāk domāt...

Ausa dzestrs ceturtdienas rīts — Debesbraukšanas diena. Kaut kur uz Kuldīgas pusi atskanēja daži šāvieni un nurrāja krievu izlūklidmašīnas. Bet mežs viņus sargāja. Dienā viņi atpūtās, naktī brauca tālāk uz Jūrkalnes pusi. Sasniedza Liepājas-Ventspils ceļu, nepamamīti tika tam pāri. Mežs kļuva paugurains, kalniņi apauguši ar bērziem, priedēm un eglēm, vietām kuploja biezi kadiķu krūmi. Pētījot apvidus kartes un virzoties pēc busoles adatas norādījuma, sestdienas rītā viņi sasniedza Užavu. Steigdamās no mežainās augstienes, upe te bija kļuvusi

rāmāka, gausi vēla saduļķotos ūdeņus uz jūras pusi. Meža ceļš izbeidzās purvainā pļavā. Tilta nekur neredzēja.

„Pāri jātiiek,” Sapieris teica, pētīdams karti, „bet atpūtīsimies, izlūkosim apkārtni.”

Viņi atjūdza zirgus, palaida purva klajumā. Izņēma no ratiem pārtiku, municiju, mugursomas, sanesa biezā eglu un sīku priedišu uzkalniņā. Divi jaunākie puisi uzņēmās sardzes dienestu.

Taču ilgi viņi nedabūja gulēt. Pēkšņi viņi izdzirda saucienu: „Krievil! Paņēma zirgus!”

„Mēs esam ielenkti!” atsteidzās otrs sargs.

Tūlīt arī atskanēja mašīnpistoļu rējiens, bet divvainā kārtā lodes kapāja koku galotnes. Vīri paspēja paķert tikai mugursomas, ieročus un municiju, pārtiku un pārējās mantas pameta, steigā vēl izspārdot uz visām pusēm.

Meža biezoknī viņi vairs nepaspēja atkāpties, vienīgi upe viņus vēl varēja glābt. Kārķu un alkšņu biezokņa sargāti, viņi sasniedza pļavu. Straujš pārskrējiens. Sapieris paķēra Sievu klēpi, pirmais ieklupa vēsajā ūdenī. Upe nebija plata, bet viņi izmirka līdz krūtīm. Nokļuvuši purva biezoknī, viņi elsdami apstājās, kā neticēdami atskatījās — vai tiešām visi tikuši pāri ložu neskarti? Kādēļ viņi nav sakapāti turpat Užavas krastā?

„Vaņkām nebija laika,” Niksis attapās. „Viņiem vispirms bija jāizdala mūsu pamestās mantas...”

„Konjaks —!” Dūnguriņš pēkšņi nobijies iesaucās.

Harijs apčamdīja savas slāpjās, izspīlētās kabatas. „To viņi nedabūja!” Un Sieva jutās lepna, izglābusi savu kāzu dāvanu...

„Bet kādēļ viņi šāva gaisā?” puisi nesaprata.

„Lai mūs aizbaidētu,” Niksis domāja. „Pēc kara arī krievs negrib mirt.”

Taču ilgi viņiem nebija laika runāt. Kas zina, vai medības nesāksies arī šajā pusē upei. Viņi uzmanīgi virzījās pa pļavmalas krūmu biezokni. Klajumā viņi pamatināja jātnieku, bet drīz tas pazuda aizaugušās upmalas likumā. Viņi iegriezās dziļāk purvā. Kājas grima staigājājā, sejas pēra pusplaukušie kārķu un melnalkšņu zari, rokas skrāpēja mežābeļu dzelkšņi. Bet viņi bija dzīvi.

Pēkšņi viņi ievēroja aizdomīgu pauguru. Likās, it kā viņus tur gaidītu krievu patruļa...

„Izvērsties!” Sapieris klusi pavēlēja.

Apbruņoti viņi vēl bija — mašīnpistoles, municija, rokas granātas, pāris tanku dūres.

Viņi izklīda, uzmanīgi tuvojās aizdomīgajai iekalnei.

Harijs pēkšņi nospļāvās. „Velns lai parauj! Bailēm lielas acis! Tikai celmi!”

Visi atvilka elpu, juta, ka bija nosvīduši.

Aiz Užavas upes sākās lielie kūdras un zāļu purvi ar sīkām priedēm, panikušām eglēm, pelēko kārkļu biežokņiem. Varbūt pirms tūkstošiem gadu jūra te bija atkāpusies, atstādama aizaugušus ezerus un viltīgus akačus. Dienām ilgi te varēja maldīties, nedzirdot ne suņa riešanu, ne gaiļa dziesmas. Laba slēptuve vajātas tautas karavīriem, lai sagaidītu īsto miera un taisnības dienu, kad ienaidniekam būs jāatstāj okupētā zeme.

Viņi kļāņoja piecas dienas un naktis — deviņi vīri un Sieva. Viņi nebija nomaldījušies, viņus vadīja armijas busole, apvidus kartes, dienās saule, naktīs zvaigznes. Viņi atpūtās uz cietākiem pauguriem noreibuši no purva dvingas un plaukstošo lapu smaržām. Bet viņiem nebija vairs pārtikas, viņi bija izsalkuši. Un krievi siroja visapkārt, viņi laupīja, izvaroja un slepkavoja. Patvaļa bija viņu kara alga...

Kādu vakaru vīri pārguruši iznāca kļajumā, ar nakts tālskatiem uzmanīgi vēroja krēslaino apkārtni. Tuvumā atradās liela saimniecība, varbūt muiža. Iebraucamais ceļš ar egļu dzīvžogu abās pusēs.

Dunguriņš kļuva nemierīgs. Draugi pazina nelielā auguma puisī ar tumšajiem matiem. Ārī frontē viņš bieži rikojās dēkaini, viens pēc sava prāta. Daži rotas draugi gan domāja, ka daudz prāta viņam nebija. Viņš bija bezbailīgs, pārdrošs, bet divainā kārtā visas dēkas viņam izdevās. Viņš vienmēr prata aizzagties garām krievu posteņiem un nolika minas pie ienaidnieka bunkura durvīm.

„Ies tikai turp un prasīs maizi!” viņš čukstēja.

Citas izejas tiešām nebija. Māja likās klusa. Viņi sagaidīja tumsu, uzmanīgi virzījās tuvāk egļu dzīvžogam.

„Kas nāk?” pēkšņi viņus iztraucēja sauciens krievu valodā.

Pirms atskanēja mašinpistoles kārtā, viņi jau bija izspraukušies cauri biežajam žogam. Tikai Hariju mazliet aizkavēja piebāztās kabatas...

Viņi steidzās pazust tumsā.

„Māmis —! Kur Māmis?” Harijs pamanija, ka trūkst devītā vīra.

„Jāiet meklēt!” Sapieris tūlīt izlēma. Tāds bija frontes likums un pienākums — ievainots biedrs jāņem līdz. Un šonakt viņi atkal jutās kā frontes ielenkumā.

Niksis ar Sapieri uzmanīgi virzījās atpakaļ. Citi palika sedzēju pozīcijā ar atdrošinātiem ieročiem. Māja atdzivojās, skanēja krievu lamu vārdi. Bet nakts viņus sargāja.

Kapteini viņi tomēr neatrada ne mirušu, ne ievainotu. Varbūt apjukumā viņš bija devies atpakaļ uz mežu, varbūt nomaldījies svešajā apkārtnē. Nekad viņi vairs nesatikās.

Viņi bija pārguruši un izsalkuši. Sapieris mēmi vēroja Sievas gaitu. Vai viņai vajadzēja kļūst lidzi partizāniem? Bet viņa tā gribēja, noteikti un nenovēršami. Viņš nekā neteica, tikai līdzjūtīgi sekoja ar acīm.

Viņi atkal virzījās uz Jūrkalnes pusi. Rīta gaismā viņi atrada purva malā karalaikā izbūvētu bunkuru. Visapkārt to slēpa pērno viršu puduri, aizmugurē slepeno mītni sargāja ūdeņains purvs.

„Te mēs varēsim mierīgi atpūsties,” Sapieris domāja, vērodams vientuļo apkārtni.

Bet trīs jaunie puisi bija apdomājušies. Viņi esot kurzemnieki, mājas sasniedzamas vienas dienas gājienā.

Neviens nemēģināja viņus atrunāt.

Viņi bija godīgi puisi, ar atbildības sajūtu. „Bet tad jūs te nedrīkstat palikt,” viņi nopietni teica.

Vīri saprata, ko viņi domāja. Bet visi bija pārguruši, vismaz Sievas dēļ viņiem te bija viena diennakts jāpavada, lai izgulētos.

Puīši nelaimīgi saskatījās. Viņi tomēr bija nolēmuši

iet savu ceļu, paļauties uz likteni. „Tikai ilgi neguliet!” viņi vēl aiziedami noteica.

Pārējie palika viršu bunkurā. Ar Sapiera atļauju Sieva atkal izdalīja katram mēriņu konjaka. Vienīgi Dunguriņam šoreiz bija jāpagaida, viņam pirmajam bija jāuzņemas sardzes dienests.

„Vēlāk, kad iesi gulēt,” Sapiers teica.

Puisis nekurnēja, viņa atbildībā bija nodotas piecas cilvēku dzīvības.

Bunkurs bija mitrs un krēslains. Durvis aizsedza maisa priekšgars. Bet uz pārno viršu paklāja bija ērta guļa.

Niksis izvilka no krūšu kabatas mazu karavīra kalendāru. To viņš bija nēsājis līdz kopš 1. janvāra, 1945. gada. Katrai dienai bija paredzēta pāris centimetru plata sleja sīkām piezīmēm.

„Kas šodien par dienu?” Harijs, miegā laizdamies, jautāja.

„Otrdienā, divdesmit otrais maijs.”

„Miers jau divas nedēļas, bet vankas vēl šaudās!”

Niksis ierakstīja kabatas kalendārā: „Aiziet Kārlis, Ēriks, Helmūts. Paliekam pieci vīrieši, viena sieviete.”

„Nebūs labi!” Sieva pazobojās, „Niksis atkal raksta.” Viņam bija divaina slava, ja viņš kaut ko atzīmēja kalendārā, tad gaidāmi pārsteigumi.

Niksis iebāza kalendāru krūšu kabatā. Kaut noguris un miega izsalcis, viņš nevarēja aizmigt. Kā murgs domās atgriezās 1941. gada jūnijs. Toreiz viņš bija aizkoman-dēts uz Liteni kursus... Patiesībā viņi bija čekas gūstekņi. Bet viņi drīkstēja iesniegt lūgumus demobilizācijai, protams, ar risku saņemt lodi — mugurā...

Un tomēr viņi iedrošinājās — divi virsnieki un četri instruktori. Vēlā stundā viņi ieradās pie politiskā komi-sāra. — Tā, negribat vairs dienēt tautas armijā? — Labi, te būs apliecības! — Tās bija raksūtas krievu valodā — atvaļināti pēc zināma likuma panta. Toreiz viņi Padomju Savienības likumus labi nepārzināja, bet paragrafs likās aizdomīgs. — Pie nometnes vārtiem viņus neaizturēja, bet viņi zināja, ka uz tiltiem un ceļu krustojumos dežurēja čekisti. Un viņi saprata, ko nozīmēja atvaļinājuma do-kumenta paragrafs... Tādēļ viņi vairījās no ceļiem, brīda

tieši pāri laukiem un pļavām, slapstījās Vidzemes mežos. Tikai vēlāk uzzināja, ka atvaļinājuma apliecības viņus bija notiesājušas kā armijai un Padomju valstij kaitīgus elementus. Parasti neuzmanīgos nošāva slepeni, mugurā...

Bet, nojautu vadīti, viņi toreiz izglābās, arī Sapieris.

Pēc nedēļas sākās karš austrumu frontē, tagad tas bija beidzies...

Sargi mainījās. Pieci vīri katrs savas stundas. Vakarā Sapieris kļuva nemierīgs. Trīs puisi bija aizgājuši. Vai viņiem tomēr neatstāt šo miera vietu?

Harijs domāja, ka nakts pieder partizāniem. Ja arī maižes nav, te viņi var apmierināt miega badu.

Sapieris negribēdams pievienojās. „Labi, līdz rīta gaismai, ne stundu ilgāk!”

Pusnaktī bija atkal Dunguriņa kārtā iet sardzē. Pārējie turpināja atpūtu, apavus nenoāvuši, ieročus satvēruši rokās. Sapieris gulēja pie bunkura durvīm. Nakts likās mierīga. Tikai reizēm ieķērcās kāds purva putns, kā iztraucēts no perēkļa. Plaukstošo bērzu smarža nespēja nomākt tīreļa sastāvējušos ūdeņu smaku. Pat gaiss likās indīgs ienaidnieka okupētā zemē.

Pēkšņi viņus uzrāva kājās Dunguriņa sauciens: „Vaņkas visapkārt!” Pašs pazuda bunkura ejā.

Sapieris, uztrūkdamijs no miega, mirkli atcerējās aizgājušos draugus. Tātad noķerti. Satvēris ieroci, atrāva maisa priekškaru.

„Nešauj, savējie!” viņu pārsteidza sauciens krievu valodā.

Tas notika vienā mirklī, automatiski. Pēc īsas šāvīņu kārtas viņi visi pārklupa iebrucēja liķim, izvērsās pakava veida ejā, eža pozīcijā. Strauja mašīnpistoļu uguns. Kauja ar laiku pamanītu ienaidnieku. Viņi atradās aizsegā, uzbrucēji klajā viršu laukā. Drīz pretinieka uguns norima, caur vaidiem un lāstiem atskanēja kļiedzieni pēc palīdzības. Tātad viņi bija ielenkti, un krieviem bija papildspēki. Savās pozīcijās viņi varētu palikt dzīvi līdz pēdējai patronai, bet tad —?

Kamēr vīri atvainēja ienaidnieku, Sieva bunkurā bija sakārtojusi viņu mugursomas. Bez uztraukuma, aukstasinīgi. Viņa tās iznesa pozīcijas ejā, izdalīja saviem

karavīriem. Nekas netika aizmirsts Viršu bunkurā.

„Atiet pāri purvam!” Sapieris komandēja. „Niksis ar Dunguriņu sedzējos!”

Viņi bija pieci kaujās rūdīti vīri un viena drosmīga sieviete. Pirms apjukušie uzbrucēji sagaidīja paligspēkus, viņi bez apdomāšanās metās skriešus tūreļa ūdenī. Kājas grimta staigājā, bet dzīvības glābjot spēka viņiem vēl pietika. Līdz vidum apšķīduši ar brūno purva rāvu, viņi sasniedza meža malā cietāku pamatu. Smagi elsdami brīdi norima. Ausa gaisma.

„Kur Āriņš?” Sapieris iesaucās.

Skriedamies ar nāvi, neviens viņa nebija ievērojis. Tikai pāri purvam pie pamestā Viršu bunkura viņi pēkšņi izdzirda spalģus šāvienus un krievu lāstus.

Āriņš bija drošsirdīgs kaprālis, laimīgi pārdzīvojis visas Kurzemes lielkaujas. Kā tas varēja notikt?

„Varbūt apmulsā, vēl samiegojies,” vīri sprieda. „Ieskrēja tieši krieviem rīklē.”

Viņi brīdi pētīja sliksnaino purvu, bet drauga nesa-gaidīja.

23. maijā Niksis ierakstīja kabatas kalendārā: „Ie-lenkti. Nakts kauja. Pazūd Āriņš.”

24. maijā: „Turpinām virzīties uz Jūrkalnes mežiem. No-vietojamies pie Liepājas-Ventspils šosejas „Dieva au-stiņā.”

25. maijā: „Guļam zem eglītēm. Apkārt krievi. Ķemmē mežus. Nav pārtikas.”

Tas bija neliels paugurs jūrmalas ciema ganībās, ap-audzis ar biežām eglītēm. Tik tālu naktis slapstīdamies viņi bija nokļuvuši. Aiz ciema ēkā varēja dzirdēt vien-muļo jūras šalkšānu. Bet viņi nezināja, kā apdzīvoto vietu sauca, viņu apvidus kartes līdz jūrmalai nesniedzās.

Bija agrs rīts. Slēpdamies biežoknī, viņi uzmanīgi vē-roja ciema ēkas. Desmit vai divpadsmit mazas saimnie-cības. Dažām mājām jau kūpēja dūmeņi. Niksis pēkšņi sajuta neizturamu izsalkumu. Bet maizes vārda viņi ne-drīkstēja pieminēt, lai bads viņus neiedzītu izmisumā.

„Es iešu izlūkos,” viņš pēkšņi teica.

Sapieris brīdi domāja. Viņi bija atlikuši tikai četri vīri.

Bet citas izejas nebija, viņiem jālūdz palīdzība. „Labi. Bet mašīnpistoli neņem līdz! Mazā kabatā ir?”

„Ir.”

„Tad ar Dieva palīgu! Mēs novērosim.”

Ciņainās gamībās aizlocījās lopu iemītas takas. Jaunā zāle rīta rasā mirdzēja kā sudraba paklājs. Viņš gāja atklāti, pašaudamies uz likteņa lēmumu.

No kāda pagalma iznāca vecs, salicis vīrs. Uzlicis plaukstu virs acīm, skatījās pret rītiem. Saule tikko bija iznirusi virs mežu galotnēm. — Vai viņš redzēja aizdomīgo ciemiņu? Viņš iegriezās gamību aplokā un nāca pretī. Viņi satikās.

Niksis zināja, kāds viņš izskatījās. Ar purva rāvā notraipītām karavīra drēbēm, seja apaugusi ar bārdu, nemazgājies, novājējis, drudzainām, bezmiegā iekaisušām acīm. Bet viņam bija jārūnā.

„Vai nevar dabūt maizi?”

Večuks klusēdams viņu vēroja. „Leģionārs —?”

Niksis pamāja ar galvu.

„Cik jūs esat?”

Niksis aizdomīgi ieskatījās večuka acīs. Ko gan viņš saticis? Varbūt ieskrējis lamatās? „Es esmu viens,” viņš meloja.

Vecais saimnieks uzmanīgi paraudzījās apkārt, tad nopietni teica: „Dēls, mājās mums nekā nav, esam izēsti un izlauzīti. Ja arī būtu kāds maizes gabals atlicis, nedrīkstētu tev dot. Pasaki saviem likteņa biedriem, ka ciems ir pilns ar krieviem. Vakar mežos bija kaujas ar tādiem kā jūs. Šodien viņi ies atkal. Ar suņiem. Izdomājiet paši kā paglābties, tad vēlāk redzēsīm.” Vairāk viņš nerunāja, atgriezās pagalmā.

Niksis saguris, vienaldzīgs gāja atpakaļ. Rasā palika tumša sliede kā ēsmas krievu asinssuņiem. Bet divainā kārtā viņš nejuta bailu — viss Dieva ziņā.

Palicēji viņu sagaidīja biežokni ar izsalkušām acīm. „Nu —?”

„Domāju, ka no mana nokārtā deguna jau zināt, kas mums gaidāms.” Viņš izstāstīja, ko vecais zvejnieks bija teicis. „Krievi drīz nāks laukā ar suņiem tieši pa manām pēdām...”

„Tad veikli jālasās prom!” Harijs ātri izlēma, aptautīdams kabatās atlikušās konjaka pudeles.

Sapiēris brīdi intensīvi domāja. Būtu viņš nokļuvis ienaidnieka ielenkumā frontē, viņš būtu gudrāks. Rīts bija gaišs un saulains, ganības pārskatāmas, mežs tālu, ienaidnieks tuvu. Likās, šoreiz arī viņam pietrūka padoma.

Tad Sieva mierīgi teica: „Paliksim Dieva austiņā!”

Dieva austiņa? Vai viņa domāja šo egļu pudurīti ganību klajumā? Vieta tiešām bija skaista. Paugura nogāzē draudzīgi čaloja maza urga ar dzidru ūdeni. Rīts saulains, kaut kur klaigāja kaijas. Tikai rasā ievilkta sliede — turpu un atpakaļ...

Bet Dievs laikam večukam kaut ko bija pačukstējis. Viņš iedzina gatvē divas govīs. No kaimiņu pagalma kāda sieva palaida ganībās otras divas. Drīz no visām zvejnieku ciema sētām salasījās kopā prāvs ganāmpulks. Naktis lopi stāvēja katrs savā kūtī, bet dienās klaīņoja savā vaļā kopējās ganībās. Un vecais vīrs šorit govīs tišām dzina uz mežabrāļu slēptuves pusi. Lopi izbrādāja cilvēka pēdu ievilkto rasas sliedi, ošņādami gaisu, drūzmējās ap egļu pauguru, tad nomierinājušās sāka plūkt jauno pavasara zāli.

Viņi palika Dieva austiņā.

Pēc brīža ciems atdzīvojās krievu valodas komandās. Vienības aizgāja pa ceļu šaudīdamās un klaigādamas, it kā tišām aizbaidēdamas krūmos slēpušos partizānus. Mežmalā viņi izvērās ķēdē. Cita patruļa ar saitēs piesietiem suņiem nāca tieši pār ganībām govju iemītās pēdās. Lopi šņāca, purinādami ragus, raudamies sāņus no suņiem, it kā zinādami, ka reiz arī viņus iesprostos kopējā kolchoza kūtī...

Patruļa aizgāja egļu pauguram garām, svaigajā rīta gaisā atstādama machorkas smaku...

Vecais zvejnieks nevarēja viņiem iedot maizi, bet viņš izglāba viņu dzīvības. Viņi palika ganību eglēs. Konjaks vēl bija krājumā, un strautā dzidrs ūdens. Bads vēl bija paciešams.

26. maijā Niksis atkal ierakstīja kalendāra ailē: „Dieva austiņā. Āpkārt „ķemmes.” Nav pārtikas.”

27. maijā: „Dieva austiņā. Stāvoklis bēdīgs. Visapkārt krievi. Nav pārtikas.”

28. maijā: „Naktī virzāmieš dzilāk mežā. Bads. Spēki gurst.”

Partizānu medības Jūrkalnes rajonā bija beigušās. Vairākas dienas krievi bija staigājuši mežus cauri klaiņādami un šaudīdamies. Ar nolūku, lai paši nekristu no mežabrāļu lodēm. Karš taču bija beidzies...

Vajāto cilvēku grupa atrada patvērumu biezā priežu un egļu audzē. Guļot viņu augumus noslēpa brūnie pērno paparžu vēdekļi un jaunie šī pavasara dzinumi. Bet viņus mocīja bads. Arī konjaka krājumi sāka izsīkt.

Sapiera jaunā sieva pēdējā laikā bija kļuvusi mazrunīga. Bet šodien viņa pēkšņi jautāja: „Vai jūs paliksiet te uz vietas?”

Puiši satrūkās. Vai arī viņa atkritis?

„Kas tev padomā?” vīrs nelaimīgi jautāja.

„Es nevaru noskatīties, ka mēs pieci tišām mirstam badā. Te mežā jums no manis nekāda palīga nav, bet ārpusē es kaut ko varu darīt. Es esmu sieviete, krievi ir prom, kas mani raus? Iešu uz Liepāju!”

— Uz Liepāju! Vīri zināja, ka ziemeļvidzemnieks Sapiers pirmo reizi Kurzemes meiteni bija saticis Liepājā. Viņa pazina pilsētu, viņai tur dzīvoja radi. Ja viņai ceļojums izdotos, kāds padoms rastos. Sievietes tādās reizēs vadās no sajūtām. Bet cik tālu ir Liepāja no Jūrkalnes? Vai viņa, badā pagurusi, spēš aiziet?

„Kāds mani pavadīs rastos vai smagajā mašīnā.”

Viņa tūlīt posās ceļā. „Un manis dēļ citu vietu nemeklējiet! Ja kas gadīsies, drīzāk viņi man mēli izraus nekā...”

Vīri mēmi noskatījās. Viņi pazina karavīra Sievu.

Vīrs viņu pavadīja līdz strautam. Viņu šķiršamos noslēpa zemzaraino egļu krēsla. Katrs solis ārpus meža tagad varēja būt liktenīgs. Atgriezies viņš visu dienu nerunāja.

Vakarā Niksis ierakstīja kabatas kalendārā: „Sapiera Sieva aiziet izlūku gaitās uz Liepāju. Iekārtojam nometni.”

Bads kļuva neizturams. Otrā rītā, gaismai crustot, Niksis uztrūkās no murga. Piecēlās sēdus, centās sakarīgi domāt. Reiba galva.

Arī Harijs pamodās. „Kas ir?” apjucis jautāja.

„Mums kaut kas jāizgudro. Cik ilgi mēs to izturēsim?”

Neatbildams jautājums. Krievi šaudīdamies bija aizbaidējuši arī meža zvērus.

„Es vakar maniju uz stigas zirga pēdas. Te tuvumā vajag būt kādām mājām.”

„Tad ceļamies!” Harijs vienkārši teica.

Viņi noslēpa ieročus zem drēbēm. Klusi, uzmanīgi izgāja uz kvartāla stigas. Mežs vēl snauda rīta krēslā. Smaržoja pusplaukušie bērzi. Viņi gāja un stājās, vērodami zirga pakavu nospiedumus, ostīja svaigo rīta gaisu.

„Ja tuvumā būtu krievu postenis, tad smirdētu mačorka...” Harijs domāja.

Stigu šķērsoja iebraukts ceļš. Viņi gāja, stājās, klausījās.

Dziedāja gailis.

„Nu, ko es teicu!” Niksis čukstēja.

Viņi iznāca klajumā. Mājas meža vidū. Vēroja, saskatījās, mēmi virzījās ēkām tuvāk, slēpdamies bērzu jaunaudzē. Gailis dziedāja lielīgi un skaļi. Saule jau bija uzlēkusi, paagalms pielījis ar spožu gaismu. Pēc brīža atvērās istabas durvis, iznāca sirmā māmuļa ar spaini rokā, lēni aizgāja uz kūti. Tad istabas durvis parādījās jaunāka sieviete. Niksis pielika pie acīm tālskatu, pievilka tuvu viņas seju. Nopietna, rūpju nomākta, it kā raudājusi. Arī viņa aizgāja uz kūti. Abi mežabrāļi stāvēja bērzu audzē, saskatījās un gaidīja.

Sievietes izdzina ganībās četras govīs. Jaunākā aizvēra aploka vārtus, nāca atpakaļ. Tālskatu pie acīm pielika Harijs.

„Viņai ir aizvests vīrs,” viņš sprieda.

„Varbūt Vidzemes bēgle,” Niksis domāja.

Viņi nesteidzās, vēroja apkārtni līdz brokasta laikam. Gausi kūpēja dzīvojamās ēkas dūmvads. Viņiem likās, ka līdz bērzu audzei atplūda ceptas gaļas smarža...

No istabas izskrēja divas meitenes, brīdi plosījās pagalmā. Dzeltenas matu biželes mirdzēja rīta saulē. Tad abas aizskrēja aiz ēkas stūra.

„Tām vajaga būt labām mājām,” Niksis domāja.

„Tad negaidām —” Harijs bija kļuvis nepacietīgs.

„Jādomā, ka nenodarām viņam ļaunu —”

„Vai mēs kādi laupītāji?”

„Ne tas. Varbūt citā slēptuvē krievu postenis vēro mūs...”

„Nedomāju. Tad mēs būtu saoduši viņa smaku.”

„Labi. Tu vai es —? Vienam jāpaliek aizsegā.”

„Ej vien!” Harijs bija pieradis, ka arī frontē Niksis uzņēmās bīstmākos izlūku gājienus.”

Niksis atdeva viņam ieroci, aptaustāja kabatā pistoli. Viņš vairs nedomāja par sekām. Bija novērots, izlemts, jādara. Un apņēmīgiem soļiem izgāja no slēptuves.

Brīdi apstājās svešās mājas pagalmā, uzmanīgi vēroja ēkas, lietas, apkārtni. Suņa nemanīja. No istabas atkal iznāca vecā māmuļa, uzlikusi plaukstu virs acīm, brīdi cieši viņu vēroja. Tad māja ar roku.

Niksis gāja. Vecenīte pagriezās pret istabas durvīm, bez vārdiem aicināja sekot. Viņi iegāja krēslainā priekštelpā. Te smaržoja pēc miltiem un svaigi ceptas maizes. Vecā saimniece veikli atrada maisu, iebēra tajā no kurviša kartupeļus, nocēla no plaukta maizes kukuli. No iegriezta klaipa nogriezta biezu šķēli, uztriepa sviesta kārtu.

„Tas, dēls, tev pašam! Pārējo aiznes draugam un izdaliet!”

Niksis neattapās pateikties. Neapjauta, cik ātri bija norijis biezo maizes riku. Sakaunējās.

Priekšnama durvis parādījās jaunā saimniece. Viņas nomāktie sejas vaibsti brīdi kļuva gaišāki. Bet arī viņa nekā neteica. Vārdi te bija lieki. Kurzemes ļaudis zināja, kādas briesmas iebrukušas mājās, laukos un mežos. Viņa brīdi gāja vajātam bēglim blakus kā tuvam, ilgi gaidītam ciemiņam. Viņa pat nepaskatījās apkārt, viņa vairs nejuta baili.

„Tur gatves galā ir žaģaru kaudze,” viņa apstādamās teica, „nākošā naktī paskatieties tajā!”

Viņa nejautāja, cik mežabrāļu apmetušies māju tuvumā, bet viņa zināja, ka nu viņas, divas sievas un divi bērni, varēs justies drošāk.

Niksis pateicīgi māja ar galvu.

„Ar Dieva palīgu!” Tad viņa atgriezās pagalmā.

runāsim par to. Ir kāda cita lieta. Tur ganībās es redzēju pūsmucu..."

Kāda tai nozīme?

„Ja mēs varētu to uz pāris dienām aizņemties. Mums būtu jāpārkrāso drēbes, tādi mēs nevaram apkārt staigāt.”

Arī Niksis bija domājis, ka viņiem jāpiemērojas apvidum. Bet viņi nevar aiziet uz Dancigera ķīmisko fabriku un nodot drēbes pārkrāsošanai. Sapieris bija pieminējis mucu. Niksis saprata.

„Tad jāsāk plēst alkšņu un kārķu mizas,” viņš teica.

„Arī krūkļu purvā ir diezgan. Bet uguns jākurina kaut kur dziļāk mežā.”

Tas bija izlemts. Ja viņiem vēl mēnesis jāslapstās, ar karavīru drēbēm viņi nevar dienas laikā nekur rādīties.

Citu vakaru viņi pievēca aprūsējušo pūsmucu, aiznesa to biežokni pie purva strauta. Dienā sakrāva no akmeņiem kurtuvi, uzlika mucu, pielēja ar ūdeni, iebēra svaigās koku mizas un pāris stundas vārīja. Tad noģērba virsdrēbes, iemēra vārošajā virā armijas svārkus un bikses, maisīja un kurināja uguni. Diena bija saulaina, sauso zaru dūmi necēlās pāri koku galotnēm, klīda turpat pusplaukušo alkšņu pazarēs. Noģērbusies kaili, viņi mazgājās strauta ūdenī, kāvās ar odiem, bet garastāvoklis atkal bija možs.

Izvārtos apģērba gabalus viņi izvilka no vārošā ūdens, sakāra koku zaros. Pievakarē pārkrāsošanās drēbes viņi varēja atkal vilkt mugurā. Viņi paši brīnījās, cik labi svarīgais darbs bija izdevies. Viņi pārmaiņus gāja mežā, citi novērtēja drēbju aizsarga krāsu. Starp eglēm, alkšņiem un kārķu krūmiem paviršs cilvēka skats mežabrāli vairs nevarēja pamānīt.

„Dancigers to nebūtu izdarījis labāk,” viņi lielija paši savu darbu.

Uz veco vietu viņi vairs neatgriezās.

„Gan tava Sieva mūs atradīs,” Harijs mierināja Sapieri. Vairāk viņš nekā neteica, bet visi zināja, ko viņš domāja. Kaut varonīgā sieviete aizejot teica, lai viņas mēles dēļ nebaidās...

Sapieris klusēdams pievienojās.

30. maijā Niksis ierakstīja kabatas kalendārā: „Iekārtojam nometni „Dancigers.” Pārkrāsojam drēbes.”

31. maijā: „Diena mierīga.”

1. jūnijā: „Naktī atkal ejam uz labajām mājām.”

2. jūnijā: „Uztura apstākļi uzlabojas. Garastāvoklis možs.”

3. jūnijā: „Rikojam medibas. Krievi mierīgi.”

4. jūnijā: Parastās dienas gaitas.”

5. jūnijā: „Atgriežas Sieva. Jaunas ziņas un pārtika. Iet jautri.”

Sieva tiešām atgriezās. Un ko gan viņa nebija atnesusi, šī rosīgā, pārdrošā karavīra Sieva! Maizi, konservus, cigaretes. Un jaunas ziņas. Krieviem no Latvijas jāaiziet. Liepājā ar steigu tīra ielas, gaida sabiedroto komisiju.

Mežabrāļi pārsteigti klausījās. Tik svarīgu ziņu dēļ nevarēja žēlot konjaka pudeli. Tiešām gāja jautri.

„Tač par agru esam pārkrāsojuši drēbes...” Dunguriņš teica.

Tikai tagad Sieva pamanija, kādi viņas vīri izskatījās. „Bet nesāciet līst no meža laukā par agrul” viņa nopietni teica.

„Nebūtu par jaunu vēl kādu poļitruku nolaist no kājas pirms viņi aizvācas!”

Likās, arī Sapieris ticēja Sievas stāstam. Bija jātic. Vai citādi bija nozīmes ziedot miljoniem cilvēku dzīvības, ja tautas pēc kara nevarētu brīvi dzīvot savās zemēs? Vecās Eiropas valstu robežas atjaunos, kā gan citādi?

Vienīgi Niksis klusēja. Viņš pazina vidzemnieku Sapieri. Ideālists. Taisns domās un darbos. Nīst liekuļus un sava labuma meklētājus. Karsti tic tautas nākotnei. Bet viņš pazina arī viņa Sievu. Vai viņa teica visu, ko zināja? Vai viņa negribēja tikai nomierināt savus mežabrāļus?

„Varbūt tīšām palaiestas baumas,” viņš uzmanīgi teica.

Vīri aizdomīgi saskatījās. Viņi sminēja, viegli iereibuši. Padomju Savienība nav vienīgā kara uzvarētāja, viņi domāja. Rietumu sabiedrotie taču cīnījās par brīvību,

cilvēku un tautu tiesībām pašām lemt savu nākotni. Un Sieva bija ieradusies no Liepājas, tur cilvēki gan zināja, kas pasaulē notiek. Viņi te mežā dzīvoja kā maisā.

Sieva tiešām zināja, kas ārpusē notiek. Ejot uz Liepāju, viņa pati bija redzējusi saķerto viriešu barus. Viņa bija dzirdējusi no radiem un draugiem neskaitāmus briesmu darbus. Bet vai viņa drīkstēja to stāstīt saviem mežabrāļiem? — Sagūstītos cilvēkus dzina bez uztura un ūdens no vienas vietas uz otru. No Tukuma uz Kuldīgu, atkal atpakaļ. Zēnus, vīrus līdz sešdesmit gadiem, četrus katrā rindā. Pārguruši, apputējuši, cits apģērbies, cits kā no lauka paņemts kreklā un pastalās. Visapkārt bruņoti čekisti ar suņiem. Ja kāds paklupis, tur arī nošauts palicis. Naktīs viņus sadzina šķūņos vai uz klaja lauka cieši apsargātus. Sākumā arī dažs vietējais komūnists streikuļojis blakus aizsargam. Cik noraudājušos sievu viņa nebija satikusi! Viņas gāja pa Kurzemes ceļiem, meklēja un taujāja, uz kuru pusi viņi aizdzīti, vai nav redzēts kāds paziņa. Neviena latviešu virieša viņa neredzēja, tikai krievus un krievus. Tā bija baiga sajūta. Lauki sējami, bet arāja neviena. Daža dūšīgāka sieva pati bija jūgusi zirgu ecēsā, kaisīja sēklu kā mācēdama. — Bet vai viņa drīkstēja to stāstīt saviem mežabrāļiem? — Un bērnus, četrpadsmit un piecpadsmit gadus vecus, zēnus un meitenes, sadzina apriņķa pilsētās, dažās dienās apmācīja norakto mīnu meklēšanai. Ar tērauda rīkstēm viņi pārstaigāja visus aizdomīgos rajonus. Katru atrasto mīnu bērniem vajadzēja ar rokām izrakt. Krievi turējās aizmugurē. Cik daudz nelaimes gadījumu nenotika, cik latviešu bērnu nenonāvēja un nesakropļoja nejaušas eksplozijas! — Vai viņa visu to drīkstēja stāstīt saviem vīriem? — Un krievu izvirtušās mežonības! Pie Saldus atrasta trīspadsmit gadus veca meitene neskaitāmas reizes izvarota, asiņaina gulējusi ievilkta krūmā. Visi locekļi izlauzti. Nelaimīgā nogādāta Kuldīgas slimnīcā, tur māsai vēl pusnemaņā pateikusi, cik krievu viņu mocījuši. Tūlīt arī nomirusi. Aizputes apriņķī kādās meža mājās uzieti pieci sieviešu liķi, sakruti viens virs otra. Visām atrastas izvarošanas pazīmes, pēc tam negēļi upuriem pārgriezuši rīkles. Visa Kurzeme vaid nāvē un mokās, katru

dienu viņa dzirdēja jaunus šausmu stāstus, bet te mežā viņa cieta klusu. Frontē viņas vīri zināja kā cīnīties ar ienaidnieku, te viņi bija nevarīgi, paši slēpjami un sarģājami kā bērni. Atriebības dusmās viņi var izdarīt tikai muļķības.

„Liepājā runā, ka krievi aizies piecpadsmitā jūnijā,” viņa tikai skopi pateica.

Sapieris aizdomīgi vēroja viņas seju. Tā bija kļuvusi cieta kā karavīram, ne smaīdu, ne maiguma viņa Kurzemes meitenes acīs.

„Drošības dēļ tomēr iesim vēl dziļāk mežā,” viņš teica.

Vīri bija ieraduši viņam klausīt. Viņi cēlās, pievāca ieročus, municiju un virzījās tālāk prom no jūras.

Priedes, egles un kadiķi. Vietām biezi paparžu ceri. Jaunie dzinumi jau bija nomākuši vecos stublājus, roboto lapu vēdekļi nosedza pamežu kā ar biezu paklāju. Mežabrāļiem apsēžoties, papardes aizsedza viņu galvas.

Katrai apmešanās vietai viņi atcerējās iedevuši īpašu vārdu. Viņi izglābās no Viršu bunkura, viņus pasargāja Dieva austiņa, te viņi atrada patvērumu Paparžu pilsētā. Tikai odu mākoņi džinkstēdami vēlās laukā no purvā sastāvējušiem ūdeņiem, asinskāri uzbruka meža ļaudīm. Nelīdzēja tabakas dūmi, nogura rokas, atgaiņājoties ar priežu zariem. Viņiem uzpampa sejas, ausis un kailie roku stilbi. Tādas mocības partizānu kara plānos nebija paredzētas. Insektu miljonus nevarēja atvainīt ar mašīnpistolēm un rokas granātām, tas bija neuzvarams ienaidnieks siltajās jūnija naktīs purvu un krūmāju biežoknī. Duguriņš reizēm neizturēja, strauji pietrūkās kājās, skrēja uz citu vietu un nokrita sūnās. Brīdi viņš no ienaidnieka izbēga, bet drīz odu bari viņu atkal atrada.

Reizēm nemierīgais puisis, ar dzīvnieka instinktu, viens aizklīda tālu uz Užavas pusi, neslēpdams savu drošo sargu mašīnpistoli. Viņš atnesa uz nometni maizi, gaļu, pienu, viņš bija atradis labus cilvēkus, mežabrāļu atbalstītājus. Bet slēpa māju vārdus, pat draugi tos nedrīkstēja zināt.

Sapieris reizēm bija sašutis. „Tu pārāk atklāti vazājies apkārt, Duguriņ!” viņš rājās. „Kā mēs zināsim, ja ar tevi kas notiek?”

„Ja vakarā neesmu atpakaļ, tad lasieties uz citu vietu! Mums maizes taču vajaga! Cik ilgi mēs labos kaimiņus izmantosim, savas nodevas jādod arī citiem.”

Neviens nespēja viņu pārliecināt, un maizes tiešām vajadzēja.

Meža vidū atradās arī otras mājas. Arī tur saimniekoja tikai sievietes un skraidīja bērni. Saimniece gan bija bailīga un uzmanīga, bet viņas acis nebija asaru pēdu, viņa izskatījās vēl skaista un jauna sieva.

„Mežrozīte!” Dunguriņš jūsmoja.

Bet drīz viņi uzzināja mājas noslēpumu. Paġalma stūrī stāvēja augsta, saskaldītas malkas grēda. Apaļa kā siena kaudze. Vidus grēdai bija tukšs, un kādā vietā ar malkas šķīlām aizkrauts caurums. Šaurajā spraugā dzīvoja mājas saimnieks, izglābies no filtrācijas nometnes. Nevienam krievam nebija ienācis prātā grēdu izjaukt, ar durkļiem to nevarēja izbadīt kā salmu kaudzi. Tādēļ jaunā saimniece gan izskatījās tramīga, bet asaru viņas acīs nemānīja.

„Es gan zināju, kādi brāļi pie mūsu strauta dzīvo,” viņa it kā lielījās. „Bērni vienreiz atskrēja nobijušies no meža un stāstīja, ka tur kaili spoki dancojot. Tad es cieši pie-teicu: turiet nu mutes, tie nav nekādi spoki, bet labie meža ģari...”

Vīri saskatījās. Toreiz viņi krāsoja drēbes. Labi, ka tikai bērni redzējuši...

Mežrozīte nebija arī skopa. Viņa apgādāja mežabrāļus ar pūrtiku, traukiem, grāmatām un jaunām ziņām. Arī viņa ticēja, ka krieviem Latvija drīz būs jāatstāj. Ticēja visi Kurzemes ļaudis, arī Vidzemes bēgļi gaidīja laimīgo dienu, kad varēs atgriezties savās mājās.

Mežrozītes vārds viņai tomēr palika, un saimnieks neņēma to ļaunā. Arī viņš jutās drošāks, ja tuvumā atradās vīri ar mašīnpistolēm.

Kādu vakaru pēc garāka sirojuma Dunguriņš bija atvedis līdzī novārgušu vīru. Viņš jutās gandrīz lepns, it kā sagūstījis krievu ģenerāli...

Svešais likās mēms, drūmi raudzījās mežabrāļu pārsteigtajās sejās, it kā zilēdams savu likteni.

„Viņš nerunā latviski, viņš ir vācietis,” Dunguriņš skaidroja, pamanījis Sapiera bargo skatu.

„Kādēļ tu viņu ņēmi līdz? Vai gribi, lai mēs atkal mainām vietu?”

„Viņš izskatās lāga cilvēks,” Dunguriņš taisnojās. „Ko lai viņš viens svešā mežā iesāk? Tāpat sities ar krieviem mūsu zemē —”

Jā, tāds bija Dunguriņš. Bravūrīgs, neuzmanīgs, pārdrošs. Bet vienmēr viņam laimējās.

„Baidos, ka šoreiz būsi savārijis ziepes,” Sapieris norūca. Bet vācietis bija atvests, viņš sāka svešo pratināt.

„Kā sauc —?”

„Hans Frei —”

„Pietiek! Mums, mežabrāļiem, vairāk nav jāzina. Tā tad Hansis. — Kāda dienesta pakāpe?”

„Apakšvirsnieks.”

„Kādēļ esi palicis viens?”

„Citi aizgāja gūstā. Es negribēju. Ņemiet mani pie sevis!”

„Lieta nav tik vienkārša. Mēs turamies kopā daži uzticami tautieši, bet tu esi svešs.”

„Es varētu likt roku uz uguns un zvērēt, ka es jūs nenošu, bet tam nav nozīmes. Varu tikai teikt, ka kara sākumā latvieši mūs sagaidīja ar puķēm. Kas vēlāk notika, tā nav frontnieku vaina.”

Sapieris brīdi domāja, pieri savilcis rievās. Viņš mēmi raudzījās pārējos, neviens nepurināja galvu.

„Es protu gatavot ēdienu,” Hansis vēl teica.

„Lai viņš paliek!” Sieva pēkšņi izlēma.

Sapieris piekāpās. „Bet tad jums abiem, Dunguriņ, jāievācas dziļāk mežā. Nebūtu prātīgi gaidīt ķemmētājus visiem vienā vietā. Tā varēsim labāk viens otram palīdzēt.”

Dunguriņam bija vienalga, kādās sūnās viņš noguris iebāž galvu.

Hansis palika. Nu viņi bija pieci vīri un viena Sieva.

11. jūnijā Niksis rakstīja kabatas kalendārā: „Dzīvojam bez bēdām Paparžu pilsētā. Uzturs labs.”

12. jūnijā: „Saulošanās un parastās dienas gaitas.”

13. jūnijā: „Abi ar Hariju sastopam mežā siena plāvējas.”

Viņas bija vidzemnieces. Frontei tuvojoties, kā bēgles atbraukušas uz Kurzemi ar zirgu un divām govīm. Arī viņas ticēja, ka līdz siena laikam varēs atgriezties mājās, viņas atnākušas uz meža plāvām, lai miklajās jomās saļautu lopiem sēku.

Viņi bija jauni puīši un izkapti prata lietot — vai viņi varētu palīdzēt?

„Klajumā gan vēl nerādieties!” vecākā teica. „Ja tik ilgi jums laimējies sevi saglabāt, tad pēdējā brīdī nevajaga tišā prātā nelaimē skriet! — Es nezinu, vai viņš no jūsu pulka, bet viens te daudzās apkārt dienas laikā, apkāries ar ieročiem, ka bail skatīties. Iet atklāti mājās un piedāvājas saimniecēm par algādzi, lai tik dodot darbu un paēst. Traks cilvēks. Ieskrīes pats krievu nagos un iegrūdis nelaimē citus. Ja tādu zināt, tad sakiet, lai viņš pievaidās. Gan jau izšaudīsies, kad tie briesmoņi ies prom.”

Niksis ar Hariju saskatījās. Dunguriņš, kas gan cits? Bet Sapierim viņi nekā neteica.

Jāņu laiks. Zem eglēm un priedēm biezi sakuploja paparžu ceri. Krēslas stundās smaržoja meža naktsvijoles. Kārkli bija noziedējuši, atvašu žuburos izriesās jauno lapu čemuri. Egļu zari greznojās ar gaiši zaļajiem šīs vasaras dzinumiem. Mežs kļuva biezāks un uzticamāks.

Sievas atnestās ziņas, likās, sāka piepildīties. Krievu vienības tiešām atstāja Jūrkalnes rajonu. Dunguriņš, apkārt klaiņodams, pats esot redzējis.

„Tā varza aizvelkas uz mātuškas pusi ar visām saļaupītajām mantām!” viņš aizrāvēs stāstīja. „Vaņkas paši meimuro kājām, mašīnas piekrautas ar vecām grabžām. Kastes, sāipi, mēbeles, it kā iztīrijuši visus kurzemnieku bēniņus. Un ūsainā Staļina bilde uz katra vezuma! Nagi vien niez no krūmiem vēl uzlaist pa kārtai...”

Sapieris nogrozīja galvu. Mežabrāļi nezināja — ticēt vai šaubīties.

Arī vientuļās mājas saimnieks bija iedrošinājies izlīst no malkas grēdas. Viņš stāstīja, ka saņemtas drošas ziņas — krievi aizvācas. Vietējie miliči kļuvuši tramīgi, dažs

jau noņēmis no piedurknes sarkano lentu, staigājot apkārt taisnodamies — viņš nekāds komūnists neesot, bet pārmaiņu laikos kādam kārtība jāuzturot...

„Būs labi, puisi!” saimnieks viņus drošināja. „Gudrosim labāk, kur svinēt Jāņus — mūsu mājās vai pie jums mežā!”

Sapieris domāja, ka skaļa Jāņu svinēšana vēl ir bīstama. „Ja tev ir kāda alus krūze, tad nolīdīsim kaut kur krūmos, mājas ir lamatas,” viņš piesardzīgi teica.

Viņi apmetās turpat meža malā, kārklu un kadiķu biežoknī pie sievu atnestiem groziem kā dažkārt zaļumu svētkos. Tikai vīri bija nopietni, sievas norūpējušās. Mežrozīte bija jauna, valodīga saimniece, sirds gaišāka par izglābto vīru, bet kaimiņiene izturējās klusi, it kā vēl arvien slēpdama aizturētas asaras. Viņas vīrs nebija no filtrācijas nometnes atgriezies.

Saimnieks lēja krūzēs mājās raudzētu alu, Mežrozīte grieza Jāņu sieru. Viņi bija sveši ļaudis, bet Līgo vakarā visi jutās kā viena saime. Tikai šogad nedrīkstēja atskanēt skaļas dziesmas, nevienam nebija jāutrs prāts. Pat alus nelīdzēja.

Mežrozīte bija bijusi Jūrkalnē. Tiesa, krievu tuvumā vairs neesot, esot aizvākušies, visas mājas izlaupījuši. Arī no filtrācijas nometnēm daudzi esot atbrīvoti. Tiem izdoti mazi papīriši krievu valodā bez zīmogiem.

„Nevar īsti saprast, kādus atlaiž,” Mežrozīte stāstīja. „Atbrīvoti pat daži aizsargu virsnieki un lieli saimnieki. Jādomā, ka viņi pratuši izmeloties. Mūsu pagasta izpildkomiteja ziņoja, ka visiem jāpārzīmogo pases. Viriešiem jāierodas personīgi, sievietes var aiznest viena no visas mājas. Mans vīrs baidās iet, viņam nav tāda papīrša ko uzrādīt.”

„Es viņiem neticu,” saimnieks vienaldzīgi teica. „Ja gribēs, vēlāk paņems ar visu pasi.”

„Bet tas jādara tūlīt,” saimniece neatlaidās. „Vēlāk tu būsi bēglis uz visiem laikiem.”

„Es viņiem neticu,” saimnieks atkātoja.

„Bet runā, ka pat Zlēku aizsargu nodaļas komandieris Mollers esot atbrīvots. Un Piltenes policijas iecirkņa priekšnieks Brauns.”

„Tādēļ Mollers aiz sajūsmas uzrādīja krieviem noslēptos aizsargu ieročus,” saimnieks sašutis teica. „Dzeriet, zēni!”

Mežrozīte vēl zināja stāstīt, ka Liepājas, Ventspils, Kuldīgas un Tukuma filtrācijas nometnēs katrā esot izmocīti ap divdesmit tūkstoši cilvēku.

„Nometnēs apiešanās bijusi drausmīga, visi turēti pilnīgā badā. Ja kādam maizes kumoss vēl gadījies līdz no mājām, tas dalījies ar citiem. Naktis bija aukstas, uz zemes guļot, cieši spiedušies viens pie otra, vājākos ņēmuši vidū. Notikušas pašnāvības, ar stikla gabaliem pārgriezuši rokām dzīslas...”

Kaimiņiene pēkšņi iešņukstējās, piecēlās, ne vārda ne teikusi pazuda gaisajā vasaras naktī.

„Nevajadzēja par to runāt,” mājas saimnieks it kā pārmeta sievai.

„Laikam nevajadzēja —” Mežrozīte atzinās. „Neienāca prātā, domāju, viņi te mežā nekā nezina —”

Vīri klausījās drūmām sejām.

„Mēs esam aitas!” Dunguriņš cieti teica. „Mums vajadzēja tupēt ceļmalu krūmos, apšaut čekistus un viņu suņus...”

Neviens neatbildēja. Arī alus vairs negaršoja, sieru bija grūti norīt, kaut ēst viņiem gribējās. Visi atcerējās gaišos, priecīgos tautas svētkus brīvības gados. Pagalmi bija uzpostī, meitas ligodamas pina vainaģus, puīši cirta meijas un skaldīja sveķu maīku darvas mučelei. Tad uguņi cēlās augstu kalnu virsotnēs, tauta sasaucās vasaras priekā un liksmē.

Kas šogad spēja līgot? Gandrīz katru māju nomāca sēras. Mežos papardes bija svešo iebrucēju sabradātas.

„Man ir cemme!” Dunguriņš nerimās. „Ja es zinātu, kas kurās mājās lodi pelnījis, es tūlīt celtos un nopļautu pa tiro!”

„Nomierinies!” Sapiēris viņu apsauca.

Vēl nebija pusnakts, kad viņi izklīda katrs uz savu pusi.

Sapierim tuvojās dzimšanas diena. Vienmuļajā meža dzīvē atzīmējams notikums. Mežrozīte izcepa no bīdelētiem kviešu miltiem lielu kliņģeri visai meža saimei. Ietina baltā linu drēbē, saudzīgi ielika skalū grozā līdz ar labu vārdu vēlējumu.

Niksis ar Hariju ieradās meža mājā, lai aiznestu viņas dāvanu Komandierim. Kā parasti, saimniece viņus aicināja pusdienās. Viņi vairs nejutās tik bailīgi kā senāk. Mežu „ķemmēšana” bija pārlaista, krievi vācās projām, viņu bēgulības laiks tuvojās beigām.

Saimniece tomēr šodien izskatījās norūpējusies. — Vīrs —? Nē, viņš vēl esot mājās, bet iekrāvijs atkal malkas grēdā.

„Vai kas jauns?” puīši satrūkās.

„Jūrkalni okupējušas jaunas krievu vienības —” viņa nedroši teica, kā gribēdama sargāt mežabrāļu garaštāvokli.

Niksis nejutās pārsteigts, centās jauno ziņu uzņemt mierīgi. „Cilvēki parasti tic tam, ko vēlas,” viņš teica.

Harijs vēl cerēja. „Aizies arī tie. Viņiem jāiet!”

Taču abiem mežabrāļiem vairs negaršoja olu kultenis ar sālīto cūkas gaļu. Viņi ātri gatavojās atstāt meža māju.

„Kliņģeris —!” Mežrozīte atgādināja.

Jā, kādēļ viņi bija nākuši? Harijs paņēma smaržīgo skalū grozu, vēlreiz pateicās.

„Ja slēpjaties dziļāk purvos, tad ziņu gan dodiet, lai varam palīdzēt!” saimniece vēl sauca, uz sliekšņa stāvēdama.

Abi mežabrāļi steidzās atpakaļ uz Paparžu pilsētu.

No purva izlocījās strauts. Klusi guldzēdams, mīkstaīs ūdens glāstīja akmeņus un koku saknes. Bija karsta vasaras diena. Jaunās priedes un egles iztvaikoja sveķu smaržas. Bērzu un alkšņu lapas nogurušas tvīka saulē. Kadiķi un sīkie kārķļu krūmi slēpās zem lielajiem kokiem, it kā meklēdami paēnu.

Viņiem slāpa. Strauts vilinoši aicināja noliekties. Niksis to darīja pirmais, draugs stāvēja sardzē, tā viņi bija ieradūši. Piecēlies tūlīt pārļaida vēriņu skatu apkārtnē. Vai tur nepazibēja krūmos sarkanās cepures?

„Aizsegā!” viņš tikai paspēja iesaukties. Tūlīt atska-

neja trīs ātri šāviņi. Un kļiedziens krievu valodā — rokas augšā!

Sekundes laikā viņi aptvēra stāvokli. Viņi gan nezināja, cik lieli spēki viņus bija ielenkuši, bet viņi strauji atkāpās katrs uz savu pusi. Biežais mežs viņus tūlīt aizsedza, viņi dzirdēja tikai krievu lamāšanos un zaru brīkšķēšanu. Pamazām tā attālinājās uz citu pusi un norima.

Ar signāla svilpieniem viņi drīz viens otru atrada.

„Kādēļ tikai trīs šāvieni?” Niksis aizsies jautāja.

Arī Harijs brīnījās, kādēļ viņi vēl bija dzīvi. Bet kurvīti ar dzimšanas dienas kļiņģeri viņš nebija pametis.

Nometne —? Kas noticis tur? Vai pārsteigtie padevušies bez šāviena? — Hansis —? Kas varēja galvot par svešo vācieti? Vai viņš nebija viņus nodevis, cerēdams izpirkt savu dzīvību?

Ar likumu viņi uzmanīgi tuvojās Paparžu pilsētai. Brīdi abi stāvēja mēmi aiz kokiem, aizturējuši elpu. Nometnes vairs nebija. Egļu zari izsvaidīti, papardes samīdītas. Saģūstīti...

Harijs paspēra enerģisku soli, bet Niksis viņu satvēra aiz elkoņa. „Varbūt krievi atstājuši posteņus!”

Atdrošinājuši ieročus, viņi uzmanīgi izvērās katrs uz savu pusi. Sasaucās ar signāla svilpienu. Klusums. Viņi nogūlās aiz ciņiem, ieņēma kaujas pozīcijas.

„Mēs esam dzīvi!” Niksis sauca, lai vēlreiz pārlicinātos par traģisko notikumu.

Viņi pamanija, ka virs paparžu ceriem slējās ieroču stobri un — divas tanku dūres. Tās viņi pazina. Tūlīt arī mežabrāļu grupa cēlās kājās — Sapiēris, Sieva, Dūnguriņš, Hansis. Jā, paldies Dievam, arī Hansis...

„Atgriezušies no viņpascaules —?” Sapiēris nosvīdis jautāja.

„Un jūs no čekas —?”

„Viņi būtu apmetuši kūleni, nevis saņēmuši mūs aiz apkaklēm...” Dūnguriņš vēl centās jokot.

Sapiēris viņam uzmeta stingru skatu. „Šoreiz tā lieta atkal bija nopietna. Mums jāmaina pozīcijas.”

Sekoja satraukti jautājumi, ātras atbildes.

„Mēs domājam, ka esat saģūstīti,” Sapiēris skaidroja.

„Nojaucām teltis un metāmies aizsegā. Ja jūs būtu vesti šurp, tad notiktu kauja. Ja jūs būtu aizvesti līdzī, naktī viņu midzenis degtu...”

Nopietni vārdi, stingra apņemšanās.

Bet kādēļ atskanēja tikai trīs šāvieni?

Arī abi apdraudētie mežabrāļi to nesaprata.

„Jānoskaidro!” Dūnguriņš, kā parasti, uzņēmās dēku. „Ies atpakaļ un izpētīs!”

Sapieris gan domāja, ka velta ziņkāre var nest nelaimi, taču arī Niksim un Harijam interesēja pārbaudīt liktenīgo vietu. Viņi izvērās ķēdē un uzmanīgi tuvojās purva strautam. Atrada pēdas... Uz takas gulēja trīs tukšas patronu čaulas. Ceturtā bija izmesta ar visu lodi, tai nebija eksplodējis deglis. Niecīga municijas kļūme bija apturējusi garo šāviņu kārtu.

Vīri mēmi saskatījās. Vai liktenis? Kā lai citādi to izskaidro?

„Te vairs palikt nevaram!” Sapieris ātri izlēma. „Kuru katru brīdi varam saņaidīt ķemmi.”

Pārmaiņas mežabrāļiem bija pierastas. Divainā kārtā viņi nejuta arī baļu. Dažās minūtēs viņi sakārtojās gājienam. Daudz mantu viņiem nebija — ieroči, municija, tālskatis, lāpsta, spainis, cirvis, vārāmais katliņš. Saimniecības piederumus bija aizdevusi Mežrozīte.

Viņi atkāpās vēl tālāk no jūras staigņu purvu rajonā. Ūdeņaini sliksnāji, aizauguši akači, kroplu skuju koku biezokņi. Lēkājot no ciņa uz cini, tie grimta un cēlās, noslīcināja viņu pēdas. Pat suns tās vairs nevarēja uzost. Ilgi mocījušies dūkstājos, viņi beidzot atrada mazu salu ar kuplām eglēm.

„Venēcija!” Harijs tūlīt nokristīja jauno apņemšanās vietu.

Garā vasaras diena sāka jau krēsnot, tālāk viņi arī nespēja iet. Visapkārt pauguram pletās ūdeņains purvs, bet uz salas viņus sargāja biezu skuju egles. Zari nokārās līdz zemei kā dabīgas teltis.

„Te jānosvin Sapiera dzimšanas diena,” Harijs atcerējās. Kurvīti ar kliņģeri puisis nebija izlaidis no rokām, kaut mīkstā maize bija salūzusi un sadrupusi. Arī pāris konjaka lāses vēl katram bija atlikušas.

„Nezāles neiznikst!” Dunguriņš sveicināja jubilāru.

„Plikie uzvarēs!” Harijs papildināja.

Sapieris ar Sievu saskatījās, varbūt nodomāja — puišiem viena galva, viena bēda...

Pirmo nakti viņi pārļaida, cīnīdamies ar uzbāzīgo odu mākoņiem. Saulei lēcot, purvs kūpēja kā pašas elles sakarsēts katls. Kaut kur tālu vienmuļi un grūti dūdoja meža balodis. Pat jautrās meža zilītes te nesvilpoja.

Pauguram varēja piekļūt tikai no vienas puses. Sapieris izlēma, ka te viņiem jāpaliek. Viņi sāka strādāt. Dzīvajos egļu zaros iepina salauztas skujas, izveidoja visapkārt koku stumbriem dabīgas teltis. Mazliet tālāk Hansis iekārtoja kurtuvi. Izraka velēnas, sakrāva tās bedrei visapkārt kā mīkstus sēdekļus. Apgriezti egles zari viņam nodrēja par kāšiem un vadžiem, kur pakārt traukus. Pavārs pats varēja ērti sēdēt, atspiedis muguru pret egles stumbru, un maisīt ēdiena katliņu. Visas lietas viņš sasniedza nepieceļoties, ar vienas vai otras rokas tvērienu. Vēlāk turpat egļu zaru pajumtē viņš sakrāva kritušo alkšņu malkas pagales.

No purva nometni nevarēja pamānīt. Krēslas stundā aiz zemes velēnām skuju būdā pat ugunsķuru neredzēja.

„Tu esi meistars,” beidzot Sapieris neliedza vācietim atzinību.

„Iekšā!” Hansis atsaucās, iemācījies vienīgo latviešu vārdu. To viņš lietoja, viras katlā ielejot ūdeni, ieberot nomizotus kartupeļus, tauku piku vai piparu vietā kadiķu ogas. „Iekšā!” un pašapzinīgi smaidīja.

Otrā dienā jūrmalas pusē varēja dzirdēt šaudīšanos. Krievi pārmeklēja mežus, bet līdz „Venēcijai” viņi nedrošinājās atbrīst.

Pēc nedēļas kādu vakaru Niksis ar Hariju gāja atpakaļ uz meža mājām. Labajiem ļaudīm vajadzēja zināt, kur viņi palikuši. Arī pārtika bija izbeigusies.

Mežrozīte viņus sagaidīja ar prieka asarām. „Mans Dievs, un mēs domājām, ka jūs visi esat pagalam! Kas te bija par uztraukumu, kā te šāva, lamājās un meklēja jūs ar suņiem!”

„Un malkas grēda —?”

„Paldies Dievam, tā vēl nav izjaukta!”

To nakti viņi satika arī mājas saimnieku. Viņš bija kļuvis nervozs. „Laikam citas izejas man nebūs kā piedroties jums mežā,” viņš noguris atzinās. „Cik ilgi tādā spraugā var tupēt? Kājas notirpst. Un nevar zināt, vai tie velni neizliek posteņus!”

To nakti saimnieks un saimniece gāja vīriem līdz, lai zinātu, kur viņi paslēpušies.

Mainīgā Kurzemes vasara. Ausa dzidri, saulaini rīti, bet drīz purvs dienām ilgi mirka lietus ūdenī. No koku zariem krita pelkēs rupjas lāses, pelēkās debesis nomāca vajāto ļaužu prātus. Viņi apātiski sēdēja zem kuplajām eglēm, cerēja un šaubījās. Par brīvības dienu viņi vairs nerunāja. Sapiēris ar Sievu reizēm mēmi saskatījās, viņiem bija savs noslēpums...

Reiz purvā iebrida Mežrozīte. Steigā nākusi, aizsūsies. Malā gaidot kāds vīrs ar svarīgām ziņām. Viņa neiedrošinājusies tūlīt aicināt viņu līdzī, bet viņš gribot runāt ar grupas vadītāju.

„Apvainojās, kad tūlīt nerādīju, kur jūs dzīvojat. Tāds pats mežabrālis vien esot. Saucot par Andžu.”

Mežrozīte bija prātīga sieva. Sapiēris un Niksis paņēma ieročus, brida sakarniecei līdz.

Viņi satikās meža malā, kārklu biezoknī. Viņi tūlīt pazina, ka svešais nebija ienaidnieks, bet citas grupas mežabrālis. Viņš nākot no Zlēku mežiem, jau sen meklējis sakarus ar jūrkalniešiem.

„Cik vīru jūs esat?” viņš dedzīgi jautāja, it kā viņam būtu jāsteidzas atpakaļ.

Sapiēris tūlīt neatbildēja, Niksis divdomīgi smaidīja.

Andžam vēl interesēja, vai viņi ir labi bruņoti, cik municijas? Vai uzņēmti sakari ar citām mežabrāļu grupām? Kādi nākotnes plāni?

„Venēcijas” pārstāvji uzmanīgi vēroja enerģisko vīru. Vai viņi nav maldījušies?

„Es redzu, jūs man neuzticaties. Man, Andžam! Kas apskrējis visas meža nometnes no Užavas līdz Stendei, no Ventspils līdz Usmas ezeram! Ar visiem man ir sakari,

tikai jūs te jūrmalā esat ielīduši kā zaļši purvā un nezināt, kas citur notiek."

Sapieris gribēja zināt, kas notiek.

„Mēs organizējamies!” Andžs svarīgi teica.

„Kādam nolūkam?”

„Kopējai cīņai. Vai par to vēl jāšaubās?”

„Atklāti ar sarkanarmiju?”

„Mums ir sava taktika.”

„Kāda?”

To Andžs negribēja teikt. Viņš bija noslēpumains vīrs.

„Paģaidām varu jums ziņot, ka esmu ieradies Nacionālo Partizānu organizācijas uzdevumā. Mums ir sakari ar visas Latvijas atbrīvotājiem, ar ārzemju sūtniecībām. Mūsu lieta nav zaudēta. Visiem Kurzemes, Vidzemes un Latgales mežabrāļiem jāapvienojas izšķirīgai cīņai!”

Sapieris vēl arvien aizdomīgi klusēja, Niksis smaidīja.

Bet Andžs neatlaidās. „Ar kādiem spēkiem jūs varat piedalīties?”

„Mēs esam maza grupa, bet ieroči mums ir,” Sapieris nopietni teica. Bet viņi gribot zināt kaut ko tuvāk par Nacionālo Partizānu organizāciju.

Andžs noslēpumaini čukstēja: „Gaidām tikai Pulkveža rīkojumu...”

Viņi gribēja zināt, kā pulkvedi sauc.

„Lai nu paliek! Jūs arī tūlīt nerādāt savu migu. Tik daudz varu teikt, ka Pulkveža uzdevumā esmu noorganizējis ziņu dienestu, esmu uzņēmis sakarus ar Liepāju, Ventspili, Kuldīgu un citām Kurzemes pilsētām. Mani sakarnieki ierodas arī Rīgā. Speciāli ziņneši iet un nāk ar rīkojumiem un jaunām ziņām. Krievu iestādēs sēž mūsu ļaudis, pat čekā. Viņi izgatavo viltotus dokumentus, sniedz izziņas un norakstus no viņu slepenajiem rīkojumiem. Zināms, liela daļa plānu vēl ir tikai tapšanas stadijā, tādēļ mēs aicinām visus talkā. Nevar gulēt tikai sūnās, kā jūs te, purva ellē ielīduši.”

Abi mežabrāļi uzmanīgi klausījās, aizdomīgi saskatījās.

„Arī mums ir sakarnieki,” Sapieris uzmanīgi teica.

„Kas, kur, cik? Viņiem jāpieslēdzas manam ziņu dienestam!”

„Lai nu paliek. Ja mūsu piedalīšanās kādā akcijā nepieciešama, tu mūs atradīsi tāpat kā šoreiz.”

Tā viņi runāja labu laiku. Āndžs noslēpumaini, svarīgi, Sapieris skopi, ar apdomīgiem vārdiem.

Āndžam interesēja arī, kā jūrmalas pusē izturas miliči, pagastu izpildu komitejas. Vai kāds nav sodāms?

Sodāms —? Nē, viņi par tādām lietām nav domājuši, kaut Dunguriņu dažkārt bija grūti novaldīt. „Tā var sagādāt tikai nelaimi tiem cilvēkiem, kas mūs atbalsta,” Sapieris domāja.

„Bet ir gadījumi, kad ļaudis paši lūdz no mums palīdzību. Mums ir sava soda grupa. Jauni puisi, komandieris Voldis, tikai divdesmit gadus vecs. Ja kādā pagastā sarkanie izlēcēji sāk trakot, tad jāizsauc tikai soda grupa, tieši vai caur manu meža pastu. Viņi tūlīt ierodas, saņem uzdevumu, nostrādā uz goda un iet tālāk. Viņiem visiem plecos ir armijas teltenes, zem tām „kaulu zāģi,” neviens čekists nevar viņus pārsteigt. Pārtiku viņi līdz nenēsā. Tā viņu goda lieta ēst pusdienas pie kāda augstāka milicijas priekšnieka. Nevis kaut ko, bet viņi pieprasa kārtīgu ēdienu un pieklājīgi uzklātu galdu. Ja tādā mājā sodāmais nav norādīts, viņi paēd un iet tālāk. Līdz viņi nekā neņem, nākošā reizē viņi aiziet pie cita varasvīra. Godīgo latviešu mājas viņi neapgrūtinā, viņi ir tādos ieskatos, ka noziedzniekiem pašiem savi bendes jāuztur...”

Niksis un Sapieris mēmi klausījās. Vai viņi satikušies ar plāpu jeb tiešām ar partizānu štāba adjutantu? Bet viņi nekā neteica. Jā, jā, ir patīkami to dzirdēt, bet —

„Un taisieties uz partizānu kongresul!” Āndžs vēl teica. „Laiku un vietu es paziņošu. Saiešana laikam notiks kaut kur Usmas rajonā. Tagad man jāsteidzas. Rīta gaismā vēl jāuzmeklē Zaļā Lapsa.”

Zaļā Lapsa —?

„Tā viņi iesaukuši savu grupu. Jociģi. Bet arī viņi guļ tikai zem eglēm un gaida, kad krievi aizies. Nekur viņi neies, ja paši neizdzīsīm!”

Viņš atvadījās. Aiz noslēpumainā vīra muguras nolīgojās kārķu zari.

Niksis ar Sapieri gāja atpakaļ pa pazīstamo meža taku,

ilgi ne vārda neteikdami. Sapieris bija jūsmīgs cilvēks, bet Andža bagātie stāsti viņu neiespaidoja. Kaut kas viņa dedzībā bija īsts, bet vairāk bija nereālas, noslēpumainas mistikas. Bet nemieru viņš prata radīt. Tiešām likās, kopš kapitulācijas viņi ir mēģinājuši saglabāt tikai savas dzīvības. Bet te, lūk, pēkšņi atradās cilvēks ar vērienu un lieliem plāniem!

„Ko tu saki?” beidzot Sapieris pēkšņi jautāja.

„Viņš man atgādināja kladzinātāju vistu, kas izpērējusi pilēnus...”

„Bet mēs neesam mežā vieni. Mēs tiešām nezinām, ko citas grupas plāno.” Viņi gāja un stājās. „Niksi, vai tu vēl tici, ka rietumu valstis pavēlēs krieviem izvākties?”

„Esmu šaubījies kopš kapitulācijas dienas.”

„Un tad mēs vēl domāsim ar čekas armiju uzsākt cīņu? — No tādiem optimistiem jāsarģās.”

Viņi ielikumoja arvien dziļāk purvā. Sapieris atkal apstājās. „Es redzu tikai vienu iespēju — mums jātiek pāri jūrai uz Zviedriju.”

Niksis domāja, ka to vajadzēja mēģināt tūlīt pēc kapitulācijas, tagad ir par vēlu.

„Viss Dieva rokās. Ārī toreiz daži izdevās, citus krievu ātrlaivas noķēra. Mana sieva kaut ko bija dzirdējusi par velkoni „Rotu.” Tas atgriezts Ventspils ostā. Plānot un organizēties tādai dēkai mēs varam vēl tagad.”

Viņi jau bija iebriduši sliksnājā, apstājās katrs uz sava ciņa.

„Niksi, man tev kas jāsaka! Es negribētu, ka mans dēls piedzimtu vergu valstī...”

Dēls —?

„Jā, viņa gaida bērnu. Līdz rudenim mums jātiek no okupētās dzimtenes prom.”

Grišļu ciņā pamazām grīma purva rāvā. Viņi lēca no viena uz otra, ūdens noslīcināja viņu pēdas. Klusēdami viņi brida uz nometnes pusi. Tas bija izlemts.

„Ātrlaivas pagriezās, mēs visi redzējām uz sarkanā karoga sirpi un veseri — nāves un posta zīmes.”

Mežabrāļa dienasgrāmata.

Pie Ventspils ostas ātrlaivas pameta atpakaļ atvestos bēgļus savam liktenim. Velkoņa „Rotas” priekšgals dziļi un smagi irās caur sabangotās jūras viļņiem. Ziemeļaustrumu vējš nikni plosīja izbiedēto cilvēku slapjās drēbes, viņi spiedās uz klāja cieši viens pie otra, nepjauzdamī, kas noticis.

Vaivars ar sievu un meitu mēmi saskatījās.

„Met jūrā!” viņas atkārtoja viena un otra.

Vīrs neklausīja. Zem slapjajām drēbēm viņa krūtis sildīja cieši apjozts nacionālais karogs. Baltais brīvības zieds starp asins krāsām.

„Nedrūzmējieties priekšgalā!” skaļruni atskanēja drūmā kapteiņa balss.

Ļaudis saprata. Velkonim bija radusies sūce, ar smago ūdens kravu tam vēl bija jāizlaužas caur ostas vārtiem, lai sasniegtu akmens krastu. Viņi pamazām atkāpās.

Ienaidnieka okupētā jūra viņus izmeta atpakaļ. Ventspils ielas bija klusas, citkārt dzīvā osta likās izmirusi. Nāve vēl nebija pilsētā ienākusi, bet tās stindzinošo elpu varēja just Kurzemes ceļos, tā tuvojās nenovēršama.

„Tās ir beigas,” sieva čukstēja.

„Gūstā mēs vēl neesam,” Vaivars viņu mierināja. „Krievi vēl pilsētā nav ienākuši.”

„Bet vai mēs varam atgriezties dzīvoklī?”

Nē, to viņi nedrīkstēja. Viņi atdalījās no likteņa biedriem, nozuda aiz ostas noliktavām un izmirušiem namiem. Viņi iegriezās nomaļā ielā, pieklauvēja pie pazīstamām durvīm. Brīnums, tās atvērās, bet vecās māmuļas seja kļuva bāla.

„Ātpakaļ —?” Viņa tūlīt pamanīja radu izmirkušās drēbes un saprata. Viņi drebēja, baiļu, aukstuma un pārguruma nomocīti.

Vecenīte tūlīt kurināja plīti uguni, vārīja karstu tēju, meklēja sausas drēbes.

Pamazām Vaivars atguvās, sāka runāt. Sieva un meita vēl arvien izbiedētas klusēja.

„Naktī mums veicās labi. Otrā rītā jau cerējām, ka drīz būsīm Gotlandē. Bet tad mūs pamanīja krievu ātrlaivas. Tūlīt arī šāva, visapkārt novārijās balts ūdens. Cilvēki slēpās aiz saņņiem, viens aiz otra.”

Meita uzlūkoja tēvu ar stingru skatu.

Vaivars saprata. Viņš aprāva valodu, noklusēja pārdzīvotās šausmas: cilvēku kļiedzienus, izķēmotās sejas, bērnu raudāšanu. Neteica, cik ievainotu bēgļu vārtījās uz velkoņa klāja. Kāds vīrs ar izšautām acīm vilkās uz kuģa malu, viņš gribēja izbeigt savas mokas jūras viļņos. Ļaudis atbrīvoja viņam ceļu, neviens viņu neaizturēja...

„Un tad —?” vecenīte pēc brīža jautāja.

Vaivars atpāpās. „Vispirms mūs aplaupīja, izkratīja pat kabatas. Kāds spītīgs zvejnieks jautāja krievam, ko viņš meklē. — Kabatas nazi. Latvietis to izvilka, parādīja un — iesvieda jūrā...”

„Un tad —?”

„Ostas tuvumā ātrlaivas mūs pameta. Krievi zināja, ka ar „Rotu” mēs nekur vairs nevarēsim aizbēgt.”

„Un ko jūs tagad darīsīt?”

„Īesim uz savu pusi.”

„Tur milicis atcerēsies, ka reiz bijī pagasta vecākais.”

„Īlgi tā taču nepaliks —”

„Viss Dieva rokās!” vecenīte nopūtās.

Pievakarē ielās atskanēja šāvieni. Plīsa loģu stikli, klaigāja piedzērušies, kļiedza sievietes. Pilsētā bija modusies — brīvība... Brīvi bija gūstekņi, no cietuma izkļuvušie kriminālisti, varonīgi jutās citkārt pazemīgie krievu bēgļi. Cilvēki laupīja veikalus, nesa saņņus un maisus, citi viņiem tos atņēma. Kaujoties uz ielām izbīra cukurs, milti, sašķīda degvīna pudele. Pūli jau pazībēja dažas sarkamas lentas uz jaunās kārtības nesēju rokām...

Kaut kur dega. Vakara krēslā plīvoja milzu uguns-sārts.

„Jums jānogaida,” vecā radiniece teica.

Rīta gaismai crustot, ielas trokšņi norima. Pēc īsas snaudas viņi cēlās un gāja. Neviens viņus neaizturēja.

Ceļa grāvjos bija pamestas vācu kara mašīnas, smagie un vieglie ieroči, šautenes un municijas kastes. Agrajā stundā viņi nesastapa neviena cilvēka. Tikai ap brokastu laiku daži vietējie sāka locīties ap pamestajām, kara mantām, meklēdami, vai nav kas derīgs pievācams. Kāds vecuks ar mierīgu prātu nogriezta šauteņu siksnas, laikam zirgu iejūga labošana.

Tad parādījās pirmās automašīnas ar krievu karavīriem. Tās steidzās uz Ventspili, lai pilsētu okupētu. Neviens viņus neaiztīka, mašīnas gāja tālāk.

Vaivara dienasgrāmatā lasām: „Es apbrīnoju savu sievu. Ar slimām kājām viņa klusi un neatlaidīgi soļoja man blakus. Ar īsiem atpūtas brīžiem gājām visu dienu. Pat izsalkumu nejutām, kaut ēduši nebijām. Tuvojoties vakaram, sāka liņāt sīks, skumjš lietus. Mēs jau sen gājām pa pļavām un birzīm bez ceļa, beidzot kādā purvā bija pienākusi mūsu pēdējā kopējā atpūta. Metās krēsla. Mēs sēdējām klusi uz slapjajiem ciņiem, pēdējo reizi visi kopā. No šīs vietas sieva ar meitu ies uz mūsu māju pusi, bet es — es īsti nezinu kur, vienkārši uz priekšu, uz mežu. Vai kādreiz vēl tiksimies, to zina vienīgi Dievs. Visi trīs klusējām, neviens negribēja būt vājš. Beidzot tomēr bija jāšķiras. Sieva, līdz ar pēdējo skūpstu, cieši roku spiežot, novēlēja mani debesu Tēva sargāšanai. Ātvaļijos arī no meitas, un viņas aizbrida pa purva peļķēm, pazuda tumsā. Es paliku kā sastindzis uz ciņa sēžot. Lija lietus. — Tas bija 1945. gada 10. maija vakarā.”

Vaivara krūtīs vēl arvien sildīja vilnas drānas nacionālais karogs. Varbūt sievai taisnība, to vajadzēja iemest jūrā. Okupētā dzimtenē brīvības skaistais zieds varēja atsaukt tikai mokus un nāvi. Bet viņš to nepameta.

Tumsā viņš izbrida no purva, sajuta zem kājām uzartas zemes vagas, sataustīja grāvi, pārkāpa tam pāri.

Klajuma pusē ēnojās ēkas ar nošļauktiem jumtu galiem. Divainā kārtā viņam likās, ka senlaicīgajās mājās mīt arī latviešu viesmīlība.

Pie dzīvojamās ēkas durvīm viņš nedroši piekļāvēja. Otrreiz spēcīgāk. Istabā bija dzirdama klusa sarunāšanās. Beidzot aiz durvīm atskanēja satraukta sievietes balss: „Kas tur nāk tik vēlu?”

„Esmu bēglis, lūdzu palīdzību!”

Viņu ieaicināja siltā virtuvē. Smaržoja svaīga maize. Saimnieks veikli aizklāja logu un uzvilka sērkociņu.

„Bet ir gan salijis!” viņš šķietami vienaldzīgi teica. „Kā no akas izvilkt.”

Vaivars it kā vainīgs noskatījās, kā uz grīdas pie viņa kājām krājās ūdens peļķe. Neaicināts apsēdās uz sola.

„Drēbes jāapmaina!” saimnieks teica un pats novilka viņa dubļainos zābakus.

Pie plīts iegrabējās trauki. Nogurusi, no nakts miega iztraucēta sieva uzlika galdā rudzu maizi, ceptas gaļas šķēles, sviestu un biežpienu. Drīz apaļā kannā smaržodama kūpēja arī tēja. Tad saimniece nozuda aiz virtuves durvīm.

„Vispirms vienu stiprāku —?” saimnieks jautāja.

Vaivars bez domāšanas pamāja ar galvu.

Ugunīgais pašdarinātais dzēriens iedzina acīs asaras, bet nogurums tūlīt pazuda. Viņš ēda klusēdams, arī saimnieks tikai noskatījās, nejautāja, kā viņu sauc, no kurienes viņš nāk.

Vaivars ātri nomierināja izsalkumu.

„Vai tu zini uz kurieni iet?” beidzot viņš dzirdēja kā sapņa murgos. Viņš bija pārguris, spēja tikai papurināt galvu.

„Labi, līdz rītam padomāsim! Tagad jāiet gulēt. Un nebīsties, neviens te šonakt neiemaldīsies!” Saimnieks parādīja vēlajam viesim guļas vietu, pats iegāja otrā istabā.

Vaivars pamodās gaišā dienā, bet jutās, it kā būtu iesnauzies īsu mirkli. Viņš tūlīt pamanija, ka viņa drēbes, izžāvētas un iztīrītas, atradās uz krēsla, zābaki uz grīdas. Viņš ātri piecēlās, steigā ģērbās.

Ienāca saimnieks. „Labrīt!” Likās, viņš sminēja. „Svešam gan nebūtu iedrošinājies šajos laikos naktsmājas dot —”

Vai viņš viņu pazīst?

„Kā nepazīšu kaimiņu pagasta vecāko! — Bet dienā gan nevari te palikt. Lietus ir stājies, saule silta, es tev parādišu tepat mežmalā labu slēptuvi. Līdz vakaram izdomāsim ko tālāk darīt. Tu neesi viens tādā ķezā...”

Vaivars jutās drošāks. Vēl atradās cilvēki, kas neglāba tikai savu ādu, bet rūpējās arī par citiem.

Diena tiešām bija silta un saulaina. Mežs likās draudzīgs patvēruma devējs. Vēl to nebija izbradājuši krievu zābaki, izskraidījuši asinskārie pēdu dzinēji suņi. Viņš te pacietīgi sagaidīja vakara krēslu.

Saimnieks atnesa vakariņas. Un jaunas ziņas. Krievi tuvumā neesot manīti, tikai pa ceļiem braucot pilnas automašīnas, dziedot un klaigājot. Cilvēki vēl neesot aiztīkti.

„Bet tev jātiek drošībā. Projām ejot viņi laupīs un šaus. Es zinu kādu vietu Ventas krastā, tā iesaukta par Bunkura māju. Arī vācu laikā tur slēpās daži vajātie. Izpalīdzīgi ļaudis. Esmu jau nosūtījis ziņu, lai tevi uzņem.”

Vaivars pateicīgi klausījās. Ceļš esot tāls un iešana naktī grūta, bet viņš viņu pavadīšot līdz kādai taisnai stigai.

No tuvākiem kārķu krūmiem saimnieks izvilka maisa drēbē iesaiņotu, labi ieeļļotu šauteni. Turpat atradās arī dažas patronu aptveres.

„Te tev ceļa biedre,” viņš nopietni teica un novēlēja laimi, lai ierocis nebūtu jālieto.

Vaivars vilcinādamies to pasvārstīja rokās. Kopš obligātās kara klausības Latvijas armijā viņš nebija ar šauteni rīkojies. Bet viņš atcerējās zem drēbēm noslēpto karogu. Pirms divdesmit septiņiem gadiem tautas brīvības cīnītāji ar ieročiem to pacēla godā, bet šajās dienās karogs pie viņa kailās miesas nozīmēja pašam nāvi vai dzīvību. Viņš aizkustināts pateicās par šauteni.

Viņi gāja pāris stundas, klusi sarunādamies par lielo pārmaiņu dienām. Pie kāda kvartālu stigu krustojuma viņi apstājās.

„No šejienes tu vairs nevari nomaldīties,” pavadonis teica. Izstāstīja vēlreiz, kā tikt pāri Ventai, kur atrodas Bunkura māja un kādas izskatās ēkas.

„Uz redzēšanos, kad zeme būs tīra!” saimnieks atva-
dījās ar cerību vārdiem. „Un pasteidzies, lai rīta agrumā
vari pāriet ceļul!”

Vaivars soļoja, ar kājām veikli taustīdams cilvēku un
zvēru iemīto taku.

Gaismai svīstot, viņš sasniedza lielceļu. Apkārtnē bija
klusā. Brīdī vērojās un klausījies, viņš veikli pārlēca
abiem grāvjiem, nozuda starp prieku stumbriem.

Vēlāk Vaivars ierakstīja dienasgrāmatā: „Steigdamies
un iedams tikai pa meža zvēru iemītām pēdām, pāris
reizes apmaldījās. Upi tomēr sasniedzu. Arī laivu atrast
nebija grūti. Tā gan bija pieslēgta pie mieta, bet pēc ne-
lielas piepūles tas viegli izlīda no zemes. Āiru nebija, bet
plats sēdekļa dēlis. Upe lēna, pēc neilga laika biju jau
otrā krastā. Nostiprināju laivu un steidzos uz mežu. Drīz
sasniedzu patvēruma devēja mājas. Pulkstenis bija 6
no rīta, 1945. gada 12. maijā.”

Bēglim nevajadzēja nekā skaidrot, viņu sagaidīja kā
vecu paziņu. Virtuvē rīkojās divas sievietes, saimnieks tūlīt
uzlika galdā degvīna pudeli.

„Pēc tāda nāciens dažas glāzītes „Dzimtenītes” der!”
saimnieks pašapzinīgi teica. Viņš likās mazliet lielīgs,
bet izdarīgs vīrs.

Vaivars apmulsis kavējās. Viņš bija izsalcis, bet deg-
vīna reibums tādā brīdī var būt liktenīgs.

„Ko nu, ko nu! Tuvumā neviens krievs vēl nav redzēts.
Viņi braukā un bļautās tikai pa ceļiem. Paēdisim, pa-
runāsim, tad varēsi iet uz bunkuru izgulēties. Tur viens
tāds brālis jau ir!”

Saimnieks laikam pamanīja bēgļa platās acis.

„Nav ko baidīties, zināms cilvēks. Manā kūts bunkurā
dažs paglābās jau pirmajā boļševiku gadā, tur slēpās
arī vāciešu vajātie, un kur nu vēl tagad! Pašiem savi
cilvēki jāglābj, vienalga, kāds velns te ienāk un valda!”

Vaivars nobrīnījās, ka tik ilgā laikā milicijai un vācu
militārai policijai slēptuve palikusi nezināma.

Beidzot bēglis padevās mājas viesmīlībai. Viņi ēda un iedzēra, it kā zemē valdītu miers un kārtība.

„Vai tev šautene vien ir?” saimnieks apjautājās. „Vari dabūt arī kārtīgu pistoli. Tagad visi grāvji pilni ar tādām mantām. Jāiet tikai salasīt.” Viņš cēlās un iznesa no otras istabas pasmaigu, neveiklu ieroci. Vaivaram tas nepatika, bet neērti bija atraidīt, viņš to paslēpa kabatā.

Ciemošanās ieilga.

„Pirmo nakti varēsi pārgulēt tepat istabā,” saimnieks teica, pats jau manāmi iereibis. Arī bēglis ar katru glāzīti kļuva drošāks. Stāvoklis vairs nelikās tik nopietns. Pēc nedēļas vai divām krievi izvāksies, tad varēs atgriezties normālā dzīvē katrs savās mājās...

Otrā rītā viņš uztrūkās no spēcīgiem klauvējieniem. Virtuvē bija dzirdams skarbs jautājums krievu valodā — kur saimnieks?

Kāda sieva atbildēja, ka saimnieka nav mājās.

Tuvojās un attālinājās smagi soļi, klauudzēja durvis. Kaut Vaivara galva pēc vakardienas dzeršanas bija smaga, viņš atcerējās smago pistoli. Nē, bīksu kabatā tās vairs nebija, viņš to bija pabāzījis zem gultas maisa. Viņš bija gulējis neizģērbies, un zem krekla vēl arvien viņš glabāja bīstamo asinsziedu...

Pēc brīža krievi aizgāja, visas durvis nepavēruši. Viņš gulēja kā sastindzis, pārdomādams savu stāvokli. Vai viņš nebija ieskrējis slazdā?

Pēc piecpadsmit minūtēm virtuvē iebruka citi krievi.

„Kur saimnieks?”

„Saimnieka nav mājās!”

Šoreiz soļi tuvojās, ar troksni tika atrautas durvis. Caur puspievērtiem plakstiem Vaivars redzēja divus sarkanarmiešus. Uz leitnanta krūtīm gulēja mašīnpistole.

„Kas tas tāds?” viņš asi jautāja, bet tuvāk nenāca.

Bēglis attapās. Viņš taču bija vakar visu dienu dzēris, viņš nekā nesaprata, kas te notiek...

„Cel viņu augšā!” leitnants uzkliedza mājas saimniecei.

Sieva apjukusi pienāca pie viņa gultas, paraustīja aiz pleca. Vaivars nekustējās, ļāva sevi ilgi modināt. Beidzot kā izbrīnījies pavēra acis, tad neatmanā pasviedās

uz otriem sāniem. Viņš cēlās tikai pēc laba brīža, nikns un noskaities. Lēni pārļaida kājas gultas malai un blenza uz iebrucējiem, it kā nesaprastu, kādēļ viņš modināts. Pistolei viņš sēdēja tieši virsū.

Sieva saprata viņa izturēšanos. Ar pūlēm palīdzēja viņam piecelties kājās.

Leitnants pienāca pie gultas, pacilāja maisam vienu galu, otru, bet nekā neatrada. Ierocis bija noslēpts gultas vidū.

„Saki viņam, lai viņš auj kājas un nāk mums līdz!” krievs saimniecei pavēlēja. „Un iedod viņam maizi vismaz trīs dienām!”

Sieva atbildēja krieviski, it kā Vaivaru nicinādama: „Viņš nevar nostāvēt uz kājām, kur jūs tādu liksit? Sakiet, kur viņam jāiet, kad izgulēs dzērumu, aizies pats!”

Istabas durvīs glūnēja mongoļi. Vaivars streipuļodams tīšām viņam uzgrūdās. Ieklumburojis virtuvē, meklēja ūdens spaini, pieliecies kāri dzēra, kā dažkārt visu nakti žūpojis cilvēks. Bet laukā viņš netika. Pie ārdurvīm stāvēja pusaudzis zēns ar mašīnpistoli kaklā. Arī viņš saimniecei uzkliedza, lai dod līdz daudz maizes un gaļas, jo nevarot zināt, kad viņš tikšot atpakaļ.

„Vai nevienas pudeles vairs nav —?” Vaivars neskaidri nomurmināja.

Saimniece saprata. Tūlīt uzlika uz galda.

Gūsteknis nesteigdamies, neveikli izvilka korķi lēja degvīnu alus glāzēs, piedāvāja arī krieviem. Leitnants apsēdās, arī mongoļa cietā seja kļuva mīkstāka. Tikai mazais krievēlis neatstājās no durvīm, atgādināja abiem karavīriem, ka neesot daudz laika, jāsteidzoties.

„Turi muti!” leitnants zēnam uzkliedza. „Tu te neesi nekāds staršina!”

Puika aprāvās.

Pēc pāris glāzēm sīvā dzēriena krievi piecēlās, ne vārda neteikuši, gāja laukā, pusaudzi izbīdīdami pirmo. Vaivars, kā neticēdams un izbrīnījies palika sastindzis pie galda, apjukumā lēja degvīnu un tiešām iedzēra krietnu malku.

Taču mazais tūlīt atgriezās. „Vienu pudeli mums līdz!” viņš uzkliedza saimniecei.

To viņš dabūja.

Vēlreiz uzmetis Vaiivaram niknu skatu, viņš aizsteidzās, lai panāktu biedrus. Viņi aizgāja pāri kļajam laukam uz mežu.

Beidzot Vaiivars atguva valodu: „Kur saimnieks?”

„Kā paredzēdams šorīt jau agri izgāja no mājām, paldies Dievam!” sieva teica. Viņai drebēja rokas.

Vaiivars ne mirkli vairs nekavējās. Paķēra gultā noslēpto pistoli un steidzās laukā. Saimniece viņu ielaida kūti. Aiz lopu silēm un aizgaldām atradās tumša ala. Tikai pagalmā pusē starp sienas balķiem mirdzēja garāna gaismas sprauga kā viltīgi piemiegta acs.

Straujo notikumu Vaiivars ir atzīmējis dienasgrāmatā: „Pieplaku pie sienas spraugas, lai redzētu, kas notiek sētā, jo tur atkal atskanēja sauciens — kur saimnieks? Pie istabas durvīm stāvēja trīs krievi. Saimniece skaidroja, ka vīrs jau aizvests. Karavīri iegāja istabā, pēc brīža iznāca un aizgāja tajā pašā virzienā kā iepriekšējie. Drīz no meža iznāca jauna grupa. Tikai tagad sapratu, ka tās ir tā saucamās mežu ķemmes. Un nebrīnījos par leitnanta rīcību. Viņš zināja, ka nākošā grupa mani pievāks tā kā tā un viņam nebūs jā kavējas ar piedzērušu cilvēku. — 13. maijā, 1945. gadā, ap plkst. 11.00.”

Vientuļo meža māju tajā dienā izstaiģāja sešas krievu grupas. Likās, karavīri bija noguruši, nākuši tieši no frontes. Ēkas pārmeklēja pavirši, izlamāja saimnieci un aizgāja.

Vaiivara acis jau bija pieradušas pie krēslainās telpas. Tikai tagad viņš pamanīja šaurajā alā otru iemitnieku. Jauns cilvēks ar platu, gaišu seju. Viņi pamazām atguva valodu. „Voldis —” puisis sniedza viņam roku. Tā likās neveikla.

„Ievainots —?” Vaiivars norūpējies jautāja.

Puisis brīdi klusēja it kā nokaunējies. „Tā ir,” beidzot viņš atzinās. „Gadījās pavisam ačģārni. Negribēju iet leģionā, tepat šajā alā slēpos visu vācu laiku. Tikai reiz nenocietos, naktī aizģāju uz mājām. Ķandarmi laikam bija pamaniģuši. Izlēcu pa logu, bet tajā brīdi kāds man iesita pa roku. Tikai meģā attapos, ka tā asiģo un neganti

sāp. Bija maitāts kauls. Tepat mani ārstēja. Āpdzijusi ir, bet laikam paliks līka..."

Vaivars klausījās pavirši, pats vēl satraukts no pārdzīvojuma. Kā iztapdams ieminējās: „Ja neesi bijis leģionā un vācieši tevi sašāvuši, varbūt vari tagad droši iet laukā?"

„Domājis par to esmu, bet bail. Vai viņi izšķir, kas bijis, kas ne?"

Cita padoma viņš nevarēja dot. Jānogaida.

Voldis viņu iepazīstināja ar šauro pasauli. Izrādījās, ka bunkurā bija ierīkota laba gaisa apmaiņa, arī dienas gaisma apradušām acīm bija pietiekama. Varēja redzēt un dzirdēt, kas notiek pagalmā, un divas izejas, ja draudētu briesmas. Slēptuvē ērti varēja uzturēties četri cilvēki, bet saspīsties varēja daudz vairāk. Tikai kājās nevarēja stāvēt, dienas un naktis bija jāpavada sēdus vai guļus.

Vaivara piezīmju turpinājums: „Visapkārt skanēja šāvienī un klaigas. Ziemeļaustrumos dega meži. Tajā pusē dzirdēja arī granātu sprādzienus. Gar mājām bieži aizbrauca vieglie tanki. Laikam mežā notika smagas cīņas. Krievu ķemmes vajātos spieda uz klajuma pusi, bet viņi mēģināja ielauzties atpakaļ mežā. Tādēļ laikam krievi to aizdedzināja. Tur nu gāja kā pa elli. Priekšā uguns, aiz muguras tanki. — 13. maijā, 1945. gadā.”

„Saimnieks prot sadzīvot ar visiem, arī ar saimnieci var iztikt,” Voldis plāpāja, it kā laukā nekas nebūtu noticis. „Tikai viņu Mare tāda palepna. Kas ta' viņa ir? Veca meita! Neviens vairs neprecēs tā kā tā...”

Vaivars neatbildēja, uzmanīgi vēroja pagalmu, cieši ar seju pieplacis sienas spraugai. Šausana attālinājās, tikai līda nāsīs aizdedzinātā meža gruzduma smaka.

„Ka nenosvilst mājas,” viņš norūpējies ieminējās.

„Nav ko bēdāt!” Voldis viņu mierināja. Priekšā Valka purvs. Es te pazīstu visas stīgas un takas. Pa kluso esmu nokniebis dažu stirnu. Mežsargs gan taisījās sūdzēt, bet nevarēja pierādīt. Tagad laikam pašam dreb bikses...”

Vaivars ieskatījās puīša platajā sejā. Kas viņš ir par cilvēku?

Pievakarē Voldis izlida no slēptuves, iezagās saim-

niecības ēkas gubenī, caur dēļu spraugām vēroja apkārtni. Domīgs ielīda atpakaļ šaurajā alā.

„Tā ir, kā es teicu: purvam uguns pāri nav tikusi.”

„Arī šāvienus vairs nedzird —” Vaivars čukstēja.

Puisis kļuva nemierīgs. Gulās un cēlās sēdus, reizēm pierāva ar rokām ceļgalus pie smakra, atkal strauji izstiepa kājas. Un nosēcās — eeh!

„Krievus arī vairs nemana,” pēc brīža viņš nervozi ieminējās. „Šodien viņi savu darbu beiguši.” Pēc ilgas klusēšanas it kā atmodās: „Būs jāiet mājās!”

Vaivars satrūkās. „Jau šovakar?”

„Ko tur gaidīs! Jādzird, kas ārpusē notiek.”

„Tad arī es te nevaru palikt.”

„Nav ko uztraukties. Mani viņi neaiztik. Visi taču pagastā zina, ka es neesmu leģionā bijis!”

Vaivars klusēja, satraukti pārdomāja stāvokli.

„Un ja arī ko prasīs — slēpos mežā un beigta balle! Nodevējs jau nebūšu!” Vēl brīdi šaubās un cerībās mocīdamies, isi teica: „Nu tad — paliec sveiks!” un ātri izlīda no slēptuves.

Pagalumā jau metās krēsli. Caur sienas spraugu spiedās šaurajā telpā gruzduma smaka. Pie istabas durvīm sarunājās divas sievietes, laikam māte ar meitu. Bet vārdus Vaivars nesaprata. Viņš nezināja ko darīt, līst laukā vai nosnaust tepat līdz rīta gaismai.

Pēc brīža, tukšiem spaiņiem grabot, abas nāca uz kūti. It kā stāstīja lopiem: „Nu tas trakums pāri!”

Saimniece palika kūti, Mare ielīda slēptuvē.

„Labvakar! — Kā ap dūšu?” viņa jautāja kā veca pazīņa.

„Nekas, vēl elpoju,” Vaivars tāpat atbildēja.

„Kur Voldis?”

„Aizgāja —”

„Pavisam?”

„Tā likās. Teica, ka viņu neaiztikšot.”

„Dullais —!” Meita brīdi apklusā, likās, it kā ātrāk sāka elpot. „Man visu laiku bija tādas aizdomas, ka viņš par postu vien būs. Bet lai velns viņu rauj! Gribēsi taču ēst? Tagad var nākt uz istabu.”

Vaivars šaubījās. „Vai saimnieks mājās?”

„Nē, tēva vēl nav, varbūt arī šonakt nebūs. Viņš citā drošā vietā. — Nu, vai iesim vakariņās? Jeb man atnest tepat?”

„Es domāju iet uz mežu,” Vaivars jau bija izlēmis.

„Vai šā dēļ?”

„Kas var zināt —”

Arī Mare, likās, pārdomāja stāvokli. „Jā, man viņš arī nepatika. Tāds lišķis, uzbāzīgs. Bet mātei tāda mode — visi savi cilvēki vien esot. — Kad vācieši sašāva, ārstējām kā dēlu, tagad aiziet ne paldies teicis, ne padoma prasījis. — Labi, iesim uz Ceplu kalniņu! Es parādīšu. — Gaidi pie gubeņa durvīm!”

Viņa izlida rūpus uz ceļiem.

Pēc brīža arī Vaivars sekoja. Iztaustījās caur svešo ēku, atrada gubeni, tur kaktā vēl stāvēja siens, smaržodams pēc pagājušās vasaras.

Mare nāca, nesdama uz elkoņa pārsegtu kurvīti, uz otras rokas segu un vecu mēteli. „Naktis vēl ir drēgnas,” viņa teica. „Mēs iesim uz Valka purvu, tur Ceplu kalniņš nav tik viegli pieejams.”

Vaivars attapās. Viņš bija aizmirsis bunkurā pistoli.

„Lai stāv! Pa ceļam dabūsi kaut ko labāku.”

Viņš nobrīnījās, bet nekā neteica. Vai šis mājas cilvēki ar bēgļu slēpšanu un ieroču apgādi vien nodarbojās?

„Tēvs lika man pašai salasīt pa grāvjiem. Sievietēm esot drošāk.” Viņa runāja vienkārši, atklāti, viņas balss skanēja mazliet skarbi, it kā nelaipni.

Vaivars izņēma no viņas rokām segu un mēteli. Patēicība šajā brīdī šķita lieka. Sākumā viņi gāja blakus pa lopu izmītu ganību ceļu, vēlāk biežajos kadiķos Mare izvirzījās priekšā. Klusēdams viņš likumoja viņas pēdās. Purva malā no kāda bieza krūma viņa izcēla vairākas šautenes.

„Izvēlies nu pats!”

Vaivars paņēma vācu vieglo izplētņu lēcēju karabīni un vienu lentu municijas.

Viņi gāja tālāk. Vakara krēslā taka kļuva arvien vājāk saskatāma, beidzot tā sazarojās un pazuda starp krūmiem un vaivarāju ceriem. Brīdi lēkājuši pa grimstošiem ciņiem purva mūklājā, viņi sasniedza mazu uzkalnu.

„Mama tēva tēva laikā te dedzinātas ogles, tādēļ sauc par Cepļu kalniņu,” pavadone skaidroja.

„Te tev vakariņas. Rīt es atkal atnākšu, atnesīšu vēl. Tad būšu arī dzirdējusi, kas ārpusē noticis. Es staigāšu pa purvu, saukdama govī — Plūme, Plūme! Tad parādies un atsaucies!”

Viņa aizgāja, roku nesniegusi, tāpat lēkādama pa purva ciņiem kā šurpu nākot. Vaivars ielida eglājā.

Šo nakti viņš labi atcerējās, vēlāk rakstīdams mežabrāļa piezīmes: „Miegs nenāca. Šautenes stobrā iebīdīju patronu un noliku ieroci pie rokas. Nakts bija auksta. Satinos segā, apsedzos ar mēteli, tomēr drebēju. Varbūt vairāk no uztraukuma un dienas pārdzīvojumiem nekā no nakts vēsuma. Viss redzētais un dzirdētais vēlreiz tēlojās acu priekšā kā smags murgs. Mežs bija pilns gruzduma smakas, no debesīm nosēdās uguns dzirksteļu tvans. Purvs likās dzīvs. Dzirdami it kā viegli soļi, lūza zari. Tad smaga nopūta, atkal klusums. Centos ar acīm urbties tumsā, šauteni saņņaudzis rokās, bet nekā neredzēju, kaut jutu visapkārt dzīvību. Tikai vēlāk sapratu, ka purvā bija patvērušies no ugunsgrēka izglābušies zvēri un putni. Dienvidrietumu debesis vēl blāzmoja uguns pēdas. Bez miega nomocijos līdz rīta gaismai, tad iesnaudos. Pēkšņi uztrūkos no skaļas plaukšķināšanas. Ilgi klausījos, aizturējis elpu. — Paldies Dievam, tikai meža balodis, ielidodams kokā, bija sasitis spārnus, nu tas maigi dūdoja, reizēm it kā smagi nopūzdamies. Vēl lielā meža dzīves grāmata man nebija atvērta. Te dzirde dažreiz ir svarīgāka nekā redze, lai izvairītos no ienaidnieka. Aiz kailo koku stumbriem lēca saule, bija auksts. Centos ciešāk ietīties segā, bet tā bija piesūkusies ar purva un rasas mitrumu. No sliksnāja cēlās migla. Visa apkārtnē šķita nereāla. Mežs mani biedēja, jutos neomulīgi.”

Vaivars atcerējās Mares solījumu. Viņš bija noilgojies pēc cilvēkiem. Sāpīgas domas atgriezās pie sievas un meitas. Kā viņas pārcieš šīs beigās dienas? Vienīgais mierinājums — sievai bija draudzīga daba, viņai nebija ienaidnieku. Lai pns vārds dažreiz var apmulsināt pat cietsirdza prātu.

Saule jau sen bija izklidinājusi miglu, kad tālumā atskanēja sauciens — Plūme, Plūme! Un vēlreiz. Mares balss bija skarba, it kā viņa rātos ar klaidoni govi. Drīz viņa parādījās starp sikajiem purva bērziem un alkšņiem.

„Labrīt! — Nu, kā gulēji? — Vai nesala? — Baiļu nebija? — Gribas ēst?” Rinda jautājumu, mežabrālis nespēja tik ātri uz visiem tiem atbildēt, pašam steigā gribējās zināt, kas dzirdams ārpusē.

Nekā priecīga Mare nevarēja pastāstīt, bet pagaidām briesmas arī nedraudot. „Nomaļos ceļos krievus vairs neredz, viņi te iztrakojās vakar. Mēs ar māti domājam, ka krēslā tu vari nākt uz mājām, vismaz paēst siltas vakariņas.”

„Vai saimnieks pārnāca?”

„Nē, tēvs pārlaidis krievu ķemmes drošā vietā. Bet mājās vēl nenākšot.”

Viņa bija nevaļīga. Mājās darbi aizkavējušies. „Nāksi vakariņās?” viņa īsi noprasīja.

Vaivars baidījās meža slēptuvi atstāt.

„Labi, tad es atnesišu!” Pamājusī ar roku, viņa atkal pazuda purva sliksnājā.

Bija garlaicīga diena. Šāvienu vairs nedzirdēja. Taču no egļu biezokņa viņš neiedrošinājās laukā līst. Saule bija silta, no purva pacēlās sastāvējušos ūdeņu tvaiki. Alkšņiem un bērziem brieda pumpuri, daba strauji modās jaunai vasarai. Tikai Vaivaru mocīja nedrošības sajūta.

Novakarē Mare atkal atnāca, atnesa pārtiku un jaunas ziņas. Pa ceļiem čekisti ar suņiem dzenot saķertos vīriešus. Neviens nedrīkstot viņiem tuvoties, iedot maizi vai kādu drēbes gabalu.

„No mūsu apgabala cilvēki esot aizdzīti uz Tukuma pusi.”

„Vai saimnieks pārnāca?” Vaivars satraukts jautāja.

„Tēvs tagad uzturas mūsu bunkurā. Tur ir vēl kāds draugs. Tas solījās nākt pie tevis uz purvu.”

„Kas noticis ar Voldi?”

„Vēl slēpjoties savās mājās. Bet man ir nemierīgs prāts, viņš ir maita. — Vai tu pazīsti tādu Andžu?”

Vaivars šaubījās. Tagad visiem mežabrāļiem bija pieņemti vārdi.

„Uztāja, lai es vedot tevi šurp, bet man vienkārši dienā nebija laika. Nevalīgs aizskrēja. Viņš organizējot pretestību visā Kurzemē. Ir jau bijis pie mums vairākas reizes, bet izskatās tāds gaisīgs cilvēks. — Vai tu gribi ar viņu satikties, ja viņš atkal tevi meklēs?”

Vaivaram bija daudz paziņu tālos pagastos un Kurzemes pilsētās, varbūt kāds draugs viņu tiešām meklēja. Viens viņš te mežā jutās it kā pazudis. Jā, viņš labprāt ar Andžu satiktos.

Un Mare atkal aizgāja.

Nākošo nakti vientuļais mežabrālis pavadīja mierīgāk. Aizmīga, pamodās, klausījās noslēpumainajos meža čukstos, bet nejuta vairs baiļu. Saulei lecot, piemīga atkal, bet drīz Mare viņu modināja.

„Celies, es tev atvedu draugu!”

Vaivars satrūcies atvēra acis. Viņš viņu pazina. Nekādi draugi viņi nebija, tikai paziņa no Liepājas. Bet šajā brīdī viņš likās miļš ciemiņš.

„Kā tu te gadījies?” it kā vēl samiegoties jautāja.

„Tieši no frontes — no Jaunpils!” jaunais mežabrālis atklāti teica.

Marei atkal nebija laika. „Lai kādas briesmas, zemē kaut kas jāieliek, vismaz kartupeļi,” viņa teica kā atvainodamās un atkal pazuda.

Ābi paziņas brīdī jutās apmulsuši par negaidīto sastapšanos. Tikai ēdot agrās brokastis, Vaivars sāka interesēties, kā viņš izvairījies no krievu gūsta.

„Tūlīt pēc kapitulācijas laimējās aizbraukt uz Liepāju, domāju tur satikt sievu. Zini, mums ir arī dēliņš, nu jau trīs mēneši. Bet neatradu, esot aizbēguši uz laukiem pie vecākiem. Baidījos pa ceļiem iet, slāpstījos visas šīs dienas pa mežiem un purviem. Un zini — biju arī tavās mājās!”

Vaivars ātri norīja maizes kumosu, viņa platās acis dedzīgi jautāja — kas tur noticis?

„To tu vari gan saprast, ka pagasta vecākā sieva un meita nekādā godā tagad nav. Mājās vairs netikusi, tur tagad sveši. Mitinās šur un tur pie kaimiņiem. Citādi viņa iztieks, tikai miliči uzrauga, vai slepeni nesatiekas ar

tevi. Meita esot aizbraukusi uz Liepāju, strādājot kādā bankā, jo visi vecie ierēdņi izputējuši.”

Dažos vārdos daudz svarīgu ziņu. Vaivars aizmirsa brokastis, bet pamazām nomierinājās. Tātad visļaudīgākais vēl nebija noticis.

Reizi dienā Mare viņus apciemoja. Bet viņa arvien bija nevaļīga, viņas valoda likās nelaipna. Taču sirds viņai bija laba. Reiz viņa teica: „Mēs ar māti domājam, ka jums abiem būtu jānāk atpakaļ uz bunkuru. Tad jūs varētu katru dienu dabūt siltu ēdienu un man nebūtu jāskraidā uz mežu. Ja kas ļauns sagaidāms, uz purvu vienmēr varēsīt atnākt. Darba daudz. Tēvam pašam jāslapstās, man dažreiz jāaizskrien uz pastu, bodi vai pagasta namu, taču jāzina, kas pasaulē jauns, ko ļaudis runā.”

Marei bija taisnība. Mežu tīrīšanas akciju krievi bija beiguši, drīz viņi aizvāksies pavisam. Abi mežabrāļi nolēma meitas aicinājumam sekot. Mežā maija nakts vēl bija vēsas, bet kūts slēptuvē silti un ērti.

Vakara krēslā viņi atgriezās Bunkura mājā. Pārmaiņus viņi aizgāja arī uz istabu, paēda, noskuva bārdas, nomazgājās. Viņi jutās atkal kā cilvēki. Arī cerības atgriezās.

Dažreiz gan Mare atnesa no ārpusē šausmīgas ziņas. Mežsargs Kims atrasts nomocīts. Salauzti visi locekļi, nogrieztas ausis un deguns, mēle pārdurta ar koka sprunguli, ar uguni izdedzinātas kāju pēdas.

Viņi klausījās sastinguši.

Un izvarošanas! Tepat Ventas malā uz klaja lauka četri vai pieci krievi mocījuši jau gadus pavecu sievieti. To pamanijuši mežabrāļi, visus apšāvuši. Citur atrasts meitenes liķis ar zilumiem un izlauztām rokām un kājām...

Bet Mare atnesa arī citādas ziņas, tās liecināja, ka krievi te netaisās uz dzīvi. Vācieši kapitulējot atstājuši uz ceļiem un mežos dažādas mašīnas. Tās nu vācot kopā un velkot uz Zlēku muižu, tur tās saspridzinot. Ziru pagastā iznīcinātas vācu izlūku lidmašīnas. Drošs pierādījums, ka krievi aizies, vai citādi viņi iznīcinātu derīgas mantas?

Žēl — Vaivars nodomāja. Mašīnas būtu noderējušas izlaupītai un izpostītai Latvijai...

Abi mežabrāļi jutās drošībā. Tikai kāda vista, jūtot kūti svešus cilvēkus, bieži uztraukta skaļi kladzināja.

„Tai jāapgriež kakls,” draugs noskaities teica.

Arī saimniece domāja, ka vista var atsaukt nelaimi, atļāva abiem mežabrāļiem tai nocirst galvu. To dienu viņi ēda garšīgas pusdienas...

Kādu pēcpusdienu viņus iztraucēja dobji sprādzieni. Tie dunēja netālu uz Ventas pusi. Bet Mare viņus drīz nomierināja.

„Krievi spridzina zivis. Braukā ar laivu pa upi un met ūdenī tādas kā kaštes. Pēc tam notrīc abi krasti, uzšķīst gaisā dubļi un baltas putas. Upe pilna ar beigtām zivīm. Šie tik braukā pa vidu un salasa lielākās. — Kādam vajadzētu viņus pārmācīt, bet kas nu zivju dēļ karos...”

„Tāda necilvēcība tikai rāda, ka viņi te nav palicēji,” arī saimniece sprieda.

Citu vakaru, atnākusi no pasta, Mare zināja stāstīt, ka krievi dedzina bijušās muižas, kurās neatkarības gados bija ierīkotas skolas, slimnīcas, pagastu iestādes un biedrību nami. Jau nodegušas Zūru muižas ēkas, Zīru muiža ar savu slaveno spoku Drakenfeldu, bet Zlēku muiža ar „velna trepēm” un biežajiem mūriem esot spridzināta veselu nedēļu. —

Vaivars, kā bijušais pagasta saimnieks, bija sašutis. „Es vēl saprastu, ka kara laikā rodas postīšanas kāre, kā krieviem, tā vāciešiem, bet nu jau esot miers, kādēļ tādi varas darbi?”

Lai iztrakojas, citi sprieda, ja tikai neapšauj cilvēkus, tad gan atkal uzbūvēsim tāpat kā pēc Pirmā pasaules kara.

„Visvairāk man nepatīk, ka Voldis pazīst mūsu kūti,” Mare nemierīgi teica. „Esot jau milicis...”

„Nu, tādām pa purnul” Draugs klusi pie sevis norūca.

„Tad mums jāiet atpakaļ uz mežu,” Vaivars tūlīt izlēma.

„Tādi cilvēki ir briesmīgāki nekā kāds svešs mongolis,” Mare domāja. Tas pats Zlēku aizsargu priekšnieks Mollers! Izlikās tāds patriots, tagad esot pielabinājies krie-

viem, uzrādījis bijušos aizsargus, kas izsprukuši no filtrācijas nometnēm! Visi arestēti par jaunu un aizvesti uz Ventspili."

Mežabrāļa Vaivara piezīmes: „27. maija rītā devāties atkal uz mežu. Nometnes vietu izvēlējamies tādu, no kuras var pārredzēt kustību uz ceļu. Izvēle gan bija pārdoša, bet mēs domājām, ka tieši tādēļ mūs te nemeklēs. Egļu jaunaudzes malā, labi slēptā vietā, uzcēlām maskētu skuju būdu un nosaucām par Priekšposteni, jo bija ziņas, ka dziļāk mežā sapulcējušās citas partizānu grupas. — Pa ceļu braukāja krievi ālēdamies un šaudīdamies. Malā notikumi sāka ritēt strauji. Krievi bija sastopami visur un vienmēr. Pienāca jaunas ziņas par laupīšanām, dedzināšanām, sieviešu piesmiešanām un slepkavībām. Izpildkomitejas izsludināja, ka pirmās pasu zīmogošanas neder, tās jāzīmogo par jaunu. Viriešus aizturot, sūtot nopratināšanai uz aprinķu pilsētām, un tikai retais atgriežoties. Tādēļ visi, kas nojauta pārzīmogošanas īstos nolūkus, slēpās vai pazuda mežos."

Mare viņus vēl arvien apgādāja ar pārtiku. Un jaunām ziņām. Netālu mežā esot apmetusies spēcīga partizānu grupa, vai viņi nevēloties pievienoties?

Vaivars saskatījās ar Draugu. Jā, viņi to darītu labprāt. „Tad es noorganizēšu satikšanos! Viņi nevēlas, lai es kuru katru tūlīt vedu turp."

Abi mežabrāļi saprata.

Bet Marei vēl kaut kas bija uz sirds. „Jā, tas Voldis, maīta! Uzbāžas man, lai esmu draugos, ja ne, visu izstāstīšot krieviem. Lai pasakot, kur jūs tagad atrodoties, tad likšot mani mierā..."

„Pelnījies lodī!" Draugs īsi teica, it kā jau būtu nolēmis to darīt.

Mare mierīgi noklausījās, ne vārda neiebildusi, atkal aizgāja.

Jau nākošā dienā meita atveda no lielās grupas trīs delegātus. Divi bija jauni puisi, viens vecāks vīrs. Bruņoti visi bija automatiskiem ieročiem un rokas granātām.

Sākumā likās neuzticīgi, pētīja un izjautāja abus svešos mežabrāļus. No kurienes nākuši, ko piedzīvojuši. Beidzot stāstīja arī par savu grupu. Viņi esot astoņpadsmit vīri, labi apgādāti ar pārtiku un ieročiem. Esot žāvēta gaļa, cukurs, pat sāls, retā, nepieciešamā manta.

„Bet mēs nevaram jūs tūlīt vest līdz!” vecākais vēsi paziņoja. Rit atnāks mūsu Komandieris un izlems pats.”

„Vai mēs izskatāmies tik aizdomīgi?” Draugs nenocietās.

„Nē, gluži otrādi, bet mūsu grupā ir stingra disciplina.” Viņi atvadījās.

Tāču Komandieris ar savu saimniecības pārzini ieradās Priekšpostenī tajā pašā dienā. Arī viņi rūpīgi apskatīja abu mežabrāļu skuju telti, ieročus, apģērbu un apavus.

„Un kā ar pārtiku? Vai jums ir pašiem savas bazes?” grupas saimnieks interesējās.

Līdz šim viņi bija iztikuši un cer paši sevi uzturēt arī uz priekšu.

„Labi,” Komandieris ātri izlēma, „es jūs ieskaitīšu savā grupā. Bet jūs atrodaties labās stratēģiskās pozīcijās, jums turpmāk būs jāpaliek tepat. Katru dienu apmainīsimies ar ziņojumiem. Mūsu mērķis — aizsargāt civiliedzīvotājus. Līdz šim mēs tikai noskatījāmies, kā vaņķas trako, tagad mēs Staļina bendēm stāsimies preti.” Brīdi abus mežabrāļus nopētījis, pagriezās pret Vaivaru. „Tu būsi Priekšposteņa vecākais! Nāc līdz, zināsi, kur mēs atrodamies!”

Vaivars sekoja kā jaunkareivis grupas komandierim, kaut bija gados vecāks par savu jauno priekšnieku.

Lielā nometne atradās purvā. Skuju būdu vidū dega ugunskurs. Ap to slāistījās daži vīri, vairīdamies no dūmiem. Virs liesmām žāvējās nodirāts irsis. Daži spēlēja kārtis. — Gluži miermīlīgs un mājīgs skats, — Vaivars nodomāja.

Vēlāk viņš aprakstīja savus iespaidus dienasgrāmatā: „Lielajā grupā vairums bija aizsargi un policisti. Jau pirms kapitulācijas viņi bija vienojušies turēties kopā. Uzzinājuši par frontes sabrukumu, viņi tūlīt uzsākuši mežabrāļu gaitas. Lielās krievu ķemmēšanas bija pār-laiduši bez zaudējumiem, ja neskaita izlietoto municiju.

Grupa bija labi bruņota ar automatiskiem ieročiem, kabatas pistolēm un rokas granātām. Bija divpadsmit patšautenes ar municiju, divi „kaulu zāģi” (ātršāvēji ložmetēji), četras prettanku šautenes, divi mīnumetēji ar minām, vairākas T minas, granātas un divi krievu pusautomāti, kurus lietoja tikai medībās. Ieroči, pārtika un municija glabājās vairākās bazēs. Grupa nemēdza ilgi palikt vienā vietā, kaut arī netika traucēta, bet klejoja, vienmēr apmetoties kādas bāzes tuvumā.”

Priekšpostenī Vaivara un Drauga ikdienas dzīve nemainījās, bet viņiem bija lielāka drošības sajūta, piederot pie labi bruņotās grupas.

Taču ilgi viņi nedabūja dikdienīgi dzīvot. Mare zināja stāstīt, ka Kuldīgas apriņķa Padures purvos krievi apšaujot cilvēkus. Nāvei nolemtos tur katru nakti aizvedot ar kravas mašīnām.

Šo ziņu pārbaudīt Komandieris norīkoja piecus vīrus, arī Vaivaru.

Par drausmīgo notikumu stāsta Vaivara partizāna piezīmes: „Pārgājiens notika naktis pēc kompasiem un kartēm. Kuldīgas lielceļa malā nolēmām sagaidīt tumsu un novērot apkārtni. Naktī tiešām pabruca garām četras smagās mašīnas Ventspils virzienā. Tās bija seņtas, nevarējām redzēt, ko ved. Pēc kāda laika dzirdējām purva rajonā šaušanu, un pēc apmēram divām stundām mašīnas atgriezās uz Kuldīgu. Nebija šaubu, kas purvā noticis.

Ausa rīts. Atvilkušies no lielceļa, mēs gājām pēc kompasa nakts šāvienu virzienā. Kad purva sliksņu dēļ tālāk nevarējām tikt, dažas stundas atpūtāmies. Novakarē, gar lielceļa malu ejot, izsekojām, kur mašīnas nogriezušās. Pēdas bija dziļas, mums bija skaidrs, ka te braukts jau vairākas naktis. Gājām pa riteņu sliedēm, līdz tās izbeidzās. Te zeme bija stipri izbradāta, bet tumsa neļāva neko tuvāk saskatīt. Ielidām dziļāk mežā un gaidījām. Īsi pirms pusnakts atkal dzirdējām automašīnu rukoņu, starp kokiem pazibēja prožektoru gaisma. Parastā vietā mašīnas apstājās. Šoreiz bija piecas. No pēdējās izlēca bars krievu. Arī no pārējām izlida daži

bruņoti vīri. Tad sāka kūņoties laukā arī citi stāvi. Atskanēja sitienu troksnis. Tumsas dēļ redzēt bija grūti, bet izskatījās, ka gūstekņiem rokas bija sasietas uz muguras. Kad visas mašīnas bija iztukšotas, iedegās sevišķi spožas kabataš lampas, tās labi apgaismoja gūstekņu pulku. Gaisma viņus ielenca no visām pusēm, viņi lēnām atālinājās purva virzienā. Pēc kāda laika klusumu pārtrauca mašīnpistoļu kārtas...

Kad krievi atkal aizbrauca, ielidām dziļāk krūmos, lai sagaidītu rītu. Miegš nenāca. Mazā gaismiņā, drebinādamies no purva drēgnuma, atgriezāmies notikuma vietā. Savādā satraukumā gājām pa šo Golgātas ceļu, līdz nonācām vietā, kur purvs jau bija ļoti staigns un vietām spīdēja melni akači. Tur atradām dūņām aplīpušus dēļus. Tālāk pēdu nebija. Dēļi bija izmantoti par laipām līdz kādam dziļam akacim. Vēl varēja skaidri redzēt, kur dēļi gulējuši un kā tie vilkti atpakaļ. Bet akacis klusēja...

Purva tuvumā pavadījām četras naktis. Un katru nakti mašīnas atveda baigo kravu. Dienās visādi izprātojamies, ko te īsti varētu darīt. Mums līdzī bija vairākas rokas granātas un katram ap divi simti mašīnpistoļu šāviņu. Ja mēs negaidot uzbruktu mašīnām, varētu sagādāt krieviem ievērojamus zaudējumus. Bet kā to izdarīt? Kad mašīnas brauca šurp, nevarēja zināt, kurā sēž slepkavas. Kad tās brauca prom, pavadoni sadalījās, un visus mēs nevarējām pievākt. Kad upurus veda uz purvu, tad uzbrūkot mēs nošautu arī savējos. Tātad slepkavas varēja pārsteigt tikai tad, kad viņi nāca atpakaļ no purva. Galvenās rūpes bija, lai pēc uzbrukuma mēs ātri tiktu pāri Ventai lielajos Zlēku mežos. Bija skaidrs, ka visus čekistus neizdosies apšaut, tie, kas izglābsies, izsauks palīgspēkus. Notīks pamatīga apkārtnes pārmeklēšana, varbūt pat „ķemme.”

Ceturtnā naktī mēs visi bijām ieņēmuši dienā izvēlēto pozīciju, katrs sīki iepazīnās ar savu uzdevumu, atkāpšanās plānu un arī tādu varbūtību, ja mūsu uzbrukums neizdotos. Novietojāmies gar Golgātas ceļa vienu malu un gaidījām. Jāšauj tad, kad grupas vadītājs būs atklājis uguni.

Viss notika kā iepriekšējās naktīs. Bendes aizdzina

gūstekņus, notaršķēja šāvieni. Dzirdējām zemes dunoņu, dēļus velkot atpakaļ. Tātad tie vēl būs vajadzīgi... Drīz čekisti atgriezās, krieviski skaļi sarunādamies. Likās, visi bija iereibuši.

Gulēju gandrīz bez elpas. Rokas drebēja, un sirds sīta kaut kur pie kakla. Zobi bija sakosti līdz sāpēm. Tie bija mokoši mirkli. Nācēji jau bija tieši man pretī, apmēram piecpadsmit metru attālumā. Es jau šaubijos, vai mēs vispār šausim. Tad pēkšņi man pa labi nostiepās uguns. Mans biedrs nebija izturējis un palaida šāviņu kārtu. Tajā mirklī arī mans pirksts nospieda mēlīti, mašīnpistole sāka drebēt. Neapjēdzu, ko darīja citi, bet tumsā uz ceļa kaut kas kūņojās, liels un melns. Bija dzirdamas necilvēcīgas skaņas. Likās, ka melnais nezvērs vēlās man tieši virsū, es tēmēju uguni no jauna. Neatceros, kā pārmainīju aptveri. Nezinu arī, cik ilgi troksnis turpinājās, sajutu tikai spērienu sānos, un kāds uzkliedza, lai pārtrauc šaušanu. Melnais kamols purvā vēl kustējās, kad skrējām uz automašīnām. Divas jau bija aizbraukušas, citas atgriežoties uzgrūdušās viena otrai virsū. Aizmetām uz to pusi pa granātai un skrējām tālāk. Aiz muguras nodunēja sprādzieni. Brīdī zem kājām jutu lielceļa granti, tad atkal mīksto sūnu. Uz kāda meža celiņa apstājāmies. Bijām visi un veseli. Iespējami ātriem soļiem turpinājām atiešanu. Grupas vadītājs apkārtni pazina, kartēs vairs neskatījāmies, arī nesarunājāmies. Ventai pārkluvām braslā, tur ūdens bija tikko līdz ceļiem. Tad vēl straujš gājieni pāri klajumam līdz biežam krūmājam. Rīta gaismā bijām jau Zlēku mežos.

Kopš vakardienas nebijām neko ēduši. Bet mums bija tabaka, tā mazināja izsalkuma sajūtu. Grupas vadītājs gan pārmeta nesavaldīgajam šāvējam, varējis izjaukt visu uzbrukuma plānu. Pēc municijas pārbaudes sarāja arī mani, esot izlietojis pārāk daudz patronu. Lai kā, atmaksa bija izdevusies, kaut noteiktus rezultātus nezinājām. Galvenais, kopš liktenīgās nakts Padures purvā cilvēkus vairs neslepkavoja."

Vaivars atrada Draugu Priekšposteni. Viņš bija uztraucies un nobijies. Nejautāja, ko otrs mežabrālis pārdzīvojis, aizgūtnēm sāka stāstīt, ka kādreizējais bunkura

iemitnieks Voldis atkal terorizējot ļaudis, uzbāzoties Marei, draudot viņai par partizānu atbalstīšanu.

„Viņš ložņā pa mežu un meklē, kur esam noslēpušies. Mums tūlīt jāpazūd!”

Vaivars jutās noguris, vēl drausmīgā notikuma satriciets, izturējās vienaldziģi. „Jāziņo Komandierim,” viņš īsi teica. Piecas nakts viņš nebija kārtīgi gulējis, miegs lauzās virsū ar varu. Vēl bija agrs rīts, bet saule jau vilinoši sildīja, solīdama skaistu dienu. Apkārtne un uz ceļa dzīvība vēl nebija modusies.

Pēkšņi klusumu pārgriezta mašīnpistoles kārtā. Abi mežabrāļi paķēra ieročus, izskrēja kaujas pozīcijā aiz kāda zemes vaļņa. Vēl noskanēja divi pistoles šāviņi, tad mežā atgriezās klusums.

„Vai sākušās atkal ķemmes?” Draugs satraukts ieminējās.

Vaivars klusēdams paraustīja plecus. Varbūt Padures purva notikuma sekas. Viņi brīdī gaidīja, aizturējuši elpas.

Beidzot mežā atskanēja pazišanās zīme — dzilnas sauciens. Ieradās divi lielās grupas vīri.

Kas noticis?

„Ievainojām Voldi. — Komandiera rīkojums — jums jāatstāj Priekšpostenis un jānāk līdz. Mēs pārvietojamies uz citu bazi.”

Abi mežabrāļi saskatījās.

Viņi pievāca mugursomas, municijas rezerves un gāja ziņnešiem līdz.

Pie nometnes ugunsкура notika lauka kara tiesas sēde. Vīri, ar cietām, saulē un vējā norūdītām sejām, pratināja ievainoto. Kas viņam devis apvidus kartes, tās atrastas viņa kabatā.

Gūsteknis stostījās. Tās viņam jau sen esot bijušas, kopš vācu laika.

„Zinām, toreiz tu dezertēji, lai tagad mums slepeni uzglūnētu no muguras un nodotu čekai!” Komandieris auksti teica.

Voldis viebās sāpēs, bet centās smaidīt. „Ja es būtu gribējis, es jau sen būtu jūs nodevis. Ko jūs taisāt jokus — paprasiet tur tam —” Gūsteknis pacēla nervozu roku pret Vaivaru.

„Mēs zinām, tu atstāji bunkuru pēc pirmās krievu ķemmes, tu neesi bijis pat filtrācijas nometnē!” Komandieris viņu apsauca.

„Ko tur tik daudz skaidroties!” kāds sarkanmatains vīrs ar bakurētainu seju nospļaudamies teica. „Vainīgs un knaks —!”

„Netraucē, Džas!” Komandieris viņu apsauca, turpināja Voldi pratināt. „Tu neesi tikai vienkāršs milicis, bet krievu iznīcināšanas bataljona ierindnieks!”

„Kas to saka?” gūsteknis uztraucās.

Tiesnesis viņam parādīja apliecību, arī tā bija atrasta viņa kabatā.

Volda seja kļuva bāla, likās, viņš zaudēs samaņu. Ievainojums kājā bija viegls. Viņš bija jauns puisis, tāda nieka dēļ viņš varētu vēl nodzīvot garu mūžu. Bet nu viņš juta, ka šie bārdām apaugušie mežabrāļi apdraudēja viņa dzīvību nopietni.

„Nedzeniet taču velnu!” viņš vēl mēģināja jokot. „Vācieši man sašāva roku, jūs kāju, un tad vēl —”

„Esi vainīgs! Visu partizānu drošības dēļ sodāms ar nāvi!” Komandieris paziņoja.

Apkārtējie vīri sastinga klusumā. Voldis sāka lūgties: „Bet mīlie brāļi, mēs visi latvieši!”

Viņa vārdus pārtrauca mašīnpistoles kārtā. Džao Džass sodu bija izpildījis.

Vaivars satrūcies brīdi vēroja bakurētaino vīru. Viņš bija ģērbies armijas maskēšanās biksēs un kreklā, galvu apsedzis ar savazātu kabatas lakatiņu, pārvilcis tam pāri tīkliņu. Viņš nēsāja garu vaigu bārdū ar izskūtu smakru un virslūpu. Viņš esot no augstdzimušas cilts, viņa īstais tituls esot Džao Džass of Provincia...

— Lielība, — Vaivars nodomāja. Bet mežā bija noderīgi arī tādi vīri.

„Sunim suna alga!” Draugs vēl noteica. Viņi abi aizgriezās no soda vietas.

Nometnē sākās rosība. Nojauca zaru teltis, apraka ugunsкура vietu, apkaisīja ar skujām un meža gružiem. Vīri kārtēja mugursomas, savāca ieročus, municiju un pārtiku. Kā sarunāta, istā laikā ieradās Mare no Bunkura mājas, šoreiz jāšus. Blakus viņas kailajām kājām

gar abiem zirga sāniem, nokarājās divi maisi ar svaigi ceptas maizes kukuļiem. Tie smaržoja, kairinādami vīru nāsis.

Mare redzēja Volda liķi. Novērsa seju, nekā neteica. Viņa izskatījās tikpat mierīga un vēsa, ar saulē nobrūninātu seju, kā cietie mežabrāļi.

„Pagastā ieradušies ap pieci simti krievu,” viņa teica. „Rīt sāks atkal ķemmēt! — Tad viņu atradis —!” viņa norādīja ar roku.

„Vai tu nenāksi mums līdz?” Komandieris norūpējies jautāja.

„Nē. Tās dažas dienas es pārlaidīšu. Tad kādu laiku būs atkal miers. Tā viņi mēdz darīt.”

Mare, vezdama zirgu aiz pavadas, pienāca pie Vaivara. „Tā mana vaina,” viņa aukstasinīgi teica. „Neielaidos, padēvu Komandierim ziņu. Jūs visi būtu ielenkti. — Jā, un tevi grib satikt Andžs.”

Andžs —?

„Viņš gaida tepat stigas malas krūmos. Nāc līdz!”

Tādas lietas bija kārtojamas ar Komandiera ziņu.

„Nebūtu īstais laiks, bet ja paziņa un tālu nācis, tad ej. Tikai neciemojies ilgi!”

Viņš gāja. Mare atkal sēdēja uz zirga muguras.

No kādas gravas izkāpa melni bārdains vīrs. Vīrs krūtīm mašīnpistole, bet stobrs bez ienaida nolaists lejup. Vaivars viņu vairs nepazīna, mirkli jutās neveikli. Varbūt slazdi —?

Mare pamāja ar roku un aizjāja rikšiem pa stigu.

Andžs sāka neskanīgi smieties, kā aizsmacis. „Vai tu tiešām mani vairs nepazīsti?”

Balss viņu atklāja. Tiešām, izdarīgais, mūžam kustīgais Andžs! Viņš jau pirms kapitulācijas organizēja partizānus Kurzemes mežos.

„Un ko tu te dari?”

Vaivars atzinās, ka viņi šodien pārvietojas.

„Jūs laikam arvien pārviešojaties. Reiz es jau tevi meklēju.”

„Pēc pāris stundām arī šoreiz tu mani nebūtu atradis.”

„Izskatās, ka jūs bēguļojat, negatavojaties cīņai. Cik

vīru jūs esat? — Divdesmit? Un labi bruņoti? — Tas ir spēks pret divi simti krieviem!”

„Viņu esot pieci simti —”

„Nujā, bez upuriem nav uzvaras. — Vai es varu satikt tavas grupas komandieri? — Kā viņu sauc?”

„Komandieris, cita vārda viņam nav.”

„Jā, jā, es saprotu. Piesardzība laba lieta. Mani pazīst visā Kurzemē, bet tikai retais zina manu isto vārdu. Andžs — to pazīst Sapiera grupa Jūrkalnē, Zaļās Lapsas vīri Ziru mežos un visi mežabrāļi, kādus esmu satīcis.”

„Iesim —!” Vaivars viņu pārtrauca. „Mums nav laika plāpāt —”

Andžs jutās mazliet apvainots. Vai arī vecais paziņa, pagasta vecākais, viņu uzskata par plāpu?

Vīri jau bija sakārtojušies gājienam. Daži vēl gremoja svaigo maizi, citi smēķēja. Visi likās nopietni, arī Komandieris. Bunkura mājas tuvumā bija laba atpūta, Dievs zina, kā viņiem veiksies citur.

Andžs pamāja ar galvu mežabrāļu grupai, roku pasniedza tikai Komandierim. „Laikam nepazīstat mani? — Nujā, nav pirmā reize, kaut par mani runā visa Kurzeme.”

„Mēs esam ceļā. Kas par lietu?” Komandieris īsi jautāja, svešo mežabrāli pētīdams.

„Nav nekādas steigas,” Andža bārdā pavīdēja smaidis. „Es tavā vietā ļautu vīriem vēl pagulēt ēnā. Pret vakaru vēsāks laiks, tad var sākt soļot. Vecais mežabrāļu likums: dienas pieder vaņkām, naktis mums, ceļi viņiem, meži un purvi mums.”

Vīri drūmi blenza Andžam visapkārt.

„Nujā, redzu, esat nepacietīgi. Laikam jauni iesācēji. Es jau apbraukāju Kurzemi pirms astotā maija, katrā pagastā meklēju dzirdīgas ausis. Jau tad taisījām meža bunkurus, vācām ieročus, pārtiku, medikamentus, apģērbus un citas meža dzīvei nepieciešamas lietas. Ierīkojām pat spiestuvi, nodibinājām sakaru tīklu. Tikai neparedzējām, ka tik ātri sāks rīkoties čekisti, daudzi mani biedri jau apcietināti. Tagad es ar saviem pavadoņiem apstaigāju Kurzemes mežus, reģistrēdams, cik daudz vēl palikuši.”

„Pavadoņi —?” Komandieris viņu pārtrauca.

Andžs sminēja. „Tā mums pieņemts. Viņi tepat kaut kur krūmos klausās. Jo nevar zināt, ar kādiem brāļiem man dažreiz jāsatiekas. — Tātad jūs esat divdesmit vīru?”

„Mūs tu neregistrē!” Komandieris stingri teica.

„Vai jūs nevēlaties iestāties Nacionālo Partizānu organizācijā?”

„Tas gan lepmi skan, bet —”

„Nav ko gudrot. Pienācis laiks visiem, turēties kopā.”

„Vai tu neesi no kureliešiem?” Džao Džass negaidot jautāja.

„Mūsu vadības štābs gan uzturas kureliešu nometnē, citādi mums nav nekāda sakara. Mēs Latvijas atbrīvošanas kustību izveidojam ļoti nopietni. Mēs esam jau —”

„Labi,” Komandieris pārtrauca sakarnieku. „Ja lieta būs nopietna, tad mūsu adresi uzzināsi Bunkura mājā. — Ejam, puisi!”

Mežabrāļu grupa sakustējās, izvirzījās starp kokiem zināmā kārtībā. Bija priekšposteņi un sedzēji, bija lēnie nesēji un ātrie ziņneši. Tā viņi kļāņoja no vienas vietas uz otru, divdesmit mežabrāļi.

Tikai tad Andžs ieraudzīja, ka viens paliek guļot. Tuvāk pieliecies, atrāvās kā odzes dzelts. Āsinis! Steidzīgi nozuda krūmos, sasvīpdamies ar pavadoņiem.

3.

„8. maijā, plkst. 14.00 apkusa lielgabali krievu neuzvarētajā Kurzemes frontē. Ticu, ka Anglija drīz karos ar Krieviju. To saka prāts un loģika. Ārēji esmu mierīgs, bet dažkārt mani plosa izmisums. Nāk prātā dzejas rinda: Bāreņu asaru nakts neba mūžīga būs —”

Kara ziņotāja piezīmes

Zenitartilērijas vienība atradās Kabiles tuvumā. Naktī baterijas komandieris norīkoja kara ziņotāju Jāni Zemdegu pie radio aparāta klausīties rietumu valstu rai-

ditājus. Tā taču nepaliks — cerēja virsnieki, rakstveži, ziņneši.

Zemdegs pārvaldīja vācu un angļu valodu, taču dežūras laikā ne vārda nedzirdēja par rietumu nodomiem atbrīvot Baltijas valstis. Tā arī ziņoja otrā rītā baterijas komandierim.

„Ejiet uz divizionā štābu!” viņš saņēma jaunu rīkojumu. „Noskaidrojiet stāvokli un steidzieties atpakaļ!”

Viņš gāja. Laiks bija silts. Maija pirmās dienas jau bija izvilinājušas no zemes zāļu asnus. Pusplaukušie bērzu pumpuri, vēl nakts mitruma piesūkušies, sudrabaini mirdzēja rīta saulē. Ceļa malā smaržoja svaigi sacēta zeme arzu sējai. Rudzu zelmeni vietām bija izgulējuši marta atkušņa ūdeņi.

Sākās mežs. Stundu ejot, Jānim vēl arvien bija jādomā par atkusni un pēdējo lielkauju. Ceļi bija izmirkuši, transporta mašīnas un smagie ieroči grīma dubļu javā. Viņš toreiz bija kara ziņotāju vadā pie Remtes. Frontes vīri turējās varonīgi, bet tādos brīžos nebija lieki arī daži uzmuninātāji vārdi. Tā radās pēc redaktora pasūtījuma „Daugavas Vēstneša” slejās viņa ideoloģiskais raksts. Tikai ar lūgumu nepublicēt autora vārdu. Tomēr redaktors to nebija ievērojis.

Dabā bija atkusnis, bet viņa un kara ziņotāju vada komandiera attiecībās iestājās sals. Vācietim bija pieņests raksta tulkojums.

— Vai jūs domājat, ka es esmu muļķis? — viņš dusmās piesarcis jautāja. — Jūs gan rakstāt pret krieviem, bet starp rindām apsūdzat mūs, savas zemes atbrīvotājus! — Labi, ja jūs esat tik veikls propagandists, tad arī piemērots frontes grāvjos pie skaļruņiem! — Varat iet! —

Bet skaļrunis Jānis Zemdegs negribēja būt. Viņam pat nevajadzēja dezertēt. Viņu paglāba zenītartilērijas baterijas komandieris. Arī viņam vajadzēja valodu pratēju karavīru, kas sēž pie skaļruņa. Nevis lai mikrofonā iekliegtu vācu propagandas skaņus, bet lai regulāri klausītos rietumu raidītāju ziņās. Viņš dzirdēja un saprata daudz, tikai ne vārda par Baltijas valstu stāvokli pēc Otrā pasaules kara...

Vai viņš to uzzinās divizionā štābā?

Ceļa malā mežs pāris desmit metrus atkāpās. Laukumā pulcējās vācu karavīri. Uztraukti lādējās. Ēsot piekrāpti. Protestējot viņi noārdīja uzplečus un zīmotnes. Dažs dzelzs krusts ierīpoja sūnās.

Arī štābā latviešu virsnieki bija satraukti. — Stāvoklis? — Kapitulācija! — Chaoss! — Vakars! —

Neviens vairs neievēroja armijas disciplīnu un padotības kārtību. Karavīri atklāti runāja par „pēdas sišamu.“ — Kurp? Neviens nespēja zilēt pareizo virzienu. Varbūt viņi ies grupās uz Kuldīgu, varbūt atpakaļ uz Aizputi. Nakti izzagsies cauri frontes līnijai uz Vidzemi. Ilgi tāds stāvoklis taču nepaliks, krieviņiem Baltijas valstīs būs jāatstāj. Tad latviešu karavīru ieroči vēl noderēs pavadmūzikai...

Jānis Zemdegš skumji smaidīja. Viņš bija jauns karavīrs, pēc pāris nedēļām viņam būs divdesmit seši gadi. Kā viņš vēlētos, lai nopietno virsnieku cerības piepildītos! Lai savu vārda dienu varētu atkal svinēt vecajā, iemīļotajā Rīgā. Varbūt arī viņš ticētu, ja savā priekšnieka uzdevumā nebūtu tik bieži sēdējis pie radio aparāta un klausījies aizliegtais rietumu ziņas.

Taču pie pusdienas galda viņu aicināja. Tā pati vācu konservu vīra „zaļais mežs.“ Bet šajā brīdī neviens nedomāja par ēdiena garšu.

Atgriezies baterijas komandpunktā, Jānis Zemdegš nevarēja ziņot nekā priecīga. Tikai cerības un baumas.

„Uz Kuldīgu?“ baterijas komandieris sašutis brīnījās. „Tur jau krievi! — Gaidīsim krēslu!“

Frontes dunoņa bija norimusi. Karš tiešām bija beidzies. Radio raidījumos varēja dzirdēt rietumu un austrumu gaviles. Bet latviešu karavīru mazā dzimtene atradās vidū pie Baltijas jūras, kuru kādreiz izlaupīja sirotāji vikingi. Zeme, kuru atjaunoja čakli ļaudis, spēku smeldami tautasdziesmās. Bet kas tagad uzvaras prieka gavilēs atceras mazo tautu pie jūras, kur vilņi izskalo dzintaru?

Vakarā baterijas vīri iekāpa apvidus mašīnā. Viņi brauca uz Ugāles pusi. Ceļš bija pārpildīts ar vācu armijas spēkratiem. Viņi brauca visu nakti. Rīta gaismā mašīnas motors noslāpa smilšainā meža ceļā. Platās, zem-

zarainās priedes viņus it kā aicināja biezo skuju aizsegā. Viņi izdalīja konservu krājumus, sausiņus, pievāca armijas teltenes, dažas segas, vieglos ieročus ar municiju.

Debesis dūca lidmašīnas. Rīta saules apmirdzētas tuvojās no jūras puses.

„Angļi vai amerikāņi!” kāds jautri sauca.

Jānis Zemdegš vēroja spožo metalla ķermeņu grupu. Bet neteica nekā. Citi kļuva nopietni. Vīru sejās mainījās cerības un šaubas. Taču kāda iedomā viņus cieši vienoja — krieviem no Baltijas valstīm būs jāaiziet. Viņiem tikai jāsaqlabā dzīvības līdz brīvības dienai — kaut kur Ugāles mežos un purvos aiz Stendes upes.

Virsliecinants Rudājs sašāva riepas. Mašīna saligojās, iesēdās dzeltenajās ceļmalas smiltīs. Krieviem tā vairs nederēs, lai aizvestu Kurzemes laupījuma kravu.

Vīri soļoja uz Usmas ezera pusi. Bez pienākumiem, pavēļu un rīkojumu nesaistīti. Dīvaina tukša sajūta pēc nāves un asiņu gadiem, starp baigo pagātni un nezināmo nākotni.

Jāņa Zemdega domas aizklīda atmiņās. Rīga, ģimnazija, tieslietu studijas, jaunās valsts augšupeja. 1940. gada 17. jūnijs — sarkanarmijas iebrukums. Vakarā prezidenta uzruna tautai. Un ļaudis ticēja, nav vairs vecais, asiņainais boļševisms. Bet brīvā valstī izaugusi jaunatne izjuta skaudras nacionālas sāpes. Viņi bija sašutuši par valdības lēmumu padoties bez cīņas. — Baigais gads. Apcietināšanas, spīdzināšanas, deportācijas. Likās, ka pasaulei tautas izmisuma saucienu vajadzēja dzirdēt. Bet nedzirdēja...

Vakarā viņi sasniedza Usmas ezeru. Rieņa saulē zeltaini vizuļoja sīko vilņu plašums. Zem stāvā krasta palu ūdeņi jau bija atkāpušies, liedagā smaržoja pērno meldru trūdi. Dabā atgriezās dzīvība. Tālē ēnojās salas. Kaut kur tūkstoš gadu mierā snauda noslēpumainā Morica sala. Ozoli, oši, kļavas, gobas, liepas tur brīvi nodzīvo savus garos mūžus, līdz vēju nolauzti satrūd zem jaunām atvasēm. Visi koki, puķes, dzīvnieki tur ir aizsargāti, pati daba pārvalda mazo salu Usmas ezerā.

Arī par to Jānim bija jādomā.

Viņi atrada kādu pamestu, pusgatavu dzīvojamo ēku.

Likās, saimnieks vēl bija ticējis nākotnei, bet šopavasār cirvis bija izslidējis no rokām, viņš bija pametis sava mūža darbu ienaidnieka varmācībai. Bet šo nakti, pāris sargu modrībā, te vēl varēja izgulēties latviešu nacionālie partizāni. Tādi viņi bija no tā brīža, kad neklausīja pavēlei palikt slēgtās vienībās. Reiz viņi jau bija vilušies, klausīdami aicinājumam — palieciet savās vietās...

Trešā naktī viņi sasniedza Ventspils ceļu. Stāva krauja, apaugusi ar bieziem krūmiem.

— Krievi!

Mežabrāļu grupa pēkšņi noplaka.

No Ventspils puses tuvojās kāda vienība, skaļi dziedāja par godu Staļinam. Uzvarētāji. Bet latviešu divīziju viņi nebija uzvarējuši. Ne ienaidnieks izsita leģionāriem ieročus no rokām, bet lielo varu netaisnie konferenču lēmumi.

Krievu vienībām garām ejot, rīta vēsma uznesa kraujā pretīgu smaku. Viņi aizgāja uz Rīgas pusi, putekļu mākoņu pavadīti. Tikai tad mežabrāļi iedrošinājās pāriet ceļu, sadalījušies mazākās grupās.

Kāds puisis pazina vietējo mežsargu, aizgāja izlūkos. Mežsargs atnāca viņam līdz, it kā satrūkās, ieraudzīdams tik daudz apbruņotu vīru. Jā, posts un bēdas tik nedrošos laikos, viņš nokunkstēja. Šajā pusē gan palikšana nesot droša.

„Es jums varu parādīt ceļu līdz upei, tur lieli meži un vēl tālāk purvi. Arī viens mežsargs man tur draugs, varētu viņam padomu paprāsīt —”

Viņi turpināja slepeno gājienienu pa maz lietotiem meža ceļiem, pa malkas vedēju iebrauktām sliedēm, pa aizaugušām stīgām un zvēru takām, izlida caur biezu priežu smalcī un pusplaukušu jaunu bērzu audzi. Tad viņi pēkšņi izdzirda šāvienus.

— Ķemme!

Viņi vēnīgi klausījās. Tuvojās vai attālinājās?

Mežsargs pēkšņi kļuva nevaļīgs. „Tepat aiz plāvām ir Stende. Upe nav dziļa.”

Tilts —? Tilts esot tālāk uz leju.

„Tur būs sardze,” virsleitnants Rudājs teica. „Paldies, tēvoc, tālāk mēs pašī!”

Mežsargs tiešām bija nobijies. „Neņemiet ļaunā, bet tagad pienākuši tādi laiki, nevar jokoties —” Viņš vēl pateica, kā sauc kaimiņu mežniecības mežsargu un pazuda krūmos uz mājas pusi.

Viņi atradās klajā mežā. Kaut kur tālāk vēl arvien atbalsojās isas mašinpistoļu kārtas un atsevišķi šāvieni. Vīri brīdi mīdījās uz vietas. Te pietrūka padoma pat kauju virsniekiem.

„Jāiet izlūkos,” Rudājs ieminējās.

Divi puīši pieteicās brīvprātīgi. Pārējie atvilkās meža smalcē, satraukti klausījās. Tagad likās, ka šāvieni troksnis tuvojas no Talsu puses.

Izlūku ziņojums nebija ilgi jāgaida. „Upe pārplūdusi,” viņi teica. „Bet otrā krastā liekas klusums.”

„Tad mums jātiek pāri,” virsleitnants domāja.

Tā nebija pavēle. Grupa sadalījās, daži cēlās, daži vilcinājās. Jānis turējās blakus virsleitnantam. Pēc brīža viņiem sekoja arī pārējie.

Aiz retajiem kokiem mirdzēja Stendes lēzenā ieplaka. Pļavu jomās vēl gulēja pavasara ūdeņi, saulē kūpēdami slinki atkāpās upes krastos. Bet viņiem nebija laika gaidīt vasaru.

„Krievi!” kāds klusi iesaucās, nokrizdams kadiķu krūmos. Pēkšņi noplaka visa grupa.

Viņi jāja ar zirgiem. Divi, divi, atkal divi. No spožās saules acis sargādami, viņi aizjāja gar mežmalu, viņus neredzēdami. Bet šāvieni tuvojās. Brīdi vērojuši apkārtni, vīri ātri norāva no kājām apavus, bikses, bez domāšanas brida aukstajā ūdenī, virs galvām uzcēlušī mugursomas. Stende šajā ieplakā nebija pārāk dziļa, upe viņus izglāba. Krastmalas krūmos ģērbdamies, viņi jau izdzirda otrā pusē šāvienus un krievu lamāšanos. Likās, viņi trokšņoja tišām, lai nebūtu jāstoptas ar apbruņotiem partizāniem. Visi Padomju Savienības skaļruņi kļiedza, ka karš ir beidzies, kādēļ viņiem vēl jākrīt no slepenas lodes? Blāstīdamies viņi pazuda uz Ventspils pusi.

Siedams zābaku saiti, Jānis izjuta divainas trīsas. Vai no aukstā upes ūdens vai tuvās nāves draudiem? — Vai man bija bail? — viņš pats sevi pratināja. Nē, bailu viņš tiešām nejuta, viņam nebija laika par tām domāt.

Varbūt tas bija likteņa vai Dieva lēmums, vai arī paša dzīvības saglabāšanas dziņa, bet viņš zināja, ka Stendes upe viņus pārlaida no nāves uz dzīvības krastu.

„Ejam, zēni!” viņa pārdomas iztraucēja virsleitnants Rudājs.

„Uz kurieni?” daži it kā saspītējās.

„Te upes malā taču nevaram palikt!”

Grupa atkal sadalījās. Vīri sačukstējās, satraukti vērtēja viens otru — vai tu esi istais, ar kuru var dalīties dzīvības un nāves cīņā?

„Mēs iesim uz Aizputes pusi,” daži teica.

„Mēs ceram tikt pāri Lielupei un Daugavai,” domāja citi. „Vidzemes mežos tagad ir drošāk.”

„Un tur mēs kaut ko vēl varēsim darīt savas tautas labā,” kāds lielījās, bet citi sminēja.

Lielā grupa sadalījās. Viņi šķīrās bez svinīgiem solījumiem. Stendes mežos palika Rudājs, Zaļais, Pelēkais, Jānis un Adjutants. Bez dienesta pakāpēm, ar segvārdiem, pieci mežabrāji.

Pēc silta lapu lietus strauji saplauka bērzi. Mežs smaržoja ar atjaunotas dzīvības spēku. Reizēm vīri aizmirsā, ka viņi ir partizāni, ka dzimtenes bērzu smaržu nomāc zemes iekarotāju sviedru un sakaltušu asiņu smaka. Rīdzinieki atcerējās savu pilsētu, Brīvības bulvāra liepas, kanāla apstādījumus, Arkādiju, Vērmaņa un Viestura dārzus. 1941. gadā viņi vēl bija jauni puisi, kas meitenēm zaga skūpstus, solīja viņām laimīgu nākotni. Nevieni nedomāja, ka iebrucējs jau bija sagūstījis viņu mīlestību un radošās dzīves sākumu. Jānim pazuda daudz draugu, Sibīrijas tundrās nosala jaunie cerību asni. Tagad, 1945. gada pavasarī, atkal smaržoja bērzi, cenzdamies ar sīkajām lapām noslēpt tos, kas karā bija palikuši dzīvi un ticēja atjaunotai Latvijas valstij.

Šajās neziņas dienās Jānim piepildījās divdesmit seši gadi. To rītu mežabrāji nogriezā no saviem atlikušajiem maizes rīcieniem katrs lieku šķēli un pasniedza viņam kā dzimšanas dienas dāvanu.

Viņus mocīja izsalkums. Stendes upes malā viņi vēroja dažas saimniecības, bet tās likās izmirušas, it kā latviešu sētu viesmīlība pašā ziedu plaukumā būtu sastingusi ziemeļu salā.

„Upē dzīvo bebbri,” kādu vakaru Jānis ieminējās.

„Vai tie koku grauzēji Latvijā jau sen nav izmiruši?” citi šaubījās.

„Valsts sākumā gadus bebrus ieveda no Norvēģijas un ielaida Stendē.”

Jaunais cilvēks runāja kā mācīts mežkopis. Bet lai viņš mēģina tādu žurku noķert, kas midzenim ieejas taisa zem ūdens!

„Tad labāk jāapskatās, vai tuvumā nav āpšu alas,” Zaļais domāja.

„Ir!” Pelēkais attapās. „Tepat smilšu pakrastē zem priežu saknēm ir alas. Arī pēdas. Es tikai šaubos, vai tādu kustoni var ēst. Āpsis ir trekns kā viena tauku pika!”

„Pavasara laikā tik nobarojies nebūs. — Kas nāks līdz?” — Ābi nolēma mēģināt medību laimi, Zaļais un Pelēkais.

Saule jau tuvojās rietam. Dienas vēji bija rimuši, mežs svinīgi klusēja, sargādams cilvēkus un zvērus jauno audžu biežokņos. Zemākās vietās kuploja egles, pauguros auga zviņņainas priedes, atrazdamas valgumu ar dziļajām saknēm smilšu augsnā.

Viņi uzmanīgi izlīda caur koku zariem, apstājās seklā gravā un pētīja pakrasti. Zem veca celma saknēm tiešām bija āpšu ala.

„Bet vai pats kungs ir mājās?” Zaļais čukstēja.

„Jāgaida —” Pelēkais tikko dzirdami atbildēja. „Viņš drīz ies medībās. Bet nestāvēsim vēja pusē, viņam smalks deguns.

Viņi aizlīda aiz resnas priedes.

Āpsis nerādījās.

„Varbūt jau aizgājis —” Zaļais domāja. „Nāks mājās tikai rīta gaismā.”

Laika viņiem bija diezgan. Savā bezdarbībā viņi varēja gaidīt naktis un dienas, kamēr krievi aizvāksies pāri savām robežām...

„Vai tu šausi?” Zaļais nenocietās.

„Nerunā!”

„Visapkārt tāds klusums, ka nepamostas vaņķas —”

„Klusu! Tur viņš ir!”

Āpsis uzmanīgi izbāza degunu no pazemes mājokļa. Apostijis gaisu, viņš lēni un uzmanīgi izlīda vakara krēslā.

„Sit!” Zaļais uztraukts iesaucās.

Uzmanīgais dzīvnieks apsviedās. Gluži brīnums, cik veikli viņa laiskais augums atkal ieslīdēja alā. Pelēkais gan sita ar šautenes rezgali, bet ierocis skāra tikai āpša līpu...

„Nogulēji!” Zaļais sašutis mēdijās.

„Tava vaina! Kam palaidi muti? Es pats būtu zinājis kad sist. Bet gaļu galā — katram sava dzīvība jāsarģa —” Pelēkais samierinājās.

Klusēdami viņi atgriezās pie biedriem.

Jānis, Rudājs un Ādjutants jau gulēja izstiepušies uz segām un teltenēm.

„Nu —?” Ādjutants ziņkāri piecēlās sēdus.

„Kā nu bešu —” Zaļais klusi nomurmināja. „Bet negribējās slepkavot. Tāda pati dzīvība kā tev —”

„Gaļu tu nebūtu ēdis — tūrās ziepes —” arī Pelēkais pikti noteica, it kā abi būtu norunājuši medību neveiksmē neatzīties.

Jānis klusēja. Kaut arī viņu mocīja izsalkums, āpsis viņam šķita vienaldzīgs. Viņš raudzījās bāļajās vasaras debesīs, pētīdams nespoдрās zvaigznes. Vai kāds spīdekļis slēpj arī viņu nezināmos likteņus?

Bērzi bija saplakuši. Gaiši mirdzēja saulē starp tumšākām egļu un priežu audzēm. Norādīto mežsargu viņi vēl nebija meklējuši. Tuvumā, Stendes upes malā, kokos iegrimušas, klusēja kādas saimniecības ēkas. Jau ilgi bija vērojuši ceļu, lopu gatvi, laukus un pļavas. Suns tur nekad nerēja, bet reizēm viņi dzirdēja sieviešu balsis, rītos, izlaižot govīs ganībās, vakaros, lopus dzenot mājās. Dzīvība tur vēl nebija rimusi.

Vasarassvētku sestdienā Pelēkais ostīja gaisu. „Cep pīrāgus!” viņš Jāni kārdināja. „Iesim ciemā!”

„Vārbūt krievi tur jau mīlojas...”

„Novērosim.”

Viņi taupīja vārdus tāpat kā maizi. Un maizi viņi nebija ēduši jau vairākas dienas. Dzēra tikai upes ūdeni savāritu brūkleņu mētru tēju.

Krēslā viņi tuvojās mājām no meža puses. Rudzi jau bija izstiepušies stublājos, bet vēl nespēja noslēpt viņu augumus. Otrā pusē ceļam rudens arumi nebija ecēti, vaļņi zaļoja nezāles.

Pagalma apstājās divas sievas, nolika spaiņus pie kājām, satrauktas vēroja svešos vīrus. Neattapās saņemt labvakaru, tikai pēc brīža abas reizē iesaucās — Dieviņ!

„Neesam gaidīti ciemiņi —” Jānis it kā atvainojās.

„Nē, kur nu! — Bet nestāvēsim sētsvidū — kas var zināt —” Saimniece pēkšņi kļuva viesmīga.

„Tu, Martiņ, pastāvi kūtsgalā, pavēro meža pusi. Ir gan vakars, bet —”

Pirāgi šajā mājā nebija cepti, arī meijas nebija cirstas kā citkārt Vasarasvētkos. Taču galdā drīz parādījās maize, sviests, pat žāvēts gaļas viducis. Āicinot sēties, Saimniece pēkšņi apraudājās, slepeni noslaucīja asaras.

Viņi nekā nejautāja, viņi zināja viņas bēdas.

Saimniece tomēr nenocietās: „Katru rītu un vakaru skatos uz ceļa pusi, vai neatgriezīsies mans vīrs. Paņēma tūlīt pirmajā dienā.”

„Bija frontē —?” Pelēkais aiz pieklājības jautāja.

„Nē, tiem gadiem viņš jau bija pāri. Bet vai uz to skatījās? Aplasīja visus, pat jaunus zēnus parāva līdz! Te gar upes malī mēs sievietes vien esam palikušas. Ne auzas sētas, ne mieži. Tikai kartupeļus ielikām vaļņi savai tiesai.”

Viņi ēda ātri. Varbūt nepieklājīgi. Uz galda mētājās veca avīze — „Cīņa.” Četrus gadus neredzēta lielīgā mele un kūditāja.

„Vai drīkstam to paņemt līdz?” Jānis nedroši ieminējās.

„To —? Diezin kur Marta sagrābājusi. Bāros, ka nes mājās —” Saimniece it kā atvainojās. „Nemiet prom, jums mežā laika diezgan lasīt, kādas briesmas mūsu zemē atkal notiek.” Sieva nespēja saturēt asaras.

Viņi pateikdamies cēlās no galda. Saimniece attapās, jautāja, kur viņi apmetušies un vai divi vien.

„Mēs esam pieci.” Bet viņi neteica, kurā meža stūrī pavada naktis.

„Dieviņ, tad arī viņi ir badā!” Saimniece tūlīt sāka rīkoties, grieza maizi un gaļu, māla bļodā ielika sviestu, kanniņā lēja pienu. „Ātrumā nemaz nezinu, ko lai vēl jums iedodu. — Jā, cigaretes! Mana smēķētāja vairs nav, diezin kad viņš pārnāks, vai vispār pārnāks —”

Pelēkais čakli pievāca pārtiku. Jānis it kā vilcinājās, apmulsis no svešās Saimnieces labvēlības. Un nodomāja — latvieši esot skaudīgi, ķildīgi, nesaticīgi... Bet, lūk, kas notiek tautas postā un sēru dienās!

Viņa iedeva arī naudu. „Kas var zināt, kāda vajadzība rodas. Citu reizi es pameklēšu arī privātas drēbes. Visus piecus gan nevarēšu apģērbt, bet pāris apvalkātas bikses un svārkus pagādāšu. Jūs taču vēl atnāksit kādu vakaru?”

Viņi solījās.

Likās, Saimniece vēl arvien negribēja laist viņus prom. Palūkojās caur logu, sāka steigā stāstīt: „Baumas iet visādas. Cilvēki gaida jaunu karu, bet laikam nesagaidīs. Stāsta, ka Puzē esot no Vācijas ieradušies leģionāri, kas devušies angļu un amerikāņu gūstā. Viņiem esot izdoti tādi dokumenti, ka krievi nedrīkstot viņus aiztikt. Kara noziedzniekus gan tiesāšot, bet jāprasa, kas ir lielākie noziedznieki: vai tie, kas savu zemi aizstāv, vai tie, kas iebrūk un slepkavo? Un kāds noziedznieks bija mans vīrs, savus laukus ardams un ecēdams? Bet izrāva no gultas kā kādu slepkavu nakts laikā!”

Līdzjūtībā pateikdamies, viņi atstāja drūmo māju. Brīdi viņi soļoja klusēdami. Tikai tālu mežā Pelēkais nenoietās: „Tu tici, ka leģionāri no Vācijas atbraukuši?”

Likās, Jānis tikai tagad atcerējās Saimnieces stāstu. Kā parasti, puīša domas bija aizmaldījušās, meklējot jēgu šim posta dienām. „Tišām palaistas baumas,” viņš teica.

Pelēkais sadrūma. „Bet tā taču nepaliks!”

Varbūt.

Viņi lasīja „Cīņu.” Mežos esot paslēpušies bandīti, sabotējot Padomju Latvijas atjaunošanu un terorizējot mierīgos iedzīvotājus. Viņi esot jāiznīcina.

Savu stāvokli viņi apzinājās, par to mežabrāļi ne-

strīdējās. Bet viņi nevarēja vienoties par nākotnes plāniem. Vai viņi sēdēs Stendes upes krastā un gaidīs jaunas krievu medības ar pēdu ošņātājiem suņiem? Varbūt arī viņiem vajadzētu tikt pāri Daugavai, apvienoties ar Vidzemes un Latgales partizāniem? Jeb pamazām virzīties uz Lietuvas pusi, vēl tālāk uz Polijas mežiem?

Rudājs ar Jāni domāja, ka jāpaliek Kurzemē un jānogaida.

„Tad mūs te drīz uzodīs un noķers kā zaķus!” Adjutants teica gluži saīdzis. Arī Zaļais ar Pelēko domāja tāpat. Viņi strīdējās.

Tuvojās Jāņu laiks. Viņi bija atraduši arī citas pārtikas bāzes aiz lielā meža biežokņa. Bet reizēm viņiem vajadzēja dienām ilgi badoties, atkal iztikt ar upes ūdeni vārītu brūkleņu mētru tēju.

Piektdien, 22. jūnijā, Jānis ierakstīja piezīmju grāmatiņā: „Ļauju domām staigāt pagātnē un nākotnes sapņos. Tā aiziet dienas. Reiz nemaldīgi ticēju: Latvija būs! Tagad nedroši vaicāju: Vai Latvija būs?”

Līgo diena bija vējaina, koku galotnes smagi šūpojās, bet pievakarē tās norima. Pēc saulrieta biežokņu ēnas saplūda krēslā.

Adjutants, Zaļais un Pelēkais nolēma iet uz kādām mājām aiz meža, cerdami, ka tur neliegs mežabrāļiem Jāņu sieru un alu. Viņi pamāja ar rokām un klusi ieslidēja biežoknī. Jānis ar Rudāju vēl palika apmetnē, gaidot krēslu. Arī viņiem bija zināma vieta upes plāvu krastā, kur viņi cerēja šovakar atrast pārtiku un tabaku.

Mežabrāļi uzmanīgi izlida cauri jaunaudzēi, vairīdamies no scusiem zariem, lai smagie kara zābaki neceltu troksni. Viņi piesardzīgi brida caur bieziem paparžu ceriem, vēdekļainās lapas sniedzās līdz krūtīm. Daba likās krāšņa, svinīga un teiksmaina kā saulgriežu laikā kopš seniem gadiem.

Upe klusi guldzēja, sarunādamās ar visisāko vasaras nakti. Vietām straume griezās virpuļos kā rotaļādamās. Jaunības jūsmā Jāņa iztēle veidoja dzejas rindas:

Tur ziedainos krastos tek Stende,

Tur straume gredzenus mij...

Viņi sasniedza tiltu. Gāja uzmanīgi, lai nečikstētu izkaltušie dēļi. Abās pusēs upei pacēlās mežs kā divas tumšas sienas. Zvēru iemītā taka viņus aizveda līdz platai stiģai. Te varēja sastapt kādu braucēju vai gājēju, viņi nogriezās sāņus. Viņi soļoja pa retu mežu, drīz tas izbeidzās lēzenā pļavas nogāzē. Viņi zināja, kur atrodas pavasara ūdeņu izskalots dobums, tur parasti viņi atrada vismaz maizes riecienus. Bet šovakar dobums bija tukšs. Vai viņi aplaupīti, vai kāds meža kustonis viņu tiesu aizvazājis?

Viņi rūpīgi izšķirstīja krūmu zarus, ar rokām iztaustīja zemi, velti, viņi nekā neatrada.

Rudājs saiga pirmais. „Esam piemulķoti! Vajadzēja iet līdz pārējiem, tur vismaz šovakar būtu paēduši. Nu jāiet atpakaļ un jāliekas papardēs ar tukšu vēderu.”

Jānis brīdi domāja. Tad nedroši ieminējās: „Iesim uz vecāšu mājām, kas zina, kas tur noticis...”

Rudājs, nekā neteikdams, pagriezās uz pļavas pusi. Abi mežabrāļi iegrīma miģlas ielejā, neviens viņus nevarēja pamanīt. Sākās pazīstamā meža jaunaudze, tad bērzu birzītala. Smaržoja pusplaucis sarkanais āboliņš. Nakts krēslā ēnojās kūts, aiz tās atvērās meža mājas pagalms. Istabas logi bija tumši. Viņi nogulās sētmalas smilgās, vēriģi klausījās. Nekā aizdomīga nedzirdējuši, viņi piezagās pie loga, klusi pieklauvēja.

Kāds smagi cēlās no gultas. Nogrābēja durvju atslēga, vecais saimnieks iznāca lieveni.

„Mīlie dēli, neņemiet ļaunā,” viņš čukstēja, „bet mana sieviņa iegūla drudža karsoni, paši palikām bez Jāņu pīrāgiem. Viņa gauži nobēdājusies, visu novakarī par jums domāja.”

Mežabrāļi sakaunējās. Pat izsalkuma vairs nejuta.

„Bet pīpi mēs varam uztaisīt,” večuks līdzjūtīgi teica. Viņš atgriezās istabā, iznesa pašaudzētu tabaku. Turpat lieveni stāvēdams piebāza pīpi, aizdedzināja, deva vienam un otram ievilkt kāroto dūmu.

„Jā, Jāņi jau klāt,” viņš it kā pats sev teica. „Cerējām, ka līdz vasarai mūsu zemīte būs tīra, bet tā vien izskatās, ka viņi taisās uz palikšanu. Iet gan projām, bet brauc atkal citi vietā. Bads un briesmas vien būs...”

Jānis sajuta rūgtumu kaklā. Ne tādēļ, ka pirmo reizi Ligo vakarā bija neēdis, bet tādēļ, ka jāslapstās kā zaglim. Viņš atcerējās jauno leģionāru sašutumu tūlīt pēc kapitulācijas. Ne lūgt, bet ņemt ar varu, viņi teica. Ne savas dzimtenes godīgajās mājās, bet ienaidnieka zemē. Varbūt daudzi to šovakar dara...

Bet viņi tiešām nebija teroristi. Viņi sirsnīgi pateicās vecajam meža strādniekam par stipro tabaku, novēlēja veselību slimajai saimniecei un klusi aizšļūca pār pagalmu Jāņu nakts rasā.

„Savu rezerves maizes riku gan šorīt norīšu,” Rudājs atzinās.

Jānis domāja tāpat. Bet klusēja.

Viņi pamanija iekalnē zaļganu spožumu. Abi mežabrāļi noplaka sūnās, cieši satvēruši ieročus. Bet tūlīt atpārs. Jāņtārpiņi.

„Rāda mums ceļu,” Rudājs atviegloti nočukstēja. Divainā kārtā viņa balss nebija vairs saīgusi, bet kļuvusi maiga, it kā viņš censtos noslāpēt asaras.

Austrumos jau sārtojās jauna diena. Stendes ūdeņi atkal jautri čalodami mīja gredzenus. Mežā iekūkojās dzeguze, bet drīz apklusā. Varbūt pēlėjo reizi šovasar. Viņi brīdi apstājās un klausījās. Kaut kur upes malā klaigāja piedzēruši krievi...

Pirmdien, 25. jūnijā, Jānis turpināja savas piezīmes: „Karsta atnākusi mana drūmākā vasara. Bez dziesmām un prieka aizgāja Jāņi. Bijām kādā meža mājā pēc maizes. Saimnieks iedeva tabaku pāris pipēm. Gaiša nakts, jāņtārpiņu zaļganie lukturiši uz celmiem. Ļaudis runā, ka pie austrumu robežas esot sabiedroto komisija, tā neļaujot aizvest uz Krieviju mūsu tautiešus. Daudz baumu, un tās ir patīkamas mūsu kārajām ausīm.”

29. jūnijā: „Ātri iet dienas, cerības mijas ar šaubām. Daudz labu ziņu, bet vai tām var ticēt? Visus apcietinātos atbrīvošot, būšot vēlēšanas. Sarkanie varasvīri esot nobijušies. — Avīzes. Mēs atkal raugāties uzņēmumos, kas rāda sarkano latviešu strēlnieku iesoļošanu Rīgā. Sirds sažņaudzas, par to domājot. Kara laikam nebūs. Nekas neliecina, ka tagad tas varētu iedegties. Bet kaut

kas tomēr ir „gaisā.” — Lasu vienīgo grāmatu, kas parņemta līdz par Latvijas valsts izcelšanos Pirmā pasaules kara notikumu norisē.”

Kādu vakaru pie Saimnieces aizgāja ciemos Rudājs, Zaļais un Adjutants. Arī viņus tur laipni uzņēma, neliedza vakariņas, iesaiņoja pārtiku, neaizmirsā arī cigaretes.

„Man tās vairs nevajadzēs,” Saimniece, asaras valdīdama, teica.

Viņas vīrs vēl arvien nebija atgriezies no filtrācijas nometnes.

Bet cik ilgi piecus vīrus var uzturēt kara gados noplicinātā saimniecība? No lielā ganāmpulka bija atlikušas tikai dažas govis, cūkas aizvestas nodevās, lauki palikuši neapsēti. Varētu vismaz palīdzēt Saimniecei siena pļavā, bet viņi nedrīkstēja no meža klajumā rādīties.

Stendes upes malā bija arī citas mājas. Zaļais, Pelēkais un Adjutants jau bija vairākkārt atgriezušies meža slēptuvē labi paēduši, arī līdz atnesuši kukuli maizes vai piena kanniņu. Bet vai viņiem vien jāubago? Vai arī Jānim ar Rudāju nevajadzētu kādu vakaru aiziet tālāk pa meža ceļiem?

Trīs kāršu spēlmaņi to neteica atklāti, bet viņi saprata paši, kas jādara.

Ābi partizāni nerunāja liekus vārdus, piecēlās no sauso sūnu paklāja. Rudājs pārbaudīja mašīnpistoli. Viņi izlida caur kārklu un jauno bērzu biezokni, uzmanīgi soļoja pa pazīstamo meža taku. Jānis turējās aizmugurē, tikko jauzdams pret gaišajām naktis debesīm drauga augumu. Kopš bērnu dienām tumsā viņš jutās pusakls. Citādi viņa acīm nebija vainas. Arī mežā viņš nespēja labi orientēties, parasti viņš uzticējās biedriem.

Viņi iznāca meža malā. Āiz rudzu lauka klusumā snauda ēku jumti. Viņi brīdi apstājās it kā pārdomādami, kā labāk neērtais uzdevums veicams. Rudājs atbrīvoja ieroča drošības slēdzi, kā paradīs izlūku gājienos frontē. Noliekušies viņi piesardzīgi tuvojās pelēkajām ēkām.

Dzīvojamās mājas logi bija tumši. Nakts, miera stunda, pat suns neierējās.

Viņi neklauvēja pie durvīm, bet Jānis ar pirkstiem saudzīgi pieskārās loga stiklam. Gaidīja. Otrreiz Rudājs pieklauvēja spēcīgāk. Pēc brīža logs atvērās, krēslā parādījās svitrainā kreklā ģērbies virs. — Laimīgi izkļuvis no filtrācijas nometnes, — Jānim pēkšņi ienāca prātā.

„Labvakar, saimniek!” viņš laipni sveicināja.

Neatbildēja, satrūcies mēmi viņus vēroja.

„Mēs no meža, gribas ēst,” Rudājs turpināja.

„Tā? — Domāju, ka laupītāji. Tagad nevar būt drošs ne dienu, ne nakti. Bet neņemiet ļaunā, draugi, mūsu māja ir tukša, paši tikko velkam dzīvības. Vāciešiem vajadzēja atdot visu labību, olas, pienu, beigās paņēma arī lopiņus.”

„Kāds maizes gabals taču būs atlicis,” Rudājs viņu pārtrauca.

„Nav, nav, draug! Sieva jau aizviņnedēļ izcepa pēdējo miltu sauju. Vidzemes bēgļi arī mums uz kakla, pašiem jāmirst badā. Ejiet labāk uz citām mājām, tur gar upmalu dažī ir pratuši labi iedzīvoties arī kara laikā.”

„Neesi skops, saimniek!” Rudājs uzstājās. „Mēs negribam tavā kambarī ielauzties ar varu.”

„Varas darbi gan šajos laikos modē. Krievi atņēma zemi, vācieši lopus, tagad paši latvieši pēdējo maizes kumosu...”

Istabā bija pamodušās arī sievietes. Nočīkstēja durvis, pagalmā izspruka šunelis, sāka ātri, skaļi riet, reizēm pats bailēs iekaukdami. Nakts klusumā mazā negantnieka balss likās kā izmisuši palīgā saucieni. Saimnieks atkāpās no loga, it kā pats nobijies.

Dievs zina, kādēļ Rudājs iedomājās pasniegt mašīnpistoli Jānim. Pūsis to gan veikli satvēra, bet ierocis slidēja lejup, viņa rādītāja pirksts aizķērās pret nospiežamo mēlīti. Pie abu mežabrāļu kājām nošķīda uguns, ausis apdullināja ātro šāviņu troksnis. Ložu kārtā saka-pāja starp viņu kājām velēnaino zemi.

Rudājs attapās pirmais. „Dullais!”

Jānis satrūcies pacēla ieroci. Saprata, ka mašīnpistole bija atdrošināta. — Dullais? Varbūt. To pašu vārdu viņš

varēja atnest arī draugam, bet viņš klusēja, apzinādams, ka viņa nejaušais pirksta pieskāriens metala mēlītei varēja viņiem abiem nozāgēt kājas...

Atvērtajās durvīs iespiedzās sievietes balss: „Trakie cilvēki, nošāva nevainīgu sunīti!”

Suns nebija nošauts, bet smilkslēdams trinās gar viņas kājām. No istabas iznāca vēl divas sievietes, ne vārda neteikdamas aizsteidzās uz klēti. Saimniece pati atslēdza pagraba durvis. Varbūt mājā tiešām nebija pārticības, taču maizes klaips vēl atradās, arī krūze ar medu. Beidzot saimniece arī iedeva žāvētas gaļas gabaliņu.

„Nemiet, nemiet pēdējo!” viņa sašutusi teica. „Bet ejiet tūlīt prom! Krievi un vācieši mūs neaiztika, tagad grib noslepkavot pašu cilvēki!”

Abi mežabrāļi neklausījās uztrauktās sievas valodā. Pēkšņais troksnis varēja izsaukt trauksmi tālā apkārtnē. Savākuši pārtiku, viņi steigā atstāja neviesmīlīgās mājas pagalmu. Līdz mežam viņi nerunāja ne vārda.

Rudājs bija iežņaudzis padusē somā paslēptu maizes kukuli, otrā rokā saudzīgi nesa ieroci. „Tu, Jāni, neesi meža dzīvei piemērots!” beidzot viņš teica, ar pūlēm aplāpēdams balsi.

— Varbūt, — Jānis nodomāja, bet neatbildēja.

„Un tieši man šovakar vajadzēja ar tevi ielaisties!”

Vēl pēc brīža: „Kas tu par karavīru, ka neproti rīkoties ar ieroci? Vai tu saproti, kas tur varēja notikt?”

Jānis saprata. Bet viņš baidījās atgādināt, ka bija tumsa, ierocis atdrošināts un — kādēļ viņš tik pēkšņi mašīnpistoli iesveda viņa rokās? „Maizi tomēr dabūjam,” puisis tikai nočukstēja.

„Tas nav attaisnojums,” Rudājs sarunu izbeidza. Viņš bija virsnieks, viņam bija tiesības teikt pēdējo vārdu, un viņam bija arī taisnība — kas gan tur varēja notikt! Ieroča stobram vajadzēja tikai mazliet paslīdēt uz vienu vai otru pusi...

Nometnē trīs mežabrāļi vēl arvien sēdēja savās vietās. Adjutants rotaļājās ar kārtīm, bet pusnakts krēslā viņi nevarēja atšķirt kalpus no kungiem. Viņi gaidīja maizi.

„Vai ir?” Pelēkais izsalcis nenocietās.

Rudājs, ne vārda neteicis, nometa maizes kukuli sūnās.

„Un kas tur?” Zaļais stiepa rokas pēc krūzes.

Jānis vienaldzīgi viņam atdeva, it kā visu ceļu tā būtu saldējusi viņa pirkstus.

„Medus! Rupjmaize ar medu! Vēl tikai piena vajadzēja!”

„Pasmel upes ūdeni!” Rudājs īgni iesmiedamies teica. Pēc brīža piebilda: „Būtu atnesuši arī pienu, bet —”

„Vai kas gadījās?” Adjutants kļuva uzmanīgs.

„Un kas vēl! — Vai šāvienus nedzirdējāt?”

Trīs partizāni saskatījās. Varbūt viņi bija dzirdējuši, bet uz kuru pusi? Tādi trokšņi tagad bija parasti.

Rudājs tikai norādīja ar roku: „Kara ziņotājs savārīja ziepes!” un īsi izstāstīja negadījumu, pārmaiņus kozdams maizes un gaļas šķēlēs.

Pelēkajam aizķērās mutē kumoss. Ar pūlēm to norijis, uztraukts teica: „Tad mums tūlīt jāvācas prom!”

Arī Adjutants kļuva nemierīgs. „Ja tur tādi cilvēki un vēl šauts, tad viņi ziņos krieviem.”

„Katrs tagad glābj savu ādu kā mācēdams,” Zaļais vēl piebilda.

Likās, viņi jau gribēja celties un savākt mantas, tikai Adjutants apdomājās. „Nakts vidū vaņķais mežā nelidīs. Ķemmi varam gaidīt tikai rīt.”

Jānis jutās kā kara tiesas sēdē. Bet nevienam nebija varas viņu tiesāt. Te vairs nebija priekšnieku un padoto, viņi turējās kopā brīvprātīgi ienaidnieka okupētā zemē. Viņš saspītējies pagrieza biedriem muguru, izlauzās caur krūmu biezokni, nokāpa lejā pie tumšās upes. Pie kājām vienmuļi čaloja ūdens, kā sarunādamies ar melnu pakrastes siekstu. Citādi nakts bija klusa, it kā visā Kurzemē nekas nebūtu noticis, ne ieroču uguns vētru, ne ievainoto karavīru vaidu, ne sievu vaimanu. Varbūt viņš visus šos nelaimju gadus bija sapņojis, vēl tagad nebija no drausmīgā murga pamodies.

Viņš noliecās pie upes rāmā tecējuma, iesmēla abās saujās vēso ūdeni, apslapināja seju un matus. Galva kļuva skaidrāka, domas sakarīgākas. Nē, viņš nesapņoja, viņš tiešām atradās pie Stendes ar vainas sajūtu sirdī un pēkšņām sāpēm labajā kājā.

Viņš apsēdās uz melnās ozola siekstas. Klausījās ūdens valodā, tā nomierināja.

Ausa agrais vasaras rīts. Vai viņš bija iesnaudies? Meža zilītes jautri svilpoja, lēkādamas koku zaros. Daba modās jaunai, siltai saules dienai.

Jānis sajuta izsalkumu. Atgriezies slēptuvē, pārsteigts apstājās. Zem priedes sēdēja tikai Rudājs, cieši piespiedis muguru koka stumbram. Pie celma apvēlusies gulēja tukša medus krūze. Viņš saprata.

„Kādēļ tu vēl te sēdi?” tišām jautāja.

Rudājs igni iesmējās: „Ko tu viens iesāktu?”

„Neesmu domājis nevienu apgrūtināt.”

„Nestrīdēsimies, nav īstais laiks! Taisnību sakot, es nedomāju, ka viņi darīja prātīgi, aiziedami uz Vidzemi. Arī neticu, ka viņi tālu tiks. Mēs nu esam atlikuši tikai divi, mums jāturas kopā. Citas izejas taču nav. — Sapрати?”

Pēdējais jautājums atkal atgādināja, ka Rudājs bija virsnieks, bet Jānis tikai kara ziņotājs...

„Sapratu,” viņš atbildēja kā kareivis ierindā.

„Protams, arī mēs te nevaram palikt,” pēc brīža Rudājs atkal runāja draudzīgi. „Šodien varam sagaidīt ķemmi. Atkāpsimies dziļāk mežā, prom no upes, meklēsim mežsargu.” Viņš tūlīt cēlās, pievāca mugursomu, telteni un mašīnpistoli.

Jānis paņēma tikai segu, izpurināja sūnu gružus, sacelcīja uz rokas. Smago armijas kažoku pameta zem priedes. Bija vasara, un viņam vēl arvien smeldza kāja.

Pēc stundas Jāņa soli kļuva arvien gausāki. Labās kājas ciskā pieņēmas skaudras sāpes. Viņš kliboja ar mokām.

Rudājs atskatījās, nepacietīgi jautāja, kas viņam vainas. „Tu taču nebūsi vakar kādu lodi iegrūdis kājā?”

Puisis jutās neērti. „Liekas dziedzera iekaisums.”

„Tu arī visādas slimības izdomā. Cik sen bija uzpampis vaigsi!”

Jā, bija. Bet zoba auģonis nebija izdomāts, iztecēja, sadzija. Būtu lielāka nelaime, ja sāktu strutot kāja. Katrs ārsts viņam tagad noteiktu gultas režīmu.

„Nebļēņojies, iesim!”

Viņš kliboja tālāk, taču sāpes neatlaidās, strauji pieņēmas. Un divainā kārtā viņi nebija no upes attālinā-

jušies, viņi atkal iznāca Stendes krastā. Aiz ganību žoga laiski plūca zāli divas govis, tālāk meža ielokā slēpās pazīstamās Saimnieces mājas. Jānis nevarīgi atļaidās sūnās zem kuplas mežmalas egles.

Rudājs samulsis viņu brīdi vēroja. „Vai tu tiešām esi tik mīksts?”

„Ej — es palikšu!” puisis atbildēja, sāpēs viebdamies.

„Protams, es varētu to darīt, bet karavīram jāpilda arī savi pienākumi...”

„Mēs vairs neesam karavīri, bet gūstekņi.”

„Vēl ne. Vai tu tiešām domā te palikt?”

Jānis mēmi pamāja ar galvu.

„Neesi taču bērns! Frontē zēni dažreiz pusdzīvi izvilcās no starplauka, bet tu viebies, kad iesāpās kāja! — Celies!”

Jānis cēlās, bet drīz atkal saņima. Viņš nevarēja pat sēdēt. Vienīgi guļus stāvoklī, ar celi savilkto kāju, sāpes drusku norima. „Ej, es negribu tevi apgrūtināt!” viņš teica.

Rudājs nometa mugursomu. Viņi atradās biežoknī, meža malā. Apkārtne šodien likās mierīga. Nevarēja arī zināt, kur drošāks patvērums — dziļi mežā vai biezos krūmos māju tuvumā. „Labi, šodien paliksim tepat!” Rudājs izlēma.

Tā bija smaga diena, vēl drūmāks pienāca vakars. Jānis apzinājās, ka viņa dēļ svešs cilvēks riskē ar savu dzīvību. Naktī domādams un sāpes ciezdams viņš nevarēja gulēt. Otrā rītā kājā sāpes nebija rimušas, viņš nespēja celties.

„Mums tomēr vajadzētu pārvietoties vismaz pāris kilometrus tālāk no šīs vietas,” Rudājs domāja.

Jānis to nespēja.

„Ja vajaga, tad var!”

Slimnieks nevarēja.

Rudājs tomēr viņu nepameta. Viņš izgāja lauka malā, uzmanīgi klausījās. Meži visapkārt likās mierīgi. Tikai tālumā uz Dundagas pusi vēl laikam notika kaujas. Divus mēnešus pēc kapitulācijas...

Nomierinājies viņš atnāca atpakaļ un sāka interesēties, kas puīša kājai vainas.

„Sapampusi visa ciska. Varbūt iekaisums.” Jānis no-

klusēja savas bailes, ka bez medicīniskās palīdzības sastrutojums varētu saindēt visu organismu.

„Bet mežā slimnīcas nav —!”

„Ugālē uzturas man pazīstams ārsts,” slimnieks nedroši ieminējās.

Ārsts —? Likās, Rudājs nesaprata, ko puisis domāja. Varbūt to, lai viņš gādā zirgu un ved viņu uz Ugāli?

„Kas tas par ārstu?”

Jānis kautrējās minēt viņa vārdu. Baigajā gadā pēc deportāciju nakts, kad citi slēpās mežos, viņš varēja gulēt savā dzīvoklī. Vāciešiem okupējot Rīgu, viņš jutās apdraudēts, bet Jāņa tēvs parūpējās par viņa drošību. No kara dienesta leģionā viņš prata izvairīties. Un nesen vēl Rīgā viņš neslēpa, ka gaida sarkanarmiju.

„Es varētu uzrakstīt viņa sievai vēstuli,” Jānis nedroši turpināja, „varbūt Saimniece to nogādātu uz Ugāli —”

„Kādēļ sievai, ne pašam ārstam?”

„Esam pazīstami jau no skolas gadiem.”

„Pirmā mīlestība? — Tad raksti, es aprunāšos ar Saimneci.”

Jānis mēģināja ar zīmuli attēlot savas sāpes un sajūtas. Lūdza padomu, kā šajos apstākļos vainu dziedēt. Un vai drīkstētu lūgt kādu privātu apģērba gabalu...

Jau otrā dienā sakarniece atgriezās, Saimniecei uzti-camā Vidzemes bēgle. Viņa atnesa vati un pudeles di-benā lāsi atšķaidīta mālūdēns.

Likās, svešā sieva bija nokaunējusies. „To pašu dak-tera kundze atcerējās iedot pēdējā brīdī, kad gāju prom...”

„Un ko teica ārsts?”

„Viņa nebija mājās. Un tā esot laime, kundze teica. Viņa nemaz nedrīkstot stāstīt par kādu pazīstamu cilvēku mežā. Ar partizāniem esot bīstami sakarus uzturēt. Viņa bija nevaļīga. Pēc pāris dienām viņi braukšot atpakaļ uz Rīgu. Visi medikamenti esot iesaiņoti. Arī lietotu drēbju viņai neesot. Viņa vispār izskatījās nelaimīga, ka esmu atnākusi. Atdeva man vēstuli atpakaļ un teica, lai tūlīt ejot prom...”

Jānis pasmaidīja. Atcerējās kādu sarīkojumu virs-nieku klubā, pirmo un pēdējo valsī. Toreiz viņa vēl ne-bija ārsta kundze...

„Paldies arī par to!” viņš paņēma vati un pudeli.

„Saimniece domā, ka tādiem pampumiem jāuzliek zosu tauku kompreses,” vidzemniece teica. „Viņa varot iedot.”

„Paldies Saimniecei! Varbūt viņas padoms tiešām labs.” Un slimnieks iesvieda pudeli krūmos.

Sakarniece aizgāja, vakarā atgriezās, atnesa tauku piku un apsējus. „Lai neapēdot vien, tad pēc nedēļas būšot vesels,” viņa smaidīja.

Jānis ticēja. Rūpīgi apzieda cisku, notina ar linu drēbi un siltu vilnas lakatu. Varbūt šai tautas ārstniecībai bija nākušas līdz Saimnieces labās domas, viņš drīz sajuta dedzinošo sāpju atslābumu.

Vakarā guļot uz armijas teltenes, abi ar Rudāju pār-
runāja vidzemnieces ziņas.

„Jā, mēs esam bīstami,” Jānis atzinās.

Saimniecei bija taisnība, pēc pāris nedēļām slimnieks varēja staigāt.

Tad arī siena laiks bija klāt. Agros rītos Stendes upes plāvās ieskanējās dažs izkaptis. Viņi bija atnākuši pāris kilometrus augšup līdz meklētā mežsarga siena šķūnītim. Vecā gulokoku ēka atradās otrā pusē upei, izskatījās laipna un draudzīga, bet dienā viņi neiedrošinājās tajā uzturēties. Laipnā Saimniece vēl arvien neliedza viņiem pārtiku, arī vecais mežsargs dažreiz atnesa uz mežu kurvīti ar ēdienu.

Divainā kārtā no krieviem viņi nebaidījās. Tikai mežsargs bija norūpējies. „Es nezinu, cik ilgi jaunie varasvīri mani cietīs. Citur par mežsargiem jau iecelti plostnieki un malkas cirtēji.”

Dažreiz vecais vīrs nosēdēja pie viņiem stundām ilgi, stāstīja, ko dzirdējis, satiekoties ar ļaudīm, kas notiek okupētā Kurzemē.

„Cilvēki gan runā par karu, bet tā vien izskatās, ka krievi taisās uz ilgu palikšanu. Vai citādi ar skubu ierīkotu mašīnu un zirgu iznomāšanas punktus. Bet biedriem neveicas. Kalēji un mehāniķi gan amatos sacelti, bet mašīnas nekust, ar tiem pašiem mūsu zirdziņiem, cik

paspēja, tik zemīti aprušināja. Ar siena pļaušanu tāpat. Ja kāds pļavas stūris aizsākts, tad to darijis nolamātais budzis. Jaunajiem saimniekiem strādāt nav laika, tur tāda sapulce, tur tāda, urravošanā vien dienas aiziet." Brīdi domīgi kūpinājis pīpi, mežsargs ieminējās: „Jāsāk arī man stāties uz vālas. Tak jācer, ka pāris gotiņas jaunie kungi atstās.”

Tā viņš nāca un gāja ar smagiem soļiem, neticēdams, ka vēl piedzīvos brīvības laikus. Nekas nebija mainījies, atceroties Baigo gadu, tikai vēl vairāk asiņu, nežēlības un atreibības.

Vasara, siena laiks. Viegli dienvidu vēji, rotaļādāmie ar smilgu skarām, izsēja Stendes upes ličos ziedu putekšņus. Meža pļavās ziedēja dzeltenās gundegas, pakrēšļos suloja purva lēpenes. Bet pļāvēji nesaucās ar siena grābējām kā senāk, cilvēku dabīgais dzīves un darba prieks bija nožņaugts.

Kādu rītu mežsargs atnāca uz pļavu, pārlicis izkapti pār plecu. Apsēdās uz šķūniša sliekšņa, brīdi skatījās siko ziedu piebērtajā pļavā, it kā šaubīdamies, vai pietiks spēka smago darbu veikt. Tad novilkā apnēsātos svārkus, atlocīja krekla piedurknes, ar gaišu skaņu uzasināja izkapti un atvēzējies ielaida cirtieņu mikstajā zālē. Pāmazām viņš it kā iegrimā arvien dziļāk ēnainajā pļavā.

Abi mežabrāļi drūmi noskatījās. Viņi nedrīkstēja iet savam labdarim palīgā. Rudājs, dikdienības apnicis, lādēja visu aklo pasauli — cik ilgi vēl viņiem būs jāslapstās?

Jānis centās nomierināties, rakstīdams piezīmes: „Cēribu valodām nav pamata. Nopietni apsveram patvēruma meklēšanu ziemai. Reizēm ienāk prātā gājiens uz Poliju, vismaz līdz Zemgalei, tur draugam tēva mājas. Varbūt vēl dzīvi pazīstami kaimiņi, viņi neliegtu patvērumu.”

Taču nekur viņi neaizgāja. Dienās sēdēja biežāk, klausījās un vēroja apkārtni, naktīs pārbrida upes sēkli un ielida siena šķūņa pajumtē.

Kādu rītu, rasei nokrītot, mežsargam līdzī atnāca sveša sieva, pār plecu pārlikusi grābekli, skalu kurviša osu uzmaukusi uz rokas. Vidējos gados, viegli ģērbusies

brūnos svārkos, baltā blūzē, galvā vēl baltāks lakatiņš.
„Nav labi, ja sveši cilvēki zina, kur mēs uzturamies,”
Rudājs klusi protestēja.

Bet ar mežsarga ziņu viņa nāca tieši uz slēptuvi.

Izdzirdot svešās balsi, Jānis tūlīt sajuta uzticību, arī draugs nomierinājās.

„No manis nebīstieties,” viņa teica, nolikdama grozu zemē. Tajā smaržoja svaigi vārīts ēdiens.

Jānis viņu atcerējās savās piezīmēs: „Ar Madaru sastapāmies, kad abi pārcēlāmies uz pļavas šķūnīti pāris kilometrus augstāk. Par nākotni viņa runāja mierīgi. Katram cilvēkam lemtā mūža gājumā esot savs liktenis. Turēties, ticēt, nepagurt. Arī Latvija šo smago laiku pārdzīvos. — Trīs reizes viņa mūs apciemoja. Ātnesa pārtiku, dažus apģērba gabalus, diegus un adatas — mantas ar lielu vērtību meža dzīves apstākļos. Viņas personība izstaroja mieru un gaišumu, viņa mums likās kā pati māte Latvija. Pēdējo reizi Madara mums novēlēja veiksmi tālākā ceļā. Nezinām, no kurienes viņa nāca, uz kuriem aizgāja, bet aizmirst viņu nevaru.”

Dienās abi mežabrāļi sēdēja krūmos upes labajā krastā un vēroja siena šķūnīti. Bezdarbībā laiks vilkās gausi. Viņi raudzījās koku galotnēs, it kā likteņa zilniece skuju rakstos būtu paslēpusi viņu nākotni. Viņi klausījās meža zīlītes svilpienos, cerēdami sadzirdēt kādu slepenu vēsti. Bet rāmajās vasaras dienās egļu galotnes zaigoja saulē sastingušas, putni bija apklusuši, tikai reizēm pielēkāja pa koku zariem gluži tuvu, it kā brīnīdamies, kādēļ divi cilvēki te dienām ilgi gul kā nomiruši.

Arī Saimniece viņus nebija aizmirsusi. Abas ar vidzemieci pēkšņi ieradās ar pārtikas grozu. Mežabrāļi gluži nobijās — kā viņas zināja atrast jauno apmešanās vietu?

„Nācām ošņādamas tabakas dūmus,” viņa vienkārši teica.

Mežabrāļi attapās, ka bija smēķējuši mežsarga pašaudzēto, sīvo tabaku. Arī tā varēja viņus nodot.

„Iedomājāties, ka sen nebūsit ēduši pankūkas ar jauno zemeņu ievārijumu.”

Viņas klāja sūnās baltu drēbi, izcēla no kurviša smagu, siltu blōdu, it kā viņi būtu siena talcinieki meža pļāvās.

Viņi ēda bez kautrēšanās. Kurzemes sirds vēl bija dzīva.

„Kas notiek malā?” Rudājs nepacietīgi jautāja.

Nekā priecīga viešņas nezināja stāstīt. Atkal nodibinātas tautas tiesas. Sodi bargi, ne mazāk par pieciem gadiem. Pilsētās trūkst uztura. Ievestas gan pārtikas kartītes, bet ar tām nekā nevar dabūt. Spekulācijas ir gluži legālas, augstās cenas sauc par komerciālām cenām. Tur var dabūt no vācu armijas noliktavām izlaupītās mantas. Desmit cigaretes maksā divdesmit piecus rubļus, krievu machorkas paciņa tāpat, sklandu rausis piecpadsmit rubļus, žāvēta reņģe — piecus. Uz kartītēm var dabūt tikai melnu, sasālitu krievu maizi.

„No rietumiem nekādu ziņu?”

„Nē, nekas nav dzirdēts, ka krieviem būtu zeme jāatstāj.”

„Un jūsu vīrs —?”

Arī saimnieks vēl nebija atgriezies no filtrācijas noņemnes.

Un bēgli taisās braukt atpakaļ, paļaudamies uz ienaidnieka žēlastību...

Sievas jutās gluži neērti, ka bija atnesušas tikai pankūkas, bet ne gaidīto brīvības vēsti. Viņas savāca traukus un atkal aizgāja.

Mežabrāļi bija labi paēduši, bet drūmi klusēja. Cik ilgi —?

Jūlijā siena laiks nebija uzticams. Kādu vakaru saule iegrīma tumšos, svītrainos mākoņos, pēc pusnakts sāka līt. Sākumā lēni, tad lietus lāses arvien jautrāk dejoja virs šķūniša jumta. Saldi smaržoja svaigais siens. Viņi jutās ērti un mājīgi, līdz atcerējās savu stāvokli.

Jā, cik ilgi —?

Jānis tikko laidās miegā, kad Rudājs viņu modināja. „Kāds klauvē pie durvīm!”

Sastinguši klausījās.

Beidzot viņi izdzirda piesardzīgu mežsarga balsi: „Draugi, es atvedu jums ciemiņus!”

Abi mežabrāļi sapratās bez vārdiem. — Ciemiņi? — Varbūt čekisti ar mašīnpistolēm. Siena šķūnim bija tikai viena izeja, jāpadodas, citas iespējas nebija.

„Bet mežsarga balss ir mierīga,” Jānis čukstēja.

Viņi cēlās, cieši sažņauguši rokās ieročus. Uzmanīgi pavēra čikstošās durvis. Aiz mežsarga stāvēja četri vīri, bet nakts krēsla slēpa viņu izskatu.

„Ir gan īstie brāļi!” kāds it kā mēdijās. „Ielidusi siltā migā — krievi var paņemt kā cāļus!”

Cits runātāju klusi apsauca, nāca viņiem pretī. „Mani sauc par Āndžu — labvakar!”

Viņi iepazinās. Ciemiņam bija kupla bārda un droša valoda. Pulkveža uzdevumā viņš esot pārstāigājis visus Kurzemes mežus un uzņēmis sakarus ar partizānu grupām. „Jūs esat tikai divi? Tad jums jānāk līdz!”

Rudājs gribēja zināt kaut ko tuvāk par Pulkvedi.

„Tam laika diezgan,” Āndžs stingri teica. „Bet te jūs nevarat palikt, ja gribat sagaidīt brīvību!”

Brīvības vārdam bija jauka skaņa. Arī Āndža pavadoņi pienāca tuvāk, apsēdās pajumtē uz šķūņa sliekšņa. Viņi visi bija apbruņojušies ar mašīnpistolēm un rokas granātām.

Āndžs, kājas pūtīnādams, apsēdās uz grīdas, atspieda muguru pret siena strēķi. — Vai viņi nekā nav dzirdējuši par Nacionālo Partizānu organizāciju? — Nē? — „Tad jūs tiešām dzīvojat kā mežā! Mūsu organizācija dibināta jau pirms kapitulācijas. Visos Kurzemes rajonos ir apzināti vīri, ap kuriem pulcējas mežabrāļi. Ir nodibināti sakari ar ārzemju sūtņiem, mūsu lieta ir droša!”

— Nopietnība vai lielība? — Jānis nodomāja, bet nekā neteica. Rudājs pēc dabas bija paļāvīgāks. Kaut kas taču jādara. Cik ilgi viņi te nīks ļaudīm par postu un nelaimi?

Āndžs vēl pieminēja slepenus raidītājus, šifrus, paroles. Esot jau izstrādāti plāni partizānu darbības izvēršanai. Sagatavo arī ziemas mītnes, ja gadījumā Latvijas atbrīvošana ieilgtu.

„Kādā veidā jūs plānojat pretestību izvērst?” beidzot Jānis nenocietās.

„Mēs izdosim laikrakstu, izplatīsim uzsaukumus un rīkojumus, sagatavosim pretestībai visu tautu...”

Patiesi lielas izredzes. Varbūt tiešām valstī jau izaugusi

spēcīga partizānu organizācija, kamēr viņi te trīs mēnešus nīkuļo, norūpējušies par savu nākotni.

Ausa jau rīts. Lietus bija mazliet norimis. Andžs ne-gribēja kavēties. Viņš cēlās un teica cietā balsi: „Iesim!”

Abi mežabrāļi vēl gribēja zināt, no kurienes viņi nāk un kurp viņi dosies?

„Ziņkārība nav laba partizāna īpašība,” Andžs atklāti teica. „Bet tik daudz varu uzticēt, ka nākam no Mazirbes un ejam uz organizācijas centru Zlēku mežos. Ja nevēlaties mums piebiedroties, uzskatīsim jūs par dezertieriem...”

Tie bija cieti vārdi. Bet partizānus varēja saturēt kopā tikai stingra disciplīna, to abi mežabrāļi saprata. Viņi cēlās, citas izejas nebija.

Aiz koku stumbriem rīta saule jau klidināja mākoņus, solidama spožu dienu. Jānis neuzkrītoši vēroja jaunos biedrus. Andžs vēl arvien izturējās noslēpumaini, ar katru skopo vārdu pasvītrodams savu atbildīgo lomu Nacionālo Partizānu organizācijā. Viņam blakus turējās pamaza auguma puisis ar gaišiem matiem un pārgudru valodu. Otrs sakarnieka pavadonis izskatījās plečīgs, pašapzi-nīgs karavīrs, maz runāja, bet uzmanīgi vēroja apkārtni. Trešais miesassargs vēl likās nepiedzīvojis zēns.

„Es viņiem neuzticos,” Jānis klusā balsī neslēpa vil-šanos.

Rudājs savieba seju, bet nekā neteica. Likās, arī viņš šaubījās par sakarnieku grupas nopietnību.

Dienu un nakti iedami pa mežiem un dūkstājiem, vīri juta nogurumu. Andžs neļāva ilgi atpūsties, viņš steidzās un nervozēja, it kā baidīdamies kaut ko nokavēt. Tikai trešās dienas miglainā rītā viņš apmulsā, nevarēdams atrast zināmo meža taku.

„Nosnauž kādu brīdi!” viņš rīkoja, pats nokrizdams papardēs.

Pēc pāris stundām caur retajām eglēm mežā ielauzās spoži saules stari, ātri izklidināja miglu. Tad arī Andžs un pavadoni attapās, ka bija atnākuši tuvu savai mītnei bijušo kureliešu nometnē. Bunkurs bija labi maskēts, to nevarēja pamaniņ pat stāvot uz jumta. Rakts apdzīvotas

vietas tuvumā, tādēļ krievu ķēdes tam bija aizgājušas garām bez aizdomām.

Slepenās organizācijas birojs, noliktava un virtuve atradās pazemē. Turpat uzturējās arī noslēpumainā vadības grupa. Pārējie bija iekārtojušies zem platām, zemzarinām eglēm. Jānis ar Rudāju izklāja pelēko armijas segu un aizsargkrāsas telteni. Viņi bija noguruši un izsalkuši.

Bunkurā viņus neaicināja, neiepazīstināja ar organizācijas plāniem. — Pulkvedis —? Viņš te neuzturas. Un vispār — gaidiet rīkojumul

„Man ir tāda sajūta, ka esam pārsteigušies,” Jānis vaļsirdīgi atzinās.

Rudājs klusēja, drūmi savilcis pieri. Viņš bija frontes virsnieks, viņš pazina augstākos ierindas pulkvežus. Kādēļ tāda atturība un noslēpumainība? „Varbūt piesardzība,” viņš mēģināja stāvokli saprast.

„Man liekas, ka Andžs mums stāstīja tikai to, kam pēc viņa domām vajadzētu būt. Sakari, raidītāji, šifri — viss tikai iedomāts. Varbūt arī tāda pulkveža nemaz nav.”

„Bet divi vien mēs neko nevarējām iesākt,” Rudājs saīdzis teica. Likās, viņš noklusēja — ar tādu kā tevi... Viņš vēl nebija aizmirsis kļūmīgo notikumu ar mašīnapistoli.

Jānis garlaikodamies turpināja isās piezīmes:

„Esmu vilies jau pirmajā Zlēku dienā. Liekas, ka visas lielās darbības pamatā ir tikai nepārdomāti, fantastiski plāni. Es te neredzu nekādas nopietnības. Nav vairs intereses un respekta pret Nacionālo Partizānu organizāciju.”

Bet Andžs domāja nopietni. Iznācis bunkura ejā, viņš māja ar roku: „Tu, jauncāis, nāc, izslauki telpas!”

Jānis vilcinādamies piecēlās. — Telpas? Viņš tās nav piebradājis!

„Ko brīnies? — Zināms, arī tu vari mani tā uzrunāt. Nekādas jūsošanas, tā mums pieņemts. — Slotas nav, nogriez kuplāku paeqli un izmēz! Arī eju. Kamēr biju prom, visi kakti piedzīvoti kā kūts aizgaldas!”

Jānis jutās pazemots. Bet nekā neteica. Darija, kā pavēlēts, nogriezta svaigu paeģļu slotu un stājās pie darba

kā dažkārt jaunkareivis. Vadības vīri noskatījās un sacukstējās, it kā vērtēdami, vai jauneklis meža dzīvei arī der, jeb gribēs tikai dzejot...

— Kārtu starpība jau pirmajā dienā, — puisis sminēdams nodomāja.

Viņš jutās te lieks. Bieži dzirdēja piezīmes — kara ziņotājs, papīru vīrs! — Laikam Rudājs bija stāstījis.

— Maisiesies tikai pa kājām, palaidīs muti!

Jānis vilies novērsās. Viņa tuvumā arī nekas svarīgs netika lemts. Tādās reizēs bruņotie vīri aprāva valodas vai atklāti teica: par to runāsim citā sastāvā...

Laiks gāja. Īsās vasaras naktis mainījās ar saulainām dienām. Reizēm debesis nomācās, smidzināja sīks lietus, bet zem biežajām eglēm mežabrāļi atrada patvērumu. Arī pēc nedēļas abi jaunie organizācijas locekļi jutās atstumti. Viņiem neuzticējās. Bunkurā viņi nedrīkstēja uzturēties, viņi traucēja slepenās sarunas.

Beidzot arī Rudājs neizturēja. „Es nesaprotu, kādēļ viņi mūs aicināja līdz!”

„Es par to brīnījos jau pirmajā dienā,” Jānis atzinās.

„Ja gribam kaut ko nopietnu organizēt, tad jāmeklē citi vīri. Tē ir tikai puikas un dažī pārgudri aizmugures veči.”

„Pēc manas pārlicības mums jāmeklē ceļš uz Zviedriju,” beidzot Jānis uzticēja savas slepenās domas.

Rudājs šaubījās. „Visa jūrmala ir krievu rokās.”

Glūži nemanot abi mežabrāļi bija kļuvuši Nacionālās Partizānu organizācijas dezertieri...

Sakarņieki nāca un gāja. Āndžs viņus rīkoja, pratināja, uzmundrināja. Reizēm viņi ilgi, noslēpumaini sacukstējās. Tik vien abi jaunpienācēji dzirdēja: Sapieris, Zaļā Lapsa, Bunkura māja... Citreiz viņu ausis uztvēra īsas piezīmes — jānolikvidē, pa tiro, nostrādāts uz goda!...

Reiz Rudājs nenocietās, notvēra Āndžu bunkura eju.

„Mēs iesim prom!” viņš stingri teica.

Āndžs pārsteigts atslējās pret ejas sienu. „Uz kurieni?”

„Meklēsim ceļu uz Zviedriju.”

„Ko jūs tur darīsīt?”

Likās, Rudājam bija neērti atzīties, ka pašā drošība

viņam svarīgāka nekā Partizānu organizācijas liktenis Kurzemē.

Andžs pēkšņi saskaitās. „Kas te cīnīsies, ja visi aizbrauks?”

Rudāja vietā atbildēja Jānis, nemanot pienācis tuvāk: „Mēs domājam, ka cīņa ir bezjēdzīga. Mēs izaicinām tikai krievu atreibību pret tiem, kas mūs atbalsta.”

Andžs sminēdams iedzēla puisim ar fanātiķa skatu: „Tu smalki proti runāt, īstais „zelta jaunatnes” pārstāvis. Tev tiešām starp mums nebūtu vietas. Bet tik vienkārši jūs nevarat aiziet. Pirmajās krustcelēs krievi jūs pievāks un piespiedīs uzrādīt mūsu bunkuru. Nekur jūs neiesit!”

Abi mežabrāļi saprata, viņi bija padoti partizānu disciplīnai. Ne velti viņu ausis bija uztvērušas brīdinātājus vārdus — jānolikvidē...

Viņi palika. Jānis atkal slaucīja bunkuru.

Taču drīz vien Andžs kļuva draudzīgāks. Viņš pats sāka meklēt ar Rudāju sarunu.

„Uz Zviedriju? Tādas valodas ir dzirdētas arī no jūrkalniešiem un Zīru grupas. Zināms, ja dažiem laimētos tikt pāri, viņi varētu uzņemt tiešus sakarus ar rietumu valstīm, iekārtot raidītājus, organizēt atbrīvošanas kustību visā pasaulē...”

„Vai tā domā arī tavs Pulkvedis?”

Andžs nogrozīja galvu, negriboj vilka vārdus: „Pulkvedis — jā — arī mūsu Pulkvedis nav īstais vīrs. Citus lamā par teļiem, bet pats lasa tikai bibli. Kas varot, lai meklējot ceļu brīvībā...”

Smaga atzišanās.

„Tad mums tomēr jāmeklē sakari ar jūrmalu,” Rudājs atgādināja.

Andžs jutās nelaimīgs. Sūdzējās par vīru glēvulību, neuzticību, par disciplīnas trūkumu. Viņa pavadoņi, trīs puisi, bija nolēmuši doties uz Ugāles mežiem. Daži no vadības grupas gatavojās gājienam uz Vidzemi, citi izvēlējās Lietuvas virzienu. Beidzot Andžs palika viens. Divainā kārtā viņš pēkšņi sāka jūsmot par Zviedriju. Viņš jau sen esot par to domājis, arī sakari nodibināti, zvej-

nieku laivas apzinātas. Vēl tikai jāsazinās ar Sapiera un Ziru grupām...

„Vai jūs abi esat ar mieru nākt man līdz?”

„Šoreiz bez noslēpumainības — uz kuriem?” Rudājs nopietni jautāja.

„Vispirms uz Bunkura mājām Ventas krastā. Tur mums noorganizēta bāze. Pārtika, slēptuve, sakari. Tālāk dosimies uz Vamadziņa nometni Ziru mežos pie Zaļās Lapsas vīriem. Pēc tam apvienosimies ar Sapiera grupu. Ja mumiem sakarniekiem būs izdevies visu nokārtot kā plānots, tad pēc nedēļas mēs būsīm jau Zviedrijā!...”

Vēlāk Jānis papildināja savas piezīmes: „Nākošās dienas vakarā devāmies uz jūrmalas pusi. Biezas miglas nakts. Sevišķi nesteidzāmies, reizēm atpūtāmies stīgu malās. Andžs par Zviedriju vien runāja. Jāatzīstas, mums ar Rudāju patika klausīties viņa solījumos, taču apzinājos, ka mūsu ceļvedis sajūsmā ir tikai līdz Zviedrijai aizsaproņojies. Andža svaidīgā daba, ātrie nodomi un plāni arī šoreiz nebija nopietni ņemami...”

4.

„Kurzemes cietoksnis bija atvērts ienaidniekam. Baznīcu zvani sēri iezvanīja mūsu tautai otro Golgātas ceļu. Drūms, salts miers. Zinājām, kas gaidāms no ienaidnieka, kas iznīcina, apspiež un pazemo. Zūdot cerībām, ka vācu militārā vadība vēl pēdējā brīdī izvedīs latviešu vienības, lai glābtu leģionārus no moku ceļa, mēs izvēlējāmies mežabrāļu gaitas.”

(Partizāna piezīmes)

Kapitulācijas dienā deviņpadsmitās divīzijas apmācību daļa atradās Mazirbē. Aprīli vienība bija atgriezusies no Vācijas, no Tornas līdz Svinemindei caur

sniegpuņiem un sarkanarmijas ielenkumiem. Jaunākie karavīri jau bija aizsūtīti uz fronti, vecākie virsnieki un instruktori vēl gatavojās apmācīt jauniesauktos Kurzemes aizstāvjus. Āstotā maijā un vēl nākošā dienā apmācību daļas novietojumā jūras vēji un pavasara saule rotaļājās ar Latvijas nacionālo karogu. Kapteinis pēdējo reiziaicināja savus vīrus ierindā. Uzruna bija īsa.

„Karavīri, mēs neesam gribējuši iekarot svešas zemes, mūsu pienākums bija tikai aizstāvēt savu tautu un tēvzemi. Oficiālā pavēle mums liek nodot ieročus un padoties ienaidniekam bez cīņas. Es vairs neesmu jūsu komandieris, bet ieteicu jums nelielās grupās izklist mežos un cīņu turpināt. Pulcēsimies atkal brīvajā Latvijā vai satiksimies aizsaules ceļos. — Dievs, svētī Latviju!”

Pēdējo reizi vīru balsis atskaņoja valsts himnu un baznīcas korāli. Tad nacionālais karogs noslidēja no mastā lejup un saritinājās Kapteiņa rokās. Mazrunīgais karavīrs apsēdās uz pelēka akmens, it kā noguris pēc smagas cīņas, un ar tēvišķām acīm noskatījās, kā vīru grupas viena pēc otras aizgāja viņam garām. — Ar Dieva palīgu!

Viņi bija trīsdesmit seši. Un zirgs Ferdinants ar pajūgu. Viņiem vairs nebija īsto vārdu, viņi bija mežabrāļi — Ātamans, Brunis, Melnais Žanis, Staņislavs, Ābols, Līzīte. Nē, sievietes nebija viņu pulkā, bet viņš izskatījās pēc kara ligavas — vājš, pelēks, it kā bieži uzdzīvojis. Brunis ar Melno Žani turējās blakus. Varbūt tādēļ, ka abi bija ridzinieki, abi Latvijas armijā beiguši virsnieku vietnieku kursus. Melnais Žanis straujš, enerģisks jātnieku pulka instruktors, Brunis lēns, apdomīgs vārdos un darbos, obligātorisko kara klausību pavadījis sakaru bataljonā. Staņislavs — liela auguma puisis ar tumšu, ovālu seju. Ābols — jauns zēns sātiem vaigiem, pēc dienesta amata Melnā Žaņa ziņnesis. Viņš vēl arvien centās turēt priekšnieka tuvumā. Ātamans bija virsleitnants, tādēļ visi domāja, ka viņam jāuzņemas grupas vadība.

„Mēs esam par daudz,” viņš teica tuvākiem biedriem. Bet viņam nebija vairs tiesību vīrus sadalīt, iecelt grupu vecākos un dot pavēles.

Priekšā soļoja bataljona kora grupa sava diriģenta va-

dībā. Pēdējais gāja neliela auguma kaprālis ar laipnu smaidu sejā visnopietnākā brīdī. Viņš ar nolūku gaušsināja gaitu, pamazām atdalījās no koristu pulka.

„Vai drīkstu pievienoties?” viņš nedroši jautāja.

Neviens neatbildēja, tikai Brunis pamāja ar roku. Un Peksis soļoja līdz.

Viņi klīda bez ceļiem, pāri laukiem un grāvjiem uz Ugāles pusi, uz lielajiem Zlēku mežiem. Debesis ņurrāja krievu izlūku lidmašīnas. Ar pajūgu bija grūti tikt pāri grāvjiem un ganību žogiem.

„Ferdinants jādemobilizē,” vīri sprieda.

Viņi sadalīja pārtiku mugursomās, pievāca teltenes, segas. Ieroču bija maz, dažas šautenes ar patronām, virniekiem un instruktoriem pistoles. Apmācību daļa nebija kaujas vienība, kapitulācija viņus pārsteidza neapbruņotus.

Pēc divām naktīm un vienas dienas Staņislavs kļuva nemierīgs. „Nav vairs paikas!” Viņš lielījās, ka ir veikls mednieks. Un smiltis viņš esot pamānījis aļņa pēdas. Lizīte uzmanīgi klausījās.

Vīri bija noguruši. Apmētās sīku bērzu audzē. Koku pumpuri tikko bija izplaukuši, lapas sīkas, nedeva aizsegu. Jaunās egles bija uzticīgākas. Viņi nometa mugursomas, daži izlūkoja apkārtni. Tepat esot stīga un iebrauktas ratu sliedes. Tuvumā vajadzētu būt kādām mājām. Viņi nekā nezināja, kas pēdējās dienās pasaulē noticis.

„Mēs esam par daudz,” Ātamans atkārtoja.

Viņi visi tomēr iekārtojās nakts guļai. Daži palika sardzē.

Otrā rītā tuvumā atskanēja daži šāvieni. Vīri uztrūkās no murgainā miega — vai krievi?

Nē, no stiņas atgriezās Staņislavs un Lizīte, abi pusbalsī strīdēdamies.

„Tu nopūdelēji!” Lizīte sašutis teica. „Būtu palaidis mani!”

„Alnis nav vaņķa.”

„Es būtu pielaidis tuvāk.”

„Patiesībā es nemaz negribēju šaut. Tā bija teļu māte. Godīgs mednieks tādu lopu taupa.”

„Kas tevi taupa?” Lizīte bija sašutis. Puisim gribējās ēst.

Staņislavs jutās nokaunējies. Kaut arī māte šajā gadalaikā ir vāja, gaļas visai grupai būtu pieticis pāris dienām.

Vīri nonīka diezokni līdz vakaram, arī īso maija nakti. Viņi klusēja vai runāja pusvārdiem. Likās, katrs bija aizņemts ar savām domām un plāniem. Viņi vairs nejutās kā slēgta, uzticama vienība. Ātlika tikai cerības — tā tas nepaliks. Pagaidām viņiem jāsauglabā dzīvības.

Kaut kur aiz meža diezokņa dunēja ceļš. Pāris ziņkārīgi puisī aizgāja izlūkos. Atgriezās sašutuši. „Mēs redzējām Hitlera brīnumieroci — baltas lupatas!”

Vācu vienības pārvietojās bez ieročiem un ar padošanās karogiem. Meža malā esot kāda pamesta māja. Ne lopu, ne cilvēku, ne pārtikas. Tikai sāls trauks uz galda.

„To nevajadzēja atstāt,” Brunis domāja kā praktisks cilvēks.

Trešās dienas rītā viņi gatavojās atkal pārvietoties. Tikai Staņislavs kļuva nemierīgs, skatījās pāri jaunaudzes galotnēm.

„Kukuruzņiks —?”

„Pie velna ar to! — Kraukļi! Es to arī māti tomēr būšu nobeidzis. Jāiet skatīties.”

Staņislavam piebiedrojās vīru grupa. Kraukļu ķērķšana viņus aizsauca pie kritušā lopa. Maitas putni jau bija paspējuši izknābt tam acis...

To dienu viņi nepārvietojās. Izlūki aizgāja uz pamesto saimniecību, atnesa smagu čuguna katlu, pāris skārda spaiņus, arī sāls trauku puisī nebija aizmirsuši.

Arī māti nodirāja, izšķērda un sadalīja gabalos. Ūdeni atrada purva dūkstī, odu perekli. Nokāsa no viena spaiņa otrā un lēja katlā. Pavāra darbu bez aicināšanas uzņēmās Brunis. Vīri viņu tūlīt nokristīja istajā mežabrāķa vārdā — Kochs. Peksis viņam palīdzēja kurināt uguni.

Tie bija svētki. Kochs sadalīja izvārīto gaļu trīsdesmit sešās devās, turpat diezokni uz pērnajām lapām sakrāva kaudzītēs. Katrs varēja rīkoties pēc patikas, apēst visu

tūlīt vai daļu paglabāt mugursomās. Āri buljona pietika visiem karavīru katliņiem.

Vīri varēja atkal soļot. Kochs ar Peksi nesa līdz smago katlu, uzbāzta caur abām osām uz lokanas egļu kārts. Ik soli trauks šūpojās, traucēdams vīru gaitu. Viņi virzījās uz dienvidiem. Kaut kur uz Usmas ezera pusi dunēja atsevišķi sprādzieni.

„Spridzina municiju,” vīri sprieda. Krievi vai vācieši, neviens neiedrošinājās minēt.

Otrā rītā viņi ieraudzīja mežmalā jaunsaimniecību. Pagalmā trokšņoja jauni puīši, pie akas šķaidījās ar ūdeni, jautri klaigāja, it kā aizdzinuši no Kurzemes pēdējo krievu. — Dievs zina, kas pasaulē noticis, kopš viņi slapstījās purvos un mežos. Uzmanīgi novērojuši apkārtni, vīri sadalījās grupās, piesardzīgi iznāca no meža.

Puīši ziņkāri viņus vēroja. — Partizāni —?

„Vai jūs traki vai badā?” kāds pacēla balsi. „Pagasta izpildu komitejā saņemts rīkojums, ka visi leģionāri jāatbrīvo, visi bez bailēm var atgriezties mājās. Rīgā, Liepājā un Ventpilī jau darbojas sabiedroto komisijas, pārņem aprīņu pašvaldības, krievi drīz pazudīs pāri robežai, ka ne smakas nepaliks.”

Lizīte sminēja. „Lēnāk, lēnāk!”

„Zināms, ja kādu atradīs mežā ar ieroci, to nolaidīs no kātiem!”

„Kas jūs esat par varoņiem?” Lizīte nekautrējās.

„Mēs —? Kurelieši!”

„Tā jau domāju. Tad mēs labāk paklausāmieš dzeguzes kūkošanā. — Ejam tālāk!”

Bet divainā kārtā jauno puīšu valoda izklausījās ticama. Vai viņiem pašiem nebija pārliecība, ka ilgi tā nepaliks?

Jaunsaimnieka istabā klaigāja iereibuši vīri. Karš bija beidzies. Rietumu sabiedrotie taču rūpēsies, lai Eiropas valstis atjaunotu pirmskara robežas.

Pievakarē ieradās no Usmas kāda sieviete. Viņa zināja stāstīt to pašu — jau rīt pagastā ieradīsies sabiedroto komisija. Viņi te varot mierīgi pavadīt nakti, neviens nedrīkst viņus aiztikt. Krievēļi paši nobijušies, neviens ne-

gribot pie Staļina atpakaļ braukt, iešot mežā un ar latviešiem kopā taisīšot revolūciju...

Daži noticēja un palika. Lizīte klusi iesvilpās. „Pārāk skaisti, lai ticētu tādām plāpām.”

Vakara krēslā viņi ieslidēja atpakaļ mežā. Viņu skaits bija samazinājies, bet Atamans vēl arvien atkārtoja — mēs esam par daudz!

Pusnaktī viņi sasniedza Ugāles-Ventspils ceļu. Nepārtraukta mašīnu rūkoņa, starmešu zibšņi. Krievi brauca dziedādami, bet divainā kārtā ne uz lielās dzimtenes pusi...

Viņi ilgi stāvēja biežajos ceļmalas krūmos un vēroja nakts dzīvību. Mašīna sekoja mašīnai, ceļš un koki mirzdēja starmešu gaismā.

„Te mēs pāri netiksim,” Atamans čukstēja. „Jāmeklē ceļa likums.”

Viņi atgriezās mežā. Klupdami un klusi lādēdamies meklēja pārejas vietu. Daži šaubījās, palika biezoknī.

Atamans bija stāvokli pareizi vērtējis. Straujā pagriezienā gaismas kūļi mirkli iekrita mežā, ceļš palika tumsā. Viņi lēca pāri divi un divi — Atamans, Staņislavs, Lizīte, Peksis, Kochs, Melnais Žanis, Ābols pēdējais. Pēc brīža viņus panāca vēl daži. Pārējie esot palikuši ceļa otrā pusē. Nekad viņi vairs nesatikās.

Ausa dzestrs maija rīts. Noguruši viņi sasniedza meža malu. Atkal mājas, parastā lauku sēta. Kūts ar gubeni, klēts, malkas nojume, tālāk labības šķūnis. Likās, dzīvojamā mājā cilvēki vēl nebija modušies.

Lizīte raustīja degunu it kā ošņādams, vai ēkāš nav krievi. „Štrunt, ies tikai uz šķūni un liksies pampt!”

„Tā gluži nevarēs,” Atamans, būdamas virsnieks, jutās atbildīgs. „Vispirms jāiet izlūkos.”

Lizīte ar Staņislavu aizgāja. Pat suns neierējās, cik klusi viņi aizslidēja gar kūts galu. Pēc brīža Staņislavs parādījās, aicināja ar rokas mājienu.

Tā bija viesmīlīga māja, kaut sievietes satrauktas, asarainām acīm. Saimnieks aizvests, krievi esot visapkārt. Vēl vakar viņi esot dzirdējuši par sabiedroto komijsijām...

Valējā logā parādījās vecaistēvs. „Neticiet baumām, dēli! Tās tišām palaiestas.”

„Kas jums teica, ka leģionārus laiž mājās?” sašutusi iesaucās arī vecā saimniece. Negaididama atbildi, čukstot stāstīja, kas noticis vakar un aizvakar. „No pagasta atnāca ziņa, ka mūsu puisi esot Ventspilī, lai tik braucot turp un vedot mājās. Arī maizi lai ņemot līdz, esot pusbadā. Daži noticēja. Bet miliči viņus izsmēja — leģionāri jau esot aizvesti pāri Zilupei. Velna kalpi! Tišām palaiduši tādus melus, lai partizāni nestājas ceļā.”

„Svoloci!” Lizīte sāka lamāties krieviski. To viņš labi prata, arī visslavenākos vārdus... Tikai sieviešu tuvumā aprāvās.

„Bet jums taču gribas ēst!” saimniece attapās.

„Un izgulēties —” vīri atsaucās.

„Jūs, meitas, ejiet uz ceļa katra uz savu pusi un stāviet vaktē! Vakars te bjaustīdāmiešs izvandīja visas malas, varbūt šodien liksies mierā, bet kas to var galvot, ka nenāk citi.”

Ātamans domāja, ka pašiem jākārtos sardzes dienests.

„Tā vēl trūka, ka mēs, tāda sieviešu armija, nevarēsīm ne tik, kā ļaut jums izgulēties!”

Likās, šajās mājās tiešām bija daudz sieviešu, Vidzemes bēgļes, kurām vīri, brāļi un dēli cīnījās Kurzemes grāvjos.

Saimnieces mudināti, viņi izēda pagrabu un klēti. Viņi ierakās sienā un salmos ēku paspārnēs. Mājas pagalmā atgriezās klusums un mežu miers visapkārt. Dzegužes sakūkojās viena egles galā, otra bērzā aiz pirts. Neviens viņus netraucēja.

Pievakarē vīri modās, izlida no slēptuvēm, siena un salmu gružu aplīpuši. „Esam gan pampuši, saule jau aiz meža!”

Vecaistēvs gribēja zināt, uz kuru pusi viņi nodomājuši iet.

„Ja tik tālu esam atkūlušies, tad jātiek pāri Ventai —”

„Jā, tur ap Užavu, tur tiem suniem būs grūtāk uzost,” arī vecais vīrs sprieda. „Lai gan negribas ticēt, ka pasaules lielie gudrinieki pieļaus mūs mazos aprīt, tak sāņus kādu laiku jums jāparaujas. — Pag, man kas iekrita prātā! Es iejūgšu zirgu un braukšu pa meža ceļu, jūs nāciet iepakāļ. Ja ko manišu, griezišos uz mājas pusi, tad ziniet, ka jālec krūmos!”

Partizānu grupai bija skumji šķirties no viesmīlīgās mājas. Svešās sievas viņus pavadīja, sniegdamas ceļa maizi un cietas, sastrādātas rokas.

Atkal nakts, meža ceļš. Klusi, uzmanīgi soļi. Tikai reizēm nodunēja zeme, kādai kājai aizķeroties aiz koka saknes. Vecais saimnieks jau sen bija aizbraucis mājās, viņi tuvojās Ventai. Atamans skatīja vīrus, viņam likās, ka meža dzīvei viņu vēl arvien ir par daudz. Ja viņi sastapsies ar krievu vienībām, tik lielu grupu nopļaus vienā mirklī. Bet viņš nekā neteica.

Venta, savākusi ūdeņus no Lietuvas augstienes, no Vadakstes un Cieceres upēm, no plašā Kurzemes baseina, mierīgi tos vēla uz jūru bez straujiem kritumiem. Stāvie krasti atsedza smilšakmeņu iežus, vietām tos slēpa krūmu biežokņi, plaukstošos zarus liekdami līdz ūdens līmenim. Abās pusēs upei smilšainajos pauguros izpletās Zlēku, Piltenes, Ziru un Užavas meži. Auglīgākās vietās kā salas slēpās zemnieku mājas. Te auga rudzi, mieži un kartupeļi, lopiem pietika barības meža pļavās un krūmainajās ganībās, bet bagāti ļaudis te nedzīvoja.

Pārgājuši smilšainu ceļu, viņi kā brīnīdamies apstājās Ventas krastā. Upe bija plata un dziļa. Daži sāka šaubīties. Vācu valodas pratēji vaļsirdīgi atzinās: „Mēs meklēsim ceļu uz Pilteni vai Kuldīgu, mēs uzdosimies par vāciešiem...”

Atamans viņus neaizturēja.

Mazā grupa atdalījās bez atvadu vārdiem, tikai pamāja ar roku palicējiem. Viņi atgriezās uz ceļa. Un ilgi viņiem nebija jāgaida. No Piltenes puses brauca sarkanarmijas kravas mašīnas, pieblīvētas ar jauniem zēniem un pusmūža vīriem. Bruņoti krievu sargi bezbēdīgi svīloja. Kaut miljoni bija krituši, viņi bija izglābušies, viņi drīz brauks mājās. Tikai budži un bandedi jāsavāc filtrācijas nometnēs...

Mašīnas apstājās. — Davai, davai —!

„Aizveda kā jērus!” Staņislavs nošņāca. „Būtu man bijusi mašīnpistole —”

„Būtu sacēlis tikai troksni un noslepkavojis pašu ļaudis,” Atamans viņam atgādināja.

„Bet trubā viņi ir, ne Kuldīgā,” citi vēl noteica, rau-

stīdami plecus. „Kas par apmātību, pašiem tūšā prātā skriet zvēram riklē!”

Atamans pārļaida nopietnu skatu vīru grupai. Varbūt viņš nodomāja, ka vēl viņu ir par daudz.

Diena sākās ar skaļu troksni. Ventas kreisā krasta mežos sākās cilvēku medības. Tāli un gluži tuvi šāvieni sprēgāja cirmās un priežu jaunaudzēs. Krievi netaupīja municiju. Ar katru izšauto patronu viņu somas kļuva vieglākas, prāts varonīgāks.

„Ķemme —” vīri sprieda. Viņi ierāvās dziļāk upmalas krūmos, pieplaka cieši zemei.

Pēc brīža viņi izdzirda krievu lamāšanos aizmugurē uz ceļa. Daži nervozēja. Vai medības sāksies arī šajā pusē? „Mums jātiek pāri ceļam lielajā mežā!”

Atamans purināja galvu. „Ja kāds domā tur atrast drošāku glābiņu, var iet. Es palikšu uz vietas.”

Puši apmulsa. Viņi bija gaidījuši no virsleitnanta stingrāku stāju. Viņi var iet vai palikt. Viņiem jāizlemj pašiem, kur drošāks patvērumš: upmalas krūmos vai lielajā mežā. Daži cēlās, citi šaubījās, beidzot pievienojās gājējiem. Krasta biezokņi palika Atamans, Staņislavs, Lizīte, Peksis, Kochs, Ābols un Melnais Žanis.

Aizgājējus viņi nekad vairs nesastapa.

Aiz upes šaušana turpinājās, gausi attālinādamās uz Piltenes pusi. Šajā pusē upei krievu lamāšanās norima. Atamans likās apmierināts. „Vakarā mums jātiek pāri,” viņš teica. „Rīt viņi ķemmēs te.”

Vai viņiem būtu jābrien saltajā ūdenī? Vēl pērkonš nebija rūcis, vēl kūkoja dzeguze un uzplūdušie Ventas ūdeņi griezās mazos atvaros.

Vakara krēslā viņi izlīda no slēptuves. Uzmaniģi soļoja gar aizaugušo krastu lejup. Viņiem laimējās. Kādā upes likumā gulēja krastos iestrēdzis plostš. Straume bija sagriezusi lāviņas šķērsām kā tiltu. Viņi uzkāpa Ventas kreisā malā ar sausām kājām. Ātkal mežš. Viņi soļoja viens aiz otra uz rietumiem, uz Užavas pusi. Nakts piederēja viņiem.

„Nu mums visiem jāturas kopā,” beidzot Atamans teica.

Viņi atrada taisnu meža ceļu — dambi. Tas viņus veda jūrmalas virzienā. Nakts bija silta un mierīga. Viņi ne-

runāja, bet klusi steidzās viens aiz otra, lai rīta gaismā sasniegtu Užavas krastus.

Saulei lecot, viņi sajuta gruzduma smaku. Aiz kārklu krūmiem kūpēja nodegušu ēku drupas. Likās, ka smirdēja arī apdegušu dzīvnieku miesas. Vai vakardienas medību sekas? Varbūt saimnieks bija slēpis ēkās partizānus...

Brīdi noraudzījušies posta ainā, viņi pagriezās sāņus. Vientuļais meža dambis viņus aizveda līdz kaimiņu mājai. Rīta saule apmirdzēja pelēkos ēku jumtus.

Viņi juta atkal izsalkumu.

Modrs suns viņus pieteica ar skaļu riešanu. No istabas bailīgi iznāca veca sieva, raudzījās pret sauli, uzlikusi plaukstu virs acīm. Uz svešo vīru elkoņiem mirdzēja Latvijas krāsu vairodziņi.

„Vai, dēliņi mīļie!” viņa ievaidējās kā mokās. „Un jūs vēl dzīvi! Lai slavēts tas Kungs! Vakar te nevienam nebija glābiņa!”

Vīri saprata. Šodien krievi rīkoja medības Ventas labajā krastā. Viņi atcerējās savus biedrus, kas palika lielajā mežā aiz upes...

„Vai jūs redzējāt mežsargmāju?” vecenīte čukstēdama jautāja. „Šorīt vēl kūp. Pašus apšāva pa logiem un durvim, tad pielaida uguni. Par to, ka bija iedevuši cilvēkiem maizi. Nu mēs nabaģa sievietes vienas te meža vidū, vīrieši aizdzīti un diezin vai mājās pārnāks.”

Viņi bija septiņi spēcīgi vīri, bet nespēja vecajai saimniecei palīdzēt. Viņa raudāja. Šajā malā posta un nelaimju jau bija tik daudz, ka viņi gribēja iet tālāk, lai nenodegtu vēl vienas mājas. Vai viņu dēļ lai apšauj arī kaimiņu ļaudis, lai citu rītu kūpētu vēl vienas drupas? Karš taču bija beidzies, vai uguns un asiņu vēl nepietika?

„Nē, nē, dēliņi, šodien te būs miers, ejiet tikai uz gubeni un atpūties. Par brokastu arī gādāsim, cik mums, meža ļaudīm, maizīte pie rokas.”

Likās, kāds labais gars viņus bija vadījis šajā bīstamajā ceļā. Vai tā bija Dieva vai likteņa griba?

Arī šoreiz viņi paēda un izgulējās. Vakara krēslā ieslīdēja atkal mežā kā ēnas klusi un uzmanīgi, pateicīgi vēl reizēm atskatīdamies, kā ceļu ievērodami. Kas zina, varbūt kādreiz vēl pie laipnās saimnieces būs jāatgriežas.

Užava, mežu un pļavu upe, nokritusi no Alsungas augstienes, slinki vēla purva ūdeņus uz jūras pusi. Meži, jaunaudzes, biezi kārķu un vilkābeļu krūmi. Vasaras laikā laba slēptuve partizāniem.

„Te mums jāpaliek un jānogaida,” Atamans teica. Likās, tikai tagad viņš uzņēmās mazās grupas vadību.

Kopš ziemas nelietots meža ceļš viņus pārveda pāri upei uz sīkām eglītēm aizaugušu purvainā meža kvartālu. Viņi pārstaigāja visu apvidu. Aiz kāda smilšainā paugura zaļoja jauna egļu audze. Dienvidos slējās augsti koki, tālāk rīta saules stari iekrita atvasēm un avenājiem aizaugušā cirmā. Tai blakus ēnojās purvainā smalce, aiz tās otrs nelietots meža dambis. Likās, pat krievi, mēdāmi partizānus, nebija šo pamesto vietu pārstaigājuši. Viņi nolēma te sagaidīt dienu, kad sabiedroto komisija pavēlēs sarkanarmijai atstāt Baltijas valstis. Vēlākais Jāņos viņi cerēja nākt no meža laukā.

Viņi iekārtojās pagaidu dzīvei. Nometnes vietu izvēlējās biežoknī starp purvu un smilšaino pauguru. Austrumu pusē viņus sargāja jaunaudze, dienvidos sīkām eglītēm aizaudzis dūkstājs, rietumos izpletās dziļš meža masīvs, ar taisnām stīgām sadalīts kvartālos. Ugunsкура vietu viņi noslēpa bedrē starp izraktām velēnām, turpat ēda, bet gulvietas iekārtoja citā vietā. Armijas teltenes un biezie egļu zari viņus sargāja no lietus.

Pārtika? Līdz šim viņiem bija laimējies kaut kā iztikēt. Domājams, ka arī Užavas mežos netrūkst zvēru, un kaut kur uz jūrmalas pusi vēl vajadzēja atrasties labiem cilvēkiem. Arī uz Ventas krastu viņi zināja ceļu. Un beidzot viņi varēja arī kādu laiku badoties, lai sagaidītu brīvības rītu...

Tikai Kochs likās norūpējies. Kopš viņš taisnīgi bija sadalījis vārīto aļņa gaļu, visiem likās, ka arī turpmāk pārtika jāuztic viņam. Bet krājumu viņam nebija. Līdzītei un Staņislavam vēl nebija laimējies nogāzt ne briedi, ne mežacūku, pat ne stirnu vai zaķi. Likās, dzīvnieki no krievu šaudīšanās bija iztramdīti, slēpās biežokņos tāpat kā vajātie partizāni.

Tiesa, upē varētu būt zivis, bet viņiem nebija ne āķu, ne maksķeres auklu. Kādu dienu Kochs ar Melno Žani, pētīdami upes atvarus un sēkļus, krastā pamanija svaigi

raktu, nomaskētu zemi. Atradums bija vērtīgs — noslēpta muca ar rudziem, otra ar miežiem. Blakus saēļotās lupatās ietīti ieroči — medību bise, mazkalibra šautene, patronas un Latvijas armijas virsnieka zobens. Bisi un šauteni pievāca Staņislavs, zobens partizānam bija nederīgs rīks. Graudus viņi sabēra teltenēs un aiznesa uz nometni.

Taču Kochs vēl arvien likās norūpējies. Ko lai viņš iesāk ar rudziem? Būtu vismaz iespējams graudus samalt. Protams, rudzus varēja arī katlā sutināt, kā dažkārt lauku saimnieces izmantoja sīko labību cūku barošanai. Bet cilvēks bija pieradis arī pie sāls. Kaut nezināmais bēglis būtu noslēpis bedrē arī šo lēto mantu! Bet sāls nebija, izvārtīte graudi likās glumi un negaršoja.

Vīri ēda klusēdami. Līzīte viebās. „Ja tik nesāk vēderā digt!” viņš ņirdza. „Bez gaļas nav dzīvošana!”

Miežu graudi noderēja labāk. Novārot upes ūdeni, Kochs varēja biedriem pasniegt tumīgu tēju. Viņš arī domāja par grauzdēšanu, lai mežabrāļi varētu baudīt kafiju, protams, pagaidām bez cukura un kūkām...

Nē, vārtīti rudzi nedīga, bet partizānu vēderiem nebija arī nekāda labuma. Kur viņi tupās, tur palika kaudzīte tīru rudzu tāpat kā pavasaros rubeņu riestu vietās bērzu pumpuri...

„Bez gaļas nav un nav dzīvošana!” Līzīte kurnēja.

Staņislavs saprata. Arī viņš kļuva nemierīgs. Cilāja medību bisi, tēmēja mazkalibra šauteni, izmēģināja sīko lodīšu spēku. Tās izurbās cauri mīkstam alkšņa zaram gandrīz bez trokšņa.

Kādu rītu Staņislavs atgriezās no apvidus pētīšanas mazliet satraukts un noslēpumains. Bet viņš nekā neteica. Otrā rītā agri viņš atkal pazuda. Ap brokastu laiku atstiepa uz nometni sešus zaķus, pašapzinīgi nosvieda pie Kocha kājām.

Grupas vīri it kā neticēja savām acīm. „Ar vienu šāvienu —?”

Staņislavs sminēja. „Vai jūs vispār šāvienu dzirdējāt?”

Nē šautenes vai bises troksni viņi tiešām nebija dzirdējuši.

Mednieks pacilāja mazkalibra šauteni. Vīri saprata.

„Bet kā tu varēji — tik daudz?”

„To lietu vajaga prast!” Staņislavs lepni sāka stāstīt.

„Es jau vakar noskatījos, ka ausaiņi nāk laukā no krūmiem uz jaunā āboliņa lauka. Šorīt skatos, kādi divdesmit, nav ko melot. Pa divi un divi. Pārošanās laiks, apstulbuši. Es turpat pretvēja pusē, kārklu krūmā. Kā lieku pie vaiga — paks — viens apveļas. Otrreiz — paks — notirina tikai kājas. Tā visus sešus. Gribēju vēl septīto, lai katram būtu pa cepetim, bet slidēja kāja, sakustējās zari un rasā strīpas vien palika. Bet šitos pievācu.”

Stāsts likās neticams, bet zaķi gulēja Kocham pie kājām, diemžēl vāji un kaulaini, vēl neuzbarojušies pēc ziemas pusbada.

Cepeti Kochs tūlīt nesolīja. Zaķus viņš gan nodirāja, kājas un galvas sameta katlā, piebēra rudzus un vārīja. Tad izraka bedri, pārlīka tai šķērskokus, sakāra gaļu vēsajā pagrabā un nosedza ar velēnām. „Citai reizei, kad dabūsim sāli,” viņš teica. Neviens nekurnēja, viņš bija viscas grupas izvēlēts pavārs, godīgs, atklāts, ar lietišķu saimnieka prātu.

„Jā, sāls, cik tā tagad bija dārga, neiegūstama manta!

Ātamans piegāja pie Staņislava, klusi jautāja, kā noslēpumu meklēdams: „Tu teici — āboliņa lauks —?”

„Ko tu domāji? Rudzi jau par lieliem, lai zaķi tajos gamītos.”

„Tu redzēji arī rudzu lauku?”

„Un ēku jumtus!”

„Tad tur vajaga būt arī cilvēkiem.”

„Jā, viņš manījis arī zirga pēdas. „Žēl, ka nebija aļņa...”

Vīri saskatījās. Pagaidām viņiem nekā cita nevajadzēja, tikai sāli. „Izlūkosim apvidu. Jāzina, kādi ļaudis tuvumā.”

Zaķu kājas, galvas un rudzu graudi, vārīti bez sāls upes ūdenī, tiešām nevienam negāja pie sirds. Bet Kochs bija pieticīgs cilvēks, ja viņš ēda, tad arī citiem bija jāstrebj sējā vira. Bada tiešām vēl nebija.

Vienīgi Ābols, jaunais zēns, neēda. Viņš vispār pēdējās dienās izturējās dīvaini. Bija kluss un domīgs, dažreiz it kā nedzirdēja biedru jautājumus.

„Kas tev ir?” Melnais Žanis reiz stingri noprošija.

Zēns satrūkās. „Virsnieka vietnieka kungs —”

„Nekungo! Tu zini, kā mani tagad sauc. — Kas tev padomā?”

„Jūrkalne. Man tur radi —”

„Par to tev vajadzēja domāt, pirms nebijām te iekārtojušies.”

Zēns saprata. „Es tikai gribētu dabūt privātas drēbes. Ēšanai šo to. Galvenais — sāli.”

„Tevi noķers!”

„Nekad! Es drīz būšu atpakaļ.”

„Ja mēs būtu vēl ierindā, es tev stingri aizliegtu to darīt,” Melnais Žanis ar uzsvaru teica. „Bet tagad tu atbildi par sevi pats, un ar varu tevi nenoturēs. Tikai mēs visi būsīm nelaimē, ja kritīsi čekas nagos.”

„Nekad!” zēns vai apvainojās.

„Labi. Nesaki nevienam nekā. Es kādu gabalu iešu tev līdz.”

Ābols neatvadījās no biedriem. Viņš bija cieši pārliecināts, ka atgriezīsies. Viņš atnesīs maizi, sāli, tabaku un privātas drēbes. Varbūt arī svaigi kūpinātas zivis. Lai vīri nedomā, ka viņš kāds glēvulis, ka viņam nevar uzticēties kā īstam mežabrālim. Un jūrmalas mežus viņš labi pazina.

Vakarā Melnais Žanis viņu pavadīja pa taisno kvartāla stīgu. Viņi gāja klusēdami. Krēslainais mežs gan likās uzticams, bet katrs pārlūzis zars zem kājām varēja viņus nodot. Jaunie bērzi spēcīgi smaržoja, bija skaista maija nakts.

Pēc stundas viņi apstājās mežmalā. Pret rieta debesīm ēnojās ēku jumti. Melnais Žanis satvēra zēna roku, ievilkā viņu kārklu krūmā. Čukstēja: „Tu vari vēl apdomāties!”

Ābols bija cieši apņēmies iet.

„Labi. Lai Dievs tevi pavada! Pēc divdesmit četrām stundām es tevi gaidīšu šajā pašā vietā. Visu nakti. Ja es tevi nesagaidīšu, tad nākšu pēc četrdesmit astoņām stundām. Par turpmāko nerunāsim.” Viņš cieši saspieda zēna roku, zēns atrāvās it kā ar varu un nozuda nakts krēslā.

Rīta gaismai austot, uz jūrmalas pusi bija dzirdamas vairākas mašīnpistoļu kārtas. Pie tādiem trokšņiem viņi bija pieraduši, bet Melnais Žanis uztrūkās no īsās snaudas, it kā lodes būtu skārušas viņa miesu. Nē, viņš nemurgoja, šāvieni atkārtojās, bet netuvojās. Šoreiz varmācīgā nāve izgaisa uz Ventspils pusi.

Biedriem tomēr vajadzēja zināt, kur Ābols palicis. Melnais Žanis norūpējies pateica.

„Nevajadzēja laist!” Atamans domāja.

„Ar varu te nevienu nenoturēs. Un varbūt zēnam laimēsies.”

Vakara krēslā Žanis aizzagās pa pazīstamo stīgu. Ielīda iezīmētā krūmā, gaidīja, uzmanīgi klausīdamies. Likās, mājas pagalmā skanēja jaunu sieviešu balsis, tad iestājās sastindzis klusums. Kaut kur parkšķēja zemes vēzis kā vienmuļa svilpe.

Zēns nenāca. Rīta gaismā jau bija pagājušas trīsdesmit stundas, kopš viņi šķīrās. Melnais Žanis gāja atpakaļ uz nometni, pieri savilcis drūmās rievās.

Atamans bija nepacietīgs. „Nu, ko es teicu —?”

„Mums šī vieta jāatstāj,” Melnais Žanis atzinās.

„Ar steigu —”

Vīri stāvokli saprata. Ja Ābols nav atgriezies, tad viņš ir nošauts vai ievietots filtrācijas nometnē. Ko gan zēns tur nevar izplāpāt, savu dzīvību glābdams?

Lizīte saviebis seju lādējās. „Būtu to zinājis, es pats viņu būtu nolaidis no kājas! Bez spīdzināšanas!”

Vīri uzmeta vecpūsim draudīgu skatu. Bet Lizīte ne-nobijās. „Nav ko gudrot, veči! Mums tūlīt jāņem vāg!”

Viņi sagatavojās stundas laikā. Daudz mantu viņiem nebija. Vienīgi Kocham lielākas rūpes — vārāmais katls, rudzi, mieži, nodirātie zaķi. Bet Peksis viņam palīdzēja mantas savākt. Ugunsкура pelnus viņi noslēpa zem skujām un gružiem, caur katla osām izbāza kārti. Atamans vīrus vēl apturēja, cieši visus pēc kārtas uzlūkodams. Visu laiku viņš bija norūpējies, ka grupa ir par lielu, taigad viņi bija atlikuši tikai seši. Viņš nopietni teica: „Lai pēc pāris dienām mums atkal nebūtu jāpārvietojas, tad ir pēdējais laiks apdomāties. Varbūt vēl kāds šaubās?”

Neviens neatbildēja.

„Tu, Staņislav —? — Lizīte —? — Koch —? — Žani —?”

Vīri nopietni viens otru uzlūkoja. Vārdi bija lieki.

„Tu, Peksi —? Tu pienāci no malas!”

„Viņš ir mūsu —” Kochs nopietni teica.

„Un tu pats, Ataman —?” Lizīte iedrošinājās.

Grupas vadītājs draudzīgi pasmaidīja. „Labi, zēni, es jums uzticos, turēsīties kopā!”

Sākās jauns pārgājiens. Kochs ar Peksi nesa atkal smago čuguna katlu ar zaķu gaļu. Egles lokanā kārts spieda abu vīru plecus, nasta neērti šūpojās. Viņi centās soļus ieturēt vienādā ritmā.

Viņi uzmanīgi pārgāja divas kvartālu stīgas, atkāpās dziļi mežā. Viņi pārbrida purvu, izlida cauri melnalkšņu jaunaudzei. Sajūta spēcīgu kārķu ziedu smaržu. Augstie krūmi auga abās pusēs zvēru iemītai takai. Viņi izlida caur biezokņa gaiteni, apstājās zem lielām, zemzarainām eglēm. Blakus augstam celmam gulēja vētras lauza, izkurtējusi priede ar atlupušu mizu. Viņi nolika nastas, brīdi apsēdās uz kailā koka stumbrā.

„Te mums jāpaliek!” Ātamans domāja.

Kochs atrada virtuvei vietu starp sīkiem kārķu krūmiem un biezu egļu jaunaudzi. Gulvietas zem armijas teltenēm un egļu skujām viņi iekārtoja tuvāk nolauztaī priedei maza kļajumiņa malā. Netālu no ugunsкура vietas viņi izrakca atkritumu bedri, purva malā dziļāku dobi, kurā sakrājās dzeltens ūdens kā akā. Vakarā slepenā meža nometne bija iekārtota.

— „Zaļā Lapsa —”

Kurš to teica? Un kādēļ zaļa? Meža lapsas ir dzeltenas. Bet vīri palika pie cerību krāsas — partizānu grupa Zaļā Lapsa Telšu ciemā.

Krēslas stundā Kochs un Melnais Žanis, apkārtņi izlūkodami, vēlreiz aizgāja līdz iezīmētam kārķu krūmam. Ābola nebija. Neapdomīgais zēns! Viņi neatgriezās tūlīt uz nometni, šķērsstīga viņus izveda pie cita Užavas liča. Upes krasti te bija lēzeni. Pavasarī palu ūdeņi bija atnesuši pērno meldru un dūņu nogulsnes līdz mežmalas kārķu un vilkābeļu biezoknim. Pļavu ielejās ziedēja puvenes, ūdens malā mirdzēja baltie ievu ziedi. Upe, mežs un pļavas izelpoja veco trūdu un jaunās dzīvības smaržu.

Viņi apstājās, uzmanīgi klausījās. Mežs noslēpumaini klusēja. Tad pēkšņi viņus iztraucēja svilpieni, klakšķi un pogošana. Abi mežabrāļi pasmaidīja, bet tūlīt kļuva nopietni. Divainā kārtā, lakstīgalas dziesmā klausoties, viņu domas aizklīda pagātnē.

Melnais Žanis pēc ģimnazijas un obligātās kara klau-

sības iestājās policijas skolā. Pēc sava stingrā rakstura un taisnības apziņas viņam likās, ka jaunajai valstij viņš vislabāk noderēs kā kārtības sargs. Viņa spējas tika novērtētas, viņu drīz paaugstināja par iecirkņa priekšnieka palīgu. Bet sarkanarmijas tanki drīz vien saberza Latvijas lielceļus putekļos. Valdības lēmums atļāva ienaidniekam okupēt zemi bez pretestības. Galvaspilsētā policijas pienākums bija uzturēt kārtību, lai ļaudis nedrūzmētos ielās, lai neapgrūtinātu svešos karavīrus. Viņi izskatījās pelēki, noguruši, apatiski. Likās, viņiem tiešām aizsardzības vajadzēja pret varmācīgo daudzoņu pūli, kas pēkšņi saradās stacijas laukumā. Bet policija nedrīkstēja viņus aizturēt. Valsts nodevēji un kriminālisti pēkšņi bija kļuvuši varoņi un goda pilsoņi, bet kārtības uzturētāji — noziedznieki. Un noziegums kļuva arī jaunās Latvijas valsts brīvība. Brīvība ir noziegums vēl tagad pēc Otrā pasaules kara asiņu plūdiem — domāja Melnais Žanis, stāvēdams Užavas krasta ievu krūmā, klausīdamies laktiģalu koncertā.

Arī Kochs atcerējās savus jaunības gadus. Pēc Valsts tehnikuma nobeigšanas sākās bezdarbs. Krīze bija visā pasaulē, vai brīnums, ka tā skāra arī jauno valsti? Bet bezdarbība nebija viņa dabā. Viņa pašapziņa neļāva pieņemt valsts pabalstu un piedalīties protestu gājienos. Viņš iestājās dzelzceļnieku skolā. Dienās strādāja kā preču krāvējs vai svērējs, vakaros mācījās. Pēc skolas beigšanas atrada gadījuma darbus kā staciju dežurantu vai telegrafistu aizstājējs Viesītē, Dundagā, Stendē, Mazīrbē. Atklājot jauno Madonas-Lubānas līniju, dzelzceļu virvalde viņu norīkoja Malienā par stacijas priekšnieku. Viņa nosvērtais, miermīlīgais raksturs pievilka daudz draugu, viņš jutās labi sirsnīgajos ļaudīs. Līdz tai dienai, kad sarkanarmija okupēja valsti. Komunistu vara pārņēma arī Latvijas dzelzceļus. Taču savas lēnprātības dēļ Kochs nepalika bez darba arī Baigajā gadā, viņš strādāja Rīgas transporta kantorī. Šoferi viņam uzticējās, viņi bieži sūdzējās par krievu un pašu komunistu netaisnībām. Kāds darbinieks sašutumā bija nonicinājis okupantu nevērtīgo naudu. Viņa dēļ Kochs iepazinās ar čeku. Sākumā ar viņu runāja laipni, jautāja, kā veicas ar darbiem. Viņš nevarēja sūdzēties, tikai kāds kriminālists bieži dzerot

un neierodoties darbā. — Protams, kaitniecība jāizskauž — bet kas vēl? Kāda politiskā modriība transporta kantorī? — Viss kārtībā? — Bet kāds šoferis esot izsmējis Padomju Savienības naudul! — Viņš nekā nezina par tādu gadījumu? — Nu, padomājiet, varbūt atcerēsities...

Pratinātājs izgāja. Viņš sēdēja pusotras stundas, bet nespēja izdomāt. Vai cilvēka jokošanās būtu tik nopietna lieta? Uz čekista galda mētājās saraksti, instrukcijas, rīkojumi. Vai tišām tur pamesti lamatām? Bet viņam nebija ziņkāres, viņa piere svīda, cieši domājot.

Beidzot pratinātājs atgriezās. — Vai viņš nevarot parakstīt te kādu papīru? — Krievu valodā? Viņš neprata krieviski. Bet parakstīja.

Pēc dažām dienām apvainoto šoferi apcietināja par pretvalstisku darbību. Tikai tad Kochs attapās, viņš bija parakstījis nepatiesu liecību... Kas tā par valsts iekārtu, kas viltīgi izmanto cilvēka goda prātu noziedzībai? Tādēļ kritiskajās dienās, kad vācu armijas uzbrukumā krieviem ar steigu bija jāatstāj Rīga, arī viņš kļuva negodīgs — parūpējās, lai kravas mašīnas būtu nelietojamas...

Nakts blāzmoja uz rīta pusi. Lakstīgalu pogošana kļuva arvien skaļāka. Spēcīgi smaržoja baltie ievu ziedi un dzeltenie spurainie kārklu pumpuri. Divi latvieši, brīdi aizmirsuši ienaidnieku, klusi pārdzīvoja savas dzimtenes skaistumu. Agrāk Užasvas upes pļavās viņi neviens nebija bijuši. Bet drīz atmodās kā no skaista murga. Viņi gan bija savā zemē, bet tās skaistumu drīkstēja baudīt tikai slepeni.

Bet tas nevilksies ilgi, Kochs bija pārliecināts. Varbūt viņš bija naivs, bet viņš vēl arvien ticēja cilvēku goda prātam. Tikpat taisnīgi, kā viņš sadalīja aļņa gaļu trīsdesmit sešās devās, tāpat Eiropas likteņu lēmēji atdos tautām nolauptās robežas...

Pēc pusnakts viņi klusēdami atgriezās caur kārklu ziedu gaiteni uz Zaļās Lapsas mītni.

Užasvas pļavas, purvus un mežus piedziedāja putni. Egļu zaros čivināja un sasvilpās meža zīlītes, kaut kur tīreļu vientuļībā klaigāja dzērves. Krūmājos sirsināja

kārklu ļauķi, bet augstu virs koku galotnēm slaidos lokos planēja lielais klijāns. Vēlos vakaros bērzu jaunaudzēs aizvilka sloku bari, agros rītos dūdoja meža baloži, kūkoja dzeguzes, upes plāvās tīkatāja mērkaziņas. Nokaltušā koka galotnē vienmuļi knābāja dzenis, pār purviem un plāvām riņķoja viņa radiniece dzilna, skaļi, it kā nelaimīgi iesaukdamās. Reizēm tuvumā iekārcās silis, pamanijis svešus cilvēkus.

Un Atmans, kādu rītu atgriezies nometnē no izlūku pastaigas, svinīgi teica: „Es dzirdēju cīruļi!”

Cīruļi nedzīvo mežā. Un viņa rokās šūpojās ziedošs ceriņu zars.

Mežabrāļi saskatījās. Viņu komandieris pēkšņi bija kļuvis romantisks. Kas noticis?

„Es šovakar neēdišu rudzu miltu biezputru un nedzeršu miežu tēju,” Atmans smaidīdams teica. „Meitas man ceps pankūkas!”

Mežabrāļi iekļāva savu komandieri ciešā lokā.

„Bēgles, rīdzinieces. Solījās nogādāt uz pilsētu ziņas, ja kādam tur piederīgie.”

Kochs smaidīja. Viņam Rīgā palika vecāki.

„Viens var nākt man līdzī. Lielāks bars nav vēlams. Bet tuvumā atrodas arī citas mājas. Viņas padošot tikai ziņu.”

Debesis pēkšņi kļuva gaišākas. Bet puīši zīmīgi saskatījās. Kurš no viņiem šovakar izredzēts?

„Jālozē,” Atmans izlēma taisnīgi.

Tas bija Peksis, vienmēr laipnais ķimīķis un Tornas grāvracis. Viņi lozēja vēl otro un trešo reizi, lai liktenis pats izšķir, kādiem biedriem jāturas kopā, ejot laukā no meža. Divi un divi, tā arvien bija drošāk. Melnajam Žanim piebiedrojās Kochs, Lizīte bija apmierināts ar Staņislavu.

Pievakarē Atmans ar Peksi gatavojās svētku gājienam. Viņi bija apauguši ar bārdām, un citu drēbju viņiem nebija, tās pašas ikdienā apvazātās armijas formas. Bet viņi mazgājās brūnajā purva ūdenī un gludināja matus.

Lizīte smējās: „Glaudieties, cik gribiet — mežoni ir un paliek!” Likās, vecais puisis runāja skaudības mudināts.

Aiz koku stumbriem nogrima saule. Rietumu debesis dega kā milzu ugunsšārts, tad pamazām tas nodzisa, vēl

brīdi kvēloja tikai sīki, saraustīti mākoņi kā milzu ogles. Mežā satumsa ēnas.

Tā bija jaunsaimniecība. Pēc Pirmā pasaules kara kāds brīvības cīnītājs te meža vidū, šautenes vietā bruņojies ar cirvi, bija atbrīvojis vietu laukiem, pļavām un ganībām. Divas smagas cīņas vienā mūžā, lai iegūtu brīvību, neatkarību un dienišķo maizi. Pēc Otrā pasaules kara, savas centības dēļ, viņš pēkšņi bija kļuvis par budzi, izsūcēju, tautas ienaidnieku. Kā liekēdis un noziedznieks ieegrūsts filtrācijas nometnē, svešas, brutālas varas tiesai.

Mājās vēl uzturējās izbiedētas sievietes, slēpdamās un vairīdamās no varas kārē apreibušo krievu uzbrukumiem.

Malkas nojumes durvīs parādījās meita vai sieva izpūrušiem matiem, netīru seju, apvazātās drēbēs. Izskatījās neglīta un veca, taču izbrīnās platajās acīs spulgoja jaunības ziņkāre. „Ista Parral” čukstēja Atamans. Viņi stāvēja atklātā pagalmā, tikai reizēm uzmanīgi palūkojās visapkārt.

„Kas tie par brāļiem?” sieviete kļuva drošāka.

„Mežabrāļi. Gribam solītās pankūkas...”

„Ā —!” viņa gari novilkta kā mēdīdamās. „Tādēļ mūsu meitas šodien tik čaklas. Nupat vakarā tikai pārnācu. Ieraudzīju jūs gatvē, ielīdu malkā...” Viņa pienāca tuvāk un sniedza vēlajiem viesiem roku. Tā bija jauna un silta. „Laikam brīnījāties, kas tā par veceni? Tagad jāstaigā simts gadus vecas raganas izskatā, arī tad vēl sieviete nejūtas droša...”

Abi mežabrāļi bija pārdroši. Viņi iegāja istabā kā dažkārt gaidīti ciemiņi, sēdās pie uzklāta galda. Svešā stāvēja sardzē.

Jaunās rīdzinieces kā izbijušās noraudzījās viņu izsalkumā. Vai nebūs par maz cepušas un gādājušas?

Atamans ar Peksi bija aizmirsuši pieklājīgās galda manieres, viņi rija, nevis ēda siltās pankūkas. Āttapās tikai pēc pirmā izsalkuma nomierināšanas. Ilgi viņi nedrīkstēja kavēties viesmīlīgajā mājā, viņi bija vajāti ļaudis. Taču meitas vēl gribēja zināt, no kuras Latvijas malas viņi nākuši, vai viņi kurzemieki, rīdzinieki vai vidzemnieki. Viņas varot paziņot piederīgiem, ka viņi karu pārdzīvojuši, no deportācijām izvairījušies, slēpjas

Ziru mežos. Atamans klusēja, bet Peksis atzinās, ka viņam Rīgā palikusi māte, viņai būtu mierīgāks prāts, ja zinātu, ka dēls no Tornas atgriezies dzimtenē. Bet tad viņam būtu jāuzdod īstais vārds un mātes adrese. Arī meitenes varēja iekrist čekas lamatās...

Atamans viņam uzlika uz pleca smagu roku. „Šoreiz iesim! Mēs vēl redzēsimies. Paldies, meitenes!”

Paģalmā viņus gaidīja svešā. Kā sena paziņa viņa gāja abiem mežabrāļiem līdz, uzmanīgi vērodama apkārtni. Koki un ēkas grīma vakara krēslā, spēcīgi smaržoja ceriņi. Bet aiz mežiem uz tiltiem un ceļiem viņus bija ielencis moku un nāves aplis.

Sieviete likās satraukta. Bet viņa droši uzticējās svešajiem cilvēkiem, viņa atzinās: „Čeka mani meklē.”

Likās, abi paēdušie mežabrāļi nejuta līdzjūtības. Kuru latvieti tagad nevajā? Tikai pēc brīža Atamans it kā atcerējās jautāt: „Par ko?”

„Es šo to zinu.”

„Piemēram —?”

„Vai jūs esat tornieši?”

„Jā, atbīras no apmācību daļas. Nepaspējām vēl ar vaņkām izkauties.”

„Tā jau domāju. — Es zinu, kurā meža stūrī slēpjas jūsu Pulkvedis.”

„Vai tu esi droša, kam to stāsti?” Atamana balss kļuva cietāka.

„Mana nojauta nekad nav vilusi. — Ja jums nebūtu nekas preti, es ietu jums līdzī uz mežu. Par ziņnesi.”

Mežabrāļi apstājās. Ar ko viņi bija sastapušies? Patriote, spiedze vai vieglprātīga sieva?

Viņa vēsi smaidīja. „Jā, jā, es saprotu...”

„Kā tevi īsti sauc?” Atamans vaļsirdīgi jautāja.

„Lai nu paliek. Sauciet mani, kā gribiet.”

„Pirmo reizi tevi ieraugot, mums likās, ka tu atgādini Paru —”

„Tāda es laikam izskatos. Tā arī sauciet. Parra — hā!” viņa sirsnīgi iesmējās.

„No kurienes esi nākusi?”

„No Rīgas.”

„Arods —?”

„Sarkanā krusta māsa.”

Abi mežabrāļi saskatījās. Kā viņiem noderētu cilvēks, kas kaut ko saprot no medicīnas. Bet.

„Tūlīt mēs nevaram tevi līdzī ņemt,” Atamans vilcinādamies teica. „Mums jāpārrunā visiem kopīgi.”

Parra tālāk negāja. Viņa saprata, ka partizāniem jāslēpj uzturēšanās vieta, bet viņas balsi skanēja vilšanās: „Gan mēs vēl satiksimies.”

„Ar labu nakti!”

„Uz redzēšanos!”

Viņa palika stāvēt noskatīdamās, uz kuru pusi viņi aiziet.

Viņi gāja klusēdami. Tikai pēc laba brīža Atamans ieminējās: „Varbūt mums nevajadzēja nākt...”

Peksis domāja citādi. „Es viņai ticu,” viņš teica.

„Sievietēm nekad nevar uzticēties. Vajadzēja arī viņai te tieši šovakar uzkulties.”

„Man liekas, viņa te dzīvo. Uztur sakarus. Viņa taču pieminēja mūsu Pulkvedi.”

„Varbūt meloja. Jeb viņu izspiego. Pulkvedim ir tāda mode. Atceries Berenbergu pie Tornas. Trīs sievietes viņš ieskaitīja bataljona uzturā, vāciešiem nezinot.”

„Kur lai bēgles būtu palikušas? Divas bija instruktoru sievas, tikai viena —”

„Un viņas dēļ sāka kauties viss grāvraču bataljons!”

Peksis smaidīja kā parasti. Atamans pārspilēja. Tik traki nebija. Tikai kad sievietes mazgājās pirtī, dežūrvirsnieks norīkoja pie durvīm sardzi...”

„Es domāju, ka mums jādzīvo mežā tik neuzkrītoši cik iespējams. Plaši sakari un ziņu vākšana var mūs tikai atklāt. — Parra —!”

„Bet tu pats atnāci ar ceriņu zaru rokā...”

„Jā. Un tādas pankūkas es savā mūžā nebiju ēdis!” Atamans atzinās.

„Tādēļ, ka bijām bez sāta. Citādi mana māte cepa mīkstākas.”

„Tu viņai nedod mātes adresi!”

Mežabrāļi vairs nesarunājās. Viņi zināja, ka ne velti tautai bija sakām vārds: laukam acis, mežam ausis.

Otrā rītā Zaļās Lapsas grupai bija apspriede. Par Parru. Sarkanā krusta māsa. Sakarniece. Zina, kur atrodas Pulkvedis. Pašai draud apcietināšana.

Līzītes spriedums bija ātrs: „Ar bābām nevar ielaisties! Sajauks tikai gaisul! Ja kas jāizspiego, es pats varu iztaisīt par veceni! — Nav ko smiet, veči!”

Vīri tomēr smējās, vērodami viņa savītušo sievietes seju. Likās, viņu mocīja skaudība, ka Pekša vietā nebija izvilcis pankoku lozi.

„Mums, Staņislav, laikam cits nekas neatliks kā uzost mežacūkas pēdas. Tavi vājie zaķi šķebina tikai dūšu.”

Atamans veco puisi mierināja. Gan rīdzinieces atradīs arī viņiem pankoku cepējas.

„Savārs tikai ziepes!” Līzīte nerimās. „Vismaz prasiet petroleju un aplaistiet zābaku zoles. Citādi krievu asins-suņi jūs uzodīs kā zaķus.”

Tie bija prātīgi vārdi. Atamans viņam izteica atzinību. Bet Līzīte bija sapīcis, tādu gudrību virsnieku kungiem vajadzēja pašiem iedomāties.

Nāves ielenkumā mežabrāži ne vienmēr spēja sarunāties ar laipniem, izmeklētiem vārdiem.

Citu rītu Kochs ar Melno Žani devās sirojumā uz otru debess pusi, uz vakariem pa pazīstamo meža dambi. Pavadot nelaimīgo zēnu Ābolu, Žanis bija ievērojis meža malā mājas, tikai nezināja, kādi ļaudis tur dzīvo.

Rietumu vējš šūpoja koku galotnes. Debesis steidzās zemās rīta saules apmirdzētie mākoņi. Apakšā gludi, baltā sudrabā, virsotnēs pacēlās zili melni kalnu pauguri.

„Ātdzīs lietu —” Kochs sprieda.

Meža malā vējš purināja rudzu stublājus. Jaunās vārpas jau tiecās pret sauli, gatavodamās ziedu laikam. Bet vietām lauks bija sabradāts platās slejās.

„Ķemmes —!” — Melnais Žanis klusi noteica.

Viņi vēroja saimniecības ēkas. Reizēm vējš atsvieda aprautas sievietes balsis. Mājās vēl bija dzīvība. Viņi varēja pārskatīt tikai vienu pagalmā stūri ar žogu un akas vindu. Pēc brīža tur parādījās divas jaunas sievietes un veca māmuļa. Viņas atvadījās. Vecenīte vēl brīdī stāvēja, ar acīm pavadīdama aizgājējas, tad atgriezās pie akas, sāka skatīt spaiņus.

„Ābi reizē nevaram iet —” Melnais Žanis ieminējās.

Kochs pievienojās bez vārdiem. Tāds bija partizānu likums.

„Kurš —?” Žanis kļuva nepacietīgs. „Es laikam izskatos briesmīgs, noaudzis ar bārdu —.”

Kochs smaidīja kā parasti. Viņš vienmēr uzticējās likteņa lēmumam. Jālozē.

Uzdevums krita Melnajam Žanim. Aptaustījis kabatā pistoli, viņš iegrima izmītajā rudzu laukā, sekodams ie-
naidnieka pēdām.

Vecenīte vēl likaņāja pie akas. Mazliet satrūkās, bet tūlīt nomierinājās, uzmanīgi vēroja svešo vīru.

„Labrīt, vecmāt!” Žanis sveicināja.

„Labs rīts, dēliņ! — No kuras puses esi?”

„Esmu rīdzinieks. Bet nāku no meža...”

„Mēs arī no Rīgas. Bēgles.”

„Daudz —?”

„Nu jau esam iztramdītas kur kurā. Tur lielajā mājā gāja vistrokāk.” Viņa norādīja ar roku pāri lauku pau-
guram, aiz kura pacēlās citu ēku jumti. „Aizveda arī manu meitiņu...” Vecenītes acis kļuva tumšas. „Bet ne-
stāvēsim te klajā vietā!”

„Aiz rudzu lauka palika mans draugs,” Žanis atzinās.

„Vai Dieviņ, tad ved viņu tūdaļ uz istabu! Pašas gan nav mājās, arī meitas aizgāja darbos, bet brokastis sagādāšu!”

Melnais Žanis aizgāja aiz kūts, uzkāpa uz žoga kārts un māja ar roku.

Vecenīte jau čurkstināja uz pannas cūkas gaļu, pārsita dažas olas, cēla galdā karstu ēdienu tieši no uguns. No pieliekamā kambara iznesa nobriedušas rudzu maizes kukuli. „Grieziet nu paši un ēdiet, dēliņi!” Nostājās viņiem blakus, sakrustoja rokas kā lūgšanā un asarainām acīm viņos nolūkojās.

Līdzjūtība nomāca abu mežabrāļu izsalkumu.

„Kādēļ viņi apcietināja jūsu meitu?” Melnais Žanis attapās jautāt. „Parasti viņi ņēma tikai vīriešus.”

„Laikam jau bija saoduši vai kāds uzrādījis, ka viņas vīrs bija kalpakietis, cīnījies par Latvijas brīvību jau toreiz. Vēlāk mācīja jaunos Kara akadēmijas kursus, tikai beidzamos gados atstājās, kādu laiku sabija Rudbāržu karavīru atpūtas namā. Bet kad krieviem vajadzēja ierādīt bāzes, viņu iesauca atpakaļ. Karam sākoties, sarkanie ar viltu aizdzina uz Liteni, tāpat kā citus vīrs-

niekus. No turienes tie negēji viņu aizveda. Un kur viņa pati mūsu labajās dienās neapgrozījās: gan vīram līdzī kā pulkveža sieva, gan rīkojās visādās biedrībās un organizācijās. Pazinās ar virsniekiem un akadēmiķiem, pieņemšanas ārzemju sūtniecībās, svētku mielasti prezidenta pili, balles virsnieku klubā. Viņa man bija tāda apsviedīga, pati kā ista karotāja vīram vienmēr blakus. Visa Rīga viņu pazina, vai brīnums, ka kāds oksķeris, pats gribēdams izpelnoties, pateica čekai, kur viņa meklējama. Ne velti pēc viņas atbrauca pats lielais bende Noviks."

Abi mežabrāļi atliecās no ēdiena traukiem. — Noviks?

„Viņas visas tur dzīvoja lielajā mājā, kopā kādi četrdesmit bēgļi. Jumta istabiņā vien bija saspiedušās devīņas uz salmu maisiem. To rītu arī es tur gadījos, stāvu pie loga un skatos, sētā iebrauc seši augsti kungji ar zilām cepurēm. Vēl nodomāju, varbūt labi, ja tādi vīri apmetas mājās, varbūt izbeigtos briesmīgās laupīšanas. Bet nekā, pēc manas meitiņas vien bija ieradušies. Tā nu šodien vēl nezīnu, kur viņa aizvesta un ko pārcietusi. Diezin vai vēl satiksimies."

Mežabrāļi vairs nejuta izsālkumu.

„Bet jūs, dēliņi, gan nepadodieties! Izturiet, izturiet! Neprasišu, cik jūs esat un kurā meža stūrī noslēpušies, bet pa reizei atnāciet uz maļu. Es apstaigāšu kaimiņus, saģādāšu maizīti un visu, kas vajadzīgs. Tikai izturiet! Tā jau mūžam nepaliks, tāda netaisnība nepastāvēs, kas pati brēc pret debesīm!..."

Atgriezoties mežā, Melnais Žanis nopietni teica: „Es laikam pazīstu viņas meitu. Nebrīnos, ka čeka sadzinusi viņas pēdas līdz Kurzemei. Bet Noviks?"

Viņi steidzās atpakaļ uz Telšu pilsētu.

Līzīte, klausīdamies Melnā Žaņa stāstā, savilkā seju vecas sievas vaibstos, nikni norūca: „Bija man to zināt —!"

Neviens nejautāja, visi saprata, ko puisis būtu darījis.

„Es jums būtu pasniedzis pusdienās ceptu komisāru..."

Zaļās Lapsas vīri sāka iedraudzēties ar tuvāko māju ļaudīm. Rītos agri vai vakaros, saulei rietot, viņi atstāja noņemti — divi un divi. Kādam vienmēr bija jāpaliek mežā, jāvēro un jāklausa, vai viņu mītni neatklāj sveši cilvēki. Viņi jutās atkal paēduši un apkopusies. Līzīte

bija sagādājis sieviešu drēbes, pat pūderi — lūpu krāsu un uzaču zīmuli. Viņš rūpīgi noskuvās, apjozās ar lupatām piebāztiem krūšturiem, uzgērba puķainu vasaras kleitu, uzsēja galvā zilu lakatiņu un, spoguļi skatīdamies, izvilka uz pieres matu likumu. Tikai kailajās kājās mazajam puisim palika vecie, novalkātie kara zābaki. Ar kurvīti uz rokas Līzīte nu varēja droši iet pa meža ceļiem kā govju gane.

Arī Melnais Žanis jau staigāja apnēsātā zilā uzvalkā, bet Atamans sporta pārvalkā. Pārņākot no slepenajiem ciemiem, katrs atnesa uz mežu kādu privātu drēbes gabalu vai sīkas saimniecības lietas, noderīgas vientuļnieku dzīvei.

Viņi dzirdēja arī patīkamas baumas. Liepāja esot greznota ar nacionāliem karogiem, tur no Vācijas atgriezies pulkvedis Janums ar saviem puisiem. Visi gaida tikai sabiedroto komisiju...

Kādu pievākari viņi dzirdēja mežā sieviešu balsis dziedot „Zilo lakatiņu.”

„Nudien, viņas mums uzlaidīs virsū krievu suņus!” Līzīte atkal uztraucās. „Kas nepazīst sieviešu mēles. Neļaus tak čeka izraut! Vāvuļos kā vālodzes, sak, nāciet tikai līdzī, parādīsim, kur tie bandīti slēpjas! Pie laika jānostrādā pa tiro uz krievu rēķina!”

Atamans viņu nomierināja. Neviena nedomā viņas aicināt uz nometni. Bet sakari ar ārpusauli jāuztur.

„Mēs ar Staļislavu ielīdīsim krūmos un novērosim. Varbūt viņas te izmestas kā maksšķeres āķi. Vaņkas, paslēpušies grāvī, gaida, lai mēs uzķeramies! — Zilais lakatiņš — ko domā!”

Atamans norīkoja puisi pēc sava prāta. Divi palika nometnē, divi slepenā sardzē, viņš pats ar Melno Žani izgāja uz stigas.

Viņas bija atjājušas ar zirgiem, četras bezbēdīgas meitenes. Katrai nastā divi svaigi cepti maizes kukuli.

„Un jums nav bail no krieviem?” Atamans brīnījās. „Ja jūs pārsteigtu mežā ar tādu maizes kravu —!”

Viņas smējās. Krievu vairs neesot, visi prom. Viņi varot droši nākt laukā no meža un ciemoties.

„Mēs vēl nogaidīsim,” Atamans smīnēja, vērodams pārdošnieces. Jautras Rīgas meitenes, it kā atbraukušas

uz laukiem pavadīt atvaļinājumu, bļēņodamās jādelējas ar zirgiem. „Bet paldies par maizīti, mūsu puīši ēzdami jūs pieminēs. Tikai citreiz esiet uzmanīgākas!”

„Kamēr jūs esat tuvumā, mums baiļu nav! Pasveiciniet to mazo! Mēs viņam iedevām kleitu, krūšturus un zilo lakatiņu...” Viņas smiedamās atkal aizjāja.

Pēc brīža Lizīte izlīda no krūmiem un ziņkāri noskatījās jātniecēs. „Skaties tik — zilais lakatiņš!”

Četri vīri aiznesa uz nometni astoņus maizes kukuļus. Tie vēl bija mīksti, nesen izvilkti no krāsns. Lizīte pirmais iecirta zobus brūnajā garozā.

„Un tu gribēji viņas nolaist no kājām!” Ātamans smējās.

„Jā, tādu maizi es ilgi neesmu ēdis,” viņš atzinās. „Lai tikai pamēģina kāds vaņķa viņas aiztikt, machorka vien nosmirdēs!”

Citu dienu viņi atrada uz meža ceļa maisu ar kartupeļiem, it kā braucējam tas būtu noslidējis no v ezuma. Viņi vairs nejutās vieni svešajā mežā. Arī klajumā viņi jau kļuva drošāki, reizēm staigāja dienas laikā pa lauku ceļiem, vērodami mājas un cilvēkus. Reti redzēja jaunākus vīriešus, viņi sastapa tikai sievietes, bērnus un vecus cilvēkus.

Reiz Melnais Žanis ar Kochu iegāja klusā mežmalas sētā. Istabas durvis bija pusvīrus, pagalmā smaržoja cepta gaļa ar sīpoliem. Viņi bez klauvēšanas uzmanīgi pavērās krēslainajā telpā. Pie plīts rikojās veca sieva, gatavodama pusdienas.

— „Dievs palīdz, vecomāt!”

„Ptu, ptu!” vecenīte satrūkās.

„Neņem ļaunā, saimniec! Bet ja tev laba sirds, aicini arī mūs pusdienās!”

Aiz vaļējām durvīm no otras istabas atskanēja vecīga balss: „Saki, ka nav!”

Taču gaļa čurkstēja uz pannas, uz sola stāvēja sarindoti tikko cepti maizes kukuļi. Sieva tikai nokunkstēja, nocēla pannu no uguns, uzlika galdā divus šķīvjus. Atguva arī valodu: „Kā nu teiksi cilvēkiem, ka nav, ja paši ar savām acīm redz! — Sēdiet vien klāt, cik ir, tik ēdiet!”

No istabas iznāca arī večuks, neuzticīgi vēroja abus mežabrāļus. „Vai tik esat riktīgi latviešu cilvēki? Tagad

jau izgudrēm staigā apkārt visādi salašņas, lai izdibinātu, kurās mājās uzņem mežabrāļus. Ir jau noticis, ka pelni un liķi vien paliek...”

„Par mums esi drošs, vecotēv!” Melnais Žanis mēģināja vecuku pārliecināt, taču viņa melnā bārda pārāk uzticīga neizskatījās.

„Lai nu tā būtu. Bet otreiz gan nenāciet. Kas var zināt, kas jūsu pēdas oksķerē.”

Arī vecā saimniece piebalsoja. „Nenāciet vis, lūdzami!” Viņa satraukta ieskatījās logā, tad pievēra durvis. „Un nav mums arī nekādas ročības, tik vien paši ar pusbadu iztiekam. Nav vairs tā spēka kā labajos laikos, un abi dēli kur kurais —”

Vīrs uzmeta sievai asu skatu.

„Ko tur slēpt, ja pašu cilvēki! Vecāko paņēma tajā trakajā aizvešanas naktī, jaunākais paglābās tikai sagadīšanās pēc. Bet nebija lemts mūsu nodzīvot. Iesauca karā, iedzina nāvē tāpat. Nu mēs divi vien...”

Pie tādiem stāstiem mežabrāļi jau bija pieraduši. Asaras, bailes un nāve sagūstītās tautas daļa.

Viņi steigā paēda. Atvadīdamies solījās vecos saimniekus vairs netraucēt.

Meža malā ganījās govis. Mazs zēns, ar kārkla atvasi rokās un somiņu plecos, iznāca viņiem pretī no kadiķu biezokņa. Kautri pacēla cepuri.

„Es zinu, kas jūs esat! Mežabrāļi!”

Abi lielie cilvēki smaidot saskatījās.

„Bet es nevienam neteikšu, ka esmu jūs redzējis!” ganu zēns steidzās viņus mierināt. „Vai mūsmājās dabūjāt ēst? Maize mums vēl ir. Gaļa ar, un piens, un olas, tikai saimnieks paskops. — Bet es varu atdot savu launaga tiesu!” Puika izvilka no somas divas maizes rīkas ar aizdara kārtu vidū.

„Un ko tu pats ēdīsi?” Melnais Žanis apmulsis jautāja.

„Par mani maza bēda. Vakarā mājās ēdīšu divtik! Un rītā nāciet atkal, paņemšu līdzī vēl vairāk.”

Lai mazo patriotu neapbēdinātu, Melnais Žanis pateikdamies paņēma ganiņa launaga tiesu. Tad apdomājies vilīgi teica: „Rītā mēs gan nevarēsim vairs satīkties. Mēs iesim tālāk uz citiem mežiem!”

„Vai cik žēl!” Un zēna sejā nodzisa dāvinātāja prieka smaidis.

Bādā viņi vairs nebija. Staņislavam ar Lizīti reizēm laimējās nošaut stirnas telēnu vai pat veco buku. Viņi nepazīna taupīšanas laiku, tāpat kā austrumu iebrucēji, medīdami cilvēkus. Ēnainā vietā zem egļu saknēm un vēsām purva sūnām Kochs ierīkoja pagrabu gaļas uzglabāšanai. Ēdienu viņš centās vārīt visgaišākā saules laikā, kurinādams uguni ar sausiem egļu zariem, lai virs koku galiem nepaceltos dūmi. Tikai gaļas smaržu viņš nespēja noturēt, tā klīda visapkārt slepenajai cilvēku mītnei.

Novērodams apkārtni, viņš pamanija pa stīgu ejot divus vecišus. Sieva gāja un stājās, aizdomīgi ostīja gaisu.

„Pagaidi, vecais, te tak kaut kas ož!”

Večuks neskatījās apkārt, spēra ātrākus soļus, it kā pēkšņi viņam būtu jāsteidzas.

„Tak neskrien! Te ož un ož, vai tev nemaz nav deguna!”

„Tev pašai ož!” vīrs noskaitās, paņēma sievu aiz rokas un vilka prom no aizdomīgās vietas.

Kochs vērodams un klausīdamies pateicībā smaidīja.

Dienas vilkās gausi. Reizēm mežabrāļi it kā vairījās viens no otra, domās atgriezdamies pagātnē vai steigdamies nākotnes iecerēs. Stundām ilgi viņi sēdēja nerunādami, klusi lamādami uzbāzīgos odu barus. No purva sliksnāja tie vēlās augšup kā sarnoši mākoņi.

Pagātne vilka viņu domas atpakaļ ar varu. Bērnība, skola, kara dienests, jaunības sapņi un cerības. Tad pēkšņi sarkana svītra — asiņainie posta gadi.

Arī Peksis bija vidzemnieks. Parastās lauku zēna gaitas — vasarā ganos, ziemā skolā. Audzis bez nelaiķa tēva gādības, tikai mātes mīlestībā. Taču bez izglītības nav palicis. Beidzis valsts tehnikumā ķīmijas klasi. Pirmais darbs Milgrāvja superfosfāta fabrikas laboratorijā. Obligātais kara dienests piektajā Cēsu kājnieku pulkā. Instruktoru kursi ložmetēju rotā. Atvaļināts kā kaprālis. Atkal darbā Milgrāvja fabrikā kā sērskābes meistars. Pēc baigās 14. jūnija nakts pazūd no Rīgas, slapstās mežos tāpat kā tagad. Vācu okupācijas laikā darbs Volšmīta rauga fabrikā. Iesaukšanas pavēle. Bol-

derāja, Danciga, Torna. Tornas grāvracis. Atiešana caur Pomerānijas sniega laukiem, Štetina, Svineminde, Mazirbe. Pirmais aplis noslēdzies kā caur projektoru izritējusi filmas lenta. Domās palikusi tikai māte. Vai viņa vēl patvērusies vecajā Rīgas dzīvoklī? Sirdsapziņa pārmeta. Vajadzēja sakarniecēm uzticēt viņas adresi. Taču centās to mierināt — drīz viņš atgriezīsies Rīgā kā brīvs cilvēks. Ar jaunu sajūsmu varēs turpināt pārtraukto, vēl nedzīvoto dzīvi.

Viņš apzinājās, ka nebija gluži piemērots partizāna lomai. Pēc dabas kautrs, līdzjūtīgs, ar gaišu vidzemnieka smaidu. Pazemīgi nesā mežabrāļu doto, necīlo segvārdu Peksis. Nevairījās no darba, vienmēr izpalīdzīgs un laipns.

Arī viņš rakstīja piezīmes, lai vēlāk varētu atcerēties un stāstīt: „Kurzemē krievu karaspēkam sekoja „ķemmes.“ Mūsu grupa šo laiku pārlaida neizskaidrojamas labvēlības vačīta. Citiem bija gājis grūtāk. — Dzīvojām diezgan nepiesardzīgi. Postņus neizlikām. Tos izsūtījām tikai tad, kad varēja būt arī par vēlu. — Karaspēka un daudzdo bēgļu dēļ Kurzeme jau tā bija noplicināta, bet netrūka saimnieku un saimnieču, kas atlicināja pārtiku arī mums, un ne bez riska. Zinājām, ka mūsu labvēji ziedo savu drošību vai pat dzīvību, lai mūs atbalstītu. Bet mēs viņu labā nekā nevarējām darīt. — Mežā bijām dažāda rakstura un profesiju ļaudis, kas šo laiku arī dažādi uztvēra. Bija cilvēki, kas dzīvoja ar pārliecību, ka viss kaut kā nokārtosies, ne mazāko šaubu. Cits savās gaitās dziļāk izjuta dzimto zemi un dabu, jo tika pieminēts cerīnziēdu laiks, aizaugušās meža stīgas, skaistās, platzarainās egles, lauku dzīves ritms.”

Dikdienībā gulēdami, mežabrāļi stundām ilgi raudzījās mākoņu rotāšanās. Reizēm virs koku galiem riņķoja lielais purva piekūns, vērodams un gaidīdams laupījumu. Pamanījis meža balodi, viņš turpat gaisā iecirta nagus neveiklā putna mugurā.

Reiz Staņislavs jaunu piekūnu atnesa uz nometni. Tas bija skaists putns ar zilgani pelēkām muguras spalvām, uz gaisā vēdera tumšas šķērssvītras. Viņš nikni spārdījās, ar knābi un nagiem mēģinādams izlauzties no gūsta. Bet puisis vanadzēnu stingri bija iezmiedzis padusē.

„Atradu purvā!” Staņislavs uztraucies stāstīja. „Līdzda turpat zemē uz ciņa, bet šis vēl neprot laisties! Pievācu kā brāli.”

„Un kur tu viņu liksi?” citi brīnījās.

„Kā kur tiks —?” puisis atsaucās kā mēdīdamies. „Lai mes putns! Piesiešu aiz kājas pie egles zara, lai dzīvo. Vai gaļas trūkst? Stirnas iekšas apraka zemē!”

Neviens neprotestēja. Vīri vēl palīdzēja starp eglēm ierīkot laktu, lai vanadzēns ar auklu nescapītos zaros. Tikai tuvumā viņam neviens nevarēja rādīties, gūsteknis nikni pretojās ar izplestu knābi un asajiem nagiem.

Kopš tās dienas Kurzemes partizānu vēsturē radās jauns vietas apzīmējums — Vanadzīņa nometne.

Lizīte, klaiņodams pa mežu, bija atradis kādu brošūru krievu valodā — instrukcijas „Sarkanās bultas” partizāniem. Ielidis egļu biezoknī, viņš stundām ilgi to šķirstīja, lasīja un vaicstijās. Reizēm pusbalsī krieviski nolamājās: „Kuņas bērni!”

„Kas tur ir par gudrībām?” citi interesējās.

„Velns lai prauj, viņi te dzīvojuši kā utis, kas ieperinājušās svešā kažokā. Pat zīemu nav izsalušas! Paklausieties: kā partizānam svaigā sniegā slēpt pēdas nometnes tuvumā? — Jāstaigā uz koka kājām!”

„Nav zemē metams padoms,” Ātamans atzina.

„Bet kas te dzīvos līdz ziemei?” Staņislavs uztraucās. „Līdz Jāņiem!”

„Jāņi ir jau klāt!” citi viņam atgādināja.

Garais puisis nolamājās tāpat kā Lizīte un aplkusa.

Tiešām, nemānot bija pienācis vasaras saulgriežu laiks. Purva pļāvās ziedēja vīgriezes, ceļmalās sakuploja smilgas un jāņuzāles, neapartos laukos mirdzēja baltās pīpenes. Zem tumšajām purva eglēm, uz augstiem ciņiem izpletās smalklapaino paparžu vēdekļi, bet novakarēs no mežu biezokņiem plūda saldā naktsvijoli smarža, reibinādama Zaļās Lapsas vīrus.

Bet tas bija divains, neziņas un rūgtu domu noreibums. Bez līgo dziesmu prieka, tikai smeldzīgas atmiņas par gaišajām naktīm, uguns sārziem un ozollapu vainagiem.

Vienīgi Lizīte neaizsapņojās pagātnē. Viņam tā bija noslikusi asinis, nosmakusi naidā un atriebībā. Krievu

okupācijas gadā čeka bija iznīcinājusi visus viņa pieredzīgus, pats izcietis nežēlīgu spīdzināšanu. No moku pagraba izkļuvis tikai vācu armijai iesoļojot Rīgā. Atriebības kārē tūlīt aizgājīs līdzī kādai vācu trieciengrupai. Piedalījies neskaitāmās kaujās dziļi Krievijā līdz pat Staļingradai. Labi prazdams krievu valodu, sarkanarmijas aizmugurē rīkojis dažādas sabotāžas. Cietsirdīgi atriebies par savas ģimenes noslepkavošanu. Sešos kara gadus viņš bija kļuvis mierīgai dzīvei nelietojams cilvēks. Atamanam bija grūti viņu pieradināt pie disciplīnas. Bieži kļuva netaisns, nesaticīgs, acīs zibēja naida. Paģātnes viņam vairs nebija, nākotnei neticēja, viņš dzīvoja vienai dienai vēl izsalcis atriebības.

„Brīvību gaidiet —?” Lizīte ņirdza. „Gaidiet vien! Es jau esmu noskatījies, kur ganās balts zirgs! Tad es to pievāksu un iejāšu Rīgā...”

„Tas gods gan pienāktos mūsu komandierim,” citi mēloja.

„Tā —?” Lizīte it kā satrūkās. „Vienalga, lai jā viņš. Staltāks vīrs, meitas metis no logiem puķes. Viņš jau te mežā radis staigāt ar cerņzaru rokās...”

Atamans neapvainojās. Viņš bija pieradis pie Lizītes untumiem. Citādi viņš bija neatvietojams biedrs, ar pierdzi, maņu un instinktu.

Pēc Jāņiem sākās siena laiks. Plašajās Užavas upes pļavās vējš purināja nobriedušu zāli, smaržodami izsējās smilgū putekšņi. Katru vasaru te sabrauca priecīgi laudis ar izkaptīm un grābekļiem, tikai šogad pļavas likās pamestas, tautas dēvētā „siena upe” vientuļa slēpa mežu un purvu ūdeņus kalmju un grīšļu aizaugušos krastos.

Bet seši spēcīgi vīri bez darba dzīvoja mežā.

Kādu rītu Lizīte agri piecēlās skuju būdā sēdus, caur spraugu vēroja debesis. „Šodien siena laiks, man jāiet šancēt!” Viņš veikli pārģērbās sieviešu drēbēs, uzseja galvā zilo lakatiņu. „No laupīšanas vien nevar dzīvot, kādreiz maize jānopelna arī godīgi. Ja vakarā neesmu mājās, netaisiet troksni, pārgulēšu siena šķūnī pie meitām!” Uzmaucis kurviša osu uz elkoņa, viņš steigā aizgāja.

Lizīte strādāja pļavā kā sveša bēgļu sieva.

Pēc dažām dienām arī Kochs kļuva nemierīgs. Viņš nebija radis bez darba dzīvot. Arī krievi pēdējā laikā nebija manīti.

Viņš atcerējās kādu jaunsaimniecību, kur abi ar Melno Žani dažreiz bija cienāti ar pusdienām vai vakariņām. Vecā saimniece bija palikusi viena. Dēls iesaukts leģionā, vedekla ar mazbērniem aizbraukusi uz Vāciju. Bet kūti vēl bija atlikušas pāris govīs, tām gādājama barība. Nelaieme tikai tā, ka zemās pļavas atradās saimniecības lauku vidū kā lēzenā bļodā. Tuvumā ne koku, ne krūmu.

Kochs pieteicās saimniecei par palīgu. Siena pļaju viņš iesāka naktī, bet izkopts asināšanas skaņas vien-
tuļajā apkārtnē izklausījās kā trauksmes zvani. Viņš pats nobijās no skaļā trokšņa.

Viņš gaidīja dienu ar vēju un sauli. Nogrimis darbā, viņš gluži aizmirsca, ka Kurzemes laukos šajā vasarā tikai reti strādāja kāds jaunāks vīrietis. Ātņpus, kad gar mežmalu aizjāja divi krievi ar zilām cepurēm. Nosvidis brīdi apsēdās sausajā pļavas grāvī.

Bet nekas nenotika. Vajātājiem laikam bija citi uzdevumi. Taču Kochs nerādījās kļūmā, kamēr saimniece viņu aicināja pusdienās. Viņš nekā neteica, tikai, ēzdams pie virtuves loga, bieži skatījās pagalmā..

Krievi bija aizjājuši, bet pēkšņi pie durvīm parādījās divi citi vīri. Saimniece viņus tūlīt pazina.

„Miliči!” viņa noplātīja rokas. „Ko nu —?” Tomēr ātri sāka rīkoties. Pavilka no sienas vecu kumodi, ne vārda neteikusi, iebīdīja lielo vīru aizsegā. Pati apsēdās pie galda, turpināja ēst sava talcinieka vietā.

Jaunās varas vīri bez klauvēšanas bravūrīgi ienāca virtuvē.

„Re, esam atnākuši taisni uz pusdienām!” viens iesmējās. „Ko t' mammaņa izcepusi? Paskat, pilna bļoda ar gaļu un olām! Vai t' viena pati visu to jaudāsi apēst?”

„Es zināju, ka man būs ciemiņi. Ņemiet cepures nost un sēdiet klāt!” saimniece aukstasinīgi teica.

„Āk tā, cepures —! Tagad gan neviens saimniekmām par prieku cepures necilā, bet ja mums dod pusdienas, var ņemt. — Vai kāds šnabis arī būs?”

„Būs, būs!” sieva sāka cilāt traukus, bīdīja krēslus.

„Nu, ko — vai dēls nav no kara pārradies —?” miliči viens pēc otra sāka saimnieci pratināt.

„Nav. Pazudis bez vēsts.”

„Vai tik neslēpjas tepat mežā? Neticam, ka mums tās olas cepi...”

„Meži jau izslaucīti kā ar dzelzs slotu. Vismaz liķi būtu atraduši.”

Kochs klausīdamies apbrīnoja sievas drošo valodu.

„Un kur ta' vedekla? No Liepājas vēl nav pārbraukusi?”

„Neesmu redzējusi.”

„Varbūt aizmukusi uz Deičlandi?”

„Nezinu.”

„Nujā, nujā — labāk ir, ja tā budžu suga pazūd. Nekāda udzīvošana te vairs neiznāks.”

„Manam dēlam ar visu udzīvošanu bija cietākas delnas nekā tev!” saimniece straujāk pagrūda krēslu.

„Sēdiet pie gālda, ja nesmādējat!”

„Ko nu par smādēšanu!” Abi miliči brīdi apklusā, skatījās tikai gālda rīki. Nosēdās, izdzerdami degvīna glāzes.

„Tas tak vēl švakais vācu draņķis!” viens iesaucās.

„Krievu vodkas man nav!” sieva mierīgi teica.

„Tos krievus labāk nepiemin! Zinām, ko gaidīji kara beigās. Bet nekas neiznāca. Ar tiem pašiem krieviem būs nu jāsadzīvo, gribi vai ne. — Mēs neko nesakām, nekāda lielā budziene tu neesi, tikai tavš dēls bija tāds uzpūfīgs. Ja nu viņš tepat kaut kur krūmos blandās, tad saki, lai nāk uz miliciju un nolūdžas. Ja būs prātīgs, nekas viņam nenotiks, varbūt vēlāk vēl tiks kādā amatā...”

„Vai tādēļ jūs nācāt?” saimniece strupi jautāja.

„Vai nu tādēļ vien, bet cilvēkiem padoms jādod. Lai brīnumus te negaida. Lai nedzīvo kā bandīti mežos, lai nāk dienas gaismā un ieslēdzas zemes jaunuzbūvē...”

Sieva klusēja.

„Saki nu godīgi, vai neesi mežā kaut ko manījusi?”

„Man nav laika pa mežu vazāties. Ogu un sēņu vēl nav, un mājās darba diezgan.”

„Jā, mēs jau noskatījāties, esi krietnu pļavas gabalu nogriezusi...”

„Jāsteidz, lai zāle nepāraug.”

„Vai pati tādu milža darbu padarīji?”

„Kas cits to darīs?”

„Tad gan esi dūšīga sieva.”

„Esmu te ieprecēta no Vidzemes, un mūsu pusē visas sievas un meitas pļauj sienu.”

„Laba aizruna, kas ir, tas ir.”

Viri ēda atkal klusēdami. Arī dzēra. Naži un dakšiņas kustējās ar skaļāku troksni. Valoda kļuva lielīgāka.

„Lai nu ar tevi ir kā būdams, jaunsaimniece vien bijī. Bet to gan piesakām, ja ķersim, ka tu tiem bandītiem pat garozu iedosi, tūlīt uzlaidīsim tev krievus vīrsū. Tu zini, ka viņiem labas arī tādas kā tu... Nu jau atkal sabrauca pagastā vesels karaspēks, no skolas visi soli bija jāiznes sētā. Velni, skalda mēbeles malkā. Bet jāsaprot ar', cilvēki izkarājušies, viņiem viss viens pīpis, ja tikai deg. Ja pamanīs mežā bandītus, nosvils arī tas. Tādēļ, lai viņi nāk ārā tūlīt vai lai vācas tālāk projām uz Dundagas mežiem, dzird, ka tur vai pusleģions iebēdzis...”

Beidzot viņi nosvieda ēdamrikus un cēlās. „Tavu māju nepārmeklēsim, nav mūsu daļa, nācām tev padomu dot.”

„Ābi miliči aizgāja.

Tikai pēc laba brīža saimniece iedrošinājās savu talcinieku aicināt laukā no bīstamās aizsegas. Viņa izskatījās bāla, sākumā arī likās gluži mēma. Kocham bija notirpušas garās kājas, bet viņa labsirdīgajā sejā atgriezās līdzjūtīgs smaidis, viņš jutās vainīgs.

„Lai nu siens pūst!” saimniece ar pūlēm izmocija pār lūpām dažus vārdus. Pēkšņi viņas aukstasinība sabruka, viņa sāka raudāt.

„Labi, ka tā beidzās —” Kochs pūlējās sievu mierināt.

„Nu tikai sāksies. Dzirdēji, ka sabraukuši atkal krievi. Visas runas, ka viņi aizies, tikai tukšas pļāpas.”

„Jā, trakums —” talcinieks noplātīja rokas. Dievs zina, vai viņš domāja par sevi un brāļiem mežā, vai nožēloja saimniecei, ka nevarēs viņai vairs palīdzēt siena pļāvā.

Dienas gaismā Kochs neiedrošinājās no mājas iziet, bet krēslā atvadījās no vientuļās sievas, aiznesdams līdz pāris kukuļu rudzu maizes.

Zlēku, Nabes un Padures pagasta miliči draudēja izbiedētiem iedzīvotājiem — nu sāksies atmaksas laiks. Purvā bandīti esot apšāvuši nevainīgus sarkanarmiešus. No slepkavām atprasis katru pilienu izlieto asiņu...

Komandiera mežabrāļu grupa jau bija tālu no Bunkura mājas. Šo pārgājienu Vaivars ir notēlojis savās piezīmēs: „Vispirms izsūtīja tā saucamos lēnos — vārgākos, arī spēcīgākos ar smagām nastām. Nometnei pārceļoties uz jaunu vietu, katram dalībniekam bez personīgām mantām jānes arī daļa no kopīgā inventāra. Svaru sadalīja, vērtējot fizisko spēkus. Lēnajiem bija savi apsargi. Arī viņi nebija atbrīvoti no nastu nešanas, bet viņu kravas bija tādas, kas pieļāva ērtākas kustības un kas netraucēja cīņas spējas. Īstā kaujas grupa gājiena laikā riņķoja ap lēnajiem labā attālumā, lai, pamanojot briesmas, tās likvidētu vai novērstu sāņus.”

Viņi tiešām virzījās lēni. Laiks bija apmācies, sāka smidzināt sīks lietus, taču vīri ar smagajām nastām svīda. Pievakarē lietus lāses kļuva rupjākas, no koku zariem pilēja ūdens. Kaut noguruši, viņi tomēr brida uz priekšu caur slapjajiem krūmiem. Kādā sliksnājā viņus pārsteidza tumsa.

Komandieris ar Džao Džasu sastrīdējās.

„Nevajadzēja līst tik dziļi purvā. Nu esam ellē.”

„Tu pats teici, ka zinot taku. Kur tā ir?”

„Neesmu suns, ka tādā tumsā varu uzost ar degunu!”
Džass rūca. „Vajadzēja pasteigties, lai ar dienas gaismu tiekam pāri.”

„Vīri jau tā tikko velkas.”

„Pie velna, tad jāpaliek uz vietas!”

Vaivaram apkārtne bija sveša. Arī viņš bija noguris un izmircis, pleci nospiesti no municijas svara. Ar pūlēm viņš spēja noturēties kājās. Arī citi kurnēja, negribdami tumsā maldīties.

Komandieris piekāpās. „Labi, gaidīsim rīta gaismu!”

Zem kājām šlakstēja purva ūdens, no koku zariem

krita lejup lielas lāses. Vīri atbrīvojās no nastām, saīguši un netaisni meklēja tumsā cietāku vietu kur apsēsties. Vaivars palīda zem mazas eglītes, it kā glābdamies no lietus, bet kociņš pats bija izmircis, nespēja dot patvērumu. Vienīgi mašīnpistoli viņš pabāza zem drēbēm, ievīstīja karoga mīkstās vilnas drēbē. Laizdamies miegā, viņš vēl manīja, ka daži vīri cenšas iekurināt uguni.

Vaivars pamodās pirms rīta gaismas. Ugunskurs tomēr kvēloja, kaut sīkdam un dūmodams. Tam blakus snauduļoja izmirkušie vīri. Drēbēdams viņš piecēlās, pamanija, ka bija iegrimis ūdens peļķē.

Gaismai austot, sāka kūņoties arī citi vīri. Saīguši un netaisni viņi drebinādamies piecēlās, lādēja purvu un piemirkušās debesis. Taču pazudusi taka atradās tuvumā. Viņi cēla atkal nastas plecos un turpināja virzīties uz jauno bazi.

Vēl arvien lija. Katrs krūms vai koka zars aplēja viņus ar aukstu ūdeni. Drēbes izmirka, viņi vilkās uz priekšu, velnu piesaukdami.

Purvs izbeidzās pie dūkstainas mežupes. Otrs krasts bija smilšains, apaudzis ar sīku egļu un priedišu smalcī. Viņi pārbrida sēkli. Komandieris izlēma tepat iekārtot jauno nometni.

Mežabrāļi strādāja saīguši, neiztika bez skarbiem vārdiem. Slapjā malka ugunskurā pikstēja un čūkstēja, piedūmodama visu mežu. Komandieris neapmierināts rūca.

Vīri bija izsalkuši. Bet maize bija jātaupa. Grupas ekonoms to izsniedza sīkās devās pēc stingras kārtības. Tikai pēcpusdienā pāris mednieku aizgāja meklēt gaļu. Viņiem laimējās. Pievakarē viņi atstiepa divus irša plecus. Pēc grūtā pārgājiena un lietainās dienas sākās svētki.

Kāda partizāna piezīmēs lasām: „Lai gaļu pasargātu no mušām un bojāšanās, irsis karājās virs ugunsкура dūmiem. Katrs, kas vēlējās, nogriezta šķērsām audiem pirksta biezuma šķēli, ar naža smaili iekapāja, uzdūra uz atkāšņa vai bērza iesma, nedaudz apbārstīja ar sāli, tad iegrūda ugunsкура viskarstākā vietā. Gaļas gabals ātri apklājās ar tumši brūnu apdeguma kārtu un sulodams cepās. Nedrīkstēja pārcept, tad gaļa kļuva cieta un sausa.

Ja izdevās to pareizi apdedzināt, tad cepetis izdevās garšs un miksts."

Vaivars un Draugs bija jauni pienācēji Komandiera grupā. Arī viņiem vajadzēja mācīties iztikt ar pusjēlu gaļu un niecīgām maizes devām.

„Upē jāiesviež rokas granāta, tiktu pie zivīm,” Draugs teica.

„Zivju dēļ granātas neļaus izniekot,” Vaivars domāja.

„Jāaprunājas ar Komandieri.”

Grupas vadītājs bieži pārbaudīja izsniegtās municijas krājumus. Par katru izšauto patronu viņš prasīja iemeslu, kādēļ tā lietota. Arī ieroči vīriem bija rūpīgi jātīra. Viņš pats tos pārbaudīja — kā jaunkareivjiem rīta apskatēs.

„Ko, zivis —?” Komandieris savilka pieri rievās. „Velciet bikses nost un zvejojiet! Blēņu dēļ nevar izmētāt granātas!”

„Tikai divas —” Draugs lūdzās.

Beidzot Komandieris atmeta ar roku. „Nu, labi! Bet ja neatnesīsīt vakariņas, tad —”

Abi jaunie grupas dalībnieki ar cerībām staigāja gar dūņainajiem mežupītes krastiem, meklēdami dziļāku atvaru. Vietām tiešām sakustējās meldri un novilņoja ūdens.

„Līdaka —!” Draugs priecīgs iesaucās. „Tepat jāmet iekšā!”

Vaivars viņu nomierināja. „Tā mēs nekā nedabūsim. Ar prātu un pacietību —!” Viņš nogrieza slaidu bērsa kārtiņu, izvilka no kabatas auklu, piesēja tās galā rokas granātu, nomaskēja ar ūdens zālēm. Otrās auklas cilpu apmeta ap ieroča degli, lēni iebāza kārtiņu ar sagatavoto spridzekli atvarā. Brīdi gaidīja, tad pavilka auklu. Iedrebējās krasts, nomutoja dūņas. Virs ūdens uzpeldēja sīkas raudiņas, bet drīz baltos vēderus uzgriezta arī dažas lidakas.

„Varēja būt lielākas —” Draugs žēlojās. Taču gluži tukšām rokām zvejnieki nometnē neatgriezīsies.

Arī otrai granātai bija panākumi.

Viņi savēra zivis caur žaunām uz kārkla vicas un jautrā omā kāpa pret smilšaino krastu. Pēkšņi sastinga. Gar resnas priedes stumbru viņiem sekoja ieroča stobrs.

„Halt!” atskanēja sauciens vācu valodā.

Abiem mežabrāļiem ieroči bija līdz, taču šajā brīdī viņiem nebija iespējams tos lietot, viņi pacēla rokas — ar visām zivīm.

Vācietis iznāca no aizsegas. Stalts, pēc izskata rūdīts karavīrs, virsnieka tērpā. Atļāva abiem nolaiest rokas, jautāja lēni un skaidri: „Vai esat latviešu partizāni?”

Viņi atzinās.

„Divi vien, jeb esat lielāka grupa?”

Viņi neslēpa, ka pieder pie labi bruņotas vienības.”

„Patīkami dzirdēt,” vācietis draudzīgi teica. „Es esmu vieninieks. Majors, kara ārsts. Varbūt esmu jums noderīgs.”

Vaivars ar Draugu saskatījās. Tik nopietnu lēmumu viņi divi nevarot pieņemt.

„Es saprotu. Viens paliks pie manis par ķilnieku, otrs ies uz nometni ar ziņojumu. Ja jūsu grupa mani pieņem, labi, ja ne, lai nāk un man to pasaka, es jūsu biedru atlaidīšu.”

Rūdīts partizāns, turklāt ārsts, Vaivars nodomāja. Tāds cilvēks tiešām viņiem noderētu. „Vai tu paliksi?” jautāja Draugam.

„Jā, kas gan man var notīkt?”

Vaivars aizsteidzās, neaizmirdams līdz paņemt zivis.

Komandieris jutās nepatīkami pārsteigts. „Pie velna, vajadzēja jums tur vazāties!” Taču drīz nomierinājās. „Ārsts, tu saki? — Zināms, tāds vīrs nebūtu par ļaunu. Ja tikai nemelo. Un nebūtu vācietis. — Džas, nāc līdz, un vēl kāds!”

Viņi atgriezās pie upes.

Majors ar Draugu mierīgi sarunājās, viens stostīdamies, otrs lēni uzsvērdams vārdus.

Komandieris brīdi svešo nopētīja, uzmeta ātru skatu automatiskam ierocim. Bet viņi bija pieci latvieši, un blakus viņam stāvēja Džao Džass.

„Dzirdēju, ka tu esot draudējis maniem vīriem! Kas tā par blēņošanos?”

Majors neatbildēja.

„Tu esi iemaldījies mūsu rajonā. Ar kādām tiesībām tu pacel pret latviešu partizāniem ieroci?”

Vācietis neatbildēja, bet mierīgi, nosvērti jautāja: „Jūs mani pieņemsit?”

Komandieris apmulsā. Svešais izturējās cienīgi, ar virsnieka stāju. „Nujā, dzirdēju, ka esi ārsts.”

„Majora pakāpē —”

„Tava pakāpe mūs neinteresē. Bet ārstu mēs labprāt ieskaitām savā grupā.” Viņš sniedza vācietim roku. Majora sejā parādījās draudzīgs smaids, viņš visiem pateicās ar siltu rokas spiedienu.

Atgriezoties nometnē, katlā jau vārījās zivju vira ar piedevām — vienu sīpolu, sāli, kadiķu ogām un pēdējiem desmit kartupeļiem. Bet vakariņas bija garšīgas, savu devu saņēma arī Majora, jaunais grupas biedrs.

Vakarā atgriezās izsūtītie izlūki. Viņi bija satikuši cilvēkus, tie zinājuši stāstīt, ka Padures purva notikuma dēļ visā apkārtnē krievi gatavojas vēlreiz tīrīt mežus.

Komandieris noklausījās ziņojumu ar drūmu seju. Bet viņa lēmums bija ātrs: „Tas bija sagaidāms. Labi, ka to zinām. Visas liekās privātās mantas noslēpiet, lai vēlāk varētu atrast, ja vajadzēs! Klāt paturēsim tikai ieročus un municiju. Būsim šonakt uzmanīgi! — Izdzēst uguns-kuru!”

Vīri klusēdami klausīja priekšnieka pavēlei.

Laiks taisījās atkal uz lietu. Viņi salida skuju būdās, apsedzās ar teltenēm, satraukti vēroja meža tumsu. Miegas nevienam nenāca. Reizēm kāds izlida laukā, uzmanīgi klausījās.

„Naktī taču viņi nesāks,” Draugs kā šaubīdamies ieminējās.

Dievs zina, kādēļ Vaivaram šajā stundā bija jādodomā par savu bērību. — Viņš bija audzis pie Daugavas Kurzemes pusē. Kā mazs puika jau cīnījies ar laivu dižās upes straumē. Kādu laiku tēvs ar ģimeni dzīvoja Jēkabpīlī, Smilšu ielā. Mājas pagalmu atdalīja no ielas augsts dēļu žogs ar platiem, uz abām pusēm veramiem vārtiem. Iela tomēr nebija smilšaina, bet bruģēta ar apaļiem akmeņiem. Viņa pienākums bija katru rītu visas mājas un pagalma garumā ielu noslaucīt. Darbs bija grūts, slota smaga. Bet ļaunākais, ka visapkārt dzīvoja krievu ģimenes. Svešie puikas klaņoja barā un kāvās. Viņš gan aizstāvējās ar lielo slotu, bet bieži vien bija jāatkāpjas vārtos aiz dēļu sētas. Pagalmā krievēļi neiedrošinājās ielauzties. Bet dažreiz aizstāvoties viņam laimējās piekaut

manīgi uz stīgas pusi! Bet netaisiet troksni! Gaidiet mūs atpakaļ!”

Kaujas grupa aizsteidzās, un tūlīt sākās apšaudīšanās. Asi, atriebīgi nakts tumsu grieza īsas mašīnpistoļu kārtas. Liekas, brīdi viss ielencēju pulks pārsteigts klausījās. Tad kaujas troksnis pēkšņi apklusā. — Vai viņi izlauzušies? — Nē, pēc pāris minūtēm Komandiera grupa skrēja atpakaļ, citus raudama līdz uz kluso sektoru. Viņi nemanīti izzaigās it kā caur nāves vārtiem. Vajātāji palika aiz muguras, izmisuši šaudīdamies un mežonīgi kliegdami.

Aizsoļojuši līdz nākošai kvartāla stīgai, viņi apstājās. „Vai ir visi?” Komandieris interesējās.

Paldies Dievam, neviena netrūka. Arī vācu Majors bija turējies līdz.

„Mēs viņus piekrāpām,” Komandieris skaidroja. „Tīšām saceltais troksnis aizvīlināja medniekus. Tik daudz prāta vaņkām nebija.”

„Naktī taisīt tādu ķemmi — to tikai aitasgalvas var izdomāt!” lielīgi teica Džao Džass.

Uzmeklējuši biezokni, iztraucētie mežabrāļi snaudulodami gaidīja rīta gaismu. Komandieris domāja, ka tālāk nav nozīmes iet. Kad krievi nomierināsies, viņiem jāsavāc pamestās mantas, lai dotos uz jaunu apgādes bāzi.

Taču notika citādi. To liecina mežabrāļa Vaivara piezīmes: „Izrādījās, ka šoreiz krievi bija nolēmuši mūs tramdīt pamatīgāk. Nebija vēl lāga uzaususi gaisma, kad šaudīšanās sākās no jauna, un troksnis tuvojās garā frontē. Starp ķemmi un mūsu slēptuvi bija reta priedišu jaunaudze zemā vietā ar garu zāli, viršiem un vaivariņiem. Kā irbes izklidām starp priedītēm, cenzdamies cik vien iespējams labi noslēpties. Komandieris pavēlēja mēģināt ķemmi laist pāri, bet ja krievi kāpj tieši virsū, tad ar strauju uguni jālaužas tai cauri, izmantojot viņu apjukumu. Es novietojos viršos starp divām eglītēm, nomaskojos cik labi pratu, sakārtoju ieroci un gulēju, vērodams mežu aiz apmēram astoņdesmit metru platās jaunaudzes.

Nekārtīgā šaudīšanās tuvojās. Baiļu nejutu, tikai sirds sīta pie paša kakla. Pēc brīža pamaniju jaunaudzē pirmos divus krievus. Tie bija vienkārši kareivji, tātad ne sevišķi

bīstami. Karš bija beidzies, arī viņi nevēlējās uzduroties uz partizānu lodes. Viņi tuvojās nesteigdamies, reizēm izšaudami pa isai kārtai. Lai gan uzlikoju viņus ar labvēlīgu prātu, tomēr biju sagatavojies šaut kuru katru brīdi. Tālāk pamanīju vēl divus medniekus. Bet nekas nenotika. Krievi šaudīdamies aizbrida pa reto zāli mums garām."

Pārlaiduši vajātājus, vīri nesteidzās celties. Medības varēja sākties otrreiz. Tikai nedzirdot mežā krievu šaudīšanos un klaigas, viņi sāka cilāt galvas. Draugs pirmais paslējās uz ceļiem, vēroja apkārtni. Tad no prieditēm līda laukā arī citi. Klusēdami viņi māja viens otram ar rokām, zagās uz biezokņa pusi. Viens pēc otra viņi strauji pārlēca stīgu, cits pārlīda rāpus, vēl arvien slēpdamies aiz vaivarāju un zīleņu mētru ciņiem.

„Vai esam visi?" Komandieris atkal skatīja vīrus.

Viena trūka. „Kur Majors?"

„Palika purvā," Džao Džass saviebies ziņoja. „Neizturēja nervi, pats ielaida lodi galvā."

Vīri aplenca dižciltīgo partizānu. Neviens Majora šāvienu nebija dzirdējis.

„Nelaipe ar tādu, pielīda man blakus!" Džass spļaudījās. „Varēja mūs visus atklāt! Laipe, ka šāviens gadījās tādā brīdī, kad krievi paši taisīja troksni. Nedzirdēja. Un būtu vismaz sevi tūlīt nobeidzis. Uztraukumā ielaida lodi kaut kur pakausī, sāka ārdīties un krākt. Citas izejas nebija, iegrūdu galvu peļķē un turēju. Patiesībā viņš noslika..."

Vīri drūmi klausījās. To spēja tikai Džao Džass. Līķi vajadzētu vismaz aprakt, daži domāja.

Komandieris bija piesardzīgāks. „Tagad tas nav iespējams. Varbūt uz stigas ir atstāti posteņi. Ja viņi mūs pamanījuši, tad ķemme sāksies no jauna. Ātri atpakaļ uz nometni, savāksim mantas un laidisimies prom uz citu bazi!"

Atgriežoties pie mežupītes, viņi atrada postažu. Skuju būdas bija izjauktas, mantas izspārdītas un sabojātas. Viņi bija atkal palikuši bez maizes un sāls. Komandiera mītnes vietā rēgojās melns plankums un — asinis...

„Vismaz viens ir uzrāvis!" Komandieris gandarīts pa-

smējās. „Es atstāju granātu ar auklu pie degļa. Kāds tumsā sapinies un uzspēris sevi gaisā!...”

Vīri tikai nogrozīja galvas. Viņiem nebija laika vērot apkārtni, viņi savāca mantas, kādas vēl bija lietojamas, un steidzās pazust no bistamās apkārtnes.

Diena bija silta, ieroči un municija spieda vīru plecus. Pārgājienā bija jāšķērso vairāki ceļi. Dienas laikā tas bija bistams pasākums. Viņi palika biezoknī, lai atpūstos un sagaidītu vakaru.

Vaivars ar Draugu turējās blakus. No lielā pārdzīvojumā visi bija noguruši un kļuvuši nervozi. Daži īsus mirkļus iesnaudās, bet drīz, murgu mocīti, uztrūkās sēdus.

Uz lielceļa bija manāma dzīva kustība. Likās, tuvumā atradās kāda apdzīvota vieta, zemnieki brauca ar zirgiem, krievi kļūgādami ar kravas mašīnām.

Nepacietīgi viņi gaidīja krēslas stundu, lai garajam pārgājenam izmantotu īso vasaras nakti. Komandieris norīkoja dažus izlūkus, arī pārējie pievirzījās tuvāk ceļam, saņūla zālē un paparžu ceros. Pēc brīža steidzīgi atgriezās divi izlūki.

„Mēs uzskrējām virsū krievu patruļai!”

„Pamanīja —?” Komandieris satraukts jautāja.

„Nevar zināt —”

„Jāatvelkas!”

Vīri atkāpās no ceļa, lai gaidītu lielāku tumsu.

Tā bija pirmā neveiksme.

Daži virsnieki ar Komandieri sastrīdējās. Kādēļ viņiem vajadzēja iemaldīties tik tuvu apdzīvotai vietai?

Bet ceļam pāri bija jātiek. Viņi sadalījās — divi un divi. Vaivaram ar Draugu bija jāšķērso lielceļš tiešā pārskrējienā. Viņi laimīgi iekūleņoja aiz abiem grāvjiem biežajos krūmos. Pēc mirkļa viņi atradās cirsmā. Zem bēgļu kājām ar skaļu troksni lūza sausie priežu un egļu zari.

Bet nekas nenotika. Varbūt krievu patruļa tišām aizgriezās, lai tumsā nebūtu jāuzņemas cīņa ar partizāniem.

Apvidus kartes rādīja, ka šonakt viņiem jātiek garām vēl pāris apdzīvotām vietām un jāšķērso divi ceļi.

Džao Džass sačukstējās ar pāris jaunākiem puisiem. Lielajā mežabrāļu grupā brieda neuzticība. Vai viņi at-

rodas ierindā, ja visos gadījumos jāklausa vienam cilvēkam? Varbūt ceļa pāreju varēja izdarīt citādi.

„Kādēļ mēs divdesmit labi bruņoti vīri raustījāties no pāris krieviem? Es viņus būtu nokniebis kā zaķus. Un tad, lūdzu Komandiera kungs, — soļos marš!”

„Lai pēc tam mūs ielenktu jauna ķemme!” arī Komandieris saīga. „Lai viņi atriebībā slepkavotu mūsu atbalstītājus! Divu krievu liķu vietā simtreiz vairāk latviešu upuru — vai tā tu domā, Džas?”

„Ar smalkiem zīda cimdkiem arī nekā nepanāksi. Aci pret aci, zobu pret zobu!”

Komandieris novērsās no augstdzimušā mežabrāļa. „Mums nav laika izstrādāt partizānu cīņas noteikumus. Nakts jāizmanto ātram pārgājienam. Atbrīvojieties no liekām mantām, lai iešana būtu vieglāka. Metiet krūmos visus nevajadzīgos piemiņas ieročus. Lieks smagums.”

Džao Džass ļauni sminēja. „Man nenāk ne prātā aizsviest veco pistoli. Cik reižu tā man nav izglābusi dzīvību?”

„Tagad tas dzelzs gabals var tevi tikai kavēt — muņcijas tā kā tā nav!”

„Man tāda ticība — kamēr nebūšu pistoli aizsviedis, velns mani neraus.”

Komandieris atmeta ar roku. „Iesim!”

„Mēs tev līdzī vairs neiesim!” Džao Džass iespītējās.

„Cik vīru vārdā tu runā?”

Daži atdalījās no grupas. Jaunākie, spēcīgākie puisi.

„Mēs sitīsim pēdu uz leišiem vai poļiem! Un taisni pa ceļu, cauri ciemam. Ja vajadzēs — ar mūziku!”

Komandieris brīdi noskatījās likteņa biedros. „Zināms, mūsu stāvokli nevienam nav tiesības iejaukties otra nodomos. Ejiet ar Dieva palīgu!” Viņš pagriezās pret citiem. „Ja vēl kāds grib atdalīties, tad dariet to tūlīt, pirms neesam iekārtojušies jaunā nometnē.”

Draugs kļuva nemierīgs. „Ja zinātu, cik tālu mēs iesim. Par leišiem es nedomāju, bet manu radu mājas nav pārāk tālu, un tur mana sieva — un zēns —”

„Iesi viens —?”

„Es nezinu. Mēs te kopā ar Vaivaru — arī viņam sieva un meita —”

Vaivars klusēja. Viņi abi bija jaunpienācēji Komandiera grupā. Varbūt tiešām Drauga nodoms bija labāks atrisinājums.

Komandieris viņiem sirsnīgi paspieda roku. „Es jūs saprotu. Man sievas vairs nav...”

To nakti viņi izklīda. Komandieris ar lielāko grupu turpināja pārgājienu mežā, Džao Džass ar dažiem puisiem atgriezās uz lielceļa. Vaivars un Draugs apmulsuši palika uz vietas.

Pēc brīža uz ciema pusi nakts klusumu pāršķēla garas mašīnpistoļu kārtas...

Abi mežabrāļi iebēga biežokņa tumsā.

Vaivara piezīmes: „Mežabrāļu grupas ir izaugušas pašas no sevis un katra savādāk. Dažas nav pielaidušas pie sevis nevienu svešnieku, tā palikušas neuzietas, lai gan viņu eksistence ir skaidri zināma. Piemēram, Dundagas mežu masīvā neviens nevar soli iespert, viņš tūlīt tiek sagaidīts ar uguni. Arī krievi, pat ar tankiem un artileriju, pāris reizes ir mēģinājuši tur ielauzties, bet katru reizi ar smagiem zaudējumiem ir atsisti. Pastāv aizdomas, ka Dundagas mežos ir iegājusi daļa mūsu leģendārās 19. divīzijas, taču tās ir tikai aizdomas, apstiprinājuma nav.”

Gaismai custot, viņi sāka uzmanīgi virzīties uz rietumiem, uz Ventas pusi. Mežs bija biezs un nekopts, kaltošos un kritušos kokus neviens nebija aizvācis. Sākumā viņi gāja pēc kompasa un saules ceļa debesīs, bet otrā dienā ceļus un stīgas Draugs jau pazina. Vakarā viņi iemaldījās melnā meža izdegā. Drūms skats. No liesmām nebija patvērusies neviens zaļa skuja, pret debesīm slējās tikai melni, apdeguši koku stumbri ar strupiem, nedzīviem zaru pirkstiem.

Arī Draugs vairs nepazina citkārt skaisto mežu. Virzoties pēc kompasa, viņi bieži tumsā atdūrās pret melnajiem koku stumbriem.

„Ja pareizi ejam, tad pēc pāris kilometriem vajadzētu sasniegt purvu,” Draugs šaubīdamies teica. „Tur nebūs dedzis.”

Viņš nebija maldījies. Viņi brida atkal pa mitrām pļavām, meža ceļš viņus ievada biezoknī zem kuplām, zemzarainām eglēm.

„Tepat mums jāpaliek,” Draugs domāja. „Malā es pazīstu kādu kalēju. Viņš ir pavecs, prātīgs vīrs, ja nebūs aizvests, no viņa dabūsim maizi un padomu.”

Viņi nebija ēduši. Maizes pieminēšana radīja pēkšņu, neciešamu izsalkumu.

Dienas gaismā viņi pievirzījās vēl tuvāk meža malai. Ielīda biezā egļu jaunaudzē, apmetās kāda grāvja malā. Laiks pieturējās sauss, ūdens bija izsīcis, netīrs un rāvains. Ēstgribas mokās viņi dzēra to pašu. Te viņiem uzbruka vēl ļaunāka mocība — biezi odu mākoņi. Likās, šajā purvu rajonā tie bija lielāki, dzeloņi resnāki, pēc katra dūriena ievainotā vieta apsarka, viņu sejas, rokas un ausis uztūka kā slikoņiem. Ja piesūkušos vampīrus nopieda, sejas kļuva asiņainas, uzbrucēji kļuva vēl nīknāki. Vakara krēslā mežā vēlās it kā sanoši miglas mākoņi.

Pirmo nakti Draugam neizdevās Kalēju sastapt. Viņš gan neesot apcietināts, bet kaut kur aizgājis. Taču otrā vakarā uzticamais cilvēks iebrauca meža ceļā ar zirgu. Viņš izcēla no ratiem kurvīti ar maizi, sviestu un siltu skābeņu viru. Draugu viņš pazina, arī par Vaivara ģimeni kaut ko bija dzirdējis, par viņu neveiksmīgo bēgšanu uz Zviedriju.

„Kaut kā jūsu sievām ziņu padosim,” Kalējs domīgi teica. „Bet ļoti jāuzmanās. Mūsu pagastā trako kāds milicis Kaža. Cilvēkiem tik tālu sariebis, ka tepat tuvumā apmetusies grupa čekistu, lai to nelieti pasargātu.”

Abi mežabrāļi aizgūtnēm ēda remdeno skābeņu viru. Viņu ausis uztvēra Kalēja vārdus tikai par satikšanos ar sievām. Kaža un čekisti? — Nodevēji un slepkavas tagad valdīja visā Kurzemē, bet drīz pazudīs kā ļauna sērga. Jāiztur.

Kalējs neticīgi grozīja galvu. „Diezi, diezi vai tā notiks, kā paši iedomājamies. Projām gan brauc, bet nāk atkal vietā un atriebjas vēl vairāk. Kaut ko laikam būsīt dzirdējuši par Padures purvu...”

Vaivars sāka klepot kā aizsmacis. — Jā, viņi kaut ko esot gan dzirdējuši...

„Pāris dienas jums vēl jāiztur tepat mežā,” Kalējs teica. „Pa to laiku es ierīkošu slēptuvi mūsu vecajā cūkkūtiņā. Ar kādu labu cilvēku tad padošu ziņu jūsu tuvniekiem, sievas varēs te atbraukt kā siena talcinieces, varēsīt satīkties. Tikai ar prātu, lai Kaža nemana.”

Atgriezās cerības. Pat odu mocības vairs nelikās tik lielas. Viņi atvilkās tālāk no meža malas, paši slēpdamies krūmos, uzmanīgi vēroja meža ceļus un stigas. Rāmās novakares stundās viņi klausījās, kas notiek uz lielceļa. Apkārtnē bija krievu okupēta, tādēļ neviena partizānu grupa te neuzturējās. Miliči un sarkanarmieši klīda pa mājām un ceļiem, rīkoja medības, šausmcas vingrinājumus, dažreiz piedzērušies dziedāja un bļautījās.

Kādu vakaru abi mežabrāļi aizzagās pie lielceļa, lai tuvāk novērotu apkārtni. Savās atmiņās Vaivars notēlo riskantu brīdi: „Tieši mums preti viņi apstājās — Kaža, divi miliči un divi čekisti. Uz ceļa nebija vairāk neviena cilvēka. Negribot MP stobrs pagriezās pret grupu, kas atradās labi ja 6—7 metri attālu. Bija ārkārtīgs kārdinājums. Kalējs ļoti sūdzējās par Kažas varmācību, taisni grēks bija viņu pamest dzīvu. Taču saprāts neļāva. Mēs gribējām sastapt savas ģimenes, gribējām ievākt plašu informāciju par apkārtni. Kaža neaizbēgs. Bijām jau sīki izpētījuši, kur viņš dzīvo, kad iet uz izpildkomiteju, kad atgriežas. Viņa mājām nebija grūti piekļūt. Viņa zeme piegūlās mežmalai, bija neapstrādāta, krūmiem aizaugusi. Ne vienu vien reizi mēs jau bijām viņa sētā. Viņam bija liels, melns suns ar ārkārtīgi spalgu balsi, viņš parasti mūs laikus jau manīja un šausmīgi rēja.”

Nemanot atnāca siena laiks. Saules karstumā izsusēja meža strauti un pļavu grāvji. Zāle nobrieda un vīta augot, velti gaidīdama plāvējus. Noziedēja smilgas un atmatās pamesto lauku nezāles. Vējš izsēja jaunās sēklas dabas likuma vārdā.

Abi mežabrāļi vēl arvien nīka biezokņu ēnās, ciedzami slāpes un nākotnes neziņas mokas. Dienas gāja, bet nekā nenotika. Arī Kalējs vēl nebija ierīkojis savās mājās solito slēptuvi.

Taču kādu vakaru viņš atnesa Vaiivaram labas ziņas — viņa sieva ieradusies kaimiņos...

„Rīt ap pusdienas laiku viņa brauks uz meža pļavu sienu grābt, tad noskaties pats, kurā ceļa likumā drošāk iznākt viņai pretī.”

Vaiivars mēmi klausījās, valdīdams uztraukumu. — Kādēļ viņam jāgaida rīts? Vai viņš nevar steigties tūlīt uz zināmām mājām?

Kalējs saprata vīra nepacietību. „Dari, kā nu zini, bet neaizmirsti, ka tavai sievai visu laiku ir sekots, kas var galvot, ka viņu neapsargā arī te.”

Prātīgie vārdi nelaimīgo vīru nespēja pārlicināt. Kaut arī viņš apzinājās, ka čeka varēja izmantot viņu kā ēsmu necilvēciģai makšķerei, viņš cēlās un gāja. Kalējs ar Draugu palika gaidot mežmalā.

Vakars bija rāms, bez vēja. Sausumā aizkaltusi labība smaržoja kā rijā. Bet sīkie rudzu stublāji viņu uzticami sargāja. Lienot pa grāvi, viņam dīvainā kārtā bija jādomā par neapkoptajiem laukiem. Auzas bija retas un panīkušas, laikam zeme kara gados bija sekli aparta, nesastrādāta, nezālēm pieaugusi.

Rudzu lauks aizstiepās līdz svešās mājas ēkām. Drošības dēļ vajātais vīrs pieplaka zemei, uzmanīgi klausījās, vai lauka malā nedun sarga soļi. — Viņš negribēja ticēt savām ausīm — vai tas var būt, ka rudzu laukā krākdams guļ cieši aizmidzis cilvēks? Viņš uzmanīgi lida tuvāk, pamanija uz gulētāja rokas sarkano varas un atriebības zīmi. Tai blakus parastā krievu šautene. Dienu dzēris, vakarā noguris milicis!

Vaiivars nejuta baīļu, brīdi domādams tupēja sargam blakus. Viņa dēļ viņš droši varēja iet mājā un piekļauvēt pie istabas durvīm. Taču šajā brīdī viņam atgriezās prāts. Varbūt pagalmā dežūrē otrs milicis un tas neguļ! Kādēļ viņam skriet izliktās lamatās?

Viņš uzmanīgi piecēlās. Vecā ēka drūmi klusēja, kā glabādama šīs sētas brīvības gadu atmiņas. Likās, katrs baīķis, spēre, pat pustukšās rudzu vārpas ar nicinājumu klausījās varas apskurbušā nodevēja krākšanā. Vaiivars valdījās, lai ar zābaka papēdi nesamītu viņa galvu kā ļaunai odzei, kas pirms lietus vēl vakara krēslā, izvilkusies no meža, stāipās cilvēku mītnes tuvumā...

Bet viņš to nedarīja, atcerēdamies Kamandiera padomu.

Viņš atgriezās mežmalā. Kalējs vēl nebija aizgājis mājās. Jā, jā, to viņš paredzējis. „Laime, ka tie iztapoņas tik kāri pēc šnabja, tādēļ ne vienas vien briesmas aizgājušas garām. — Mēģini rīt uzmanīt pļavas ceļu. Tikai Draugs lai paliek krūmos...”

Kalējs atvadījās, novēlēdams mežabrāļiem mierīgu nakti.

Taču Vaivars nespēja aizmigt. Dažādas domas uzmācās kā džinkstošie odu bari. Vai tā nebija viņa vaina, ka sievai jādzīvo draudos dienas un naktis? Kādēļ viņam vajadzēja tik karsti pieķerties patriotismam, iestāties dažādās organizācijās, biedrībās, vienmēr pasvitrojot savu nacionālo stāju? Pat tagad meža bēgulībā karogs dzināja viņa krūtis...

Asaras —? Diemžēl, domājot acis bija kļuvušas mitras. Labi, ka Draugs tās neredzēja. Viņš cieši gulēja, kā parasti. Dažreiz arī sardzē stāvot viņam nevarēja uzticēties.

Rīta saule agri pielēja mežu ar sudrabainu gaismu. Paparžu lapās mirdzēja rasas piles, egļu galotnēs vizēja jaunie, sārtie ciekuri, krāšņā meža rota. Zilītes sasvilpās tuvu un tālu, brīžiem ziņkāri lēkāja tepat egles zaros. Kaut kur nokaltuša koka galotnē ar īsiem atelpas brīžiem cīģīgi kala dzenis.

Mirkli piesnaudies, Vaivars atkal uztrūkās. Dzenis vēl arvien kala kā tautas likteņa krustu...

Jau agri viņš izlūkoja meža ceļa likumus. Retā riteņa sliede te šovasar bija skārusi iebrauktās grambas un egļu saknes. Meža pļāvās vēl nebija skanējusi izkaptis — kādēļ sievas te brauks ar grābekļiem un dakšām? — Un divainā kārtā Vaivaram bija bail no šīs satikšanās. Ne miliču dēļ, bet viņu nomāca tas sājpu, asaru un nožēlu vezums, ko siena talcinieces vedīs līdz...

Gausi vilkās laiks. Viņš gaidīja. Draugs stāvēja sardzē ar atdrošinātu ieroci. Šoreiz tas nedrīkstēja klusēt — ja kas notiktu.

Koku ēnas jau bija sarāvušās īsas. Tad arī klaudzēja ratu riteņi, atsizdamies pret egļu saknēm. Tāpat sita uztrauktā vīra sirds.

Zirgs apstājās, bārdaina svešinieka apturēts. Gluži brīnums, ka sieva viņu vēl pazina! Viņa strauji izlēca no ratiem, apsvieda rokas vīram ap kaklu. Tikai pēc brīža mežavīrs ievēroja, cik vāja bija kļuvusi viņas seja, deņņos vizēja balti mati. Pavasarī to vēl nebija...

Bet viņa izturējās drosmīgi. „Par mani nebēdā, es izturēšu! Un pacieties, nemeklē mani ar svešiem cilvēkiem. Tevi viņi grib pievākt, tādēļ man seko.”

Vaivars atzinās, ko šorīt izmisumā domājis.

„Es tevi nicinātu, ja tu tāds nebūtu bijis,” viņa mierīgi teica. „Kaut mani pazemo, es esmu lepna, ka tu neesi glēvi padevies. Mēs izturēsim, es tam cieši ticu!”

Svešā saimniece, ratos sēdēdama, slaucīja mitrās acis. Viņa zināja, cik bīstama ir šī satikšanās, bet ne ar vārdu viņa nemudināja viņus šķirties. Viņai pašai vīrs un dēls bija krievu gūstā kā visām nelaimīgajām Kurzemes sievietēm.

Viņi tomēr ātri atvadījās. Bez asarām un līdzjūtības vārdiem, kā divi cīņu biedri. Saimniece vēl izcēla no ratiem pārtikas grozu, tad pievilka grožus. Zirgs sāka mundri soļot, it kā tiešām no vezuma būtu izkrauta smagā sāpju un asaru nasta...

Uz meža ceļa iznāca Draugs. Viņš klusēdams paņēma pārtikas grozu. Savu ģimeni viņš vēl nebija sastapījis.

Nākošo nakti viņi pārcēlās uz Kalēja kūti. Slēptuve atradās tuvu pie kalves, zema, šaura ala. Viņi nevarēja izslieties kājās, pat ne sēdēt, bet gulēt viņi varēja ērti viens otram blakus. Draugs gan spēja aizmigt arī mežā, odu sadzelts, bet Vaivars visu laiku bija mocījies ar bezmiegu. Viņa acis bija iekaisušas, domas trulas, prāts šaubīgs — vai bēgulošanai kāda nozīme.

Mazajai ēkai bija plānas sienas, viņi varēja dzirdēt, ko ļaudis, zirgus apkaļot, runāja. Kalējs tišām kaimiņus pāvedināja ar jautājumiem, dažreiz tika laista no rokas rokā degvīna pudele, lai vīru balsis kļūtu skaļākas. Parasti pie Kalēja pulcējās vienāda uzskata ļaudis. Miliči un komunistu līdzskrējēji izturējās bravūrīgi, mētājās ar

diktatūras saukļiem, lielījās ar draugiem partijā. Vajātie ļaudis sarunājās klusāk, bet kūts iemītnieki sadzirdēja arī viņu balsis. Mitiņa dienā pie pagasta nama izkārtie sarkanie karogi rītā greznojuši ateju, pie suņu būdas piesista sirpja un vesera zīme, bet Staļina fotogrāfija iekārta suņu būdas ejā. Ventspils vidusskolā apcietināti daži skolnieki. Citi atriebībā aplējuši ar tinti Staļina statuju pilsētas centrā. Tā bijusi steigā pagatavota no saplākšņu gabala, izzāgēta pēc zīmējuma formas, piestiprināta pie zemē ieraktiem stabiem. Tintes pudele šķidusi tieši uz „ģenerālisma” ordeņiem, aplaistot arī ūsaino seju. — Sekojušas atkal apcietināšanas, traipi mazgāti, bet simbols vēl arvien Ventspilī stāvēt apgānīts. Kurzemes ciemos un pilsētās notiekot skaļi mitiņi. Uz kravas mašīnām, esot sabūvētas lielas saplākšņu kastes, notriektas sarkanā krāsā, uz visām malām varonīgās izteiksmēs sazīmēti Maskavas vadoņi. Noteiktās stundās iedzīvotājiem obligāti jāierodas uz mitiņiem, jāklausās aģitatoru lielīgajās runās un skaļruņu maršu troksnī. Arī pēc kapitulācijas, atgriezdamies no frontes, sarkanarmijas karavīri nēsājuši vadoņu attēlus — kā dažkārt krievi savus svētos. Paši nesēji noskrandūši un novārguši, daži aiz noguruma streipulojuši. Vakaros uzvarētāju kolonnas apmetušās uz klaja lauka. Viņiem neesot izdalīta maize vai silta vīra, bet tūlīt uzstādīti skaļruņi...

„Ne velti kāds krievu virsnieks lielījās, ka vācieši pazaudēja karu tādēļ, ka viņi transportēja uz fronti daudz pārtikas. Mēs transportējām tikai municiju.”

Ļaužu stāstus abi mežabrāļi klausījās kā skaņu lentu, visus notikumus uztvēra ar ausīm, pašus runātājus neredzot. Cilvēki nāca uz kalvi dažādās vajadzībās. Vienam bija jāsametina pārlūzusi ratu tapa, otram jāuzasina trullie spīlarkla lemeši. Bet katrs atnesa līdz jaunas ziņas, gan komiskas, gan noslēpumainas un baigas. Dažas balsis viņi jau pazina kā ikdienas viesus.

Kādu rītu viņi dzirdēja uztrauktu stāstu: pazudis milicis. Kažā vainojot partizānus, bandīti vēl slēpjoties tepat tuvumā...

Draugs bija kļuvis vienaldzīgs pret apkārtnes notikumiem. Kalējam vēl arvien nebija izdevies uzņemt sakarus ar viņa ģimeni. Viņš stundām ilgi tikai gulēja, diena

vai nakts, dažreiz skaji krākdams. Tad Vaivaram vajadzēja viņu modināt, lai troksnis viņus nenodotu. Citādi tumšajā alā dienas un nakts likās vienādas, gausi vilkās laiks. Bēgļus nomāca arvien lielākas šaubas, vai rietumu sabiedrotie iestāsies par Eiropas tautu brīvību.

Kādu dienu Kalējs zināja Draugam vēstīt, ka beidzot sadzītas pēdas viņa sievai. Pēc pāris dienām viņa ieradīšoties. Cilvēks pēkšņi it kā pamodās no vienaldzības miega, kļuva kustīgs un nepacietīgs šaurajā alā.

Taču to pašu vakaru mājas saimnieks ielīda pie viņiem ar citu, uztraucošu ziņu.

„Jums tūlīt jāpazūd!” viņš čukstēja kā aizsmacis. „Es nerunāju niekus! Pie manis nupat bija ieradies kāds cilvēks un teica, lai tūlīt gādājat, ka māja būtu tīra...”

Draugs ievaidējās. Te viņš drīz būtu saticis savu ģimeni.

„Cilvēk, esi ar prātu! Nevaram gaidīt, lai mūs visus ielenc kā cāļus tiklā! Bunkurs tūlīt jāizjauca, ka ne pēdas nepaliek! Ar tumšu jums jāpazūd mežā!”

Vaivars izturējās aukstasinīgāk. „Vai tas — tas cilvēks bija labi pazīstams?”

„Nē, nekādi draugi neesam, tikvien kādreiz dzirnavās vai pagasta mājā esam redzējušies. Bet viņš bija tālu nācis, lai pateiktu tikai dažus vārdus — lai māja būtu tīra! Ar tādām lietām tagad nekojās.”

„Tad mūs kāds ir redzējis un nodevis,” Vaivars domāja.

„Kaut kas ir gadījies. Bet tagad mums nav laika spriedelēt. Lieniet laukā un izjauksim tās lamatas!”

Vīri klusēdami strādāja, cenzdamies novērst liekus trokšņus.

Kūts durvju spraugā jau bija manāma vasaras vakara krēsla. Viņi sēdēja uz apgāztas lopu siles ar notirpušām kājām. Kalējs vēl bija atnesis ceļa maizi. Aukstie nāves rīki bija pa tvērienam.

Vaivars centās mierīgi apsvērt stāvokli. Vai viņiem nav sarīkotas lamatas? Varbūt svešais cilvēks nevēlējās iegāzt Kalēju, godīgu cilvēku, bet mežmalā viņus jau gaida krievu un miliču posteņi...

Viņš neslēpa savas aizdomas Draugam.
„Man vienalga —“ Bezcerība bija atkal atgriezusies, smagi nomāca jaunā vīra prātu.

„Bet prom mums šonakt jātiek. Un labi tālu. — Vai rokas granātas paņēmi?“

Draugs tās sataustīja ēkas tumsā. „Uzspert sevi tepat gaisā un beigta balle!“ viņš drūmi teica.

„To tu varēsi izdarīt vienmēr!“

Liktenīgā gājiena pēdas Vaivars ir atstājis dienasgrāmatā: „Dažas minūtes pēc pusnakts mēs lēni pavērām kūtiņas durvis un līdām laukā. Pēc astoņpadsmit dienu gulēšanas pascaule likās tik plaša, ka mēs tiešām nobijāmies. Pēc norunas nelīdām uz meža pusi, bet prom no tā. Ja mūs gaida lamatas, tad tās ir meža malā. Ar likumu un labi tālu no mājām uzlīdām uz arumiem, tad piecēlāmies. Bet tūlīt palikām stāvot — kājas neklausīja. Pēc ilgās gulēšanas tās bija kļuvušas tik nespēcīgas, ka nemaz nespēja vairs augumu nest. Nakts bija tumsā, bet uz arumiem tā likās pilnīgi melna. Mēs noietāmies četrāpus un līdām, cik ātri vien iespējams, uz meža pusi. Nezinu, cik ilgi mocījāmies, attapāmies tikai ceļa grāvī. Bijām nosviduši gluži slapji. Gatavojāmies jau list pāri ceļam, kad pamanījām lēnā gaitā tuvojamies kādu braucēju. Bija jānogaida. Netālu no mums braucēju apturēja kāds vīrs un sirdīgi bārās — ko viņš te kuļoties naktī. Visa mežmalā esot ielenkta, notiekot bandītu gūstīšana, viņš varot iekulties apšaudes lokā... Tātad tomēr. Pats Dievs, mūs brīdinot, bija uzsūtījis braucēju. Bet ko nu darīt? Mežā mums jātiek līdz gaismai, citādi esam pazuduši. Klajumā mūs noķers kā zaķus. Ar strauju lēcieni pārlēkt ceļam un nozust mežā mums nebija spēka. Ceļš bija balts kā nāves tilts apkārtnes tumsā, likās, pat skudra nevar pārklūt nepamanīta. Tad Draugs iedomājās, ka vajadzētu list pa grāvi līdz Kažas saimniecībai, iziet cauri pagalmam, tad tieši caur krūmainām atmatām sasniegt mežu. Tur mēs visas takas pazinām. Citas izejas nebija, kaut gan mūs biedēja niknais suns. Cerējām, ka tur posteņu nebūs, bet ja vajadzēs, šausim katram, kas šķērsos mūsu ceļu. Līdām, cik vien ātri un klusi spējām. Mežmalā no mums bija ap divdesmit metru, bet starpā nodevīgais ceļš, aiz tā posteņi. Pret Kažas mājām cē-

lāmies kājās, gājām visā augumā ceļam pāri tieši pagalmā. Neviens mūs neaizturēja. Tikai sasodītais suns sāka mežonīgi riet. Ātri pagājām tam garām un aizrāvāmies aiz klēts stūra. Tūlīt atvērās istabas durvis, virtuves logs apgaismoja Kažas stāvu. Viņš lamāja suni: — Ko tu ārdies kā nelabais! Se, būdā! — Suns aprima, Kaža atkal aizvēra istabas durvis, bet mēs steidzāmies uz meža pusi. Mūsu locekļi bija gan kļuvuši vingrāki, bet bijām noguruši līdz nāvei. Ar lielām pulēm beidzot sasniedzām mežu. Starp augstajiem kokiem mūs apņēma piķa melna tumsa. Vairākkārt pazaudējām taku. To atradām tikai liēnot četrpāpus, taustot zemi ar rokām. Lai kā mums gribējās atpūsties, taču nedrīkstējām. Mēs sapratām, ka mežmalas posteņi gaidīs līdz ritam, tad ķemmēs mežu. Līdz tam laikam mums jābūt tālu. — Ar rīta gaismu bijām noģājuši apmēram astoņus kilometrus no Kalēja mājām. Taka sen bija pazaudēta, mēs pārguruši streipulojām gar kādas upītes malu. Tik ļoti gribējās apsēsties, bet zinājām, ka tad augšā netiksim. Draugs bija nespēcīgāks, viņš vairākas reizes pakrita uz lidzenas zemes. — Beidzot mēs atradāmies pilnīgi kļajā laukā pie kādām mājām. Aiz tām netālu bija lielceļš. Ātbrauca trīs kravasmašīnas ar krieviem, tie izlēca laukā, izcēla ložmetējus un municijas kastes. Bija spoža, saulaina priekšpusdiēna. Mēs bijām kā uz delnas. Pret sauli liels mežs, otrā pusē krūmi. Vilkāmiens uz krūmiem. No lielceļa atskanēja ložmetēja tarkšķis. Mēs iestreipulojām biezoknī, tur atradām grāvi, kurā sūcās rāvains ūdens. Mēs nolaidāmies guļus, lai nodzertos, un tur arī palikām. Nekāda vara mūs nebūtu spējusi piecelt kājās. Nezinu, cik ilgi bijām gulējuši, aizmiguši vai nomodā. Sākām sarunāties. Es paskatījos kartē, bet nesapratu, kur atrodamies. Draugam tomēr bija kaut kāda jēga. Vispirms pārbaudījām, vai mums ir visas mantas, galvenais — ieroči. Draugs bija pazaudējis abas rokas granātas, tādēļ vienu iedevu viņam. Pēc brīža viņš apņēmīgi piecēlās, lai nokļūtu līdz lielceļam un pārbaudītu, kur isti atrodamies. Es paliku uz vietas un laboju ieroča siksnu, tai bija atirusi šuve. Pēc stundas Draugs atgriezās, bet es viņu vairs nepazinu. Bija šausmīgi pārvērties. Seja bāla kā liķim, zobi atņirgti,

acīs baiģs spīdums. Es tiešām sastingu. Nezinu, vai viņam aizmetās kāja, bet viņš iekrita ar seju kādā cinī, tad sāka mežonīgi plosīties, vārtījās sūnās, koda tās ar zobiem un plēsa ar rokām. Es pārbijos ne pa jokam, kļuva baiģi. Nogurumā viņš kļuva rāmāks un sāka raudāt. Raudāja ilgi un sāpīgi."

Beidzot Drauga izmisums apsika, viņš sāka runāt sakarīgi: „Man izdevās pielīst ceļam. Tuvojās braucēji. Un ko es redzu! Vienos ratos sēž mana miļā sieva ar bērnu klēpī! Viņai blakus divi krievi ar mašīnpistolēm! Un citos ratos vēl vairāk..."

Vaivars saprata. Sieva bija braukusi pie Kalēja, bet aizturēta un apcietināta.

„Es zēnu redzēju pirmo un laikam arī pēdējo reizi," nelaimīgais tēvs čukstēja. „Viņam tagad ir deviņi mēneši. Toreiz es viņu nesagaidīju, mani iesauca leģionā. Nu es viņus redzēju, abus ar māti. Bet es nedrīkstēju iet uz ceļa. Daudz netrūka, es būtu izgrūdis visu municiju, lai notiek kas notikdams!

Vaivaram bija grūti Draugu nomierināt. „Nepārsteigsimies! Ja gribam vēl sagaidīt brīvību, tad nedrīkstam tagad krist krievu rokās."

„Es vaīrs netīcu nekam!"

„Tad vismaz atbiešim tavu sievu un bērnu. Man tāds pats liktenis. Bet pagaidām mums jāsavaldās. Mēs varam tikai izraisīt terroru pret vietējiem iedzīvotājiem."

Draugs klusēja, it kā nedzirdējis nopietnā vīra padomus.

Beidzot viņi aptvēra savu atrašanās vietu. Viņi bija nosloģojuši apmēram divpadsmit kilometrus no Kalēja mājām.

„Pagaidām no meža ķemmes mums nav jābīstas," Vaivars centās Draugu pārliecināt. „Krievu šaudīšanās uz ceļa nebija mūsu dēļ. Ja viņi zinātu, ka mēs te atrodamies, tad viņi veltī nededzinātu pulveri, viņi atnāktu un mūs paņemtu. Arī tad gluži ar pliku roku viņi netīktu mums klāt."

Draugs pamazām atguva saprātu, viņi varēja atkal runāt par nākotni."

„Es vēl arvien domāju par Zviedriju," Vaivars neslēpa savus plānus.

„Tevi noķēra jau tad, kad vēl bija iespējams pāri tikt.”

„Varam mēģināt otrreiz.”

„Ieskriesim drošā nāvē.”

„Jāriskē. Mežā nav labāks stāvoklis. Jūrkalnes un Ziru mežos dzīvo tādi paši brāļi kā mēs un domā tāpat. Mums jātiek pie viņiem, jāapvienojas.”

„Kā tu uzodīsi, kurā biezoknī viņi slēpjas?”

„Mēs taču zinām, kādās mājās drīkstam ieiet un lūgt palīdzību. Vispirms mums būtu jāiet atpakaļ uz veco Bunkuru pie Ventas. Mare būs izpētījusi, kur viņi atrodas. Varbūt satiksim atkal Komandieri vai Āndžu...”

Jā, Āndžs. Viņš taču lielījās, ka zinot visas Kurzemes mežabrāļu slēptuves...

„Kamēr mana sieva un bērns ir te, man tava Zviedrija neinteresē,” Draugs nopietni teica. „Bet pagaidām es iešu tev līdz. Man vienalga, kurā meža stūrī, ja tik var paglābties.”

Viņi sagaidīja vakara krēslu. Uzmanīgi novērojuši apkārtņi, viņi šķērsoja lielceļu, iegrima meža tumsā, turēdamies uz Ventas pusi. Bunkura māju viņi sasniedza tikai nākošā naktī. Dievs zina, kas šajā laikā te noticis, tādēļ viņi neiedrošinājās tūlīt klauvēt pie mājas durvīm. Draugs notupās aizsegā ar atdrošinātu ieroci, Vaivars uzmanīgi pielīda pie pazīstamā loga. Tas bija aizsegts, bet telpā vēl spīdēja gaismā, tur sarunājās it kā pazīstamas balsis. Viens ir saimnieks pats un otrs — Āndžs! Viņš viegli pagrabināja pirkstus pie stikla. Balsis apklusā. Uzmanīgi atklājās segas stūris, pavērās loga rāmis.

„Kas tur tik vēlu —?” saimnieks jautāja.

Viņus ielaida plašajā virtuvē. Pie galda sēdēja bārdām apauguši mežabrāļi, aizdomīgi vēroja negaidītos ciemiņus. Viņi bija tikko ēduši vakariņas, galda vidū vēl stāvēja izdzerta degvīna pudele.

„Un laukā nav neviena sarga —?” Vaivars pārsteigts brīnījās.

Pārmetumu svešie mežabrāļi uzņēma ar smīniem.

„Re, kur padoma devēji!” kāds jauns puisis nesavaldīgi iesaucās. „Kur šitie zēni parādās, tur vaņķas pazūd kā utis kažokā!”

Pirms saimnieks viņus aicināja pie galda, no istabas kakta izlīda pazīstams stāvs.

„Andžs —?”

Jā, tas tiešām bija viņš, partizānu sakarnieks un organizētājs. Pēdējo reizi viņi satikās tepat netālu mežā, kad Vaivars aizgāja līdz Komandiera grupai. Taču šovakar viņš nelikās vairs tik pašapzinīgs, viņš nepieminēja Nacionālo partizānu organizāciju. Viņi esot ceļā uz Vancziņa nometni.

„Ja vēlies, tu ar savu Draugu vari nākt līdz. Tad mēs būsim pieci gājēji. Te vēl Jānis un Garais.”

Vaivars ziņkāri vēroja pārējos jaunos puisus. Viņi izturējās bravūrīgi, skaļi smiedamies stāstīja savas dēkas, it kā viņi nebūtu ienaidnieka okupētā zemē, bet kā brīvi ļaudis atnākuši kaimiņa siena tādā.

„Tā ir mūsu soda komanda,” Andžs lepni viņus iepazīstināja. „Ja kāds milicis pārāk izlec, tad puisiem tikai jāpadod ziņā! — Viņi ir klāt un nostrādā uz goda! — Te Voldis, viņu vadonis!”

„Kaprālis —! jaunais puisis pārlabojā. „Es negribu saukties tā nodevējā vārdā, kas te uzmācās godīgai latviešu meitai!”

„Kur Mare?” Draugs attapās jautāt, vērojis saimnieka drūmo seju.

„Ar Mari kā ir, tā ir —” Andžs neveikli meklēja vārdus. „Bet gan viņa izkulsies, sievieša cilvēks...”

Mare bija apcietināta, kad mežā atrasts miliča līķis...

„Ja Mare nepārnāks, tad viens miliču midzenis atkal izkūpēs!” Kaprālis solīja.

Ābi mežabrāļi jutās neērti. Bunkura māja bija kļuvusi bīstama. Arī Jānis ar Garo nervozēja. Saimnieks pats drūmi klusēja. Likās, viņam bija vienaldģa, kas notiek, izpildu komiteja tā kā tā zināja, ka viņš slēpis partizānus... Viņš uzlika uz galda otru pudeli...

Vaivars atteicās no glāzītes. Arī Jānis ar Garo nebija daudz dzēruši. Un Andžs plāpāja vienmēr, dzēris vai nedzēris. Viņi iepazīnās tuvāk, gatavodamies kopīgam ceļam uz Ziru mežiem.

„Jānis ar Rudāju nāk no Stendes —”

„Garais —!” vecākais atģādināja. Arī viņš negribēja, ka sveši ļaudis zina viņa isto vārdu.

Andžs vienaldģīgi atģmeta ar roku. „Labi — Garais —! Zenitartilērijas virsnieks.”

Likās, pakāpes pieminēšana Garajam patika.

„Jānītis vēl ir jauns, bet skolots zēns. Rakstijis avīzēs kara ziņas, saprot valodas.”

Jānis vienaldzīgi klausījās. Viņš atcerējās, ka vēl nesen viņam bija jāslauka virsnieku piedzīvotais bunkurs, no viņa slēpa darbības plānus. Tagad Nacionālo partizānu organizācija bija likvidējusies, dalībnieki izklīduši, atlicis tikai mūžam kustīgais Andžs ar citiem plāniem — uz Zviedriju!

To nakti, arī otrā dienā viņi atpūtās Bunkura mājas slēptuvē. Pievakarē viņi devās ceļā — Andžs, Vaivars, Draugs, Garais un Jānis. Ar līdzjūtīgām sejm viņi atvadījās no mājas saimniekiem — viņa meita, paskarbā, bet izpalīdzīgā Mare, vēl arvien nebija atgriezusies.

„Ar to jāsamierinās, dabīgais nobirums,” Andžs neapdomīgi teica. Bet tad atpārās, piemetināja nodrāzto leģionāru teicienu: „Vēl nav viss pagalam, plikie uzvarēs!”

Vaivars vēl pāris reizes apstājās un atskatījās. Abi veči viņus pavadīja ar skatiem līdz meža malai. Viņš atcerējās, cik drošs un pašārvīgs mājas saimnieks bija pavasari, vēl vasaras sākumā. Tagad viņš laikam apzinājās, ka arī kolchozā viņam vairs nebūs vietas. Viņš bija bandītu atbalstītājs, uz mūžu notiesāts tautas ienaidnieks... Viņu izsūtīs.

Tālais gājiens nebija garlaicīgs. Visas meža takas Andžs zināja, pazina mājas un ļaudis, ar kuriem drīkst satikties, no kuriem jāizvairās. Viņš bija saklausījis baumas un patiesus notikumus, viņš varēja stāstīt kaut visu nakti. Garais bija piesardzīgs vīrs, katrs čuksts mežā viņam likās aizdomīgs. Viņš vēl vienmēr staigāja ar atdrošinātu ieroci. Jānis vēl arvien nevarēja aizmirst klūmīgo gadījumu pie Stendes, kad viņš vakara klusumā, to nezinādams, ar biedra mašīnpistoli sakapāja zemi pie abu kājām...

Atpūzdamies Andžs stāstīja savus piedzīvojumus Kurzemes mežos, ko viņš redzējis un dzirdējis. „Vai zināt, kā Krievijas bēgļi aizbrauca uz plašo dzimteni? Es to redzēju pie Ugāles. Biju izgājis malā un uzzināju, ka to dienu tur sapulcēšoties krievu sievas ar visiem bērniem, mantām un lopiem. Visu, ko paspējuši Kurzemē pievākt, viņi

varot ņemt līdz. Un tiešām, labi zirgi bija iejūgti labos ratos, vezumi piekrauti ar maisiem un mēbelēm, aizmugurē piesietas govīs. Uzvarētāju tauta. Mūsu zemē viņi ieradās skrandās, mājās atgriezīsies kā bagāti ļaudis. Pie Ugāles bēgļus sagaidīja sarkanarmiešu grupa. Laipni apturēja braucējus, aicināja pajūgus nobraukt no ceļa meža malā. Es turpat krūmos stāvēju ar saviem pavadoniem. Pēc vezumu pievākšanas krievu sievas ar bērniem tika aizdzītas uz dzeloņstieplēm iežogotu laukumu. Vēlāk uzzināju, ka viņas stacijā salādētas aizrestotos vagonos un aiztransportētas tāpat kā mūsu ļaudis Baigā gada naktī...”

Mežabrāļi vienaldzīgi klausījās.

Citā atpūtas vietā Andžs stāstīja, kā Piltenes mežabrāļi tirgojušies ar krievu meža tīrītājiem. „Viņi bija atbraukuši no Tukuma, lielījās, ka tur visi bandīti esot apšauti, bet mūsu zēni smējās, viņi zināja, ka krievi paši dabūjuši pērienu. Laikam tādēļ Piltenē viņi privātās sarunās izteikušies, ja latviešu partizāni viņus neaiztīktu, tad arī viņi darītu tāpat. Sakarnieki tādas valodas tūlīt aiznesa uz mežu. Ar tiem pašiem cilvēkiem viņi paziņoja, ka noteikumi pieņemti. Ja viņiem mežā savs darbs darāms, tad viņiem jānāk ar troksni un tikai pa ceļiem un stīgām. Ja viņi lidīs biezokņos, tad dabūs vēl labāk nekā pie Tukuma. Un tiešām, pēc dažām dienām sākās mežu ķemmēšana. Krievi šāva un blāva tā, it kā paši atrastos nāves briesmās. Pilteniešu izlūki gulēja visos kvartālu stūru krūmos un vēroja, vai noteikumi tiek pildīti. Jāsaka, krievēļi bija kārtīgi puikas. Mežs rībēja un skanēja, bet neviens no stīgām un ceļiem sāņus nelīda.”

„Kā tu tik labi to zini?” Garais nenocietās.

Andžs aprāvās kā apvainojies. „Tādēļ, ka es pats tajās dienās pie pilteniešiem biju. — Notika vēl jautrākas lietas. Reiz ceļa malā atradām noliktas rokas granātas. Mēs tās pievācām un atstājām vietā cigaretes. Nākošā dienā tās bija prom un atkal tur gulēja divas granātas. Tā bija laba tirgošanās. Ķemmējot Piltenes mežus, krieviem nebija neviena kritušā, mums arī ne. Beidzot viņi atzina, ka partizānu mežā vairs nav un taisījās prom. Vēlāk mēs vēl atradām krūmos labu daļu municijas...”

Stāsts varēja būt ticams, ceļa biedri nodomāja.

Citu reizi Andžs iejautājās: „Vai jūs esat dzirdējuši tādu vārdu kā Džao Džass of Provincija?”

Vaivars ar Draugu kļuva uzmanīgi. Kas ar viņu noticis?

„Pazīstat —?”

„Bija Komandiera grupā. Solījās iet uz leišiem vai poliem — ar mūziku...”

„Pareizs vārds — ar mūziku. Izejot malā viens pats ar kaulu zāģi nolaida no kājām trīssimti čekistu.”

Vaivars ar Draugu saskatījās. Viņi atcerējās liktenīgajā vakarā šāvienus, bet vai kritušo nebūs par daudz?

„Varbūt divi simti, bet tas nav svarīgi, galvenais — viens pats!”

„Kad mēs atdalījāmies no Komandiera grupas, Džao Džass aizgāja ar trīs puisiem.”

„Tā —?” Andžs apmulsā. „Tad viņi vēlāk būs šķirušies. Bet mani sakarnieki ir droši noskaidrojuši, ka Džass bijis viens. Kādā ceļa krustojumā čekisti sapulcējušies meža ķemmei — ap seši simti vīru. Džass no septiņdesmit metriem atklājis uguni un šāvis, kamēr stobrs pārkarsis. Vēlāk pats teicis, ka uz ceļa palikusi apmēram puse, citi laidušies lapās. Lai nu cik, bet katrā ziņā īsta atvadišanās mūzika!”

Vaivars pazina Andžu. Pēc dabas viņš bija dēkains vīrs, bet daudz arī piedzīvojis. Džao Džasu viņš bija redzējis tikai īsu laiku Komandiera grupā, no viņa visu varēja sagaidīt kā ienaidnieks, tā draugi. Varbūt viņš arī izlauzās līdz Lietuvas vai Polijas robežai. Bet viņš nekā neteica, viņš bija noguris no tālā, grūtā gājiena. Kamēr Andžs stāstīja savus piedzīvojumus, citi mežabrāļi varēja atpūsties.

„Celsimies atkal!” ceļvedis attapies teica. „Drīz būsīm pie Užavas. Kad tiksīm upei pāri, tad jāsāk svilpot — Figaro, Figaro! Tā viņu pazišanās zīme.”

Viņi turpināja gājieni pāri purviem, cauri smalcēm pa aizaugušiem meža ceļiem un zvēru iemītām takām. Pieci vīri uz Vanadžiņas nometni — Andžs, Vaivars, Draugs, Garaiss un Jānis.

1945. gada 31. jūlijā Jānis savās piezīmēs ir atvadījies no Nacionālo partizānu organizācijas nometnes Zlēku

mežos: „Es sēžu un domāju savas nekareiviskās individuālista domas. Citi, nometušies zem kokiem pakalnītes otrā malā, turpina sarunas. Tikai pusvārdi atklūst līdz manām ausīm, bet es uztveru kopsakarību. Dzirdu, kāds es esmu. Neaktīvs, bez cīņas gara un jūsmas, nespējīgs redzēt vareno īstenību, kas prasa, lai cīnāmies par Latvijas brīvību. Tad vīri atkal spriež, ka visā drīzumā jānotiek kaut kam lielam. Viņi piemin rudens tuvošanos, sniegu, kas atklās mežā gājēju pēdas. Sniegs — salti atbalsojas manās ausīs. Šī viena vārda dēļ pēkšņi paceļas atkal bezcerība kā debesu augstuma siena starp jūlija pēdējo novakari un visu to, kas mums gaidāms ar likteņa lēmumu. Augstu pār Kurzemi jau iedegušās zvaigznes, lūgsnu un sveicienu saņēmējas un atstarotājas. Portfeli paģalvī palicis un vieglajā armijas segā ietīnīes, es guļu zem milzīgas egles zaru vēdekļiem. Vēl pagūstu dzirdēt ratus aizritam pa lielceļu tepat lejā un latviešu skaļās balsis tuvējās mājās. Tikai metru simti mūs šķir no tās nedzīves, ko sabiedroto uzvara te nodibinājusi, karodama par cilvēcību, skaistiem ideāliem un tautu brīvību...”

6.

„Partizāna māga ir tā iekārtota, ka dienām ilgi var iztikt vienīgi ar atmiņām par ēšanu. Ja rodas izdevība, to piekrauj pilnu kā šķūni. Ja sākas komplikācijas, arī labi, vismaz pāris dienas ēst negribas. Ja bija, mēs ēdām visu neiedomājamus daudzumos, pēc tam gavējām vairākas dienas. Bet māgas mums vienmēr bija veselas.”

(Mežabrāļa piezīmes)

Užavas pļavu ielejā plosījās pērkonā negaiss. No melnajām debesīm gāzās baltas ūdens straumes. Brīžiem tās apgaismoja zarainu zibeņu spožums, iedurdamies

zemē kaut kur uz jūras pusi. Spalgie pērkonā grāvieni drebināja vientuļos sienā šķūņus. Koku galotnes sakļāvās kā sargādamās, kad bargie mākoņu dārdi ar dobru dunoņu nogūla debesu pamalē.

Viņi ieradās pie Zaļās Lapsas vīriem izmirkuši līdz ādai. Pērkonā vēl dudzināja uz Kuldīgas pusi. Debesis greznojās ar divām spožām varavīksnām, bet meža biežoknis jau iegūla vakara krēslā, purva alkšņi aizsedzās ar baltu miglu.

„Nezāle neiznikst!”

„Plikie uzvarēs!”

Tāda apsveicināšanās izklausījās kā parole.

Līzīte gan aizdomīgi noskatījās, kādus brāļus Andžs atvedis. Garais izskatījās brašs vīrs, bet puīša vēriņš acis tūlīt pamanija, ka viņa ierocis bija atdrošināts. Lepns, nervozs cilvēks. Vaivars likās noguris, pasmagš augumā. Vai straujos pārskrējienos viņš varēs turēt citiem līdz? Jānis Līzītes acīs vēl izskatījās kā bērns, izrauts no mātes klēpja. Vai būs dūša istā brīdī krievam ielaist lodi vēderā? Draugs bija atturīgs un kluss, kas zina, ko viņš plāno savās domās. Andžu viņš pazina, tas klaidonis būs tikai par postu un nelaimi. Nē, Līzīte nevienam neuzticējās.

Jaunie pienācēji, rūpīgi novērojuši Vanadžiņa nometnes iekārtojumu, sāka gatavot kopēju nakts mitni. Viņi iznesa no biežokņa egļu zarus, sasprauda cietajā meža zemē, savienoja atsevišķas armijas teltenes un pārklāja vīrs zaļā skuju jumta.

Pēc nobeigtā darba Kochs viņus aicināja vakariņās. Mežabrāļus gaidīdams, viņš bija izvārijis kartupeļu vīru ar burkānu piedevu. Viņš nebija žēlojis ēdamkaroti cūku tauku, krietnu šķipsnu sāls un garšai sīvās kadiķu ogas. Tiesa, katram vīram pilnā devā biežumu pietika tikai pāris karotēm. Lai vīra nebūtu pārāk plāna, Kochs vēl pēdējā brīdī piekūla rudzu miltus. Katrs saņēma arī šķēli maizes. Aptupušies pie ugunsкура, vīri sildīdamies kāri ēda. Slapjās drēbes kūpēja kā pirti. Jānis plānajās drēbēs bija nosalis gluži zils, taču drīz siltais ēdiens un ugunsкура svelme arī viņu atdzīvināja.

Pirmos iespaidus Vanadžiņa nometnē Vaivars ir atstājis savās piezīmēs: „Ar pirmajām vakariņām mēs jau

bijām kļuvuši par Zaļām Lapsām, kaut tajā brīdī tā vēl nedomājām. Ātamans likās rāms un nosvērts cilvēks, viņš neuztraucās un nedusmojās, pirms runāja, pārdomāja, bet ja ko teica, tad tā arī palika. Savu gribu viņš neuztiepa, bet ja viņam prasīja padomu, to neliedza. Nekad nesteidzās un nenervozēja. Pilnīgs pretstats mūsu Andžam, kas vienmēr steidzās, bija aizņemts, runāja daudz, bet nevienu nepārlicināja. Ātamans ātri ieguva uzticību, Andžu neņēma nopietni. Ātamans bija vīru izvēlēts grupas vadītājs, Andžs pats uzmetās par vadoni, bet neviens viņu nerespektēja. Citādi Andžs nebija slikts cilvēks, viņa mērķi bija labi, centās vairāk nekā mēs citi, bet viņa būdams, vienmēr izperēja pilēnus."

Klaiņodams pa Kurzemes mežiem, bieži iegriezdamies lauku mājās, Andžs tiešām bija daudz dzirdējis, redzējis un piedzīvojis. Bet viņa stāstiem bija mazliet lielības un bravūras pieskaņa, ne vienmēr viņa dēkas mežabrāļi ņēma nopietni.

Vanadzīņa nometnē Andžs stāstīja, kā bezbēdīgi mežabrāļi pie Ventas svinējuši Jāņus.

Pēc Vaivara piezīmēm: „Viņi arvien atrada izdevību kaitināt krievus. Jāņu naktī gājuši ciemos pie pilteniešiem, cerēdami, ka viņiem būs alus un siers. Bet tie paši sēdējuši ar nokārtiem deguniem. Tad gājuši uz Pilteni, izstaigājuši vienīgo pilsētiņas ielu visā garumā. Neviens viņus nav aizturējis. Gājuši atklāti pa ceļu uz Zlēku pusi. Pie Ventas izdzirduši jaustrus ligotājus, visi jau ligojušies arī uz kājām. Uz upes krasta dedzis ugunskurs, liesmu gaismā ālējušies krievi un daži miliči. Viens mežabrālis vārdā Ērglis saderējis, ka ies turp un atnesis alus kannu. Runāts, darīts. Savu mašīnpistoli atdevis draugam, no viņa paņēmis krievu ieroci un droši tuvojies ugunskuram. Bijusi jau rīta stunda, miliči krietni noguruši dziedādami krievu dziesmas. Neviens tās nav arī pratis, vilkuši tikai krieviem līdz. Ērglis mācējis labāk. Tie viņu uzņēmuši ar atplestām rokām, devuši alu un sieru, lai tikai dzied. Alus jau gājis uz beigām, kāds milicis solījis atnest vēl vienu spaini. Ērglis gājis palīgā. Mājās neviena nav bijis, visi upes malā. Pārējā grupa abiem gājējiem sekojusi. Kūti milici kārtīgi nopēruši, sasējuši un pabāzuši zem barības galda. No pagraba izcēluši alus mu-

čeli, visu ēdamo un aizstiepuši uz mežu. Tur nu sākusies Jāņu svinēšana. Bet visu laiku pusbadā dzīvojot, stiprais alus ātri iekāpis galvās, uznākusi vēlēšanās pavizināties pa Ventu. Saulei lēcot, bļautīdamies sakāpuši laivā un šāvuši gaisā. Miliči un vaņķas uz krasta arī šaudījušies un klaigājuši līdz. Beidzot laiva apgāzusies, un iereibušie puīši sabiruši upē. Labi, ka tuvu krastam, citādi kāds būtu noslīcis. Tad gan dullums pārgājis, pievākuši pārtiku, pustukšo mučeli un laidušies uz mežu... Tā vajaga Jāņus svinēt!" Andžs lielīgi dēkaino stāstu nobeidza, it kā pats būtu tajā piedalījies.

Zaļās Lapsas vīri klusēja. Laikam neticēja. Tikai Līzītei iesvila vaigi, likās, viņš vienīgais nodomāja — ja tas nav noticis, tad varētu notikt. Protams, ja viņš pats būtu bijis klāt...

Atamans norūpējies vēroja savus mežabrāļus. Vai viņu atkal nav par daudz? Līdz šim viņi turējās kopā tikai seši — Kochs, Peksis, Staņislavs, Līzīte, Melnais Žanis, viņš pats. Tagad viņam jāatbild arī par Andžu, Vaivaru, Draugu, Garo un Jāni. Vienpadsmit vīri. Vārāmais katls Kocham gan bija liels, bet cik ilgi viņam pietiks tauku, kartupeļu, miltu? Viņu mītne bija tuvu apdzīvotām vietām, visapkārt bija krievu vienības, vietējie miliči. Tuvāko māju ļaudis viņi jau bija diezgan ilgi apgrūtinājuši, tagad pārtika jāgādā no tālākas apkārtnes.

Grūto stāvokli apzinājās arī Vaivars. Ne velti vēl nesen viņam bija jārūpējās par vesela pagasta labklājību. Viņi te bija ieradusies ar tukšām mugursomām, arī apvidus bija svešs, cilvēkus nepazīna. Jaunpienācēji jutās neērti jau pirmajās dienās.

„Tādēļ nav jānoka deguni!" Līzīte kļuva dzīvāks, kā parasti, kad jāveic speciāls uzdevums. „Nekādi varoņi jūs laikam neesat, bet mežabrāļi paliek mežabrāļi. Es to lietu nokārtošu!"

Mazais puisis tūlīt veikli noskuva bārdi, nopūderēja seju, nokrāsoja lūpas un uzacis. No mugursomas izvilka krūšturus, piebāza ar lupatām, stenēdams apjozās, uzvilka saburzītu kleitu, galvā uzsēja zilu lakatiņu. Tikai kailajās kājās palika īsie, platstulmaīnie kara zābaki.

„Nu, vai neesmu īsta kara brūte?"

Jaunie mežabrāļi nespēja novaldīt smieklus.

„Kas tev padomā?” Atamans vienmēr gribēja zināt savu vīru gaitas.

„Nebēdā! Tādā paskatā es esmu izvandījis pat vaņķu noietni! Bet šoreiz es iešu pie Skopā. Sava tiesa arī viņam jādod!” Puisis pacēla kleitu, aiz īsajām bikšēlēm aizbāzis pistoli, uz elkoņa uzbāza tukšu kurvīti un pazuda eglēs.

Vakarā viņš atgriezās, pats labi paēdis, vēl atraugādamies. „Darīts! Bet negaidiet, ka nesišu dēliņiem pie gultas! Naktī jānāk pāris vīriem līdzī. Manta ir noslēpta, jāstiepj šurp!”

Viņi atnesa jaunos kartupeļus, miltus un putrāimus, arī dažus kukuļus rudzu maizes. Bet gaļas vai tauku nebija.

„Ak tā, dēliņ, speķīti arī vēl vajadzēja. Oliņas un krējumiņul — Ziniet, cūkas vēl nav nobarotas, un gaļa vispār nav veselīga!”

Jaunie mežabrāļi jutās kā stingras pamātes sabārti.

Bet Lizīte drīz atmaiga. „Staņislav, neko darīt, mums rīt būs jāiet patramdīt mežacūku midzeņus. Šitie brāļi laikam bez gaļas nav dzīvotāji.” Puisis smaidīja. Viņam bija laba daba, tikai asiņainie kara gadi viņa sirdī bija atstājuši īgnuma pēdas.

Zajās Lapsas vīri ielīda savās skuju gultās tikai vēlā naktī.

Patiesībā viņu bija divpadsmit. Arī vanags Pēteris. Kas zina, kurš pirmais viņu tā bija nokristījis, bet arī viņš prasīja ēst un dzert. Viņš dzīvoja uz garas kārts starp divām eglēm. Izšalcis vai izslāpis viņš nemierīgi lēkāja, daudzjās ar spārnēm un neglīti ķērca, kā svilpdams. Putns bija jau pieņēmis spēkā un ļoti dusmīgs. Meža vīri Pēteri tomēr bija iemilējuši. Lasīja sliemas un gliemežus, dažkārt viņiem laimējās nosist arī odzi. Ēsmu pasniedza putnam ar garu iesmu, ūdeni ar karoti, iestiprinātu šķeltā kārkla rikstē. Ja bija izslāpis, viņš nekavējās atvērt knābi, ja ne, velti varēja ar karoti badīt viņa līko, spītīgo degunu. Citādi viņam nedrīkstēja tuvoties. Viņš atgaiņājās ar aso knābi, nagiem, platajiem spārnēm. Staņislavs jau dziedēja rētas uz kailajiem elkoņiem. Bet viņš bija vanadzēnu no purva atnesis, viņš nesūdzējās.

Reizēm, Pēteris, piešķiebis svitraino galvu, klausījās

vecu vanagu klaiģās. Saulainās augusta dienās virs purva un egļu galotnēm laidelējās lielle piekūni, dažreiz atmal-dijās arī ceļotāji klijāni, lepmi riņķoja zilajās debesīs, pat nekustinot garos spārnu vēdekļus. Tad piesietais gūsteknis ilgi un žēli čiepstēja.

„Pēteris jālaiž brīvībā,” Atamans domāja.

„Nomirs badā!” Staņislavs savu putnu aizstāvēja. „Arī viņam derētu kārtīgs gaļas kumoss. — Kas ir, iesim mežacūku medībās!”

Atamans šo iespēju rūpīgi apsvēra. Mežacūkas tiešām šajā apkārtnē bija manītas. Smiltis bieži bija redzami aso nagu nospiedumi, vietām priežu audzēs bija izrakņāta zeme. Cūkas medija arī krievi un vietējie pagasta miliči. Ja viena grupa šaudījās, otra gaidīja savu kārtu, šajā ziņā viņi sadarbību neorganizēja. Cita lieta, ja bija jāmedī cilvēki..

„Labi, puīši!” Atamans pievienojās. „Tikai ar prātu!” Līzīte lēkāja aiz prieka.

Arī Garais neslēpa, ka viņš esot vecs, piedzīvojis mednieks. „Mežacūkas ir tramīgas, ātri pazūd krūmos, smaka vien paliek! Un no kuļa jāšargās, briesmās viņš lec virsū, ierocim jābūt šaušanas gatavībā.”

Līzītes rievainā seja savilkās smaidā. „Tikai netaisi troksni jau tagad! Tev tas sprūds atkal vaļā!”

Garais saīdzis nodrošināja ieroci. Viņam bija grūti pierast partizāna dzīvei. Katrs solis mežā varēja atnest nāvi.

Zajās Lapsas vīri apspriedās un nolēma rīkot īstas medības. Daži stāvēs uz stīgas, citi ies kvartālam cauri kā dzinēji.

Pirmajā mastā viņi nekā nemanīja, ne smaku, ne cūku rūsganās muguras. Arī otrs kvartāls bija tukšs. Trešajā Vaivars stāvēja netālu no Garā, aiz viņa Staņislavs. Sākumā likās, ka arī te medniekiem nebūs sekmju. Dzinēji jau bija klāt, bet nekas nenotika. Tad pēkšņi atskanēja īsa mašīnpistoles šāviņu kārtā, tūlīt otra, trešā. Pēc brīža daži pistoles šāvieni un klusums.

Varbūt krievi? Vaivars skrēja turp, Garais uzmanīgi viņam sekoja.

Staņislavs stāvēja gluži bāls ar izvalbītām acīm. Likās, pūsis bija zaudējis valodu, mēmi norādīja ar roku. Krūmos gulēja liels, asinīm noplūdis meža kuilis.

Tūlīt atskrēja arī Lizīte. „Kas ir? Kur, ko?” Pamanījis nogalināto zvēru, viņš izrāva no kabatas pistoli un vēl pāris reizes iešāva kuīļa ciskā.

Visi sāka smieties.

Lizīte bija uztraukts. „Kas to izdarīja?”

Tikai tagad Staņislavs atguva valodu. „Esi drošs, ar tiem pāris kabatas lieltabaka šāvieniem kuīļa pakaļā tu viņu būtu tikai pakutinājis. Pēc tam diezīn vai tu būtu attāpies uzlēkt kokā...”

Pienāca arī citi mednieki. Visi likās satraukti, it kā strīdēdamies. — Sak, vai es neteicu? — Ja es būtu stāvējis pāris desmit soļus uz otru pusi —! — Tu laikam bijī aizsnaudies, ka neredzējīl — Vīri nostājās visapkārt lielajam zvēram kā goda sardzē.

Tad Staņislavam bija jāstāsta, kā viņš varoņdarbu veicis. Bet puisis nekāds varonis neizskatījās, likās, viņa balss vēl drebēja. „Ar desmit krieviem es būtu vieglāk ticis galā! Bet šīs nāca man virsū kā tanks. Sagrūdu kārtu purnā, viņš tikai noklabina ilķņus. Otrreiz tieši acīs, tad gan pasitās sāņus. Bet vēl griežas atpakaļ. Es nu šauju, kur gadās, bet kā nelaime iestrēgst patrona. Ko man darīt, jūs visi kur kurāis! Apķeros ielēkt bērzā. Šis man pie papēžiem klāt! Ielaidu vēl purnā dažas lodes no pistoles, tad nu gan atsēdās un novēlās garšļaukus! — Te viņš ir!”

Lizīte, kaut greizsirdīgs, noteica: „Tu, Staņislav, topī paaugstīnāts — Lielais traperissimus! — Un tu, Koch, turpmāk būsi — Kochissimus!”

Kochs smaidīja, bet likās, viņš vienīgais bija tūlīt norūpējies, kā lielo lopu sadalīt, izmantot un uzglabāt. „Tra-kums, es tagad viens netikšu galā!”

Un turpat mežā pie uzvarētā zvēra tika piešķirti jauni apbalvojumi. Kochs turpmāk būs lielais Kochs, bet viņa palīgs Peksīs — Mazais Kochs.

„Par abiem nu izdomājiet, kas un kā jādarā!” arī Atamans atzina jaunās pakāpes un goda nosaukumus. „Ja vajaga spēka vīrus, tad visa manšafte jūsu rīcībā!”

Notika svarīga apspriede. Melnais Žanis domāja, ka kuīlim jāizgāž tikai iekšas, jāaizvelk uz nometni un jā-pakar eglē virs ugunskura, lai dūmos žāvējas.

„Tu, Žani, esi audzis uz pilsētas akmeņiem, ko tu zīni

par gaļas žāvēšanu?" Staņislavs viņu lepni pamācīja. „Lai nu Kochissimus rīkojas!”

Lielais Kochs nopietni grozīja galvu. „Daudz sāls vajadzēs!”

Vispirms lielais lops bija jāsadala gabalos. Viri izvilka no makstīm dunčus, atvāza kabatas nažus, viens otru kavēdami un mudinādami, sāka locīties ap beigto lopu. Vienīgi Staņislavs apzinājās, ka viņam ir tiesības asiņainajā darbā tikai noskatīties un dot padomus, kaut arī pats no cūku šķēršanas daudz nesaprata. Toties Lielais Kochs bija savā vietā, darbs pamazām veicās.

Viņi aiznesa uz nometni lielu kaudzi gaļas. Izsalkušie viri cepa uz iesmiem sīksto meža dzīvnieka gaļu, ēda bez maizes, Lielo traperissimu slavēdami. Arī Pēterim uz laktas Staņislavs pasniedza kuīļa iekšas. Putns negausīgi rīja un rīja, līdz kļuva gluži slābans un sāka — vemt...

„Riebigš paskats!” barotājs saviebies norūca.

Abi Kochi ilgi domāja, kā lielo gaļas krājumu sasālit, izžāvēt un uzglabāt. Mežā tas nebija iespējams. Lielāka ugunsкура dūmi un gaļas smarža viņus varēja nodot. Beidzot viņi sazinājās ar pazīstamas mājas ļaudīm. Vecais saimnieks solījās gaļu pāris naktīs izžāvēt. Vakara krēslā mežabrāļi to aiznesa, apsālītos gabalus sakrāva pirti uz apkvēpušiem ārdiem. Trešās dienas rīta ausmā viņi to nesa atpakaļ uz meža nometni. Izžāvētās gaļas kaudze nu izskatījās mazāka, šķīņķi un viduči dūmu karstumā sarāvušies.

Visi to saprata, bet Staņislavs smējās: „Tu, Koch, labākos gabalus no mana kuīļa būsi atdevis mājas meitām!...”

Lielais Kochs smaidīja, kā parasti. Visi mežabrāļi pazina viņa labsirdību, bet arī goda prātu. Gatavojot ēdienu, tik vien vairāk viņš ieguva kā karoti viras, to nogaršojot.

Krievi vēl arvien viņus nebija pamanījuši. Arī vietējiem mīļiņiem neienāca prātā, ka tik tuvu apdzīvotām vietām slēpjas nacionālie partizāni. Laikraksti viņus dēvēja par bandītiem un slepkavām, reizēm viņiem draudēja, citreiz solīja brīvību, ja paši nāks laukā no mežiem

un noliks ieročus. Bet mežabrāļi vēl ticēja pasaules sirds-
apziņai.

Šo pagaidu stāvokli Ziru mežos Vaivars ir attēlojis savās piezīmēs: „Ka ilgi mēs tik mierīgi nedzīvosim, tas visiem bija skaidrs, tādēļ bija jāsaved kārtībā nolietotās drēbes un apavi. No malas saņēmām adatas, diegus un ielāpus. Lāpijāties un šuvām, ka prieks bija skatīties. Man reiz pietrūka pogu. Pagatavoju no koka, bet tās neizskatījās glītas. Mežā atradu skaistus irša ragus, nu pagatavoju pogas no kaula. Tā sākās jaunas nodarbības. Mēs visi gatavojām dažādus priekšmetus no iršu ragiem — gredzenus, krustiņus, medaljonus, cigarešu iemutes. Meži tika rūpīgi pārmeklēti, lai iegūtu materiālu — iršu ragus. Savas mantiņas mēs apstrādājām vienīgi ar nāžiem. Tas bija grūts darbs, prasīja izturību un pacietību, bet mēs to veicām ar sajūsmu. Mūsu lietišķas bija tiešām glītas, un mēs tās uzdāvinājām vienam, otram malā kā pateicību par atbalstu. Tā radās pat pasūtījumi. — Tomēr jutām, ka ilga palikšana Vamadziņā nometnē nebūs. Visur paliek pēdas, lai ietu cik uzmanīgi. Traki bija ar sievietēm — sēņotājām un ogotājām. Vācu laikā viņas baidījās mežā iet, jo tur bija krievu bandīti, bet tagad sievietes bija pilns mežs. Dažreiz bijām istās sprukās, lai mūs nepamana. Nebaidījāmies no nedēvības, bet viņas varēja nejauši un negribot izplāpāties, un mums bija žēl steigā pamest ērto nometni. Ja sievietēm jautāja, kādēļ viņas tik droši staigā pa mežu, viņas izbrīnījušās teica — no kā lai viņas baidās, ja mežā ir mūsējie! Lai kā mēs centāmies savu atrašanās vietu slēpt, ar laiku radās arvien dzīvāki sakari, un mūsu slava auga. Pa daļai vainīgi bija mūsu rokdarbi, bet galvenais — cilvēku griba palīdzēt.”

Viskustīgākais Zaļās Lapsas grupā bija Andžs. Atamans bieži vien nopukojās, ka viņa ziņkare un pārāk plašie sakari ar iedzīvotājiem varēja visiem būt liktenīgi. Bet viņš arī atrada arvien jaunus, izpalīdzīgus cilvēkus, zināja, kur vēl nav iztukšotas pārtikas rezerves, kur vācieši kapitulējot noslēpuši ieročus un municiju. Andžs bija bistams, bet arī neaizstājams vīrs. Likās, Zviedriju viņš bija aizmirsis.

Reiz viņš atsteidzās uz nometni priecīgi satraukts.

„Nu ir pārtika — vesels vezums!”

Mežabrāļi kļuva uzmanīgi. — Vezums —?

„Jā, kas par sievu! Žēl, ka pats nesatīku! — Iebraukusi manu sakarnieču mājā ar zirgu, meklējusi saimnieci. Kur te esot tie slavenie mežinieki, viņa atvedusi maizi, gaļu, sviestu, kartupeļus, pat medu! — Saimniece tikai paraustījusi plecus. Sievu nav pazinusi, kā lai stāsta, kur mēs atrodamies! — Atbraucēja nikna. Negribot teikt viņai aiz skaudības vai greizsirdības! — Bet manas sakarnieces ir labi apmācītas, arī saimniecei mute ciet, viņa nekā nezina par latviešu partizāniem. Tad svešā noskaitusies, izkrāvusi pārtiku sētsvidū un aizbraukusi. Nu tik, puīši, ar vakara krēslu iesim savākt!”

Andža stāstiem dažreiz nevarēja ticēt, bet šoreiz tiešām abi Kochi Vanadžina nometnē ieguva jaunus pārtikas krājumus.

Arvien lielākas rūpes vīriem sagādāja vanags Pēteris. Atamans pārmeta Staņislavam, ka tādu putnu atnesis nometnē. Viņš auga arvien lielāks, bija nikns un rijīgs, bet pats nebija mācījies barību sagādāt.

„Ja mums pēkšņi būs jāaiziet, viņš te nomirs badā!” grupas vadītājs pareģoja.

Tad arī Staņislavs nolēma, ka Pēterim jānācās pašam meklēt ēsmu. Viņš atraisīja auklu un palaida lielo, neveiklo putnu meža brīvībā. Taču jaunais vanags necēlās gaisā, lēkāja un neveikli plātījās ar garajiem spārniem turpat nometnes tuvumā. Pat iztrenkāja savus audzintājus, bet prom negāja.

Staņislavs Pēteri atkal sagūstīja, uzsviezdams putnam platu maisu. Viņš aiznesa savu audžu bērnu uz cīrsmu, tālu no nometnes, un pameta savam liktenim. Atgriezās gluži nelaimīgs.

Taču drīz vien cīrsmā sāka kliegt uztrauktas sievas.

„Vai krievi —?” Lizīte jau paķēra mašīnpistoli.

Arī Staņislavs ar Vaivaru apbruņoti žigli pazuda biežajās eglītēs, lai novērotu, kas cīrsmā notiek.

Nē, krievu nemanīja. Šoreiz ogotājām uzbruka Pēteris. Neveiklais vanags klumburoja pa viršiem un mētrām, palēkdams dzinās sieviešu pēdās. Viņš bija izsalcis, nikni prasīja ierasto barības tiesu.

„Partizāns ar suni —? Tas nu ir joks!”

„Pieklīda, sadraudzējāties. Tak labāk nekā vienam.”

Vaivars vēl arvien neuzticīgi vēroja svešo vīru. Taču drīz viņš uzzināja, ka arī vientuļais partizāns atradies uz liktenīgā velkoņa „Rota.” Tikai viņam nelaimējies tūlīt izkļūt no pilsētas, viņš aizturēts, ievietots kādā cietumam līdzīgā ēkā ar noslēgtu pagalmu. Tur uz tukšām kastēm jau sēdējis Ventspils aprinķa vecākais Kārklīšs, upju kuģniecības vadītājs Zalčmanis, sabiedriskais darbinieks Puksis un citi. Visi apzinājušies savu neizbēgamo likteni, jo reizēm pagalmā ieradušies krievi ar pāris vietējiem latviešiem, klusi sarunādamies vērojuši apcietinātos. Viņš tūlīt sapratis, ka tie ir nodevēji, kas paši grib izpelnīties brīvību. Viņu neviens nav pazinis, tādēļ nolēmis izdevīgā brīdī bēgt. Tas izdevies, jo žoga ārpuse vēl nav bijusi apsargāta.

Vaivars pazina pieminēto cilvēku vārdus. „Un viņi palika?”

„Palika —”

Viņi brīdi klusēja, it kā viņus pieminēdami.

Svešais pasauca suni. Tas atskrēja, padevīgi nogulās pie viņa kājām.

„Labi, es tevi vedīšu pie mūsu Ātamana,” beidzot Vaivars izlēma. „Varbūt viņš tevi pieņems mūsu grupā. Bet no suņa gan laikam būs jāšķiras.”

Viņi gāja uz nometnes pusi. Pārējie mežabrāļi jau bija atgriezušies. Vaivars viņus iepazīstināja — paziņa no „Rotas.” Ātamans brīdi vēroja svešo, kaut ko jautāja, nogrozīja galvu, it kā bažīdamies, ka grupa kļūst arvien lielāka, tomēr prom viņu nerādīja.

Ješka palika pie Zaļās Lapsas vīriem. Nu viņu bija divpadsmit.

Citreiz Andžs atnāca no sava kārtējā sirojuma ar svarīgu, noslēpumainu seju. Viņš pavilka Ātamanu sāņus, abi ilgi it kā strīdējās. Beidzot arī pārējie mežabrāļi uzzināja, kādu noslēpumu Andžs pārnesis. Viņu grupai vēlas pievienoties sievietē.

„Parra —?” mazais Kochs atcerējās Sarkanā krusta māsu, kura pazina Pulkvedi.

„Nē, kāda cita pulkveža sieva, kuru vajā čeka,” Ātamans neko negribēja slēpt saviem vīriem.

Lizīte uzmanīgi klausījās. Tad sašutis teica: „Zināms, mani te neviens neņem nopietni, bet to es jums saku — ar tantēm nav ielaišanās!”

Pēc Andža stāsta Lielais Kochs un Melnais Žanis saprata, ka glābiņu meklē kara akadēmijas kursu pulkveža sieva, kuras vīru no Litenes aizveda vai nošāva krievu čekisti. Maijā viņa bija apcietināta. Vai tagad izkluvusi brīvībā?

Atcerēdamies viņas mātes stāstu, Melnais Žanis gribēja ar svešo dāmu vispirms satīties ārpus nometnes. Visu vasaru viņam nedeļa mieru aizdomas, ka vajātā viņam nav sveša.

„Labi, Žani!” Atamans deva atļauju. „Lai Andžs izkārto sastapšanos.”

„Nevajaga. Liekas, mēs ar Lielo Kochu pazīstam viņas māti. Esam visi ēduši viņas cepto maizi...”

Vīri kļuva ziņkārīgi. No čekas izbēgusi pulkveža sieva!

Tikai Lizīte sašutis atkārtoja: „Ar tantēm nav ielaišanās! Savāris tikai ziepes!”

Bet neviens viņa protestu neievēroja.

Pēc pāris dienām vēlā vakarā Lielais Kochs un Melnais Žanis sastapās ar abām sievietēm meža pļavā pie siena šķūniša. Mātei kā parasti bija līdz kurvītis ar pārtiku, viņa to nolika pie zemās ēkas pakša, pati it kā bez spēka atsēdās uz augstā sliekšņa. Likās, pēdējās dienās viņa bija kļuvusi vēl sirmāka.

Arī vajātā vairs neizskatījās jauna sieviete. Pārdzīvojumi viņas sejā bija ievilkuši pāragras rievās. Vakara krēslā Žanis neredzēja, vai viņas matos slēpās kāds sirms pavediens, bet viņas nopietnais acu skats tiešām likās pazīstams.

„Jūs esat mana skolotāja,” viņš teica tieši un atklāti, mazliet skarbi, kā dažkārt paradīs, apmācīdams kareivjus.

Viņa pamāja ar galvu. Jā, pirms apprecēšanās viņa esot strādājusi par skolotāju. Pāris teikumos viņa atcerējās brīvvalsts gadus, kad partizāns vēl bija jūsmīgs zēns, bet vajātā viņa jaunā skolotāja.

To vakaru viņi nerunāja par Baigo gadu un čekas slepkavībām. Bez liekiem vārdiem abi mežabrāļi saprata, ka viņa jāuzņem Zaļās Lapsas grupā.

„Es ziņošu Atamanam!” Žanis teica, pieņemdamas militāru stāju. Viņš taču runāja ar pulkveža kundzi.

„Zinu, jūs tur esat stipri vīri, varbūt domājat, ka sievietē būs tikai par nastu,” vajātā it kā atvainojās.

„Mūsu pienākums ir jūs aizstāvēt!” Melnais Žanis teica ar pārliecību.

„Līdz šim esmu pratusi pati aizsargāties!” Viņas balss aiz piesardzības bija klusa, bet stingra un apņēmīga.

Māte sēdēja saknupusi uz šķūnīša sliekšņa, klanīja galvu, kā apstiprinādama meitas vārdus. Tad viņa gausi piecēlās, pasniedza Žanim pārtikas groziņu un, saņēmusi rokas, noskaitīja kā ierastu lūgšanu: „Tikai nepadoieties, mīļie dēliņi, tikai izturiet!”

To vakaru meita vēl negāja mežabrāļiem līdz. „Vispirms manai mātei jāpazūd no šīs puses,” viņa gudri teica. „Bet es vēl nāksu rīta stundās sēņot. Tapat mežmalā aug apšu bekas...”

Viņas aizgāja vakara krēslā, viena salīkusi, kā smagu nastu nesdama, otra ar paceltu galvu.

Pēc dažām dienām, rāmā augusta vakarā, saulei rietot, čekas vajātā pulkveža sieva ar platu soli pārkāpa lauzto priedi Vanadziņa nometnē. Kājās viņai bija mātes adītas biezas vilnas zeķes un aizvestā Kurzemes saimnieka taisītās pastalas. Pati ģērbusies garos, pelēkos svārkos, galvā melns lakats ar baltiem punktiem. Padusē viņa nesa maisa drēbē ietītu rakstāmmašīnu. Otru roku novilka smagi piekrauts kadiķu klūgu grozs ar pārtiku. Viņa apsēdās uz resnā koka, izvilka no kurvja viegļu saiņi un pasniedza Melnajam Žanim.

„Machorka!” viņa vienaldzīgi teica. „Izdaliet!”

Vīru sejas kļuva gaišākas. Bez ēšanas viņi dažkārt varēja iztikt, bet bez smēķēšanas viņi kļuva nervozi un igni. Viņi pēkšņi kļuva laipni un palīdzīgi, centās vēlajai viesībai sagatavot ērtu skuju gultu.

Jānis bija jaunākais viņu grupā. Ar izbrīnu un cieņu viņš vēroja Rīgas sabiedrībā pazīstamo dāmu, kura tagad kā vienkārša sieva atradās partizānu vidū. Viņas izturēšanās vairs neatgādināja, ka reiz viņa, eleganti ģērbusies, dejojusi virsnieku klubā, ar vīru ieradusies valsts prezidenta viesībās Rīgas pili. Likās, it kā viņa nebūtu vairs sie-

vieta, bet niknu kauju izturējis karavīrs. Mazrunīga, lie-
tišķa un apņēmīga cīņu turpināt.

Tikai Lizīte, gausi tīdams papīrā machorkas smēķi,
vēl arvien aizdomīgi vēroja vēlo viešņu. Viņš vairs ne-
uzdrošinājās skaļi protestēt, bet savas domas čukstot
pateica Staņislavam: „Ja viņa ir bijusi čekā, tad tā lieta
ir skaidra. Es pats tur esmu bijis, es zinu. Bez uzdevuma
neviens no tās elles laukā netiek. — Viņa ir spiedzel!”

Arī Staņislavs, stāvēdams nomaļus, neuzkrītoši vēroja
svešo sievieti. Bet Lizītes spriedums viņu kaitināja. Var-
būt viņa neuzticību izklidināja stiprais machorkas dūms,
viņš atbildēja: „Nemālē tik melnu!”

„Jā, jā, jūs visi tie baltie! Bet mani viņas machorka
neapdullinās! Ja viņu te uzsūtījusi čeka, tad jau šovakar
jānolikvidē!”

„Tu esi traks!”

Lizīte pats noskurinājās no saviem vārdiem. Nospļāvās,
ielīda teltī vēl nurdēdams kā nikns suns: „Tante —!”

Un Tantes vārds viņai palika Zaļās Lapsas mežabrāļu
grupā.

7.

Tantes vecāki bija jelgavnieki. Tēvs bija ūdens
vadu un elektriskās spēkstacijas pārzinis. Pirmā pasaules
kara laikā ģimene pārcēlās uz Krieviju. Atgriežoties brī-
vajā Latvijā, meitene beidza Jelgavas Hercoga Pētera
ģimnaziju, sāka studēt lauksaimniecības akadēmijā. Drīz
viņa iepazinās ar strēlnieku virsnieku, kalpakietī, brīvī-
bas cīņu dalībnieku. Pēc apprecēšanās viņa pārcēlās uz
Rīgu. Vīrs strādāja par mācību pasniedzēju militārās
akadēmijas kursos. Jaunā, enerģiskā kundze bieži bija
redzama virsnieku un akadēmiķu aprindās. Krieviem
pieprasot Latvijā bāzes, viņas vīrs, atvaļināts virsnieks,

uzturējās Rudbāržu karavīru atpūtas namā. Nopietnā politiskā stāvokļa dēļ līdz ar citiem virsniekiem viņš saņēma pavēli atgriezties dienestā. Pēc sarkanarmijas iebrukuma arī viņu aizkomandēja uz traģisko Litenes noņemni. 15. jūnijā 1940. gadā agrā rītā kāds dzelzceļnieks atnesa sievai papirosu kastītes vāku ar vīra rokrakstu: „Braucam nezināmā virzienā. Paziņo citām virsnieku sievietēm!”

Tante savās piezīmēs un intervijā ir atstājusi drausmīgas liecības: „1944. gada rudenī, kad vācu armija sabrukumā atkāpās un PSRS sarkanā armija, strauji virzīdamās uz rietumiem, pārgāja Latvijas robežu, daļa latviešu, kas nevēlējās vairs otrreiz sastapties ar komūnismu, ar visiem iespējamiem satiksmes līdzekļiem, arī kājām, devās prom no savām dzīves vietām. Daudzi izmantoja vāciešu atbalstu un ar kuģiem aizbrauca uz Vāciju. Kas nevarēja samierināties ne ar vienu no šīm okupācijas varām, kas vienādi nīda komūnismu un vācu nacionālsociālismu, apmetās vēl brīvajā Latvijas daļā — Kurzemē, lai nogaidītu turpmākos notikumus. Un notika necerētais brīnums, sarkanarmija tika apturēta. Kurzemē sablīvētie latvieši, izmantojot chaotiskos apstākļus, paguva organizēties pretestības kustībai. Ar dažādiem līdzekļiem vairījās no piespiedu izbraukšanas uz Vāciju, izkārtoja nelegālu raidījumu apmaiņu ar Zviedriju. Divi drosmīgi vīri pārbrauca airu laivā uz Gotlandi un tur noorganizēja sakarus ar Kurzemē palikušiem. Ik dienas plkst. 9.00 pēc Eiropas laika notika abpusēja raidīšana un noklausīšanās. Tā uzzināja gaidāmās laivas. Vācu uzraudzības iestādes, nesaprotamu iemeslu dēļ, uzskatīja šādu akciju par noziedzīgu, kaut gan, loģiski domājot, viņiem vajadzēja būt vienaldzīgiem, kur latvieši bēg no komūnisma, drīzāk apmierinātiem, ka tiek atslogots jau tā smagais pārtikas jautājums Vācijā.

Arī es toreiz piedalījos kādā pretestības kustības aktīvistu grupā, kuras dalībnieki bija galvenokārt bijušie Latvijas armijas karavīri, kas bija vairījušies klausīt rīkojumam braukt uz Vāciju, lai būtu noderīgi dzimtenē. Man kā komūnistu apcietināta virsnieka sievai viņi bija sevišķi tuvi ar saviem ieskatiem un centieniem. Mūsu mērķis bija pēc iespējas vairāk latviešu ģimenes nogādāt

Zviedrijā, bet pašiem palikt savā zemē un sagatavoties partizānu darbībai, kad sarkanarmija to būs okupējusi. Mēs ne brīdi neticējām, ka rietumu sabiedrotie pieļaus komūnisma izplešanos.

Kad 1945. gada 8. maijā stājās spēkā vācu armijas kapitulācija, ar sasprindzinātību gaidījām sarkanarmijas ierašanos. Pagāja stundas un dienas — tuvākā apkārtnē neviena krieva nemamijām. Sāka klist baumas, ka sabiedrotie neatļauj sarkanarmijai iet tālāk par iekaroto joslu. Izmisumā latvieši pieķērās šim cerību stariņam, jo viegli bija noticēt tam, kam gribējām ticēt.

12. un 13. maijā Kurzemi pārstaigāja tās sarkanarmijas vienības, kas bija saistītas frontē. Nepazīstu tādus vārdus, ar kuriem attēlot šīs briesmas. Līdzīgi varēja būt seno tatāru sirojumi. Viriešus no 16—60 gadiem paņēma līdzī uz tā saucamām filtrācijas nometnēm. Mājas tika izlaupītas tik pamatīgi, ka tur velti bija meklēt pēc pārtikas kumosa vai apģērba gabala, ja tie iepriekš nebija norakti zemē vai paslēpti mežā. Jāapbrīno, kam visam bija vērtība sarkanarmiešu acīs. Arī sērkokoņu kastītes, veci aprūsējuši naži un dakšiņas bija labs ieguvums, ja citu priekšmetu vairs nebija ko ņemt. Kādam karavīram pajautāju, kam viņam mežģiņu kleita, kuru nupat bāza kabatā. Saņēmu veselu sāti lamu vārdu, ar kuriem krievu valoda tik bagāta. Cits, kāri izdzēris odekolona pudeli, kā zvērs metās virsū, lai dodu vēl alkoholu. Tā nebija, sacīju, ka izdzēris odekolonu. Tad dabūju sitienu ar dūri. Griezos pie kāda virsnieka ar lūgumu, lai viņi pārtrauc laupīšanu. Viņš atbildēja — es neko nevaru darīt, tas viņiem atļauts! — Sapratu, ka sarkanarmiešiem bija dotas tiesības svinēt uzvaru pēc sava prāta. Tās mājas, kurās toreiz dzīvoju, vienā dienā tika „izkratītas” deviņas reizes. Arī turpmākās dienās nepārtraukti nāca atsevišķas mazākas sarkanarmiešu grupas „meklēt ieročus.” Ja nebija vairs ko laupīt, viņi dūsmās daudzja logus un durvis, nodedzināja arī kādu ēku. Jaunākās sievietes, tērpušās skrandās un notriepušās ar netīrumiem, slēpās grāvjos un mežos, lai izvairītos no izvarošanas. Mājas īpašnieka 80 gadus vecā māte jutās droša lielā vecuma dēļ un — tomēr kļuva par upuri. Tajās dienās izmisums Kurzemē sita visaugstāko vilni.

16. maijā manā toreizējā dzīves vietā Ēdoles pagasta mājās ieradās seši virsnieki. Kā vēlāk noskaidrojās, pats visuvarēnais Padomju Latvijas NKGB komisārs Noviks, ģenerālmajors dienesta pakāpē, informācijas daļas priekšnieks Viktors Kozins un Krievijas latvietis majors Āmtmanis. Pārējo uzvārdus neuzzināju."

Tajā brīdī Tante ar savu veco māti atradās lielās mājas jumta istabā. Te viņas dzīvoja, cieši saspiestas, deviņas sievietes gulēja trīs gultās, uz grīdas, uz salmu maisiem.

Māte viņus ieraudzīja pirmā. „Virsnieki!“ viņa it kā atelpoja. „Vesels bars! Zilas cepures. Varbūt artileristi.”

Meita cieši saknieba lūpas, ar asu skatu raudzījās caur zemo logu pagalmā. Viņa zināja, ko nozīmē zilās cepures.

„Ja tādi kungi te apmestos uz dzīvi, tad no laupīšanām būtu miers,” māte domāja. „Ej nu pretī, tev veiklāka krievu mēle.”

Tante saprata, ka no augstajiem viesiem nevarēs izvairīties. Ar vēsu prātu, kā tādās reizēs radusi, viņa nokāpa pa čikstošajām kāpnēm. Tikai mirkli uzmetusi čekistiem skatu, viņa saprata, ka viņi nav braukuši laupīt vai meklēt ieročus. Viņi izturējās ļoti laipni.

„Jauks laiks —” kāds krieviski stostījās, sarunu meklēdams.

„Bet izbraukti ceļi —” ieminējās otrs.

„Ko jums īsti vajaga?” Tante drosmīgi jautāja.

Virsnieki vēl arvien izturējās noslēpumaini. „Esam dzirdējuši, ka te kaut kur esot mežniecība,” ģenerālmajors it kā atpazās, runāja lauzītā latviešu valodā. „Tur esot sagatavoti koki, tos mums vajaga...”

„Cik zinu, tad pagājušā ziemā mežā tika cirsts un koki izvesti,” Tante šķietami vienaldzīgi teica. „Tuvāk jums var paskaidrot mežzinis vai darbvedis, bet viņi abi atrodas filtrācijas nometnē, jums jābrauc turp...”

Virsnieku grupa sakustējās, viņu sejas saviebās, it kā bezbailīgā sieviete viņus būtu aplējusi ar netīru ūdeni. Viņi saskatījās, likās, samirkšķinājās ar acīm.

Tantes spītība auga. Viņa tīšām nevaldīja gandarījuma smīnu.

Pulkvedis krievu valodā viņu pēkšņi uzrunāja vārdā. „Nāciet līdz!”

Aicinājums bija stingrs, noteikts, bet šķietami draudzīgs.

Viņi iegāja augļu dārzā, apsēdās viens otram pretī uz soliņiem pie vienkārša, saulē un lietū saplaisājuša koka galda. Pārējie virsnieki staigāja pagalmā, garlaikodamies vēroja ēkas un darba rīkus, it kā vērtēdami latviešu zemnieka mūža darbu.

Likās, arī pulkvedim bija grūti atrast pareizos vārdus, lai viņu ierašanās pa izbrauktajiem ceļiem nebūtu velta.

„Ko jums isti vajaga no manis?” Tante mēģināja viņa valodu atrasiēt.

„Ātdodiet raidītāju,” čekists laipni teica.

Tante krievu valodu pārzināja labi. Saprata arī, ka daži tautieši, lai glābtu savas ādas, ir minējuši viņas vārdu, norādījuši, kurās mājās viņa dzīvo un ka viņa zina par raidījumu sakariem ar Zviedriju. Bet tīšām teica: „Mums ir divi radio aparāti. Es gan neesmu vēl lasījusi tādu rīkojumu, ka tie jānodod, bet ja jums vajaga, jūs varat dabūt kaut abus. Tie ir darbināmi ar elektrisko strāvu, bet tās te nav.”

„Mūs neinteresē uztvērējs, bet raidītājs!” Čekista balss kļuva stingrāka.

Tante izteiksmīgi brīnījās. „No raidījumu iekārtām uz laukiem neviens nekā nesaprot.”

Pratinātājs pēkšņi trieca dūri galdā. „Neizliecieties! Jūs neesat nekāda lauku sieva!”

„Nē. Bet raidītāja man nav, un es nekā par to nezīnu.”

„Bet mēs zinām, ka ir!”

„Tad pārmeklējiet ēkas! Varbūt atradīsiet...”

„Nav nozīmes. Tas ir labi noslēpts.”

„Tad nekā —” Tante šķietami vienaldzīgi teica, bet viņas vaigi kaisa satraukumā. Šajā brīdī viņa tiešām nejutās varone.

„Kas ar jūsu slepeno raidītāju darbojas?” Čekista balss kļuva atkal draudzīgāka. Parastais pratināšanas paņēmiens, Tante nodomāja, bet papurināja galvu. „Es jau teicu, no tādām lietām nekā nesaprotu un nezīnu.”

„Tad jums jābrauc līdz!”

Tante piecēlās. „Uz kurieni?”

„To mēs redzēsim.”

„Ja mani apcietina, tad man ir tiesības prasīt, lai jūs uzrādītu apcietināšanas pavēli.”

„Tā būs!”

Pagalumā viņus jau gaidīja čekistu grupa. Ģenerālmajors, it kā sarunu dzirdējis, nāca viņiem pretī, izvilcis no kabatas dienesta apliecību. „Esmu valsts drošības tautas komisārs Noviks! Man ir tiesības dot rīkojumu apcietināt katru valsts ienaidnieku.”

Pagalumā bija iznākusi arī meitas sirmā māmuļa.

Tante, valdīdama satraukumu, lietišķi jautāja: „Vai man atļauts ņemt līdz drēbes un pārtiku?”

Čekas virsnieki saskatījās ar priekšnieku. Nevienš neatbildēja.

„Māt, mani apcietina!” meita teica ar paceltu balsi.

„Sarunāties aizliegts!” pulkvedis stingri atgādināja savas varas tiesības.

Māte saprata nopietno stāvokli. Raksturos viņas bija līdzīgas sievas—māte un meita. Viņa uzkliedza pulkvedim kā mazgadīgam noziedzniekam: „Bet savas meitas liķi es pati gribu aprakt!”

„Kādēļ liķi?” pulkvedis sminēja. „Ja viņa būs gudra, nekas viņai nenotiks.”

„Bet naģus mauksit —!”

„To mēs nedarām!”

„Māt, atnes manu rokas somiņu!” meita vēl paspēja teikt.

Māte gāja, tad pēkšņi attapās. „Nē, meit, tikai ne to! Mana sirds saka, ka mēs vēl redzēsimies!” Viņa zināja, ka rokas somiņā atradās inde...

Šoferis ar mašīnu viņus gaidīja pie mājas iebraucamā ceļa. Viņiem bija jāiet gar pērnā gada salmu kaudzi. Te pēkšņi Tante atcerējās, ka viņa glabāja pie sevis apcietinātā mājas saimnieka un viņa dēla pases. Dokumenti spieda viņas krūtīs, viņai aizrāvās elpa. Viņa nesa līdz divu latviešu patriotu likteņus...

Salmu kaudzē bija paslēpta vāciešu pamesta auto-mašīna. Apcietinātā attapās, šķietami vienaldzīgi teica:

„Vai jūs neinteresē arī mašīna? Tur tā ir — zem salmiem!”

Čekisti apstājās. Braucamrīks bija noslēpts pavirši, zem plānās kārtas spidēja zaļš skārds. Kā izsalkuši viņi visi sāka plēst izbālējušos rudzu salmus, taustīja mašīnas daļas. Tajā brīdī Tantes kājas pagalma smiltis apraka abas pases. Māte to redzēja. Viņas sirmā galva atslējās taisnāk.

Apcietinātā iekāpa mašīnā ar atvieglotu sirdi, kā novērsusi lielu nelaimi. Par sevi viņa nedomāja, viņa ticēja mātes vārdiem: mēs vēl redzēsimies!

Saule jau tuvojās rietam, iegulusi sartos novakares mākoņos. Visa debess pamale likās asiņaina.

Tantes piezīmes: „Mani aizveda, neļaujot līdz ņemt pat visnepieciešamāko. Ceļā no sarunām sapratu, kungī ir ļoti neapmierināti, ka viņiem nav izdevies neko atrast. Ieguvums tikai viena stūrgalvīga sieva, kura apgalvo, ka nekā nezina. Pat pārmetumus izteica viens otram par nepareizu rīcību. Bija jau nakts, kad sasniedzām Ventspili. Mani novietoja NKGB Ventspils nodaļas telpās, kādā bijušā rēdera greznā ģimenes mājā. Klāt pielika sargu, kas no manis nenovērsa acis. Pēc neilga laika ienāca pulkvedis Kozīns un izraidīja sargu laukā. Sākās pārrunas divatā.”

„Es negribu jūs pratināt, tikai draudzīgi aprunāties,” pulkvedis pieklājīgi teica, ar roku aicinādams sēsties pie galda. „Jūs esat kultūrāla sieviete, arī mēs būsim kultūrāli. Visa Eiropa ir kapitulējusi, tādēļ ieteicu arī jums kapitulēt.”

Tante sēdēja sastingusi. Viņas balss bija vēsa, vārdi cieti. „Ja es atrodos te, tas nozīmē, ka esmu jau kapitulējusi.”

„Labi. Tad arī vaļsirdīgi pastāstiet, kur un kādi cilvēki slēpjas mežā. Mēs viņus tā kā tā dabūsim rokā, bet ja būsīt atklāta, atgūsit brīvību.”

„Es nekā nezīnu, meklējiet pašī!” Nē, apcietinātā vēl nebija kapitulējusi.

„Žēl, jūs pati sevi dzenat nelaimē. Kādēļ? Mēs taču visu zinām, ko jūs esat darījusi, ar ko esat satikusies.”

Arī Tante zināja, ka kāds par viņu ir plāpājis vairāk, nekā viņa darījusi. Bet viņa klusēja.

„Tik stūrgalvīgu bābu es vēl neesmu redzējis!” pulkvedis pie sevis nomurmināja. — „Nu, labi. Atpūtieties un pārdomājiet. Jūs varat arī gulēt,” viņš teica, norādīdams uz platu divānu. Saīdzis aizgāja, atgriezās sargs.

Aiz logiem aisa gaiša vasaras diena. Apcietinātā kā sastingusi palika savā vietā, tikai viņas vērigās acis pārslidēja telpas iekārtai. Greznas mēbeles, mīkstas grīdsegas, smagi loģu aizkari.

Kultūrāli — čekists bija teicis. Tante ar smīnu atcerējās, cik dažādas nozīmes šim vārdam ir Padomju Savienībā. Salāpīti un nospodrināti apavi ir kultūrāli. Arī katrs cilvēks, kas mazgājas un netaigā pinkainiem matiem, ir kultūrāls.

Tantes atmiņās lasām: „Pēc apmēram pusstundas sākās pirmā pratināšana. Septiņi viri ar Noviku priekšgalā. Šoreiz pēc visiem NKGB likumiem. Noviks pie rakstāmgalda, es otrā pusē pāris metrus atstatu no galda. Kaut gan bija gaišs rīts, seja man tika apgaismota ar spilgtu spuldzi, lai pratinātājiem nepaliktu nepamanīts neviens mans vaibsts. Noviks sāka ar to pašu kapitulāciju. Ieteica izstāstīt visu, ko zinu, atgūt brīvību, kļūt par labu Padomju Savienības pilsoni. Kad es nekā nezināju un nevarēju pastāstīt, tad bira jautājumi — gan mierīgi, gan izkliegti no visiem istabas kaktiem, kur bija novietojušies pārējie pratināšanas dalībnieki. Arī es neizturēju un kļiedzu pretī:

— Ja esmu jums tik bīstama, tad šaujiet nost!”

— Jūs gribat kļūt par svēto savu tautiešu acīs! — Nē, lode ir par vērtīgu. Bez tam Padomju valsti nāves sods ir atcelts. Krievijas jaunuzbūvei noderīgs katrs dzīvs cilvēks. Arī jūs strādāsiet un izpirksit savus grēkus.

— Man nekādu grēku nav! Īstos dūzus jūs nevarat atrast, bet spīdziniet kādu sievu.

— Dūzis jūs neesat, bet piķa dāma šajā spēlē! — Jūs, nolādētie nacionālisti, esat stulbi fanātiķi, ar jums prātīgi nevar runāt! Sevišķi jūs, sievietes, esat sīkstas, ar vīriešiem mēs vieglāk tiekam galā! Viņi ir gudrāki, izstāsta visu, ko zina. Bet mēs jūs pataisīsim mīkstu, pieņemiet manus vārdus! Mēs jūs nesītīsim un naģus netauksim, kādas baumas jūs izplatāt, mums ir citi, kultūrālāki līdzekļi kā jūs vest pie prāta!

Neklausījos Novika uzbrukumā, pārdomāju, kādēļ mani vajā. Protams, kāds no mūsu grupas bija pratināšanā minējis manu vārdu, bet pēc čekistu jautājumiem likās, ka viņi nekā nezina par laivu organizēšanu bēgšanai uz Zviedriju.

Viņi nesteidzās. Septiņi vīri nāca un gāja mani neievērodami. Es viena sēdēju krēslā, žilbinošas spuldzes apgaismota.

Beidzot Noviks man piedāvāja cigareti. Laiņņi jautāja: Vai jūs esat ar mieru pie mums strādāt?

— Atkarībā, kādu darbu man piedāvāsīt — teicu.

— Ko jūs protat?

— Es pārvaldu valodas. Varu noderēt kā tulce.

— Tādam darbam jūs neesat piemērota. — Izmantojiet savus šifrus un kodus, raidiet tiem pašiem kā līdz šim — zviedriem un velna angļiem. Jeb jūs atkal teiksīt, ka nezināt, kas ir šifri un kodi?

— Aptuveni zinu, ko tie nozīmē, bet rīkoties ar tiem neprotu. Te ir pārpratums, es neesmu rietumvalstu spiedze.

— Nekāds baltais āzītis arī jūs neesat. — Tātad jūs nezināt, kas ir šifri un kodi?

— Nē. Apmāciet mani!...

Noviks sāka kliegt, saukdams mani neglītos vārdos.

— Ģenerāļa kungs, neblaujiet! — kļiedzu preti.

— Pie mums kungu nav!

— Tāds, kāds jūs izskatāties, ar zelta uzšuvēm, manās acīs var būt tikai kungs!

— Vai pazīstat ģenerāli Dankeru?

— Pazīstu. Katrs latvietis viņu pazīst.

— Ir ziņas, ka viņš atrodas Kurzemē.

— Es nezinu.

— Ja mēs viņu atvestu, jūs viņu pazītu?

— Jā.

Es zināju, ka ģenerālis Dankers tajā laikā bija Vācijā. Pratinātājs atļaidās.

Pēc neilga pārtraukuma atkal pratināšana, tagad citā sastāvā. Tie paši jautājumi un kļiedzieni, tie paši draudi un solījumi. Tā tas vilkās četras diennaktis. Pratinātāji mainījās, arvien jauni, gan pa vienam, gan vairāki kopā, bet pārtraukumi nebija gari, ilgākais vienu stundu. Biju

tik izmocīta un nogurusi, ka nesapratu vairs, ko man jautā. Spēju tikai skatīties vienā punktā un klusēt. Dažs purināja mani, cits grūstīja, reiz pat nogrūda no krēsla uz grīdas. Kad redzēja, ka nekas vairs nelīdz, atstāja mani mierā. Beidzot vēlā vakarā mani ievietoja Ventspils cietumā.”

Vēl pēc divdesmit septiņiem gadiem — jau pensionāre Zviedrijā — Tante atceras katru čekista vārdu un savas atbildes. Aizsmēķējusi cigareti, atlaidusies krēslā, aizvērusi acis, viņa kā transā vēlreiz pārdzīvo drausmīgo laiku.

„Ēst man nedeļa, kaut no rēdera mājas virtuves bieži sajutu kairas ēdiena smaržas. Bet man bija līdzī speķa gabaliņš un rudzu maize.”

Par ieviešanu Ventspils cietumā viņa stāsta: „Pie manis ieradās jauns krievu virsnieks. Viņam esot uzdots mani turp aizvest. Likās pieklājīgs cilvēks. Varbūt jūs kaunaties iet man blakus, viņš teica, jūs varat iet gabaliņu pirms manis. Ja vēlaties, varat pat ar kādu ielas gājēju aprunāties, es pagaidīšu. Atbildēju, ka Ventspilī esmu pirmo reizi, paziņu man te nav. Sargs tomēr mazliet atpalika. Arī viņš šajā pilsētā esot pirmo reizi, viņš nemaz nezinot, kur cietums atrodas. Vai es nevarot kādam cilvēkam pajautāt. Preti nāca vecītis ar baltu galvu. Jautāju viņam, kur Ventspilī atrodas cietums. Cilvēks izbrīnījies vēroja mani. Es norādīju uz virsnieku, teicu, viņš ved mani uz cietumu, bet mēs nezinām, kur šī iestāde atrodas. Vecītis tikai norādīja ar roku, pats tūlīt pazuda. — Tā bija divu stāvu ēka. Tur mani izģērba, izmeklēja katru drēbes vili, zeķturus un pogas. Atņēma pat matu adatas. Ievietoja kādā telpā, kurā jau atradās vairākas sievietes, katra ar savām rūpēm un bēdām. Citai mājās bez uzraudzības bija palicis mazs bērns, citai pazuduši visi piederīgie. Viena cietuma uzraudze, pēc tautības latviete, bija cilvēcīga, atļāva mums izsūtit vēstules. Tā atbrauca māte, atveda sviestu, maizes kukuli un gultas segu. Ventspils cietumā mūs noturēja līdz pirmajam jūnijam, tad četrpadsmit apcietinātos, divpadsmit vīriešus un mūs, divas sievietes, iesēdināja kravas mašīnā. Bija jāsed uz grīdas un jāsliecās uz priekšu, lai pilsētas iedzīvotāji neredz, kādu kravu ved. Uz soliem sēdēja seši

apbruņoti čekisti. Virzienu nezinājām, domājām, ka ved uz Krieviju."

Dzīvo cilvēku kravu pavadīja čekas virsnieki vieglā mašīnā. Kaut kur ceļā smagajai mašīnai sāka rīstīties motors. Šoferis izkāpa, lai to salabotu. Sargi atļāva cilvēku grupai aiziet līdz mežmalai, paši palika uz ceļa ar paceltām mašīnpistolēm.

Tantes tuvumā gadījās majors Amtmanis. „Uz kurieni mūs ved?” viņa iedrošinājās jautāt.

„Uz Rīgu. Jūs taču gribat atgriezties Rīgā?”

„Protams, man nav nekas pretī. Bet kur mūs ievietos?”

Majors neatbildēja.

Tante nicināja latvieti, kas pēc Pirmā pasaules kara bija palicis Krievijā, iestājies čekas dienestā, savu valodu gandrīz aizmirsis. Sašutusi teica: „Pienāks diena, kad arī jūs tā vedīs kā tagad mūs!”

„Tas gan vairs nenotiks!” majors atbildēja, vairādiemies no viņas stingrajām acīm.

„Latviešu paruna māca — no cietuma un ubagu tarbas nekad neatsakies!” un Tante īgni novērsās no savas tautas nodevēja.

Tantes rakstītā liecība: „Vēlā naktī iebraucām Rīgā, Stabu ielas 12. nama pagalmā. Rīga bija tumša un klusa, tikai NKGB ēka spilgti apgaismota ar prožektoriem. Visi logi gaiši, dzirdama rakstāmmašīnu klaboņa, tur darbs ritēja pilnā gaitā. — Mūs abas sievietes ievietoja 10. kamerā. Āpmēram 60 kvadrātmetru lielā telpā bijām 70—80 sievietes. Skaitis mainījās, dažas aizveda, citas atkal no jauna pieveda. Kamera atradās divstāvu pagraba apakšējā stāvā. Gaiss ieplūda vienīgi caur kādu šauru spraugu sienā, aiz tās šachta, no kurienes nāca neciešama smirdoņa. Ventilācijas nekādas, arī dienas gaismu neredzējām, pie griestiem neliela spuldze. Vienā kaktā liels dzelzs toveris ar vāku dabiskām vajadzībām. Tik daudziem cilvēkiem kopā esot, tas bieži tika lietots. Ik reizes, vāku paceļot, telpa pieplūda ar briesmīgu smaku. Izliet mēs drīkstējām tikai reizi dienā, no rītiem. Tad šis toveris arī bija līdz mačām pilns. — Gulā vietu nebija, gulējām uz kailas asfalta grīdas. Arī ne katru nakti varēja gulēt, jo visām nepietika vietas, lai izstieptos. Pašas ievēdām kārtību, kurai nakti gulēt, kurai saknupušai tupēt uz

grīdas, lai aizņemtu mazāk telpas. Tām, kurām bija kārtā gulēt, vajadzēja cieši saspiesties. Netīrie, sasvidušie augumi viens pie otra, pakustēties nebija iespējams. Karstums dienu un nakti neizturams. Bija taču vasara un cilvēks pie cilvēka. Kādu laiku ik dienas vēl kurināja centrālo apkuri, kā sardze zobojās, lai izlutinātām buržuju dāmiņām nesaltu...

Kas bija šis briesmīgās noziedznieces?

Daži piemēri. Partizānu piederīgās no dažādiem Latvijas apvidiem, mātes, sievas un māsas. Vairākas bija aizsardzes. Kādas ģimnazijas direktise, apcietināta par to, ka nakti skolas ēkas jumtā uzvilks valsts karogs. Kāda latviešu leģiona žēlsirdīgā māsa. Notāra atraine, kura dzīvojuši klusi un noslēgti, bet viņai piederējis bagāts dzīvoklis un daudz vērtslietu. Lai pie tām vieglāk piekļūtu, īpašniece apcietināta. Tas pats liktenis kādai namsaimniecei. No Kauņas atvesta baltkrieviete, advokāta sieva, abi ar vīru apcietināti par piederību baltkrievu nacionālai kustībai.

Bija starp mums arī citādas „noziedznieces.” Kāda veca latvju māte, kas saviem darbā aizņemtajiem bērniem vadījusi saimniecību un kara laikā no vācu karavīriem pirkusi pārtiku, lai papildinātu mazo devu. Apcietināta kā vāciešu brūte... Kāda sētniece kara laikā no sarkanā karoga pašuvusi apgērba gabalu — kontrrevolucionāre! Divas ielasmeitas. Viena dziedājusi vācu dziesmu, otra dzērumā sēdējusi ielas notekā un garām ejošiem vācu kara gūstekņiem devusi maizes gabalu. Ābas kontrrevolucionāres! Arī viena židiete, apcietināta tādēļ, ka vācieši viņu nav nošāvuši...

Pulksten piecos no rīta sardze mūs piecēla ar dūres sitieniem pa dzelzs durvim. Momentā visām vajadzēja būt augšā, saģērbties un gaidīt. Tikko atslēdza durvis, steigā bija jāiznes toveris un jāizlej kādā nelielā telpā uz grīdā iemūrēta sieta. Turpat savus traukus izlēja visas tā stāva kameras, protams, sakrājās bieza kārtā atkritumu. Pēc tam visu kameras sastāvuveda tajā pašā telpā mazgāties. Tur bija četri ūdens krāni. Kad bijām sagājušas iekšā un durvis noslēgtas, tad daļa sieviešu bija spiestas stāvēt uz sieta netīrumos. Par mazgāšanos nevarēja domāt, jo deva pārāk maz laika. Laimīgas bija

tās, kas tika pie ūdens, lai padzertos. Tās, kuras norīkoja telpu tīrīšanā, samērcēja lupatas ūdenī, aizbāza aiz drēbēm, ienesa kamerā, sūkāja un deva citām.

Uzturam saņēmām 150 grammu maizes dienā. To gan nevarēja saukt par maizi, bija jēla auzu miltu pika, kas neturējās kopā. Kamēr tā nonāca līdz ēdējām, puse vien bija palikusi. Reizi dienā saņēmām puslitru viras — karstu, ļoti sāļtu ūdeni. Ja laimējās, varēja izzvejot apmēram ēdamkaroti prosas. Kamēr es tur biju, pārmaiņu nebija. Badu cietām smagi, bet vēl smagāk slāpes. Rītos un vakaros izsniedza nelielu krūzīti vāroša ūdens. Tikko tas bija izdalīts, krūzītes tūlīt prasīja atpakaļ, tās pašas deva arī citām kamerām. Dzert nepaguvām, jo ūdens bija par karstu. Stingri raudzījās, lai kāds trauks netiktu noslēpts vēlākai lietošanai. Tāda bija kultūrālā inkvizīcija. Protams, arī utis savairojās neiznīcināmos daudzumos. Sekas bija tādas, ka strauji kļuvām bezspēcīgas. Visām, jaunām un vecām, radās dzeltena sejas krāsa. Miesu pārklāja izsitumi un augoņi, radās bada satūkums. Visām, bez izņēmuma, no kustību trūkuma sapampa kājas. Kas bija apcietinātas ilgāku laiku, nespēja no grīdas vairs piecelties. Ārsta palīdzības nekādas.

Pratināšanas notika vienīgi naktīs. Izsauca šādi: sargs atver durvju lūku, pabāž galvu un vaicā, piemēram: „Kas pie jums uz burta L?” Tās, kurām uzvārds sākās ar L, atsaucas — Liepiņa! — Nē! — Leimane! — Nē! — Lejiņa! — Jā! — Vēl jāpasaka tēva vārds un dzimšanas dati. Ja tie saskan, var gērbties, lai dotos uz pratināšanu. Tāda rīcība ieviesta tādēļ, lai pretējās kamerās nedzirdētu, kuru sauc. Apskaudām tās, kuras veda pratināt, dažas stundas viņas varēja elpot tīrāku gaisu. Bet bieži viņas atgriezās smagi sadauzītas.”

No liekām sarunām kamerā Tante izvairījās. Katra apcietinātā varēja būt arī nodevēja, cerēdama sevi glābt. Bet divainā kārtā viņa sāka uzticēties Lietuvas baltkrievietei. Viņa bija trausla un skaista, ar baltu galvu, atgādināja rokoko lelli. Abi ar vīru bija cerējuši, ka karš atnesīs

brīvību arī Baltkrievijai, bet tagad abi atradās Rīgas čekā.

Reiz nedēļā apcietinātās veda uz dušu. Dažas paspēja apslāpināties, citām bija jānoskatās. Tante saprata, kādēļ šī izģērbšanās bija organizēta. Pie durvīm stāvēja čekisti ar automatiskiem ieročiem. Uzraudzes bija krievietes. Viņas rūpīgi pārmeklēja drēbes, tad katrai atsevišķi bija dziļi jānoliecas, lai varētu pārmeklēt miesu, vai arī tur nav kas noslēpts...

Baltkrieviete šo pazemojumu nespēja pārdzīvot, viņa raudāja.

Tante viņu sapurināja. „Neraudiet! Te mums ir vie-nīgā izdevība viņām parādīt dibenu!”

Trauslā sieviete tiešām saņēmas. Likteņa biedrenes morāliskā atbalstā viņa vēl cerēja sastapt vīru un sa-gaidīt savas dzimtenes brīvību.

Pēc mēneša Tanti pirmo reizi izsauca pratināšanai. Sardzes pavadībā ejot caur gaiteni, viņa pamanīja, ka kādam citam apcietinātam bija jāapstājas un jāpagriež seja pret sienu, lai viņu nepazītu. Čeka nodrošinājās, lai kameru iemītnieki neuzzinātu, kādas sabiedrībā pazīsta-mas personas ir apcietinātas.

Tanti apsēdināja pie plata rakstāmgalda. Gaišā spal-dze atkal krita tieši viņas sejā. Bet viņas apžilbušās acis sastapa pieklājīga cilvēka skatu, viņš runāja latviski. Uz galda kārdināja vaļēja papīrosu kārbīņa.

„Vai drīkstu ņemt —?” Tante nenocietās.

Latvietis viņai piedāvāja, pasniedza arī uguni. Tad mierīgi teica: „Man ir nodota jūsu lieta. Redzu, jūs jau esat pratināta Ventspilī. Vai jūs vēl arvien pastāvat pie saviem uzskatiem?”

„Neesmu melojusi. Raidītājs man nav bijis, ar to rī-koties neprotu.”

Čekists viņu brīdi vēroja, likās, pat ar līdzjūtību. „Kā jūs tur apakšā jūtaties?”

Vajātā atguva drosmi. „Vai jūs pats tur neesat bijis?”

Viņš neatbildēja. Teica, ka esot jurists, izglitoties tepat Rīgā, strādājis apgabaltiesā, bet ticot komūnisma nā-kotnei. Un Krievija arī pēc kara vēl esot stipra. „Kā jūs, nacionālisti, domājat no mums atbrīvoties?”

„Mēs ceram uz sabiedroto nesaskaņām,” Tante godīgi atbildēja.

„Jūs tur apakšā nekā nezināt, kas pasaulē notiek. Tiesa, nesaskaņas ir, bet tādēļ jauna kara nebūs. Jums jāsamierinās ar jauno stāvokli.”

„Jā, redzu, jūs esat jau samierinājies.”

„Ne gluži. Mēs, latviešu komunisti, neesam apmierināti ar žīdu privilēģijām. Arī te, šajā Stabu ielas iestādē.”

Viņš teica — žīds. Neatļauts apzīmējums komūnisma leksikā. Vai provokācija? Tante uzmanīgi klausījās, paņēma otru papirosu. Viņš runāja par sevi. Līdz šim dzīvē esot vilies, tagad ticot nākotnei. Arī citiem latviešiem laiks sadziedēs kara ierautās brūces. Runāja ilgi, piedāvādams Tantei vēl trešo un ceturto papirosu, it kā viņa būtu mīļš ciemiņš.

Beidzot pratināšanas telpā strauji ienāca kāds krievs. Nolika uz galda sagatavotu papīra lapu. „Parakstiet!”

Tante neapmulsa pēc laipnā ievada. „Nevaru parakstīt, pirms neesmu lasījusi.”

„Lasiet!”

Tas bija apsūdzības raksts par raidītāju, par slepeniem sakariem ar ārzemēm. Vainīgi atzīstas visos inkriminētos pārkāpumos, uz šīs atzīšanās pamata prokurors pieprasa viņu sodīt ar divdesmit pieciem gadiem darba nometnē.

Tante intensīvi domāja. Viņa zināja, ka neviens nav mazāk sodīts par piecpadsmit gadiem. Padomju Savienība savu saimniecību uztur ar vergu darba spēku. Bet apsūdzību viņa neparakstīja. „Raksta saturs neatbilst patiesībai,” viņa aukstasinīgi teica.

Tantes piezīmēs lasām: „Prokurors briesmīgi sadusmots skrēja man virsū ar dūrēm, nosita gar zemi, kas tajā laikā bija viegli, garām ejot iespēra ar kāju un noteica, ka viņam mana paraksta nevajagot, savus 25 gadus es tā kā tā dabūšot.”

Pēc divdesmit septiņiem gadiem Tante savas piezīmes papildināja mutiski: „Latvietis mani aizstāvēja. „Liec viņu mierā!” viņš krievam uzsauc.”

Tanti aizveda uz Rīgas centrālcietumu. Salīdzinot ar čekas pagrabu, viņa te jutās kā sanatorijā. Kaut logi aizrestoti, telpā bija dienas gaisma. Zināmās stundās ielauzās pat saules stari, bet drīz atkal pazuda. Netrūka dzeramā ūdens, varēja arī nomazgāties. Pusdienās vīra gan nebija labāka, no trauka varēja izzvejot tikai retus putraimus. Maize tāda pati kā Stabu ielas mocītavā. Toties naktīs varēja mierīgi gulēt tīrās dzelzs gultās, divas apcietinātās blakus. Pusstundu dienā viņas izlaida pagalmā, svaigā gaisā. Caur žogu varēja redzēt citas cietumnieces, arī vīriešus, bet sardze neļāva sarunāties.

Te viņa atkal satika Lietuvas bāltkrievieti. Viņa vēl arvien izskatījās tikpat smalka un trausla, it kā ar porcelāna seju. Viņa bija uzzinājusi, ka arī viņas vīrs atrodas centrālcietumā. Staigādama uzturējās žoga tuvumā, cerēdama viņu ieraudzīt. Reizēm noliecās, noplūca žogmalā patvērušos baltā āboliņa ziedu.

Uzraudze viņu rupji lamāja. Tā bija latviete. Krieviete nekā nesaprata, viņa tikai skatījās cauri žogam smaržodama āboliņa ziedu.

Pēc divām nedēļām Tanti veda atpakaļ uz čekas namu Stabu ielā.

„25. jūlija naktī mani aizsauca pie pulkveža Kozina,“ viņa raksta savās atmiņās. „Mūsu starpā norisinājās sekojoša saruna, kuru atceros vārds vārdā:

— Cik ilgi jūs esat mūsu apcietinājumā?

— Desmit nedēļas.

— Jūs slikti izskatāties. Pirmo reizi, kad jūs redzēju, bijāt citāda.

— Nav mana vaina.

— Vai nedomājat, ka būtu laiks atstāt šejieni?

— Neatkarājas no manis.

— Mēs neesam bērni, ar grabulišiem nav ko spēlēties.

Lieku jums priekšā strādāt mums.

— Un tas būtu —?

— Mēs jūs atbrīvosim, atdosim jūsu dzīvokli Rīgā. Ja tagadējie iedzīvotāji būtu ko aizvākuši, atgādāsim atpakaļ. Gādāsim, lai jūs pieklājīgi varētu dzīvot. Jums būs jāstrādā kādā iestādē samazināts darba laiks, lai nerastos aizdomas. Jūsu pienākums būs atrast pieeju nacionālās pagrīdes organizācijās un mums sniegt ziņas.

Tikai nedomājiet, ka mūs interesē, ko sievas runā, stāvēt rindās pēc pārtikas. Tādu mums diezgan, kas šādas ziņas pienes. Mums vajaga faktus un vārdus. — Ar mieru?

— Neuzskatu sevi par piemērotu tādām darbām. Bez tam jūs zināt, ka neesmu komūniste un tāda arī nebūšu.”

— Tie, kas uz katru ielas stūra sauc, lai dzīvo Padomju Savienība, mums šajā lietā nevar līdzēt. Jūs esat kultūrāla sieviete, jums ir pazišanās un uzticība starp latviešiem, uz jums mēs liekam lielas cerības. Ja kāds no jūsu piederīgiem ir apcietināts vai izsūtīts, tad no jums atkarājas viņa liktenis. Strādājot patiesi un vērtīgi priekš mums, jūs varat panākt arī viņa atbrīvošanu.

— Lūdzu 24. jūlijā laiku apdomāties.

— Parasti nemēdzu apdomāšanās laiku dot, bet ar jums taisīšu izņēmumu. Rītvakar atkal izsaukšu. Tikai nevienam par to nedrīkstat teikt.

Atgriezies kamerā kā apspļaudīta. Nožēloju, ka neesmu Kozinam iesplāvusi sejā. Savas bēdas tomēr izsūdzēju kādai kameras biedrenei, partizānu grupas vadītāja sievai. Viņa man uzticēja, kā sameklēt viņas vīru Vidzemes mežos. Tas man deva drosmi šo dēku uzņemties. Nolēmu piedāvājumu pieņemt, ja man dos atvaļinājumu. Ja nedos, tad nepieņemšu, lai nāk kas nākdams.

Nākošā vakarā mani atkal izsauca. Prasīju pusotra mēneša veselības uzlabošanai, dabūju vienu, ar noteikumu, ka tieši mēnesi pēc atbrīvošanas man jāierodas pie Kozina dzīvokli Vilandes ielā 13.

28. jūlijā mani atbrīvoja, pieprasot parakstu, ka neko neizpauđīšu par redzēto un dzirdēto Stabu ielā 12. Biju spiedze ar pseudonimu „Alfa.”

Tante izstreipuloja uz ielas. Nupat bija lijis, akmeņi vēl slapji. Kaut kur aizducināja pērkons, pārspēdams pilsētas vienmuļo troksni. Pēkšņi viņai noreiba galva. Kājas nevarīgas, kā sapītas. Viņa atspiedās pret ēkas auksto akmens sienu, lai nesajimtu. Tikai pēc laba brīža viņa it kā atmodās no murga, sāka pati sevi vērot, atcerēties, kā pamodusies no smagas slimības. Viņas drēbes

bija skrandainas, savazātas netūrumos, kājās lieli Kurzemes saimnieka darba zābaki.

Viņas dzīvoklis bija Strēlnieku dārza rajonā. Vai viņa drīkstēja tur iet? — Pārdaugavā dzīvoja kāda draudzene. Bet kā viņa turp nokļūs? Pa Brīvības ielu gan aizdunēja tramvajs, bet viņai nebija naudas. Nevienas kapeikas. Patiesi, tagad Latvijā atkal bija rubļi un kapeikas, un Brīvības ielu vairs nesauca skaistajā vārdā.

Pa ietvi tuvojās kāds cilvēks. Aizdomīgi vēroja viņu, kā brīnīdamies. Viņa attapās, saņēmusies jautāja: „Cik maksā tramvaja biļete līdz Pārdaugavai?”

Cilvēks apstājās, neveikli pagrozījās.

„Mani nupat izlaida no Stabu ielas,” viņa drosmīgi teica. „Lūdzu iedodiet man tās kapeikas, lai es varētu aizbraukt!”

Svešais nedroši pavērās apkārt, tad iebāza roku kabatā, iedeva viņai sīknaudu un ātri aizgāja.

Viņa sāka lēnām soļot. Galva vēl arvien reiba, kājas streipuloja, ielas akmeņi likās mīksti. Viņa pati neapzinājās, ka bija pagriezies uz Strēlnieku dārza pusi. Viņai likās, ka ļaudis neuzticīgi vēroja viņas drēbes, apavus, novārdzināto augumu, it kā viņi zinātu, no kurienes viņa nākusi, ar kādu uzdevumu. Cilvēki bēga no viņas.

Āusis bieži iecirtās asās krievu valodas skaņas. Viņa nemurgoja, viņa tiešām bija Rīgā, sava dzīvokļa tuvumā, bet bieži viņai bija jāsastopas ar svešo iebrucēju grupām garos militāristu kreklos. Āusis vēl ilgi dunēja viņu zābaku klauzieni. Pilsētu bija apsēdis austrumu sarkanais mēris. Viņa apzinājās, ka arī pašai ar varu bija iepotēts šis sērgas bacilis, bet stiprā sieva tikai noskurinājās un spītīgi gāja uz sava dzīvokļa pusi. Spiedze viņa nekad nebūs!

Pazīstamajiem logiem bija aizvilkti sveši aizkari, tumši un smagi, kā nobeigtas traģiskas izrādes priekškari. Viņa brīdi atkal atspiedās pret nama sienu, kā spēkus taupīdama. Viņa gan atcerējās, kādas piemiņas lietas steigā bija aizmirsusi paņemt līdzi, bet divvainā kārtā nekā viņai vairs nebija žēl, viss rokām taustāmais likās sīks un niecīgs. Kaut Dievs viņai atstātu tikai miesas un gara spēkul!

Viņa pacēla acis augšup, ieskatījās pretējā nama logos. Tur vēl mirdzēja kaumiņa baltie aizkari. Varbūt pazīstamais būvinženieris, augstskolas dekāns vēl bija savā dzīvoklī?

Viņa ilgi nedomāja, šķērsoja ielu, iegāja vēsajā akmens gaitenī un nospieda durvju zvana pogu.

Tante bija nogurusi. Tikai jauna cigarete un konjaka malks viņai palīdzēja drausmīgo stāstu nobeigt.

„Jēkabs mani uzņēma kā cilvēku. Nekā nejautāja, zināja, no kurienes nāku. Tūlīt sagatavoja vannu. Man bija jāatzīstas, ka esmu utaina, viņš neuztraucās. Pēc nomazgāšanās radās nevaldāma ēstgriba, bet Jēkabs ar varu mani atrāva no galda. Viņš zināja, ko pārēšanās man nozīmētu. Pieradināja pie ēdiena pamazām. Stāstīja, ka manā dzīvoklī esot ievācies kāds krievu flotes virsnieks. Paliku pie dekāna trīs dienas, atpūtos, kaut cik pieklājīgi apgērbos. Beidzot man bija kaut kas jāizdomā, lai no savas nožēlojamās lomas atbrīvotos. Atcerējos, ka vājprātīgo slimnīcā strādāja pazīstams ārsts. Aizbraucu, satiku. Uzmanīgi apjautājos, kā būtu, ja es pēkšņi kļūtu traka? Kā man izturēties? Un vai man būtu iespējams slimnīcā iekļūt kā pacientei? Ārsts nebrīnījās. Nekā nejautāja, saprata manu stāvokli. Kā pacienti mani varot slimnīcā ievietot katrs rajona ārsts, viņš teica, bet vai es tur būšot droša, to gan nevarot galvot. Arī es sāku saprast, ka tas nav atrisinājums. Tajā pašā dienā aizbraucu ar vilcienu uz Jelgavu. No pilsētas bija palikušas tikai drupas, bet nomalē pie mātes draudzenes vēl varēju pārgulēt nakti. Arī te man nebija ko darīt. Otrā dienā braucu tālāk līdz Kuldīgai, no turienes soļoju kājām uz Edoles pagastu, kur mani apcietināja. Jutos droša, jo kabatā man bija Kozina apliecība ar iespaidīgo čekas zīmogu, ka esmu atbrīvota. Biju pārsteigta, ka māti vēl atradu turpat. Bet viņa nebrīnījās, esot paredzējusi, ka es atgriezīšoties. — Un kā tu mani būtu atradusi, ja es būtu aizbraukusi? — viņa teica. Izstāstīju, kāds mans uzdevums, cik ilgi esmu brīva. Māte neuztraucās. — Man

ir sakari ar partizāniem, viņa teica. Un tā es nokļuvu pie Zaļās Lapsas vīriem Vamadziņa nometnē.”

Tante vēl ilgi sēdēja, ar delnām aizsegusi acis, tad nodrebējās, kā vēlreiz izkāpusi no čekas pagraba...

Dažas dienas Lizīte vēl neuzticīgi vēroja jaunpienācēju, bet pamazām nomierinājās. Tante nebija izlutināta dāma, bet uzticams cīņas biedrs mežabrāļu grupā. Viņa atrādīja vīriešu palīdzību, atvairīja katru līdzjutību. Viņa pati nesa savu mugursomu, labprāt uzņēmās partizānu dzīves pienākumus. Maskējusies kā vecene, viņa uzturēja sakarus ar apkārtnes māju ļaudīm, gāja un nāca gaišā dienas laikā, atnesa svaigu pārtiku un jaunās ziņas. Tantes tiešā valoda un pārdzīvojumu stāsts Stabu ielas namā drīz pārliecināja arī Lizīti. Ģērbies sieviešu drēbēs, pistoli paslēpis zem brunčiem, viņš pavadīja Tanti bīstamajos sirojumos. Ar kurvišiem uz elkoņiem viņi turējās blakus kā divas ogotājas vai sēņotājas, nebidamās pat sastapties ar uzmācīgiem krieviem.

Vērtīgs ieguvums Zaļās Lapsas grupai bija Tantes rakstammašīna. Andžs pirmais sāka jūsmot. Katrai slepenai revolūcionārai kustībai ir savs laikraksts, kādēļ tāds nevarētu būt arī nacionāliem partizāniem? Viņam esot sakari ar visu Kurzemi, iespējas ar raksīto vārdu pulcināt kopā izkļīdušos mežabrāļus, dot viņiem norādījumus, pamudināt ar uzsaukumiem. Tikai vienotībā, drosmē un cīņā radīsies jaunā Latvijas valsts!

„Jāni, asini zīmuli un sāc! Tu esot bijis kara ziņotājs, tev ir prakse!”

Jaunais puisis mežabrāļu grupā parasti izturējās klusi, ar šaubām vērtēja vecāko kara biedru plānus un ieceres. Arī šoreiz nenocietās: „Mēs taču gatavojamies braukt uz Zviedriju...”

„Lai brauc glēvuļi! Mūsu vieta ir te! — Domā par laikraksta nosaukumu! Tam jābūt īsam, bet tādām, kas cildina mūsu tēvzemi un prasa brīvību!”

„Tēvzemei un Brīvībai,” Jānis tūlīt atgādināja zeltīto ierakstu Brīvības pieminekļa plāksnē.

„Ā, tu esi gluži apķērīgs puisis! Tā tiešām ir ideja! Labi, sāc rakstīt pirmo uzskatumu!”

Uzskatumus un tukšas frazes Jānis bija diezgan dzirdējis un lasījis abu okupācijas varu laikrakstos. Taču iecere par pavairotu izdevumu, kas sasniegtu arī citus mežabrāļus, viņam patika, viņš solījās strādāt.

Tā Vanadzīņa nometnē radās nacionālo partizānu laikraksts „Tēvzemei un Brīvībai.” Tante to pavairoja ar rakstāmmašīnu, Andžs izdalīja saviem sakarniekiem ārpus meža ar noteikumu, ka lapiņas jāpārraksta un slepeni jāšūta tālāk. Partizānu laikraksts nokļuva Kurzemes pilsētās un ciemos pavairots ar dažādām rakstāmmašīnām, pat rokkrakstos.

Andžs tomēr nebija apmierināts ar Jāņa rakstiem. Tie bija tikai informatīvi ziņojumi par nacionālo partizānu dzīvi.

„Tev nav ciņas gara!” viņš vienmēr jauneklīti atgādināja.

Šo neskaidru Jānis ir atzinis arī savās kara ziņotāja piezīmēs: „Nesapratos ar Andžu. Atzinu vienīgi „nesālitu” ziņu izplatīšanas lietderību. Viņš gribēja nepatiesas, pārsātinātas frazes. Kad izlasīja kādu „Tēvzemei un Brīvībai” vēltu sacerējumu, teica, ka erudīcijas man gan netrūkstot, bet jūsmas un spārnojuma neesot.”

Andžs turpretī jutās pacilāts, nespēja rīties meža vientulībā, bieži bija ceļā, tramdīja un rīkoja savas sakarnieces, it kā zemē jau būtu sākušās brīvības ciņas.

Atamans jutās nelaimīgs. Viņš saprata, ka tik atklāti izaicinājumi uztrauks miličus, pamodīsies jauna čekas atriebības kāre. Bet viņš bija miermīlīgs cilvēks, nespēja Andža enerģiju savaldīt.

Kādu dienu centīgais sakarnieks atkal pārsteidza nometnes vecāko: „Neko darīt, Ataman, mums jāuzņem vēl viena sievietel!”

Virslēitnants savieba seju nelaimīgā izteiksmē: „Kas noticis?”

„Viņai seko. Malā par karstu.”

„Kas viņa ir?”

„Kāda virsnieka atraitne. Žēlsirdīgā māsa.”

„Parra —?”

„Ā, tu jau zin!”

Atamans atcerējās ciemošanos mežmalas jaunsaimniecībā. Abi ar mazo Kochu ēda pankūkas. Vakarā viņa pavadija viņus līdz mežmalai. Jau toreiz viņa stāstīja par savu bīstamo stāvokli.

Atamans sapulcināja vīrus. Viņi runāja un sprieda. Neviena nelikās sajūsmināts, ka grupai pievienosies vēl viena sieviete.

„Viņa ir želsirdīgā māsa!” Andžs atgādināja. „Viņai ir plaši sakari ar citām partizānu grupām.”

„Viņa pazīstot arī Tornas Pulkvedi —” mazais Kochs atcerējās.

Beidzot Zaļās Lapsas vīri nespēja Andžam pretoties, Parra bija jāglābj tāpat kā Tante.

„Labi, ved viņu šurp!” Atamans pateica gala vārdu.

Un drīz viņa ieradās. Jauna, enerģiska, glīta izskata sieviete ar nemierīgām acīm.

Viņas raksturojumu Vaivars ir atstājis savās piezīmēs:

„Parra strādāja dūšīgi, reti bija nometnē. Vienmēr viņai bija jāiet malā ar tādiem vai citādiem uzdevumiem. Sakarnieču dienests nebija viegls. Viņām bija jāiet dienu vai nakts, lietū un vētrā, pa purviem un zveru takām. Andžs savas sakarnieces trenkāja kā zirgus, nerēķinādamies, ka tās bija sievietes. Negribu noliegt sakaru derīgumu, bet pēc manām domām šis aparāts bija par smagu. Tā domāja vairums biedru, bet atklāti par to nerunājām. — Ar Parras ienākšanu nometnē radās vēl viens nepatīkams jautājums — viņa drīz vien iemīlējās Atamanā, bet viņš nelikās ne zinīs. Izturējās pieklājīgi, bet atturīgi. Mēs bažīgi vērojām, ka te var notikt nelaime. Baidījāmies, ka Parras atraidītā mīlestība var pārvērsties naidā un atriebībā. Runājām ar Atamanu, bet tas bija ciets kā akmens. Šī lieta mums patiesi darīja galvas sāpes, un tika pārrunāts, ko darīt tad, kad Parras pacietība izbeigsies. Līdzītei bija tikai viens padoms: ja gadījumā šā vai tā — Parra jānošauj...”

Šoreiz nīgrais vecpūsis samierinājās ātrāk. Ar Tanti viņi jau bija kļuvuši labi draugi. Viņš sāka apjēgt, ka arī sievietes spēj upurēties un ka dažreiz viņas ir izturīgākas nekā daži glēvs vīrietis. Bet Parrai dzirdot, viņš necentās valdīt muti.

„Lai madamiņa pierod, neko darīt,” viņš sminēdams teica.

Arī citi mežabrāļi sievietu tuvumā pārāk nesargājās no vaļsirdīgām valodām. Taču Parra nesarka, neuztraucās, likās, visi stiprākie vārdi viņai viegli aizslīdēja gar ausīm. Un Tante bija čekā diezgan dzirdējusi krievu lamāšanos. Salīdzinot ar slepkavu jēlibām, latviešu vīru sarunās iekvēlojās tikai kāda apslēpta humora dzirksts.

„Taupieties savām sievietēm un ligavām!” viņa dažkārt atgādināja. „Visu mūsu mežā nedzīvosim!”

Tantes mati jau bija sirmi. Visi zināja, kādēļ. Vīri ar cieņu un smaidu klausījās viņas padomos, bet nekā ne-teica. Vienīgi Atamans kā saguris atzinās: „Man ir tāda sajūta, ka es jau esmu miris...”

Nē, abas sievietes mežabrāļu dzīvi netraucēja. Viņi bija noguruši no mūžīgā sprieguma, viņi bija izsalkuši pēc ēdiena, viņi vairs nepazina dabīgo, omulīgo dzīvi. Tante un Parra bija viņu likteņa biedrenes, asinsradnieces.

Viskautrīgākais viņu grupā bija Jānis. Dzirdot stiprāku vārdu, viņš pietvicis novērsās. Savās piezīmēs arī viņš Parru raksturo: „Parra apgādāja mūs ar ziņām „no malas.” Viņai bija daudz labu draugu un pazīstamu visā Kurzemē. Reiz viņa stāstīja, ka netālaļā zvejnieku ciemā tagad dzīvojot kāds Rīgas mācītājs. Pēc vārda es viņu labi pazinu no vecajiem laikiem. Ievaicājos, vai viņa nebūtu ar mieru mani pie mācītāja aizvest. Bijām taču visi izslāpuši pēc tā sauktajām labajām ziņām, un mans paziņa noteikti varēs šo to pastāstīt. — Kādu vakaru, kas bija piesūcies dregnuma, posāmies ceļā. Gājām ātriem soļiem pa mežu un pāri zemām, applūdušām pļavām. Jau drīz manos caurajos zābakos šlakstēja ūdens. Pirms pusnakts sasniedzām ciemu. Mežmalā nogūluši, brīdi klausījāmies, vai nedzirdēsim kādus aizdomīgus trokšņus. Tad steidzāmies gar augstu dzīvžogu uz kādu namiņu ceļmalā. Parra apstājās. — Tepat ir, viņa sacīja un pieklauvēja pie loga. Kaut tikai suņi nepamostos! Bet viss palika klusu, un mirkli vēlāk atvērās logs. — Atvedu jums vecu paziņu, — Parra čukstēja. Es piestājos logam tuvāk. — Jānis! — mācītājs turpat vai balsī iesaucās.

Sarokojāties. Lai ejot uz durvīm mājas galā. — Istaba bija maza. Tumsā maniju gultu, galdu, krēslu un skapi pie sienas. Apsēdos uz grīdas, tāpat Parra. Mācītājs pietupās mums blakus. Stāstīja, ka dažkārt viņš lidojot uz Rīgu ar „kukuružniku.” Pilsēta esot pilna ar krieviem. Bet par trešo pasaules karu, kas mums, mežiniekiem, šķita nenovēršams, draugs nekā nebija dzirdējis. Kad vaicāju, kad pēc viņa domām varēsīm nākt no meža laukā, mācītājs neatbildēja. Tas bija viss. Stundas ceturksnis vēl nebija pagājis, bet es sapratu, ka draugs justos atvieglots, ja mēs ietu. Cēlos, sniedzu roku atvadām. — Pagaidi, — viņš čukstēja. — Te tev un taviem draugiem ciema kukulis! — Sniedza man mazu, vieglu paciņu. Tabaka! Tencināju sirsniņi. Tā bija gaužam liela dāvana.

Tad atkal soļojām tumsā, Parra un es. Klusēdami. Uz nāca lietus, zibeņoja, grāva pērkons. Viņa ieminējās, ka zinot sienu šķūni meža pļavas malā. Būs patvērums. — Vai nebūtu gudrāk gājienu turpināt, jautāju. Esam jau tagad slapji no zolēm līdz matiem. Bet Parra neatlaidās. Gribot kājas atpūtināt. — Pielikām soli, drīz bijām klāt. Tikai tagad pamanīju, ka bijām nākuši pa citu ceļu. Ierušinājāties sienā. Tas deva siltumu, atvilka slapjumu. Arī no zābakiem, kurus novilku un piebāzu ar sienu. — Nometnē vīri par Parru mīlēja runāt vīru valodā. Man gan likās, ka viņi to dara kompleksu dēļ. Tagad, kad sēdējām gabaliņu viens no otra, man šīs valodas bija prātā. Nieki, nodomāju. — Baidīdamies, ka nogurums un tikamais siltums neuzsūta snaudu, rausos kājās. — Nu mums jāiet, — teicu. Lietus arī jau piestājies. Parra cēlās. Kādas stundas soļojuši pa dziļo, pakalnaino mežu, uzgājām tieši nometnei virsū. Apbrīnoju savas ceļas biedres spēju orientēties. Rīts vairs nebija tālu.”

Naktīs mežabrāļi gulēja neizgērbusies, dienās svīda, trūka ūdens, lai kārtīgi nomazgātos. Viņu pirksti sāka neapzinīgi grābstīties gar svārku apkaklēm. Kasoties viņi vairījās no abām sievietēm, viņi negribēja atzīties, ka viņu sviedrainās drēbes okupējis jauns ienaidnieks — utis.

Lizīte, pēc piedzīvojumiem Krievijā, zināja kā cīnīties pret uzbāzīgajiem parazitājiem. No kāda pamesta Sarkanās bultas bunkura viņš bija atnesis tolu. Ar nazi viņš sakasīja sprāgstvielu smalkā pulverī, iekaisīja drēbēs, iebērēja kailu miesu.

„Drusku sūrst, bet tas nekas!” viņš mierināja sevi un citus. Lizītes padomam klausīja arī pārējie mežabrāļi.

Staņislavs atrada citu pretlīdzekli — skudru pūzni. Viņš noģērba utaino kreklu un rūpīgi uzklāja uz kukaiņu apaļās meža mājas. Skudras pēkšņi atdzīvojās, nikni uzbruka cilvēku parazitājiem. Čakli iztekājušas drēbju krokas, tās vilka projām katra savu uti. Staņislavs ar baudi šajā cīņā noskatījās. Pēc pāris stundām viņš atkal droši varēja vilkt kreklu mugurā. Viņš gan raustīja degunu un skaļi nopukojās: „Aplaidušas ar savu spirtul...”

Viens skudru pūznis gan spēja iztūrīt tikai pāris kreklus, bija jāmeklē cits. Lietus dienās nederēja arī šis līdzeklis, citkārt čaklie kukaiņi tad laiski dzīvoja zem apaļā grūžu un sauso skuju jumta, par cilvēku ienaidniekiem neuztraukdamies.

Mēnešiem ilgi mežā dzīvodami, vīri bija apauguši ar matiēm un bārdām. Līdz šim nepiegrīza savai ārienei vēribu, bet tagad sāka apjautāties, kurš prot friziera amatu.

Tas bija Vaivars. Tantes kurvīti atradās arī grieznes, Parra aizdeva savu suku. Mati krīta meža sūnās biežām lēkšķēm, vīri sāka izskatīties cilvēciņāki. Bārdas un ūsas viņi apkopa paši, šķobīdami sejas pret maziem, apaļiem spogulīšiem.

Lizīte sminēja. Viņš bija radis skūties katru otro dienu. Viņš citādi nevarēja, jo viņam bija jāiet laukā no meža kā sievietei...

„Var jau pucēties un lepoties,” viņš mēloja. „Bet uz labu tas nav! Būs atkal tracis!”

Vecpuīša pareģojumi vienmēr piepildījās.

Kādu dienu Parra atgriezās nometnē satraukta.

„Pasaulē kaut kas notiek! Amerikas prezidents pieprasot, lai Staņins izpilda parakstīto cilvēku tiesību deklarāciju! Krieviem no Baltijas valstīm jāizvācoties!”

Vīri uztrūkās kā no miega, it kā sakarniece būtu iesviedusi viņu vidū rokas granātu ar aizdedzinātu degli.

„No jūrmalas viņi jau aizvākušies! Pāris stundu laikā! Miliči nolaiduši malā kur kurais! Izpildu komitejas vīri staigājot bāli un mēmi. Dedzinot dokumentus. Pilsētās sasauktas miliču un sētnieku sapulces, biedri no centra instruējot, kā jāizturas, ja gadījumā ienāktu svešs kara-spēks. Jāraugās, lai tauta nedrūzmētos uz ielām, lai nesagaida ar puķēm un gavilēm! Namu vārti jāaizslēdz, pie logiem nedrīkst pulcēties ziņkārīgie. Pašiem jāsaņojot mantas, lai pēc rīkojuma varētu aizbraukt. Rīgā esot ieradusies amerikāņu misija, Ventspilī kara gūstekņu nometnē kāda rietumu komisija. Esot jau iesniegtas sūdzības par krievu neģēlībām!”

Parra izgrūda satrauktos teikumus, elpu neatvilkusi, tad, kā pēdējos spēkus zaudējusi, noplaka uz gludā priedes stumbrā.

Lizīte attapās pirmais. „Un tad mēs te vēl stāvam un gaidām! Kas mēs par partizāniem, ja tagad nevaram nolaist no kātiem pēdējos čekistus. Aizmuks pāri robežai bez soda!”

Arī vanaģis Pēteris uztraukumā ieķērcās uz laktas.

Vīri apjukuši vēroja Parru, Lizīti, savu komandieri.

„Nestrēbsim tik karstu!” beidzot Ātamans mierīgi no-teica. „Ar apdomu un prātu! Varbūt tišām palaistas baumas.”

Lizīte vēl gan pavēra muti, bet tad arī pats attapās. Vai viņš nebija diezgan piedzīvojis krievu viltību? „Vien-alga, bet tos, kas brauc projām mantas salauņījuši un sievas izsmējuši, gan nevajadzētu sveikā palaist. Vismaz pāris ložu kārtas ielaist pakalās!”

Neviens nesmejās, arī neapsauca mutīgo puisī. Satrau-kums pamazām norīma, vīri izklīda savās domās vai klusās pārrunās. Parra vēl arvien sēdēja kā sastingusi, ar piesārtuši seju, kā pati nobijusies no sava ziņojuma.

Ātamanam izrādījās taisnība. Pēc dažām dienām Parra atgriezās nometnē sagurusi, it kā kaunā slēpdama acis. Viss tikai čekas velnišķais darbs, lai atklātu jūsmīgos patriotus. Vispirms iekritusi skolu jaunatne. Āpcietināti pat bērni. Gūstekņu nometnes komisija — paši čekisti. Apšauti visi sūdzību iesniedzēji.

Šo gadījumu atstāsta Vaivars savās atmiņu piezīmēs: „No Kuldīgas ziņoja, ka tur no lidmašīnas izmestas skrej-

lapas, kuras parakstījis Latvijas sūtnis Londonā Kārlis Zariņš. Uzsaucumos esot rakstīts, ka viņam esot zināms tautas posts, bet lai paciešas, atpestīšana esot jau ceļā. To pašu ziņoja no Liepājas. Klīda baumas, ka Amerika izprasījusi no Krievijas Kārli Ulmani. Viņš caur Somiju esot ieradies Londonā, vairākkārt runājis pa radio. Stāstīja pat šo runu saturu. Ļaudis atkārtoja prezidenta vārdus viens otram kā svētrunas un raudāja. Starp latviešiem vairs nebija nekādu politisku partiju, bija tikai latvieši un ienaidnieki. Nebija vairs ticību pašķiru, tikai viens Dievs, kuru visi pielūdza. Varenākie sludinātāji bija luterāņu mācītājs Grīvāns un baptistu mācītājs Biķis. Piltenes rajonā sevišķi izcēlās „vecais Puškevics.” Bija arī citi, bet neatceros šo vīru vārdus. Ja kādreiz bijuši varenī draudžu gami, tad tagad viņi tādi bija, par viņiem varēja priecāties un bailoties.

— Pēc baumu palaišanas arestu vilnis bija liels. Partizāni izlecinaja no sliedēm pāris vilcienu, un daži mazāki garnizoni izkūpēja gaisā. Kāda kaumiņu grupa apturēja mežā vairākas mašīnas ar lielo biedru veikalu mantām. Mežā parādījās cukurs lielos vārumos, to labprāt devām arī lauksaimniekiem pret citiem pārtikas produktiem.”

Vilšanos vissmagāk pārdzīvoja Parra. Bet mežā viņa nespēja rīmties. Viņai bija sakari ar citām partizāņu grupām, viņa gāja un nāca, it kā meklējama sava pazudušā vīra pēdas. Arī Andžs viņu sūtīja pie Sapiera vīriem, pie Tornas Pulkveža grupas. Viņam vajadzēja zināt, ko citi mežabrāļi domā un dara. Vai gatavojas ziemas dzīvei, vai meklē iespējas atstāt dzimteni?

Ātamans jutās nelaimīgs. Arī citi Zaļās Lapsas vīri domāja, ka tik dzīva kustība var viņus tikai atklāt.

„Bet cik ilgi mēs dzīvosim kā maisā?” Andžs uztraucās. „Rudens slapjumā mēs te vieni paši sapūsim! Un ko mēs darīsim ziemu, ja nebūsim sagatavojušies? — Zviedrija? — Vai gaidāt, kad sūtnis pagādās izceļošanas vīzas? Ja kāds grib dezertēt, tad sīki jāizpētī jūrmala, jāiepazīstas ar zvejniekiem, jāsarunā laiva, jāgādā degvielas! Tas viss no debesīm nenokritīs! Jākaļ plāni, jāmeklē sakari! Mums patiesībā vajadzētu noorganizēt visu Kurzemes mežabrāļu satikšanos, vismaz saaicināt kopā pārstāvjus no katras grupas un stāvokli pārrunāt!”

„Vai tu nedomā, ka mums būtu jāsarīko arī dziesmu svētki?” Lizīte iekoda, kaut arī pats bez vajadzības stāgāja apkārt, pabāzis mašīnpistoli zem brunčiem.

„Satikšanās būtu laba lieta, bet apkārtrakstus mēs nevaram izsūtīt, kur un kad tā notiks,” Ātamans apdomīgi teica.

„Ko nevar, to nevar!” Āndžs tiepās. „Bet tādēļ man ir noorganizēts sakaru tīkls — no mutes uz muti —!”

„Čeka arī tās prot atvērt!”

Āndžs neatbildēja.

Parra sarunai sekoja. Viņa saprata, ka vīri arī viņai neuzticās. Nopietni teica: „Neatvērs! Te ir atslēga!” viņa parādīja stikla ampulu.

Viņa nēsāja līdzī indi. Vīri apmulsā, izbeidza strīdu. Tikai Āndžs vēl noteica, ka sievietes tādās reizēs ir gudrākas un stiprākas nekā vīrieši. Lai ņem piemēru no Tantes.

Tas bija pierādījums. Parrai atkal bija jāgatavojas ceļā, lai Āndža uzdevumā noorganizētu nacionālo partizānu kongresu...

Kādu rītu, atgriezusies no nakts gaitām, Parra atnesa pāris kukuļus svaigi ceptas maizes. „No jaunajiem rudziem! Un būs vēl! No Tautas palīdzības.”

Tautas palīdzība?

„Jā, jā, par to vēl dzirdēsīt. Un miltus malis dzejnieks Jānis Medenis!”

Mežabrāļi grozīja galvas. Vai šī sieva jukusi? Kaut viņi nebija dzejas cienītāji, taču nacionālo dzejnieku Medeni pazina visa tauta. Čeka viņu jau sen ir nobendējusi, ja nav spējies aizbēgt pāri jūrai.

„Nē, tas viņam neizdevās. Viņš strādā Tērandas dzirnavās!”

Parra nestāstīja niekus. Dzejnieks gan bija ievietots filtrācijas nometnē, bet svešajam čekistam iestāstīja, ka esot pareizticīgo mācītājs — pops — un kara laikā lūdzis Dievu par Staļinu. Tā izmelojies no nometnes, tagad patvēries Tērandas dzirnavās.

To apliecina arī mazais Kochs savās piezīmēs: „Labas atmiņas uzglabājušās no tām mājām, kur gājām pēc jaunās maizes cepuma. Mašāna bija ierobežota, jo vispirms sava norma bija jānodod valstij. Maizes cepšana

bija noorganizēta uz paroles pamata. Tiem, kas zināja paroli, bija iespējams pie dzirnavu pārvaldnieka dzejnieka Jāņa Medeņa dabūt virsmalumu ar noteikumu, ka daļu dabūs mežinieki."

Vairāki malēji šo paroli zināja, viņiem Medenis atļāva labību malt virs normas. Miltus izdalīja zināmās mājās, sievas cepa, sakarnieki nogādāja maizi mežabrāļu nometnēs. Tā radās jau pazīstamais organizācijas nosaukums — Tautas palīdzība.

Parra neslēpa, ka viņa pati bijusi Tērandas dzirnavās, runājusi ar dzejnieku. Bet viņa tur redzējusi arī brieža ragu gredzenus, tos valkājot sievas un meitas kā pazišanās zīmi.

"Man tādu gredzenu neviens vēl nav uzdāvinājis!" viņa smīnēdama sūdzējās.

Vai Parra bija greisirdīga? Kas to zina. Pēc Vaivara piezīmēm liekas, ka viņa bija nemierīga, trauksmaina sieva, tišām izaicināja likteni. Gluži pretēja rakstura bija apdomīgā, dzīves gudrā Tante.

Andža nemiers pielipa arī Atamanam. Viņš bija uzņēmies grupas vadību, viņš jutās atbildīgs, kas notiks, ja pienāks ziema? Latvijas atbrīvošanai viņš vairs neticēja. Arī visu Kurzemes partizānu organizēšana šķita nevajadzīga. Stundām sēdēdams meža vientulībā, kaudamies ar odiem un domām, viņš vienīgo glābšanas iespēju saskatīja pāri jūrai Zviedrijā. Viņam pievienojās arī Vaivars, Jānis, Melnais Žanis, abi Kochi. Viņš vēl nezināja, ko domā Ješka, Draugs un Garais. Staņislavs bija atturīgs, Līzīte pat zobojās — žurkas taisoties bēgt no grimstoša kuģa...

"Ja gribam kaut ko darīt, tad jāsāk gatavoties jau tagad," Vaivars domāja. "Tumšās rudens naktīs būtu izdevīgākais laiks."

Viņi pārrunāja visas iespējas, kā bīstamo braucieni noorganizēt. Jānoskaidro, kas grib braukt, kas paliks mežā. Braucējiem jāuzņem sakari ar uzticamiem zvejniekiem, jāizpētī, kur jūrmalā retākas krievu patruļas. Palicējiem jāsāk gatavoties ziemas dzīvei. Jātaisa bun-

kuri, jāsagādā pārtika, malka, medicīnas piederumi, municija. Sniegam uzkrītot, kustēšanās būs bīstama.

Pēc pārrunām un apspriedēm Atamans pats norīkoja Parru gājienam uz Jūrkalni pie Sapiera grupas. Viņš gribēja sastapt arī Pulkvedi, dzirdēt viņa domas. Andža stāstus vīri neņēma nopietni.

Pulkvedi Parra atveda pirmo. Viņš bija liela auguma vīrs, rupjiem, it kā baku rētaiņiem sejas vaibstiem. Mazais Kochs viņu pazina kopš Tornas grāvraču dienām. Toreiz viņš bija bravūrīgs bataljona komandieris, necieta glaimus, reizēm likās bargs, citreiz sentimentāls. Virsnieku teltī viņš nejutās labā garastāvoklī, draudzīgas pārrunas viņš meklēja kultūrālās daļas mītnē. Karavīri viņa simpatijas varēja iegūt ar humoru. Būvpulkus pārkartojot kaujas vienībā, Pulkvedis palika bez bataljona. Saīdzis viņš iznēsāja pats savu mugursomu cauri Pomerānijas sniegpuņiem, pirmais brīvprātīgi pieteicās cīņai Kurzemē, bet līdz fronteī netika, kā visa saformētā Rusmaņa kaujas grupa.

Mežā Pulkvedis šķita vēl ignāks un mazrunīgāks. Viņa pirmie vārdi: „Teļi, vai noticējāt, ka Janums jau Liepājā un sūtnis Zariņš izkaisījis uzscukumus? — Brīnumus te vairs negaidiet, mēs esam pārdoti!”

Zaļās Lapsas vīri klusēdami noklausījās Pulkveža drūmajā pareģojumā. Vienīgi Andžs iedrošinājās cerēt.

„To vēl nevar zināt, Pulkveža kungs —!”

Pulkvedis kustīgo viru pētīja ar rievās savilkto pieri. Runāja, ka viņam esot iģauņu asinis. Viņš izmeta īsus, cietus vārdus: „Tikai teļiem var uzmaukt spaini galvā!”

Viņš apstaigāja nometni, likās, bija neapmierināts ar iekārtu, bet nekā neteica. Viņa domas it kā aizkļīda citur, raupajā sejā gulēja vienaldzība.

Uz Zviedriju —? Pulkvedis neticēja arī tādai iespējai. „Par vēlul!” viņš teica. „Bez tam, es negribu. Es pieredu savai zemei. Kaut likis!”

Vairāk Pulkvedim interesēja satikšanās ar citu novadu partizāniem. „Nekāda labuma no tā gan nebūs. Bet aprunāties var.”

Pulkveža pavadonis likās uzticams puisis. Reizēm smaidīja, bet viņa acis veikli vēroja katru svešo vīru kustību. Nerunāja ne vārda, tikai ar sejas vaibstiem dzīvi sekoja

priekšnieka stāstam. Sākumā viņu grupa slēpusies jūras tuvumā. Uzturējusi sakarus ar zvejniekiem, ēduši žāvētas reņģes. Netrūcis pat pašbrūvētā degvīna.

„Bet miers partizāniem ir kaitīgs,” Pulkvedis sūdzējās. „Mani teļi izlaidās. Naktīs gulēja teltīs bez biksēm. Kamēr dabūja pa stilbiem. Krievi tumšā mežā, šie baltā veļā. Brīnos, ka divi tikai krita!”

Kopš tās reizes Pulkvedis ar saviem puisiem ievilkušies dziļāk mežā. Ja turpmāk krievi būs uzmācīgāki, tad viņi varēšot cīnīties kopā. Vairāk kaimiņu grupas pārstāvjiem nebija ko teikt.

„Tikai neticiet baumām un solījumiem!” Aizejot Pulkvedis vēl atgādināja. „Žēlastības nebūs. No maskaviešiem citu nevar sagaidīt kā melus, viltību un asinis. Cari, Leņins vai Staļins, Šeremetjevs vai Bagramjans — visi slepkavas!”

Zajās Lapsas vīri palika domīgi. Viņi bija gaidījuši no Pulkveža citādu valodu. Tikai Lizite atzina: „Man viņš patik — skaidra runa!”

Citreiz Parra atnesa ziņas no Venēcijas nometnes. Tur Sapieris ar Niksi nopietni gatavoja plānus, kā izlauzties caur krievu partruļām un aizbraukt uz Zviedriju. Sakarniece bija izbrīdusi sliksņainus purvus un muktājus, atgriezās ar dūņainām kājām un odu sadzeltu seju, bet viņa labprāt dotos atkal turp, ja mežabrāļi gribētu sastapties.

Un kādu rītu viņi ieradās — Sapieris ar Niksi. Viņi brīdi aizdomīgi vēroja Vanadzīņa mitni, vilcinādamies apsēdās uz kailās priedes stumbrā. Visapkārt nometnei bija iemītas takas, smiltīs pēdu nospiedumi, uz laktas klaiņāja plēsoņa putns. Niksis pacēla smailo degunu, kā ostidams apkārtnes gaisu.

„Veči, jūs te dzīvojat kā sanatorijā!”

Arī Sapieris brīnījās, kā krievi un miliči viņus nav atraduši. Viņš ieteica rūpīgi nomaskēt apkārtni ar svaiģām skujām, censties neiemīt sūnās pēdas.

Bet ne tādēļ viņi bija nākuši, lai dotu kaimiņiem padomus. Viņus visus nomāca lielle, liktenīgie jautājumi — vai Latvija zudusi viņu paudzei? Vai cilvēku tiesību deklarācijās aizmirstas mazās tautas? Vai viņiem bez-

cerīgā cīņā jāiet bojā dzimtenes mežos, jeb jāmēģina izkļūt no nāves ielenkuma?

„Man savas dzīves nav zēl, es varu mirt arī kā karavīrs,” Sapieris vaļsirdīgi teica. „Bet es nevaru samierināties, ja manu dēlu audzinātu sarkanā vara...”

Zaļās Lapsas vīri zināja, ka Sapieris mežā nebija viens, viņa sieva gaidīja bērnu. Tēvs bija pārliecināts, ka tas būs dēls, nākošās Latvijas karavīrs. Vai viņam būtu lemts piedzimt kaut kur Sibīrijā vergu nometnē? Lai divu gadu vecumā viņu atņemtu mātei, audzinātu melos un naidā pret vecāku mīlestību un cilvēciskām jūtām? Lai skolā mācītu viņam nīst neatkarīgās Latvijas brīvību, lamāt tās aizstāvjus? Vai viņa dēls lai piedzimtu par vergu un izaugtu par nožēlojamu, svešai varai paklausīgu bara cilvēku?

„Tādēļ es esmu izšķīries meklēt visas iespējas kā atstāt dzimteni,” Sapieris atzinās.

Un bija tikai viena cerība — Zviedrija.

Viņi pārrunāja arī iespēju satīties ar citām partizānu grupām, lai iegūtu informāciju par mežabrāļu stāvokli citos Latvijas novados.

Augusta diena jau tuvojās novakarei, kad viņi šķīrās. Dažās stundās vīri bija iepazinušies, viņi jutās vienoti un drošāki slepenajā meža dzīvē. Kaut Andžs un Parra zināja, kādā purvā atradās Venēcijas nometne, Atamans norīkoja ciemiņiem līdzī Mazo Kochu, lai briesmu gadījumā viņi varētu ātri sazināties.

Par šo gājieni Mazais Kochs raksta savās atmiņās: „Pirms apvienošanās man bija jāiet līdzī Sapierim un Niksim, lai iepazītos ar ceļu, pa kuru būs jāpārvietojas. Atceļā bija gaiša mēness nakts. Meža ceļam viena mala bija apspīdēta, otra ēnā. Arī šķērsstīgas gulēja ēnās. Gāju ar atdrošinātu krievu mašīnpistoli, izmantodams ēnu puses, jo gaišo ceļu tālu varēja pārskatīt.”

Vanadzīņa nometnē turpinājās nedrošā, noslēpumainā mežabrāļu dzīve. Pēc uztura viņi gāja naktīs uz pazīstamām mājām. Rudenim tuvojoties, viņiem netrūka kartupeļu, burkānu un sīpolu. Ja kādu rītu saimnieces pama-

nīja, ka sakņu dārzā nogrieztas dažas kāpostu galvas, viņas pēc pēdām zināja, kas tās aiznesis. Sievas tikai nočukstēja — nedod Dievs, ja kāds nodevējs viņus pamanītu.

Tante ar Lizīti vēl arvien siroja ārpus meža dienas laikā. Viņi zināja, kurās mājās bija nobriedušas pupas, tikai tumšajā naktī viņi tās nebija varējuši atrast. Ar saimnieces atļauju viņi sašķina cietās pākstis, ienesa turpat virtuvē un bezrūpīgi lobīja. Tante pelēkajos brunčos un Lizīte paīsā kleitā ar zilo lakatiņu atgādināja parastās lauku sievas. Uz galda bija uzbērti pupu kaudze, mizas krita paegļa klūgu grozā, bet baltie graudi ar melnajām svītriņām krājās māla bļodā. Abi cilvēki pļāpāja ar mājas sievām, it kā atnākuši no kaimiņiem draudzīgi vakarēt.

Tad ganu zēns atrāvās no loga: „Krievil!”

Viņi nespēja ne aizbēgt, ne paslēpties. Lizīte tikai nepazīnīgi pagrūda roku zem brunčiem, aptaustīdams pistoli.

Bet tā nebija jālieto. Viņi bija divi jauni zēni, gan apbruņojušies ar mašīnpistolēm, bet paši it kā nobijušies, kautrīgi sādžas bērni. Nē, viņiem nekā nevajagot, viņi tāpat iegriezušies, garām nākot, lai parunātos ar latviešu sievām.

„Tad lobiet pupas!” Tante pastūma viņiem tuvāk māla bļodu.

Viņi labprāt to darīja, bet darbs neveicās.

„Vai saulespuķu nav —?” viņi jautāja.

„Mēs tādas negrauzām!” Lizīte strupī atteica.

„Kādēļ ne?”

„Mēs neesam tik kultūrāli!”

„Tagad būsit!” Un abi saskatīdamies smējās.

Mērkaķi — Lizīte īgni nodomāja, atcerēdamies savus kara laika piedzīvojumus Ukrainā, kur auglīgajos kolchozu laukos pat saulespuķu sējumi bija panikuši.

Tante klusēja, zinādama, ka drīz būs pagājis mēnesis, kopš viņa izstreipuloja no Stabu ielas nama. Augusta beigās viņu gaidīs Kozins Vilandes ielā. Ja šie muļķa krievēļi zinātu, kādas pupas viņi te loba...

Bļoda bija pilna ar kaudzi. Lizīte iebēra ražu pelēkā maisiņā, rūpīgi aizsēja un pasita padusē. „Iesim mājās!”

viņš smīnēdams teica, acīgi vērodams krievu mašīnpisto-
les. Tās bija noliktas uz galda kā divas pagales. Viņš
viegli varētu paņemt arī tās, bet viņš apzinājās sekas
mājas ļaudīm.

„Nu tad — uz redzi!” abi ar Tanti viņi izgāja no bista-
mās mājas. Ganu zēns vēl paskrēja līdz, lai aiztaisītu
lopu gatves vārtus.

„Tie gan bija lempji!” viņš it kā vilies teica. „Es jau
domāju, ka notiks šausanās...”

„Tev laikam deguns jau kārs uz pulvera smaku,” Lizīte
smējās. „Nekas, tu vēl to piedzīvoši...”

Laukos jau tumsa augsta vakars. Viņi gāja klusē-
dami, tikai meža malā Lizīte nenocietās: „Žēl to šaujamo.
Bet nedrīkstēju ņemt, tad Atamans mani padzītu...”

Nometnē pārnākuši, viņi izstāstīja piedzīvojumu. Vīri
sākumā raustīja plecus, tad sāka smieties. Tikai Atamans
klusēja.

Mežos auga sēnes. Zemākās vietās starp ciņiem spī-
dēja dzeltenas un sarkanas bērzlapes, lapu koku smalcēs
apšu bekas, bet uz meža takām, viršos slēpdamās, tupēja
brūnās baravikas. Ja tās sagrieza šķēlēs, uzdūra uz iesma,
uz oglēm apacepa, bija garšīga uzkoda. Ja vien Lielais
Kochs neliedza sāls šķipsnu.

Reizēm mežabrāļi sēdēja ap ugunsroku kā zēnu dienās
skautu nometnē, stāstīja savus piedzīvojumus, uzmanīgi
klausījās vai strīdējās. Mazais Kochs atceras savās pie-
zīmēs: „Katram bija savs stāsts, kas tika mums uzticēts,
tas radīja kopības sajūtu. Ugunskurs bija centrs, ap kuru
pulcējās pašu ļaudis, ciemiņi no kaimiņu grupām, sakar-
nieki, arī „soda ekspedīcija,” kurā atkarībā no uzdevuma
bieži mainīja cimošanās vietu. Tā sastāvēja no jauniem
zēniem, kādus redzējām 15. divīzijā. Katrs apbruņots ar
trīciena šauteni (Sturmgewehr). Pārrunājām mūsu sa-
karnieču uzticamību, kurām bijām pateicīgi par ziņām,
brīdinājumiem, ārstniecības līdzekļiem. Viņas pat izkā-
rtoja vizītes pie zobārsta pazīstamās lauku mājās.”

Pārlasot Vaivara atmiņas, redzam vēl tuvāku ainu:

„Skaistas bija naktis pie ugunsroka. Jau vakarā sa-

nesām malku, lai pietiktu ilgākam laikam. Tikko Kochs bija novietojis savus virtuves piederumus pie malas, mānījās dekorācija. Viri sasēdās ap ugunsкуру, klusi sarunādamiem un kūpinādami paštaisītās pipītes. Gandrīz katram bija kas darāms. Viens kaltēja tabaku, uzdūris uz iesma zaļu lapu, cits žāvēja slāpās, tikko mazgātās zeķes. Nakts tumsa mūs noslēpa no visas pasaules. Sīca odi, un reti iečiepstējās kāds putns. Kaut kur tālumā klusi atskanēja vientuļš šāviens. Ugunsкура sārtā gaisma krita vīru sejās, uz ieročiem, kas vienmēr atradās uz ceļiem, starp kājām vai blakus. Aina šķita nereāla, kā no operetes, un tomēr tik tuva. Viņi visi bija mani biedri, tuvāki par vistuvākiem ļaudīm. Tur sēdēja vienmēr domīgais Atamans. Sarunās viņš parasti piedalījās maz, bet labprāt uzturējās biedru vidū, pasmējās par labu joku, bet reti stāstīja par sevi un saviem piederīgajiem. Tur Staņislavs knibināja degunu. Garš, slaidis puisis ar kupliem, kastanbrūniem matiem, kas veidojās dabīgās cirtās. Viņš bija fenomenāls ceļvedis. Kad gājieni sajuka, maisoties pa purviem un biežokņiem, tad, neskatīdamies uz kompasiem un kartēm, Staņislavs ar medību suņa instinktu vienmēr izveda grupu pareizā virzienā, vai bija diena, vai nakts, vai migla. Naktī un miglā mežs izskatījās citāds nekā dienā. Pat Līzīte kādā naktī izgulējās mētrās apmēram 50 metru no nometnes. Līzīte pie ugunsкура vienmēr perināja nākotnes plānus, abi ar Purva Velnu. Jānis nevarēja aizmirst, ka viņš bija studējis, vienmēr debatēja ar Garo. Garais pasvītroja, ka viņš ir bijis virsnieks, tas visiem jārespektē. Garais neprata sevi apkopt, bet bez nagu šķērītēm viņš nevarot dzīvot arī mežā. Draugs sēdēja ar padevīgu smaidu sejā, arvien gatavs pakalpot „kungiem.” Garais viņu izmantoja, kaut skatījās uz viņu no augšas. Melnais Žanis vienmēr bija gatavs strīdēties, bet savas utis nekāva. Tur klusi sēdēja Lielais Kochs un klausījās pārējos ar pavērtu muti. Mazā Kocha šaudīgās acis aiz brīļu stikliem skraidīja no viena uz otru. Viņš bija mazs un laipns, vienmēr smējās citiem līdz. Andžs un Ješka atkal plānoja kaut ko noslēpumainu, kaut ko organizēja, kas no citiem bija jāslēpj. Tādi mēs tur tupējām. Parasti pie ugunsкура vedās kopējas sarunas. Ja nebija nekā ko pārspriest par ikdienu, tad patrieca

jokus, no sirds izsmējās, bet bija arī gadījumi, kad vārdi šaudījās kā mašīnpistoļu kārtas. Bija dusmas un nenovīdība, bija kungi, bija augssti un zemi, gudrie un muļķi, bet tikai tik ilgi, kamēr nebija darba. Tikko sākās tracis, šie sikumi pazuda kā nebijuši, visi bijām kā viens. Cits dūšīgāks, cits bailīgāks, bet katrs savas dzīvības dēļ turējās, cik spēja, darīja, ko varēja."

Viņi runāja arī par savām attiecībām ar tuviem un tāliem kaimiņiem. Vai viņu pienākums ir uzturēt un atbalstīt meža partizānus? Daži domāja, ka viņi vēl arvien ir savas tautas karavīri, kas cinās par zemes brīvību un neatkarību. Citi šaubījās.

Melnais Žanis taisnības apziņā palika pie savām domām: „Atbalstu mēs varam lūgt tikai tad, ja varam ļaudīm palīdzēt. Ja mums pašiem jābēg un jāslapstās, tad nevaram prasīt, lai viņi riskē ar savām dzīvībām."

Andžs, kā parasti, nepievienojās, purināja galvu. „Mēs esam palīdzējuši. Mana soda ekspedīcija ir jau pievākusi vairākus miličus, kas terorizēja manas sakarnieces..."

Mežabrāļi sminēja, atļaudami viņam reizēm arī palielities. Bez pašapziņas viņš vairst nebūtu vienmēr rosigais, izdarīgais Andžs.

„Patiesībā mums jāgādā, lai ienaidnieks pats mūs uztur!" Melnais Žanis deklarēja. „Nevis lūgt no godīgiem cilvēkiem, bet no miliča kūts paņemt treknāko aitu!"

„Mani soda grupas puīši to arī dara!" Andžs tūlīt atsaucās. „Cik reizi viņi nav sēdējuši pie sarkano varavīru galdiem!..."

Tā bija patiesība. Un dažs milicis Lejas Kurzemē bija kļuvis rāmāks tikai tādēļ, ka baidījās no izdaudzinātās soda grupas.

Mierīgās dienās mežabrāļi garlaikodamies mēģināja salabot apavus, salāpīja drēbes, tīrīja ieročus. Dažs niekodamies šautenes laidē rūpīgi iegriezta kādu patriotisku saukli vai dzejas rindu. Nodarbibas neļāva uzmākties drūmām domām, ātrāk pienāca diena vakars. Bet bīstams stāvoklis radās, ja kāds stundām ilgi gulēja viršos, skatījās mākoņos un kāvās ar odiem. Ko viņš domāja? Varbūt viņa nervi vairst neizturēja? Ja viņš pēkšņi izies malā, tad būs apdraudēta visa noietne.

Sakarnieces bija pagādājušas vīriem spēļu kārtis. Bet

viņi neisināja laiku ar zoliti vai preferansu. Viņi zilēja.

Vaivars bija vecāks gados, cilvēku vērotājs, psihologs. Viņš zināja, ja jauns cilvēks tikai bezdarbīgi gul, tad ar viņu nav vairs labi. Viņš slepeni dažiem pačukstēja, ka prot ar kārtīm zilēt nākotni, bet sekmes ir tikai „iedvesmes” brīžos. Savās piezīmēs viņš raksta: „Es atceros kādu gaišmatāinu jaunekli ar palāmu Vanags. Jau pāris dienas viņš izskatījās jocīgs. Domīgs, nerunīgs un piepūties. Es sāku viņam likt kārtis. Ilgi sēdēju un blenzu tajās, pārdomādams, kas Vanagam īsti varētu kaitēt. Paliku pie tā, ka mīlestības vaina vien būs. Viņš bija ap divdesmit gadiem, tātad pēc vecākiem neskums. Vesels viņš bija, paēdis ne sliktāk par citiem. Stāstot taustījos pēc patiesības un beidzot to arī atradu. Viņam bija divas meitenes, vienu mīl viņš pats, bet otra patīk vecākiem. Kad tas bija noskaidrots, tad pārējais stāsts nāca no manis. Milamā ir laba, ar to viņš saies kopā, otra pazudis... Viņš bija pārsteigts, cik labi es protu likt kārtis, atplauka kā saulīte. Bija ticējums, ka par kāršu likšanu jāmaksā, lai pareģojums piepildītos. Viņš man samaksāja vienu pipi tabakas. Jāpiezīmē, ka tā bija dārga maksa, jo ar tabaku bija trūcīgi. Man šoreiz „iedvesmes” vairs nebija, un lai kā puīši lūdzās, es vairāk nevarēju. Vīri pieteicās uz to laiku, kad man atkal uznāks „likšanas reize,” piesolīja tabaku pat divām pipēm. Es neatteicos, bet tagad ne, lai iet pie citiem. Ar to es pacēlu savu vērtību, jo mans nodoms bija glābt puīšus no tumšiem brīžiem. Lai vērtīgāk varētu pakalpot, es neuzkrītoši vācu ziņas par visiem. Vēlāk es liku kārtis daudz. Man netrūka tabakas, biedri bija apmierināti, vairs negulēja skatīdamies debesis un barodami odus. Dievs vien zina, kur palicis mans gaišmatāināis Vanags, Lūsis un citi, bet es zinu, ka kāršu likšana ir laba lieta, tikai es pats neēju pie kāršu licējām...”

Jānis neticēja Vaivara kārtīm. Vienatnē viņš daudz domāja par dzīvību un nāvi. Atskatoties uz savu īso mūžu, viņš vērtēja, kas darīts ļauns, kas labs. Pagātne aiztecēja kā kino lenta. Sevišķi bezmiega naktīs viņš nomocījās ar domām un jautājumiem. Vai Dievs ir vai nav? Cilvēki pēdējos gados ir piedzīvojuši tikai sāpes, netaisnību, mokas un pametumus. Ja Dievs tiešām valda debesis,

tad tikai tādēļ, lai cilvēkus sodītu. Mazo tautu likteņus nekārto Dievs, bet lielās laicīgās varas atkarībā no ģeogrāfiskā stāvokļa un politiķu machinācijām. Arī Baltijas tautas velti cerē un gaida rietumu valstu palīdzību. Tādēļ partizānu uzdevums ir tikai saqlabāt dzīvi.

Jānis vairs neticēja Dieva palīdzībai. Bet tādēļ viņš nekļuva vājš, viņš nemocijās ar padošanās domām.

Purva Velns — kas viņš bija? Mazais Kochs savās atmiņās raksta: „Ne tie pakārās, kas meklēja labāko koku šim nolūkam, bet viņš klīda ar drūmām domām. Viņš drusku kliboja ievainojuma dēļ celī. Varbūt vairāk ieraduma dēļ viņš liknāja gar melleņu mētrām nekā parādīja interesi par apkārtni. Lai neierūsētu ieroci, viņš kādreiz izšāva no savas apaļās krievu kārbas, kuru negribēja mainīt pret atbilstošu vācu ieroci. Apbalvots ar ievainoto nozīmi zeltā, bijis ieteikts apbalvošanai ar Bruņnieku krustu.”

Un Vaivars: „Ātgriezās ekspedīcija, kas gāja meklēt kaimiņu grupu, un pārveda savādu cilvēku. Tas bija vientuļais partizāns, visu laiku pavadījis mežā vienatnē. Viņš līdzinājās istam zvēram, runāja maz, ieroci nekad neizlaida no rokām, nevienu nelaida sev aiz muguras, uz visiem skatījās tā, it kā vēlētos rīkli pārkost. Pirmajā brīdī domājām, ka šis cilvēks ir jucis. Mūsējiem iznākusi pamatīga apšaudīšanās, kamēr dabūjuši viņu rokā. Otrā dienā viņš kļuva pieejamāks un runīgāks, līdz pilnīgi ienāca mūsu saimē. Viņu nokristījām par Purva Velnu.”

Pēc kapitulācijas varonīgais deviņpadsmitās divīzijas virsnieku vietnieks tika saģustīts reizē ar citiem leģionāriem. Grupu pēc grupas izdzina no mežiem, savāca garā kolonnā un dzina uz tuvāko filtrācijas nometni. Bet pratināšanās pārslogotie čekisti viņus neuzņēma, viņus dzina tālāk no vienas pilsētas uz otru. Ģustekņi vilkās ar jēlām kājām, nomocīti badā, sitienu un krievu lamu vārdu saģaidīti un pavadīti. Nespēģiģākos un protestētājus apšāva. Bet filtrācijas nometnes bija pārpildītas, viņus nekur neģēma preti...

Purva Velnam šī kleģošana apņika. Kādu pievakari,

ejot gar meža malu, viņš straujā lēcienā nozuda krūmos. Kad sargi attapās šaut, lodes tikai sakapāja koku stumbrus. Bēglis skrēja aizsiesis caur biežokņiem un purviem, vakara krēslā atjēdzās, ka no gūstekņa stāvokļa kļuvis vientuļš partizāns. Frontē viņam nekad nebija no ienaidnieka bail, bet te viņš pēkšņi jutās nevarīgs, tramīgs, bez ieroča un municijas. Viens svešā mežā, nogurumā un badā.

Iedomājoties cīņas biedru likteni, arī viņa sirdsapziņa kļuva bargs tiesnesis. Vai viņš labāks par citiem dzimtenes aizstāvjiem? Ja pasaules varenie mazās tautas nodevuši, tad velti bija meklēt glābiņu svešā mežā, viņam nevajadzēja bēgt. Viņu būtu nošāvuši, izsūtījuši, nomocījuši? Reiz jāmirst visiem, vienalga kādā nāvē!

Bet otrreiz padoties gūstā viņam pietrūka drosmes. Ieroci viņš atrada, krievu mašīnpistoli. Arī municija vēl mētājās visās ceļmalās. Bet pārtikas nebija, viņš jau nebija ēdis vairākas dienas, viņš klīda, maldījās, mocījās ar pašpārmetumiem līdz nāvei noguris. Viņš mēģināja zagt, viņu iztraucēja un nolamāja par bandītu. Viņš ieģāja kādās mājās un pazemīgi lūdza. Viņu pārsteidza krievi, viņš izglābās ar strauju uzbrukumu un veiklu atkāpšanos.

Viņa spēki sāka gurt. Tad viņam laimējās nošaut stirnu. Lija lietus, ugunskurs dūmoja, viņš plēsa gaļu ar zobiem pusjēlu. Ūdens peļķes atspoguļoja viņa seju, tā bija apaugusi ar pinkainu bārdu, viņš izskatījās pēc alu cilvēka.

Sevi un pasauli nīzdams, viņš izcietā pāris mēnešus. Tad viņa nervi vairs neizturēja, viņš nolēma pakārties. Veselu dienu viņš staigāja, meklēdams piemērotu koka zaru. Neatrada. Tikai tad attapās, ka kārsnās nav karavīram cienīga nāve. Viņam jānošaujās. Viņš to būtu izdarījis tajā pašā brīdī, bet iedomājās, ka viņa likis gulēs mežā neaprakts, trūdēs kā maīta, kraukļi to knābās, lapsas izvazās viņa kaulus. Frontē pat bīstamākajos ielenkumos viņš neļāva kritušos biedrus pamest virs zemes, vai tagad viņš pats gulēs kā biedēklis citiem — lūk, kāds bandīta liktenis!

Kaut varētu pēc nāves sevi aprakt! Bet viņš varēja izrakt bedri, pēc šāviena viņš atrastos vismaz mironim piemērotā vietā. Gan jau kāds vēlāk kapu aizbērtu, ja

atstātu lāpstu iedurtu smilšu kaudzē.. Bet bija jau tumsa, viņš atlika darbu līdz rītam.

Otrā dienā viņš raka. Bet darbs neveicās. Meža zeme bija sīksta, sakņaina, viņš pats novārdzis bez spēka. Drīz viņš nokrita uz mitrajām velēnām un izmisis domāja, kā padarīt sev galu. Tad viņš pēkšņi izdzirda cilvēka balsi. Viņš paķēra ieroci un nokrita aiz sava kapa uzbēruma. Bet tas bija tikai zēns, viņš sauca govs vārdu, lops laikam bija noklīdis no ganāmpulka. Ieraudzījis mežonīgo vīru, viņš baiļu stingumā brīdi palika mēms, tad attapās, zēna ziņkārē jautāja: „Ko tu te dari?”

„Roku sev kapu,” Purva Velns atzinās.

„Kāpēc?”

„Esmu jau pusmiris. Bet nebaidies, es tev nekā nedarišu!”

„Es nebaidos. Es zinu, tu neesi ēdis. Tu vari dabūt manu maizi!” Ganu zēns pienāca tuvāk, izvilka no kabatas brūnā papīrā ietītu savu brokastu tiesu. Tās bija tikai divas plānas šķēles rudzu maizes ar sviestu vidū. Izbaudējušais cilvēks tās norija kā izkāmējies vilks.

„Es tev atnesīšu vēl,” zēns solīja.

„No kurienes tu te gadījies?”

„Mūsu mājas ir tepat aiz meža, stigas galā.”

„Vai tev ir tēvs un māte?”

„Tēva vairs nav. Nomira. Bet māte ir. Es viņai pateikšu, ka tev gribas ēst. Tādēļ nost nešaujies.”

Purva Velns tiešām sakaunējās par mulķīgo darbu, nopurināja smiltis no bikšu ceļgaliem, izsalkumā norīstījās. „Labi, es pagaidīšu tepat. Tikai sargies no krieviem!”

„Vaiņķu mūsu pusē vairs nav, tu vari dzīvot droši!”

„Drošs nekad nevar būt!”

Ganu zēns aizskrēja, Purva Velns nometa lāpstu, apsēdās uz celma un sašutis domāja par savām neveiksmēm. Vajadzēja arī tādām zeņķim uzkulties! Gan viņš savu nodomu būtu izvedis. Tagad tikai iekārdināja ar maizes kumosu. Taču viņš nolēma gaidīt. Ja reiz jāmirst, tad vismaz jāpaēd pirms nāves...

Pēc pāris stundām zēns atgriezās. „Māte teica, lai tu nākot uz mājām!”

Purva Velns izriesa platas acis. „Kādēļ?”

„Tāpat. Viņa vāra putraimu biezputru. Tā jāēd silta, ar sviestu vidū...”

„Vai tik nav slazdi —?”

„Kā dumjš! Par ko?”

Purva Velns šraubīdamies cēlās un sekoja zēnam. Meža malā viņš atdrošināja ieroci. „Ej tu gabaliņu iepriekš!” viņš teica.

Zēns saprata. Viņš bija kara laika bērns. „Nav ko baidīties. Bet kā tu gribi —.” Viņš gāja, apkārt neskatīdamies, tieši gar rudzu lauka malu uz mājām. Partizāns sekoja, aizdomīgi raudzīdamies visapkārt. Katrs kārkla krūms viņam likās dzīvs...

Bet velti viņš sargājās. Mājas saimniece viņu uzņēma kā sen gaidītu ciemiņu. Viņai varēja būt ap četrdesmit gadu, neliela auguma, apaļa, bet dzīva un kustīga. Balss noslēpumaina, sapņaina, it kā noilgojusies pēc cilvēka vientulībā dzīvojot.

„Vispirms gan vajadzētu pirti —” viņa līdzjūtīgi teica.

Purva Velns nokaunējies novērsa seju. Viņš saprata, ko viņa domāja. Bet utis savā apvazātajā kreklā viņš vēl nebija manījis. Viņa prātā bija tikai putraimu biezputra ar sviestu...

„Vēlāk izkurināšu!” Atraitne solīja, ar draudzīgu rokas mājienu aicinādama ciemiņu pie galda.

Viņš rīja. Bet gudrā sieva attapās. „Tā nevar. Tu pārēdīsies un nebūs nekāda labuma. Ar sātu —!”

Viņš tūlīt nolika karoti, pats apzinādamies sekas. Viņš labprāt būtu tūlīt cēlies un gājis atpakaļ uz mežu, ja sieva iedomātos viņam iedot līdz biezputras blodu. Taču Atraitne domāja citādi. „Ja nu tu esi atnācis, tad tev jāatkopjas par cilvēku. Vakarā nomazgāsies pirti, dabūsi mana netaiņa veļu. Varēsi droši izgulēties tepat zem mana jumta.”

„To gan ne!” Purva Velns attapās.

„Kādēļ ne? Krievi te vairs nav manīti.”

„Nē, nē —” viņš tiepās.

Atraitne brīdi domāja. „Zināms, vēl ir silts laiks, tu vari pārļaut naktis arī mūsu Kadiķu kalniņā. Tur biežoknis un sausa zeme. Iedošu netaiņa vīra kažoku, spilvenu un segas...”

Purva Velns nogrozīja galvu, iedrošinājās pacelt acis.

Atraitne pietvīkusi smaidīja. Viņam nepatīka, ka viņa pieminēja nelaiķa vīru, ka piesolīja viņa drēbes. Vai viņš kāds vīra vietnieks? Tišām jautāja: „Vai sen jau esi — viena pati — ar zēnu?”

Likās, Atraitne to vien bija gaidījusi. Viņas balss kļuva vēl noslēpumaināka. „Sen gan. Nu jau piecus gadus te viena pati plēšos. Sākumā ņēmu vasaras puisi, vācu laikā atvedu krievu gūstekni, bet svešiem cilvēkiem ne tās gribas, ne maņas.”

Purva Velns skatīja gadus. „Kur viņš palika? Čeka aizveda?”

„Nē, nē! Sadila un nomira tepat, ko tu padarīsi? Diezgan labi satikām, nav par ko sūdzēties. Tāds palēns gan bija, bet ja ko pasāka, tad darīja pamatīgi, līdz vēlai naktij, agrāk neatlaidās. Citreiz es jau gultā, bet viņš vēl kūņojas pa lauku.”

Purva Velns nožēloja jautājumu. Kas viņam daļas gar svešu cilvēku? Vai viņa vēl nesāks stāstīt, kā viņš izturējies gultā?... Viņš bieži raudzījās caur logu, ieroci turēdams uz ceļiem.

Atraitne viņu mierināja. „Te neviens tevi nemeklēs. Nu jau tā šturme pāri! Nāca gan, bariem vien, kā izbadējušies vilki. Es krievu mēli neprotu, bija tīrais negals, kamēr te visus kaktus izvandīja.”

„Tevi pašu neaiztīka?” Purva Velnam atkal izspruka lieks jautājums.

„Ko nu par to runāt. Uzmācās gan, bet vienmēr turēju pie rokas vārošu ūdeni... Nočortošanās vien!”

Viņš tomēr cēlās. Kamēr viņi pļāpāja, māju varēja aplenkt, tad nelīdzētu arī karsts ūdens. „Kur ir tie kadiķu krūmi?”

„Tūlīt parādīšu.” Viņa posās un gāja līdz. „Tu esi par daudz tramīgs,” viņa it kā pārmeta. „Cik zinu, tad citi mežabrāļi nāk laukā dienas laikā, pļauj sienu un vago kartupeļus. — Re, man jau rudzu lauks metas balts, drīz būs jāstāj klāt ar izkapti. Pļaujmašīnu aizvazāja miliči. Es jau pati nevarēju.”

Purva Velns pārļaida laukiem paviršu skatu. Pārāk tālu tie neaizstiepās. Ēkas likās celtas pēc Pirmā pasaules kara, ar dēlišu jumtiem, pelēkas, līdz pusei ie-

grimušas rudzu un auzu laukos. Varbūt jaunsaimniecība. Bet viņš nejaudāja, viņš ātrāk gribēja palikt viens.

„Nedēļas laikā tu atkopsies,” viņa vēl teica, kāpdama pa akmeņainu krauju pret biezu paeģļu krūmāju.

Vai tas nozīmēja, ka pēc nedēļas viņam vajadzēs nolikt ieroci un ņemt rokās izkapti? Vai viņam būs jānokopj Atraitnes labības lauki, lai graudus pievāktu krievi? Pašai taču neatstās. Bet viņš nekā neteica, vēl arvien aizdomīgi vēroja apkārtni. Paeģļi gan bija saauguši biezi, bet iekalni varēja aplenkt. Viņu te varēja sagūstīt kā slazdā. Bet viņam gribējās ēst, viņam bija te jāpaliek.

Viņa brīdi vēl pagrozījās, it kā meklējama mežabrālim ērtāku vietu. Tad, vārdus gari stiepdama, it kā līdzjūtīgi novaidēja: „Traka gan tāda suņa dzīve vienam svešos mežos. Vai naktīs nemaz nav bail?”

„Dienas ir bīstamākas,” viņš īsi atbildēja. Viņš gribēja palikt viens ar savām domām un nelaimi.

„Varbūt tiesa. Bet vakarā gan taisies uz pirti. Izkurināšu, dabūsi arī kreklus.”

— Nelaiķa — viņš īgni nodomāja. Bet viņš nedrīkstēja Atraitnes labvēlību atraidīt. Vēl viņš bija dzīvs, kaut novājšis un izsalcis līdz nespēkam.

„Izvārišu sākumam kaut ko vieglāku,” viņa solīja. „Putrimu biežputra nebija īstais ēdiens tādām kā tu. Bet es jau nezinaju, kāds esi. Zēns tikai atskrēja un pateica — mām, tur mežā kāds cilvēks rok sev kapu! — Ej nu, auša, uzkliezdul! Kā nu var kaut ko tik briesmīgu izdomāt. — Vai tu tiešām to dariji?”

„Jā.”

„Nē, tas nu gan nav dzirdēts, lai kādi laiki,” viņa noslēpumaini iesmējās, uzgrieza viņam muguru. Purva Velns, pats negribēdams, noskatījās viņas gaitā. Viņa aizgāja gorīdamās, maza, apaļa, ar četrdesmit gadiem.

Pievakarē mežmalā kūpēja pirts. Vispirms viņš saoda dūmus. Izlida no paeģļu biezokņa, salicis vēroja jaunsaimniecības ēkas un pirti nolejā pie strauta. Atraitne tur locījās ar diviem spaiņiem. Iesmēla ūdeni, uzkāra spaiņus uz nēšiem, gorīdamās ienesa dūmainajā ēkā. Trīs reizes — sešus spaiņus. Viņš pēkšņi arī jutās ļoti netīrs. Viņa āda niezēja, mati un bārda bija savēlušies pinkās, piebiruši ar meža gružiem. Visu vasaru viņš

nebija lietojis ne ziepes, ne suku, ne bārdas skujamo nazi.

Zēns iedzina pagalmā govīs. Trīs vien bija palikušas pēc kara gadiem. Un pāris aitas. Tad Atraitne gāja uz kūti, pēc brīža atgriezās istabā, nesdama piena spaini. Parastā lauku saimniecības aina vasaras novakarē. No paeģļu iekalnes to labi varēja novērot. Dīvainā kārtā viņam uzbruka smeldzīgas ilgās pēc tādās klusas, idiliskas dzīves. Bet tūlīt nikni norausa ar delnu no sejas asinīm piesūkušos odus, nodrebinājās kā vecs, nodzīts, badā nomērdēts zirgs, kam meža malā jau izrakta bedre...

Krēslā viņa nāca. „Kur tu esi?” viņa sauca, it kā paeģļos viņas vīrs grieztu klūgas kartupeļu groziem.

Viņš izlida no aso skuju biežokņa ne vārda nebildis, mēms soļoja viņas pēdās.

Reizēm viņa atgriezās, gaidīja lēno nācēju. „Vai tik nedomāji iet atpakaļ uz mežu? Tā vienatnē dzīvojot var sajukt prātā. Pati zinu, cik tas briesmīgi. Ak, kungs —!”

Pirts naminš vēl bija dūmains, bet silts. Plīvoja svece. Atraitne iegāja pirmā. Viņš vēl palika aiz sliekšņa, rūpīgi novēroja apkārtni, apgāja mazajai ēkai apkārt, uzmanīgi klausījās.

„Kur tu paliec?” Atraitne sauca. „Ak, tā —! Nudie, ietramdīts kā meža kustonis! Kas tevi te vakara laikā meklēs? Es gan tavā vietā pēc nomazgāšanās tepat pargulētu uz lāvas. Atnesišu vakariņas un segas.”

Viņš neatbildēja, pārkāpa augsto slieksni, mašinpistoli neizlaizdams no rokām. Uz sola stāvēja ziepes un veļa, uz vadža plats dvielis kā palags.

„Tie mana nelaiķa kreklī,” viņa teica. „Augumā esat vienādi, derēs. Es atnesišu arī viņa drēbes.”

„Nevajaga drēbju!” viņš strupi noraidīja.

„Par ko ne?”

„Mežā nevar dzīvot kā kungs!”

„Ak tu mūžs, kas par izrunu!” Īsi iesmējās, stāvēdama viņam cieši blakus. „Nekāds kungs mans nelaiķis vis nebija, ko nu par to runāt. Bet kā nu pats gribi—”

Viņa vēl negāja prom. „Taisnību sakot, arī man būtu pie tā paša jānomazgājas — kad tu beigsi...”

Purva Velns sātiski pavērās mazajā sievietē. Viņa tie-

šām oda pēc kūts un sviedriem. Bet vai viņa negribēs viņam noberzt arī muguru?...

„Nujā, tieci vispirms galā ar sevi!” viņa attapās. „Ūdeni neželē. Mucā ir karstais, toverī aukstais. Uzlej uz akmeņiem. Nesteidzies. Vakariņas atnesīšu tepat.” Durvis Ātrāitne vēl nogrozījās, tad aizgāja pa likumaino taku kavēdamās, atpakaļ skatīdamās.

Viņš neuzticīgi pavērās caur durvīm, tad sāka lēnām izģērbties. Uzleja krāsns akmeņiem ūdeni, bet tie tikko čūkstēja. Kurinātāja bija žēlojusi malku. Arī mucā ūdens bija tikai remdens. Viņš sveces gaismā apskatīja sildīšanas iekārtu, tā bija pareiza — saliekta dzelzs caurule, likums iekrauts akmeņos, abi vaļējie gali mucā. Dzelzs karsdama sildīja arī ūdeni.

Taču nomazgāties varēja. Nekāda bauda arī nebūtu ilgi gulēt uz lāvas, ja kuru katru brīdi pirts lodziņā varēja parādīties ieroča stobrs... Ūdeni un ziepes viņš neželēja, bet cilādams traukus un laistīdamies, viņš ātri nogura, it kā pāris mēnešos viņš būtu novecojis, kļuvis bez spēka. Nē, arī pirts nelīdzēja, viņš bija kļuvis nederīgs cilvēks.

Nelaiķa saimnieka veļu viņš tomēr uzvilka. Saģērbās vecajās mežabrāļa drēbēs, paņēma atkal mašīnpistoli un kāpa pāri sliksnim. Tūlīt aizrāvās aiz ēkas stūra. Krēslā kustējās cilvēks, bet tā bija Ātrāitne, mājas saimniece. Skalu grozā viņa nesa vakariņas, padusē iežņaugtu drēbju saini.

„Jau gatavs —?” viņa brīnījās. „Un uzģērbis atkal vecās bikses!”

Viņš neatbildēja. Tumsā varēja būt viltīga.

„Nāc nu droši atpakaļ, paēdīsi vakariņas vienā mierā. Šoreiz atnesu mannā putriņu. Nožmiedzu pavasara gailēnu. Brokastis dabūsi oļu. Tā pamazām, lai māga pierod.”

Ātrāitne runāja kā saprātīgs cilvēks, tikai lielā rūpība viņam likās aizdomīga. Jeb viņa bija tikai neattapīga sieva un, izsalkusi pēc dabīgas dzīves, aizmirsa piesardzību. Bet ēdiens kārdināja, viņš atgriezās pirtī.

Viņa vairs neoda pēc kūts un sviedriem. Bija apklusies un pārģērbusies. Viegli smaržoja pie krūtīm svaigi plūkts rezēdas zieds. Viņa vairs nerunāja par mazgāšanos pirtī. Viņa nolika uz sola pārtikas grozu, kažoku un

gultas segu. Kā atvainodamās teica: „Laikam krāsns bija cuksta. Nedega malka. Zaļi alkšņi, čūkstēja vien. Nav vairs tā kā pie nelaiķa vīra, sausā malka stāvēja gadiem.”

Atkal šis nelaiķis! — Purva Velns īgni nodomāja.

Viņš steidzās ēst.

„Varbūt man vajadzēja atnest arī bārdas nazi,” viņa piebilda, „pie viena varēji apkopties.”

Protams, arī nazis bija nelaiķa vīra. „Nevajaga,” viņš klusi teica, ausīdamies, vai aiz pirts sienas nedun aplencēju soli.

Bet neviens viņus netraucēja klusajā vasaras naktī. Atraitne sēdēja uz otra sola gala, cieši vēroja viņa rokas, muti, acis, it kā pati būtu izsalkusi. Purva Velns sajuta viņas uzmācīgo skatu, viņš noliecās dziļāk pār ēdienu traukiem. Tad strauji nolika nazi un dakšiņas. „Paldies! Tagad man jāiet!”

„Uz paeģliem? Nakts būs pavēsa. Bet kā pats esi izlēmis. Tādēļ atnesu kažoku un segu.” Viņa paņēma drēbes un cēlās.

Vai viņa nāks līdz?

„Tu tumsā vari nomaldīties,” viņa iesmējās.

„Esmu pieradis pie naktīm un svešiem mežiem.”

Viņa tomēr nāca, nesdama drēbju saini padusē. Viņa pazina savu lauku ežas un grāvjus, viņa izlida caur atmatu krūmājiem kā veikla zebiekste, devās taisnā virzienā uz paeģļu iekalni.

Viņš sekoja. Ko citu viņš būtu darījis?

Nakts bija rāma. Smaržoja birstošie lauki, kartupeļu laksti. Sausajā meža kūlā sirsināja sienāži. Viņa nometa kažoku, arī pati apsēdās, ar rokām pievilkusi ceļus pie krūtīm.

Viņš palika stāvot. Viņš nebija muļķis, viņš zināja, kas tagad būtu jādara, bet viņš kaunējās sava nespēka. Viņš gan spētu viņu noskūpstīt, bet bez kaisles, kā vecāko māsu satiekot pēc kara. Tādēļ viņš kavējās apsēsties viņai blakus.

Atraitne nožāvājās. „Nē, nav viegli vienai dzīvot šajos posta laikos,” viņa vaļsirdīgi teica. Viņa nepazina lieku kautribu, viņa bija pusmūža sieviete ar dabīgām jūtām, ar noslēpumainu vilinātāju balsi.

Bet viņš stāvēja.

„Ko tu pārdomā?” viņa nenocietās.

„Šo pauguru var ielenkt.”

„Nebaidies. Ja ko manīs, zēns sāks svilpot.”

Arī to viņa bija nokārtojusi.

Bet viņš neapsēdās viņai blakus. Viņš domāja par rīt-dienas olām. Varbūt pēc nedēļas... Bet viņš nekā neteica, viņam bija kauns.

Beidzot viņa strauji piecēlās. Likās, arī viņa saprata, aizvainota iesmējās: „Tu esi jocīgs cilvēks!” Viegli ieknieba viņam elkonī, strauji pazuda caur paeģļu krūmiem vasaras naktī.

Viņš nopūzdamies nokrita uz pelēkās vilnas segas, kažoku aizmeta sāpus...

Citu rītu viņa tomēr atnāca ar brokastīm, likās atkal draudzīga un jautra. Viņš ēda olu kulteni un dzēra saldu cigoriņu kafiju. Gaišajā rītā viņš jutās drošāks. Kā atvainodamies pasmējās: „Es laikam labi neizturējos pret tevi. Par pirti un visu tavu rūpību.”

Viņa smaidīja. Pavilka zem brunčiem rasā sabristās kājas. „Ko tur — esam vēl sveši...”

Kopš tā rīta viņš tiešām jutās paeģļu biezoknī kā savās mājās. Viņam netrūka pārtikas, viņu lutināja ar siltiem ēdieniem, ar pienu un olām, ar svaigi ceptu kviešu maizi. Viņš ātri atkopās, pierada pie apkārtnes, nejuta vairs baiļu. Tuvumā nemanīja neviena krieva.

Atraitne nāca uz paeģļu kalniem arvien biežāk, palika pie viņa līdz pusnaktij. Ja vakarā savilkās mākoņi un sāka līt, viņam bija jāiet uz mājām, jāpārļaiž nakts viņas laulības gultā — nelaiķa vietā. Viņš pierada un nenozēloja, ka toreiz mežā nebija spējis izrakt kapu...

Viņš palīdzēja Atraitnei nopļaut arī rudzus. Slepni, naktīs. Dienās viņš slaidstājās paeģļos, ar tūksmi vēroja sievas veiklo augumu, kad viņa sēja labības kūļus un slēja tos stabiņos. Un gaidīja vakaru...

Dienas jau tuvojās rudenim. Mežā nogatavojās mel- lenes un avenes. Viņš garlaikodamies ēda ogas un lasīja arī saimniecei. Vientuļš, izlutināts partizāns.

Reiz viņu ogojot pārsteidza trīs rīdzinieces, jaunas meitenes. Viņš nepaspēja aizbēgt, viņas ielenca viņu un smējās. Gaišas, jaunas sejas, pratušas no krieviem iz- vairīties, kādu laiku dzīvojušas mežā pie partizāniem.

Pazīna šos vientuļos, piesardzīgos puisus.

Vai viņš dzīvojot viens?

Purva Velns stostījās, nezināja ko atbildēt. Nē, gluži atstāts viņš nejūtoties. Ārī paēdis esot.

Likās, viņas saprata. „Ā —!” tikai novilkta viena par otru noslēpumaināk.

Viņš jutās neērti, bet meitenes izskatījās labsirdīgas, viņas novēlēja viņam labu dzīvi pie Ātrāitnes. Citādi arī viņas varētu viņam palīdzēt. Protams, ar pārtiku un drēbēm, ne citādi, ha, hā!...

Ārī Purva Velnam nu bija jāsmej. Viņš jau bija aizmirsis savu bīstamo stāvokli. Viņš sen vairs nejutās kā krievu nolamāts bandīts, bet apmierināts cilvēks dienās un naktīs.

Viņi satikās atkal. Likās, draiskulīgās meitenes tišām ogoja mājas tuvumā. Reizēm viņas iznāca klajumā, locījās celmainajā atmatā starp aveņu stublājiem. Un skaļi smējās.

Ātrāitne viņas pamanīja. Dusmās aizsvilusi aizsteidzās turp. „Kas par bradāšanu manās ogās!” viņa kļiedza.

Viņas tiešām bija pārkāpušas robežu, bet nenobijās, tišām kaitināja uztraukto sievu, pazīdamas viņas neiecietīgo dabu. Viņas esot satikušas vientuļu vīru, viņas te ogojot viņa dēļ, lai viņam nebūtu garlaicīgi.

„Mēs ņemsim viņu savā gādībā!”

„Mēs cepsim viņam pankūkas!”

„Mēs visas trīs esam viņā iemilējušās!”

Meiteņu bērnišķo valodu Ātrāitne uztvēra nopietni. Viņa sāka lamāties. „Brauciet atpakaļ uz Rīgu, jūs vāciešu brūtes! Krieviem jūs vēl esat labas diezgan! Staiģājiet pa ielām, bet nemulsiniet te godīgu cilvēku!”

Meitenes saskatījās, iespurdza smieklos un aizbēga kā draiskules, iemetušas oglēs sveķainu pagali...

Bet Purva Velns palika. Turpat diezoknī viņš stāvēja un klausījās. Paeģļu skujas durstīja viņa seju, asās adatas, likās, lida viņam aiz ādas. Ātrāitnes dusmas nežēloja arī viņu.

„Āk tā! Naktis tu guli pie manis, bet dienās skrien pakaļ Rīgas maukām! Pankūkas sagribējās, it kā pie manis nebūtu paēdis!”

Viņš pietvika, bet neatbildēja.

„To tu nožēlosi! Un vakarā nevelcies pie manis!”

Viņa izrāva no viņa rokām kurvīti, aizskrēja caur avenājiem, sabradādama stublājus ar sarkanām ogām.

Viņš ilgi domāja, nesaprazdams, kas noticis. Domāja visu nakti. Atjēdzās tikai otrā rītā, kad ganu zēns svilpoja. Viņa ausis uztvēra aizdomīgus trokšņus visapkārt paegļu iekalnei. Tātad atriebusies gan —! Viņš pēkšņi atkal pārvērtās par vajātu meža zvēru.

Vaivara piezīmēs atrodam Purva Velna dēkas noslēgumu: „Notikusi īsa apšaudišanās, un pats negribot nošāvis trīs krievus. Nu bijis uguns pakulās. Ķemmes kausas mežu krustām un šķērsām, ar ārkārtīgām grūtībām viņš izsprucis cauri vairākas reizes. Vajātāju dzīts, aizklidis tālu prom. Pēc tik bēdīgiem piedzīvojumiem nav vairs uzdrošinājies tuvoties apdzīvotām vietām. Pietrūcis arī municijas. To dabūjis, pievācot vientuļu krievu. Bet tam nav bijis klāt nekā ēdama. Tad galīgi pārgājis uz meža dzīvi, medijis un dzīvojis. Mūsu ekspedīcija nejauši viņam uzdūrusies, un tā mums pievienojās Purva Velns.”

Melnais Žanis atceras, ka pēc rūgtā piedzīvojuma drūmais vīrs bieži pie sevis ņurdējis — tur drūmā dzertuvē pie ielas meitām sēdu...

Citā vietā Vaivara piezīmēs lasām: „Vairākos gadījumos laupot krievi brauca ar Ventspils-Liepājas vilcienu. Vilcienu apturēja, no tā izlēca pāris desmit bruņoti krievi, ieklupa tuvējās mājās, sanesa vagonos visu, ko gribēja un spēja, pat mēbeles un lopus. Laupīšanas pieņēma tik trakus apmērus, ka pat krievu vadošās iestādes sāka par tām interesēties. Milīcijai tika dots rīkojums aizstāvēt iedzīvotājus pret karaspēka patvarībām. Apkārtraksti aicināja par laupīšanām nekavējoties ziņot milīcijai. Ēdoles pagasta izpildu komitejas priekšnieks pavēlēja iedzīvotājiem ierīkot zvanus, klabatas vai svilpes, ar ko sacelt troksni. Ja to dzird, tad turp jādodas visiem iedzīvotājiem, lai palīdzētu milīcijai. Šis priekšsēdētājs bija latviski runājošs krievs Ļebegevs. Mums laimējās pāris gadījumos krietni izšauties ar laupītājiem. Vienā gadījumā mēs viņus vairs nelaidām vilcienā atpakaļ. Vilciens bēga

tuksā, stikli vien nošķīda. Krievi pameta vairākus kri-
tušos un ievainotos."

Reiz pie Zaļās Lapsas vīriem ar sakarnieču palīdzību ieradās kāds lauksaimnieks. Ģimene viņam bija aiz-
vesta, bet pašam bija laimējies no vajātājiem izbēgt.
Mājās viņš nedrīkstēja atgriezties, tur saimniekoja kāds
izpildu komitejas ielikts uzticības vīrs.

"Klētis apcirķņos vēl pērnīe kvieši un rudzi," saimnieks
sašutis stāstīja. Arī nožāvēts cūkas spēķis palika karā-
joties uz ārdiem. Un kur tad manas bitūtes! Vasarā medu
būs sanesušas stropos pudiem, vai to lai atstāj tiem
laupītājiem? Es viens neko vairs nevaru iespēt, bet
ja jums, dēli, būtu dūša, tad jums ēdamā netrūktu līdz
ziemai. Pats esmu gājējs jums līdzī un visu parādītu."

Vanadzīņa nometnē notika apspriede. Lamatas tās
nevarēja būt, sakarniecēm saimnieks bija pazīstams. Vīri
nolēma, ka pārtika jāgādā tā kā tā, grupa kļūst arvien
lielāka. Bet kā to izdarīt, lai aizdomas nekrītu uz Zaļās
Lapsas mežabrāļiem?

"Kas tur ko gudrot!" Līzīte pēkšņi atdzīvojās. "Krievi
paši laupa uz nebēdu, liksim vainu uz viņiem!"

Kā viņš domā to nokārtot?

"Paģaidiet!" Līzīte, vairāk ne vārda neteicis, pazuda
no nometnes. Pēc pusstundas atgriezās, padusē iežmie-
dzis krievu armijas cepuri kā uzvaras zīmi. "Šito nosvie-
dīsim notikumā vietā — un darīts!"

Vīri atzinīgi pasmaidīja. Neviens nejautāja, kur viņš
cepuri ņēmis. Tās dēļ viņš gan nebūs noņēmis no posteņa
kādu sardzes vīru, cepure kā trofeja būs kaut kur bijusi
noglabāta no pušā agrākiem sirojumiem.

Pievakarē seši vīri devās ceļā. Klusi šķērsoja stīgas
un ceļus. Saimnieks pazina meža takas, taisnā virzienā
izveda mežabrāļus līdz savas mājas robežai. Pāri lau-
kiem tumsā varēja saskatīt ēkas un koku galotnes.

"Te man iestādīti agrie kartupeļi," saimnieks čukstēja.
„Laba zorte, rokami jau tagad. Ja nebūtu tik tālu, jūs te
varētu rakt katru nakti uz meža cūku rēķina. Bet iesim
vispirms pie bitēm."

Pie klētis ieņurdējās suns.

"Es iešu pirmais," ceļvedis attapās. „Muris nedrīkst
riet, un mani viņš pazīs pa gabalu. Jūs pa to laiku no-

celiet stropiem vākus. Kādu rāmīti gan atstājiet bitītēm pašām!"

Saimnieks aizgāja nomierināt suni.

Vīri ķērās pie darba. Bet velti. Stropi bija tukši. Tikai iztraucētās bites sagriezās sīcošā mākonī, nikni metās laupītājiem virsū. Mežabrāļi vairījās, mētādamies ar rokām, bēga, ieraudami galvas svārku apkaklēs, bet dzīvie, spārnainie kamoli vēlās viņiem līdzī, uzbruka bez žēlastības. Sejas un rokas svilināja bišu dzēlieni.

„Nolādēts, mēs esam piemulķoti!” Līzīte kunkstēja, iekritis neravētās sakņu vaģās starp lakstiem un balandām.

Atsteidzās arī saimnieks. Saprata, ka izpildu komitejas uzticības vīrs medu jau bija pievācis. „Ālu izbrūvējis!” viņš sašutis čukstēja. „Tādēļ miliči te piedzēruši auroja katru dienu. — Nebūtu vismaz pašas bitītes aplaupījuši!” Likās, viņš tūlīt raudās.

Zaļās Lapsas vīri tomēr negribēja atgriezties tukšām rokām. Jāiet uz klēti pēc gaļas. Suns gan rūca, bet, mājas saimnieka glaudīts, nomierinājās. Nelaimīgais vīrs glāstīja ne tikai suni, bet taustīja savu ēku pakšus, kurus pats ar savām rokām klēti ceļot ar cirvi bija aptēsis un salaidis krusteniski. Un tiešām sāka raudāt.

Mežabrāļi apmulsa. Viņiem kļuva neērti. Vecs, mūžu nodzīvojis darba cilvēks, izdzīts no mājām, glaudīdams savu suni, tiešām spēja tikai raudāt. Nekāda palīga no viņa vairs nebija. Arī pārējiem bišu sadzeltās rokas grābstījās tikai gar uztūkušajām sejām. Neviens vairs negribēja klēti ielauzties. Kā lai zog paši savu mantul!

Vienīgi Līzīte sadūšojās. „Es iešu istabā un nošaušu to līdzskrējēju!”

„To gan nedari, dēls, to ne!” saimnieks lūdzās. „Vai viņš cilvēks pie vainas? Norīkoja un ielika!”

„Pie velna, kādēļ tad mēs te nācām?”

Jautājums bija vietā, bet neviens negribēja šajā sētā ilgāk uzturēties. Palika tikai nelaimīgais saimnieks, vēl glāstīdams savu suni un mēmo klēts sienu...

Dārzā vīri salasīja kritušos ābolus. Tad klusēdami devās uz meža pusi. Līzīte nesteidzās, vēl arvien iežmiedzis padusē krieva cepuri. Beidzot nenocietās: „Kaut kur man tā šapka jānosviež! Kas ir, ies pie viena ista sarkanā

dūža un apgāzis stropus. Es tādu zinu, viņam arī ir bites!
Vīri vilcinājās.

„Sadzēti tā kā tā esam!” Lizīte neatlaidās. „Pie vienām sāpēm!”

Viņi gāja puīša pēdās. Nakts piederēja partizāniem.

Liels likums viņiem nebija jāsoļo. Arī bišu stropu jumtiņi bija viegli saskatāmi augstā naktī pālsajā krēslā. Viņi nocēla vienu, otru, trešo, dārzā atkal atradās bišu mākoņi, bet dzēlieni viņus vairs neuztrauca — koka rāmīšu šūnas bija pilnas ar smaržīgu medu. Vienu katrā stropā viņi atstāja — pēc vecā saimnieka padoma — pārējos savāca maisā. Pie pēdējā stropa Lizīte nometa krieva cepuri.

Atgriežoties nometnē, ausa jau rīts. Tikai tagad viņi ieskatījās viens otra sejās — un tās nepazina. Vaiņģi bija uzpampuši, acis aiztūkušas, lūpas izvēlušas uz āru. Gribējās smieties, bet viņi spēja izvest tikai nožēlojamus kunkstienus.

8.

Izraksts no Vaivara atmiņām:

Mežs bija draugs, mežs bija patvērums un glābiņš. Pat vismelnākās vētras naktīs, kad koki draudīgi šņāca, mums tā bija patvēruma dziesma. Mūs sagaidīja tumšas un slapjas pļavas, vilka drēgns vējš, mēs jutāmies kā no mājām padzīti bāreņi. Ācis mēģināja atrast kādu pieturas punktu, bet ap mums bija tikai melna, baīga tumsa. Mūsu soli kļuva viegli, mēs mācējām iet klusi kā kaķi. Mēs gājām tik elastīgi, ka mežā bieži vien jutāmies kā spoki, kā veļi. Varbūt ar acīm varēja uztvert gājēju virkni, bet dzirdēt nevarēja neko. Mēs gandrīz slidējām uz priekšu. Tādu soli nevar iemācīties, tāds rodas tikai tad, kad mežā jādzīvo zvēra dzīve. Dzirdē noasinās, visi jutējās ātri reaģē. Bieži ir tā, ka ne redz, ne dzird, bet

vienkārši zina, no kuras puses draud briesmas. Tā arī izskaidrojams, ka krieviem neveicās ar mūsu gūstīšanu. Mums bija izveidojies sestais prāts, bet krievi mums tuvojās kā ziloni. Partizāni neiet viens otram blakus, tikai viens aiz otra un mazākais pa priekšu. Tādēļ, lai garākais var šaut pāri viņa galvai vai mest granātas. Ejot vienam aiz otra, ir mazāk zaudējumu pēkšņas sadursmes brīdī. Attiecībā uz satiksmi naktīs mums bija stingri noteikumi, kas cieši jāievēro, lai neapšautu viens otru. Izejot no nometnes jāpasaka, kur ies, cik ilgi būs prom, pa kādu ceļu atgriezīsies. Ja apstākļi spiež novirzīties no ceļa, tad katram pašam jāuzņemas atbildība par sevi. Klusā laikā ik pa 20—30 soļiem, vējainā laikā uz 5—10 soļiem jādod pazīšanās zīme. Ja tas netiek ievērots, tad uz tādu var šaut jebkuros apstākļos."

Pienāca diena, kad dažiem Zaļās Lapsas vīriem un citiem Kurzemes mežabrāļiem naktīs un tumsā bija jādodas ceļā uz partizānu sanāksmi. — Uz dziesmu svētkiem, Līzīte ņirdza, palikdams nometnē.

Pasākums tiešām bija bīstams. Āndžs jau nedēļām ilgi bija trenkājies Parru un citas sakarnieces ārpus meža, lai apzinātu un aicinātu visus Kurzemes nacionālo partizānu grupu vadītājus uz 18. novembra bunkuru Zlēku mežos.

Par satikšanās noorganizēšanu Āndžs jutās lepns. Vispirms grupām bija jāizsūta ceļveži uz noteiktām vietām, tur viņi sagaidīja delegātus no tālākiem rajoniem, lai pavadītu līdz labi nomaskētam bunkuram.

No Vanadžiņa nometnes uz sanāksmi devās Ātamans, Āndžs, Vaivars, Staņislavs un Melnais Žanis. Iešana bija tāla un gausa, pāri Ventai, caur purviem un biežokņiem, likumojot apkārt klajumiem. Tikai otrās dienas vakarā viņi sasniedza 18. novembra bunkuru. Uz slepeno vietu norādīja vienīgi ceļvežiem pazīstamas zīmes. Telpa atradās dziļi zem zemes, maskēta ar sūnām un dzīvām eglītēm, ar rezerves izejām. Tajā bija lāviņas gulēšanai, galds un sēdekļi. Bija apkurināma, ar ventilāciju, apgaismota ar svecēm un petrolejas lampām. Domājams, bijusi kureliešu mītne. Kaut nezinātājam nebija iespējams slēptuvi atrast, Āndžs bija parūpējies, lai krievu iebrukuma gadījumā viss 18. novembra bunkurs eksplo-

dētu — uz grīdas telpas vidū bija novietota iežogota un nomaskēta dinamīta kaste. Tikai daži to zināja, reizēm noskatījās ar drūmām sejām, bet atzina, ka labāk doties drošā nāvē nekā dzīviem mocīties čekas inkvizīcijas pagrabus.

Vaivara spriedums: „Ka viss bija tik labi izkārtots, jāpateicas Andžam, šim trakajam velnam, kuru varēja apbrīnot. Viņš bija tas, kas noorganizēja šo sanāksmi, lai gan tas bija pilnīgi nevajadzīgs risks. Krieviem būtu bijis pamatīgs ķēriens, ja viņi mūs būtu dabūjuši rokā, jo te bija visas Kurzemes partizānu vadoņi. Iekrizdami mēs varējām pilnīgi dezorganizēt visu partizānu lietu un sacelt neiedomājamu pāniku.”

Slepenā Kurzemes nacionālo partizānu sanākums 18. novembra bunkurā sākās 26. augustā, 1945. gadā. To apliecina saglabāta māza, apvazāta kalendāra grāmata „Wehrmacht Merkbuch 1945.” Tā piederēja Niksim, Sapieru grupas leitnantam.

Sestdien, 25. augustā viņš raksta: „Gājiens uz kopējo partizānu sanāksmi Zlēkās. Gājiens bagāts piedzīvojumiem. Beidzās laimīgi.”

Svētdien, 26. augustā: „Dziesmu svētki.”

Pirmdien, 27. augustā: „Atgriežamies savās bazēs.”

Sēdes vadīja vecākais dienesta pakāpē, drūmais, mazrunīgais Pulkvedis. Sanākums nenodarbojās ar partiju politiku, tādu vairs nebija. Viņus visus bija vienojis kopējs liktenis. No rietumiem palīdzību viņi nebija saņēmuši, viņiem jāuzņemas cīņa ar ienaidnieku pašiem ar saviem spēkiem. Vai jāiet bojā. Tuvojās rudens un ziema. Kā to pārļaidīs vajāts partizāns piesnigušos mežos?

Par šo tematu runāja Sapieris. Viņš mācīja, kā jāizbūvē bunkuri, kā tie jānomaskē, kā jāuzglabā pārtikas krājumi. Kāda cīņas taktika jāpielieto ziemas apstākļos.

Kāds sanitārs deva padomus, kā ārstēties bez ārsta palīdzības, bez zālēm un dezinfekcijas līdzekļiem. Viņš mācīja apkopt ievainojumus, locekļu lūzumus, stāstīja, kā jārikojas karsoņu un reumatisko sāpju gadījumos.

Cits speciālists referēja par sabotāžu rīkošanu. Arī tāda veida aizsardzība var noderēt ilgstošā partizānu dzīvē.

Lielu interesi izraisīja padomi dokumentu viltošanai. Kāds bijušais spiestuves darbinieks stāstīja, kā meža ap-

mudināja aktīvākos nacionālistus uz darbību, viņus varēja vieglāk atklāt. Čekas spiegi jau darbojas visā zemē, visos pagastos. Parasti viņi izliekas par dedzīgiem patriotiem, viņi klausoties ārzemju radio raidījumus, viņiem esot sakari ar partizāniem mežos. Jāsgargās pat no sēņotājām un ogotājām, dažā varbūt ir čekas izsūtīta pēdu dzinēja.

Vīri pazina arī šīs metodes, bet uzmanīgi klausījās. Apbrīnoja Aģenta drosmi. Bet vai viņš pats reiz nelekritis?

It kā atbildēdams, viņš teica: „Diemžēl, tiem, kas jau atrodas čekas pagrābos, es vairs nevaru palīdzēt. Bet es varu vismaz brīdināt tos, kam apcietināšana draud. Tādi ir arī te šajā bunkurā. Draugi, mežabrāļi, es zinu, ka arī starp jums ir svārstīgie, pat nodevēji!”

Vīri pacēla galvas.

„Varbūt viņu dēļ es ar jums satiekos pēdējo reizi...”

Vai tādā gadījumā viņš nevar palikt mežā?

„Zinu, ka pie jums man pagaidām būtu drošs patvērums. Bet katram cilvēkam ir nolikts savs liktenis, to nevar apiet...”

Arī to vīri zināja kopš cīņu dienām frontē.

Referātu pārtraukuma laikā Aģents izdalīja līdzī pāņemtos papirosus. Viņam bija arī divas vācu laika degvīna pudeles — Zubrovka. Pēc īsas maltītes sekoja partizānu grupu vadītāju apspriede. Ziņojumi par pasaules politisko stāvokli, par Baltijas valstu izredzēm miera konferencē. Sapulce pieņēma deklarāciju par idejiskiem mērķiem un cīņas taktiku.

„Mēs, nacionālie latviešu partizāni, cīnāmies par savas zemes un tautas atsvabināšanu no jebkuras svešas varas, kas to apspiež. Visi svešnieki, lai tie būtu kas būdami, no Latvijas teritorijas izraidāmi. Atjaunojama neatkarīga valsts vadība, kuru tauta pati ievēlēs brīvās vēlēšanās. Līdz tam laikam par Latvijas valsts varas nesējiem mēs atzīstam mūsu sūtņus — Zariņu Londonā un Bilmami Vašingtonā.”

Partizāni debatēja arī par cīņas veidiem. Nenoliedzami, līdz brīvi ievēlētai valdībai vēl līs daudz asiņu. Ko darīt ar komunistu līdzskrējējiem, nodevējiem, čekas aģentiem? Domas dalījās. Taču vienojās, ka bez žēlastības iznīci-

nāmi visi čekisti, saudzējot vienkāršos krievu cilvēkus. Atklātais kaujas var pieņemt tikai tad, kad nedraud smagi zaudējumi. Jātaupa pašu spēki. Rikojot sabotāžas aktus, jāapzinās, ka čeka izrēķināsies ar iedzīvotājiem. Ja ar nāvi sodāms kāds pašu nodevējs, kura sirdsapziņa aptraipīta ar asinīm, tad tas jādara tā, lai vainu varētu uzvelt čekai. Tas būtu dabīgs atrisinājums, jo pēc uzticamu sakarnieku ziņām tos, kuri pēc kapitulācijas mainījuši uzskatus un nodevuši savus tautiešus, vēlāk pašus čeka nolikvidēja. Tepat Zlēku aizsargu priekšnieku Molleru neglāba arī krieviem uzrādītie ieroči. Vīri pārrunāja gadījumu ar Piltenes virsmežniecības Lazdienas muižas mežini Irbi. Sākumā viņš viesmīlīgi uzņēmis mājās krievus, viņi tur ēduši, dzēruši un braucējuši, cilvēkus ķerdami pēc Irbes norādījumiem. Kad čekisti savu darbu beiguši, pēdējā vakarā Irbe viņiem sarīkojis kārtīgu atvadišanās balli. Gājis jau tri visu nakti, bet no rīta projām braucot, pavēlējuši arī mežzinim kāpt mašīnā. Kopš tā laika viņš pazudis bez vēsts. Arī Piltenes policijas priekšnieks Brauns, krieviem ienākot, palicis savā vietā, kad visi viņa darbinieki iebēguši mežā. Čekai viņš uzrādījis apliecību, ka jau deviņus mēnešus darbojies krievu majora Borisa bandītu grupā. Brauns gan izmests no dzīvokļa un milicijas pagalmā zāgējis malku, bet citādi nav aiztikts. Viņa uzdevums bijis izvilināt no meža savus bijušos darbiniekus, kas apvienojušies labi bruņotā pilteniešu partizānu grupā. Kad tas nav izdevies, čeka pievākusi Braunu pašu. — Ziru pagastā krievu draugs Beģis kara laikā bijis vāciešu piekritējs. Apbalvots pat ar kara nopelnu krustu. Pēc kapitulācijas atkal mainījis uzskatus, bet krievi vairs neuzticējušies, tagad pazudis. Pēc sakarnieku ziņām daudz tādu Jūdasu nebija, bet viņi visi, pēc savu uzdevumu veikšanas, paši likvidēti.

Vīri sprieda arī ko darīt, ja jāpiedzīvo galīga kapitulācija. Tādā gadījumā iespējami klusi jāpārvietojas uz jūras pusi ar cerībām atkāpties uz Zviedriju. Pirmajā izdevībā jābrauc tikai tiem, kas apņemas ar palikušajiem uzņemt sakarus. Viņiem būs jāpilda savi uzdevumi. Jānosūta ārpusaulei ziņas par Latvijas nacionālo partizānu stāvokli, jāuzņem sakari ar mūsu sūtņiem. Bet ne-

kādā gadījumā nedrīkst krievu patrolām dot aizdomas par brauciena organizēšanu. Tām grupām, kas tagad uzturas jūrmalas tuvumā, jāpārvietojas atpakaļ iekšzemes mežos. Bez sevišķas vajadzības nevienam mežabrālim jūras tuvumā nav jāradās. — Pēc sanāksmes darbinieku ziņām Kurzemes mežos bija apzināti ap trīs tūkstoši nacionālo partizānu, protams, ne visi bija zināmi.

Pārrunājot sakarus ar Zviedriju, radās jautājums, kā sagādāt radio raidītāju-uztvērēju.

„Man tāds zināms!” Andžs apgalvoja. „Ar visu telegrafistu.”

Neviens neapšaubīja Andža spējas. Ko gan visu viņš nezināja un nespēja sagādāt! Sapulce pilnvaroja viņu ar šo cilvēku uzņemt sakarus, ja viņš uzticams, un nogādāt ar visu raidītāju pie Zaļās Lapsas vīriem Vana-dziņa nometnē.

Partizānu konferences programma ievilkās pāri pusnaktij. Aģents vēl slepeni sarunājās ar dažiem sapulces dalībniekiem, visilgāk ar Pulkvedi. Iedeva viņam dažus papirus. Tās laikam bija uztraucošas ziņas, drūmais vīrs tikai norūca — teļš!

Gaismai austot, Aģents atstāja slepeno mītni. Pava-doņi viņam atkal aizsēja acis, izveda no bunkura pa rezerves eju. Mežabrāļi klusēdami noskatījās viņa gaitā. Vai viņš vēl kādreiz atgriezīsies?

„Viņš nēsā līdz indi,” Andžs viņus mierināja.

Jā, jā, to viņi gan varēja iedomāties.

Dažādi bija ceļi, stigas un takas, kas aizveda mežabrāļus uz 18. novembra bunkuru. Pa tām pašām pēdām viņiem atkal bija jāizklist. Biezokņu gājēji un purvu brīdēji varēja doties atpakaļ jau dienas laikā, bet citi, kuriem bija jāšķērso klajumi, jātuvojas apdzīvotām vietām, nolēma gaidīt nakti.

Tikai tagad rajona apsargi ziņoja, ka konferences laikā notikusi kārtējā meža tīršana, bet nekas bīstams ne-draudējis, lai celtu trauksmi. Apkārtnes novērotāji arī zināja stāstīt, ka Zlūkās ieradušies čekisti ar suņiem.

— Ja mūsu dēļ, tad par vēlu, biedri! — vīri aukst-asinīgi nosmējās, spieda viens otram rokas un izklida.

Uz nometnēm atgriežoties, Venēcijas un Zaļās Lapsas vīri turējās kopā: Sapieris, Niksis, Atamans, Vaivars, Staņislavs, Melnais Žanis. Arī Pulkvedis sākumā viņiem pievienojās. Pēc satikšanās ar Aģentu viņš bija kļuvis vēl drūmāks un mazrunīgāks.

Krievi viņus tomēr bija manījuši. Sargājoties viņiem bija jānogriežas no pazīstamām takām un kvartālu stīgām. Viņi maldījās. Viņi arī nezināja, vai patruļas izsūtītas tieši viņu dēļ vai vēl turpinās kārtējās partizānu medības.

„Čeka zina, kādi ‚dziesmu svētki‘ te notikuši,“ Pulkvedis pārliecināts teica. „Citādi viņi nebūtu atskrējuši ar suņiem. Un dažs suns ložņā arī ap mums...”

Vīri saprata. Pulkvedis nerunāja par izdresētiem četrkājainiem pēdu ošņātājiem. Viņi steidzās, uzmanīgi vērodami apkārtni, lai ātrāk sasniegtu Ventu.

Diena bija krēslaina. Debesis smidzināja sīku rasu. Grāvās un meža pļavu ielejās bija nogūlusi balta migla, slēpdama slepeno gājēju stāvus. Viņi virzījās pēc kompasa svārstīgās adatas, cerēdami līdz vakaram sasniegt dižo Kurzemes upi.

Pievakarē migla kļuva vēl biezāka. Nepārredzēdami apkārtni, viņi it kā satrūkās, pēkšņi atrazdamies Ventas krastā. Ūdens vienmuļi mutuloja lejup. Bija jāmeklē laiva. Viņi taustījās caur slapjiem krastmalas kārkliem. Beidzot viņi to atrada, bet tā bija maza sile ar plakanu dibenu. Viņi bija septiņi vīri, un viņiem nebija laika braukāt līdz otram krastam turpu un atpakaļ. Laivele grīlodamās iegrīmā līdz malām. Taču Venta bija mierīga, lēni vēla uz jūru vēl skopos vasaras ūdeņus. Viņi sasniedza otru krastu. Laiva varēja norādīt vietu, kur viņi pārcēlušies, tādēļ Staņislavs ar kājas grūdienu to atdeva straumei.

Bija jau tumsa. Viņi nezināja, kur atradās. Rietumos gulēja melna meža siena. Tajā pusē vajadzēja būt Kulciņas-Ventspils lielceļam. Mazliet atvilkuši elpu, viņi brīdā tumsā un miglā, cieši turēdamies viens aiz otra. Pēc stundas viņi pēkšņi atradās uz klaja lauka. Zem kājām čaukstēja rudzu rugāji. Tātad tuvumā jābūt arī mājām.

Vai viņiem iet svešā sētā prasīt vakariņas un naktsmājas? Pulkvedis jau bija vecs vīrs, visvairāk noguris, bet viņš neapmierināts rūca — velns vien zina, kādos slazdos viņi varot iekrist.

Bet viņi bija septiņi vīri, labi bruņoti, ar partizānu cīņu pieredzi. Tumsas pieradušām acīm viņi meklēja mājas. Viņi drīz arī saskatīja pret nakts debesīm melnus koku pudurus un ēku jumtus.

„Stoi!” pēkšņi viņus pārsteidza sauciens.

Vīri pieplaka zemei.

„Kto tam?”

Viņi lēni sāka atvilkties. Nakts klusumu pārcirta patšautenes kārtā. Bet ložu spindzēšanu viņi nedzirdēja. „Nav ko uztraukties!” Staņislavs teica, pieceldamies stāvus. „Vai vaņķas ziņa, uz kuru pusi tumsā šaut?”

Aizmugure tomēr kļuva arvien dzīvāka. Krievu lamu vārdi mainījās ar īsām mašīnpistoļu kārtām. Drīz troksnis pieņēmas visapkārt. Mežabrāļi steidzās uz klusāko vietu, lai izkļūtu no ielenkuma.

Viņi atgriezās atkal pie Ventas. Upes ūdens, klusi čalodams, vēlās lejup, it kā aicinādams viņus līdz. Taču krievu šaudīšanās nenorima. Plašā frontē tā lēni sekoja bēgļu pēdām.

Staņislavs, tumsā klumburodams, lādējās: „Āpdauzīts polītruks, nakts laikā noriko ķemmi!”

Viņi turpināja virzīties gar krastu. Upe bija kļuvusi gausāka. Viņi brida pa aizmiglotām pļavām, slapjiem krūmājiem. Pēkšņi viņi atdūrās pret kādu ieteku. Vīri izbrīnījušies apstājās. Kur viņi isti atradās? Šajā apkārtnē Ventas kreisajā pusē upju pieteku nebija.

Pukvedis domāja, ka tuvumā uz augšu vajadzētu būt tiltam.

Trīs vīri aizgāja izlūkos. Pārējie mērija upes dziļumu ar nogrieztu kārklu. Turpat pie krasta ūdens sniedzās pāri cilvēka krūtīm. Tumsā un miglā viņi nevarēja arī saskatīt upes otru malu. Viņi sataustīja dažus akmeņus un svieda. Pirmais ar plunkšķi iekrita ūdenī, arī otrais un trešais. Tad spēcīgāk atvēzēts akmens ar mīkstu troksni sasniedza otru krastu. Desmit līdz piecpadsmit metru, viņi vērtēja. Viņi varēja upi pārpeldēt, bet ne-

vienam negribējās tišām brist ūdenī, arī ieroči bija jāsarga no slapjuma.

Taustoties gar ūdens malu, viņi atrada garu priedes baļķi, piegūlušu krastam. Stumdami un vilkdami viņi to sagrieza šķērsām pāri upei. Tiešām baļķa otrs gals atdūrās krastā. Bet tas bija tievs, ūdeni gulēdams apglumējis. Vai pa tik nedrošu laipu nakti un miglā var sasniegt otru krastu?

Atgriezās izlūki.

„Tilts ir, bet uzsperts gaisā,” Staņislavs ziņoja. „Un tālāk ir kāds ezers.”

„Ā, tad es zinul!” Āndžs attapās. „Tam vajaga būt Nabas ezeram un tālāk otram. Te mēs stāvam pie Nabas saites.”

Arī pārējie nu atcerējās ģeografijas ainu Ventas baseina kreisajā pusē, Padures pagasta ziemeļos. Lielo Nabas ezeru no mazā atdala zemes šaurums tikai dažus simts metrus plats. Nabas saitei bija jātiek pāri, jo krievu šaudīšanās vēl arvien tuvojās.

„Nav ko gudrot!” Sapieris nosplāvēs un pirmais kāpa uz slidenā baļķa. Uzmanīgi, ar rokām līdzsvarodams augumu, viņš pazuda miglā. Pārējie vēl dzirdēja paātrinātus soļus, tad mīkstu lēcieni otrā krastā.

„Tomēr pāri!” Staņislavs atvilka elpu, tūlīt sekoja Sapierim.

Viņi viens pēc otra, ar rokām plātdamies, aizligojās pāri upei. Vaivars palika pēdējais. Viņš izdzirda miglā Staņislava balsi: „Sapieri, Sapieri —!”

„Kas ir?”

„Mēs esam tintē!”

„Kādā tintē?”

„Mēs atrodamies uz salas!”

Vaivars par šo nakti raksta savās piezīmēs: „Runātājus nevarēja redzēt, tikai dzirdēt. Tas likās tik komiski, nereāli. Un vai nav jāsmejas? Pārmocijušies pār baļķi, lai konstatētu, ka atrodas uz salas. Es biju pārliecināts, ka nepāriešu, tādēļ sāku noģērbties. Es rēķināju, ka Ventā, kur pieteka izveļ savus sanesumus, jābūt seklumam un pa to jāmēģina upes gals apiet. Tā kā Nabas saitē straume ir lēna, tad nevar būt arī izrautu grāvju. Drīz arī es biju uz salas. Ātri pārgāju tai pāri.

Otrā pusē bija tāda pati upe, tikai seklāka. Es to pārbrīdu ar to pašu gājienu un apgērbos, iekams citi sanāca. Pēdējais palaida baļķi Ventā. Par šo dēku mēs visi sirsnīgi nosmējamies un devāmies tālāk."

Aiz muguras vēl skanēja šāvieni, nodunēja pāris granātu sprādzieni. Krievi bija ielenkuši Ventas ezeru un notekas sažņaugto meža trīsstūri, ar lielu troksni devās uzbrukumā tukšajam apvidum.

Tikuši pāri lielceļam, viņi pagriezās uz jūras pusi. Ausa jau rīts. Migla cēlās augšup, atbrīvodama mežus un laukus. Andžs apkārtni pazina, zināja arī kādas uzticamas mājas. Viņi bija noguruši un izsalkuši.

"Tur saimniece mums iedos brokastis un uz kūtsaugšas varēsim izgulēties," ceļvedis solīja.

Lai cik neapdomīgi Andžs dažreiz rikojās, viņam vienmēr laimējās. Arī šorīt viņa solījums piepildījās. Saimniece tūlīt pazina, kādi ciemiņi tik agrā stundā viņas pagalmā ieradusies. Viņa steidzās cept olas, grieza speķi un nobriedušu rudzu maizi. Viņi ēda lēni un vienmērīgi, pēc partizānu ieraduma, lai vairāk varētu paņemt līdzi savās māgās, līdz beidzot nespēja norīt ne zirnī. Sadalījuši sardzes maīņas, viņi uzlīda uz kūtsaugšas svaigā sienā. Tas smaržoja pēc kaltušas zāļu tējas, vēl glabāja vasaras saules siltumu savos mīkstajos klēpjos. Vīri iegrīma dziļā miegā kā noreibuši.

Viņi paēda pusdienas un gulēja atkal, kā dažkārt miega badā pēc negulētām naktīm. Viņi modās tikai vakarā. Brīdi vēl sēdēja sienā, gaidīdami krēslu. Saimniece piedāvāja vakariņas, arī ceļa maizi nakts gājiem. Kurzemes godu un sirdi ienaidnieks vēl nebija paspējis sabradāt..

Tumsā un miglā viņi devās Ziru virzienā. Viņi nemeklēja meža takas un stīgas. Andžs domāja, ka, taisni ejot pāri purviem, viņi ātrāk sasniegs nometni. Taču drīz viņi atdūrās pret platu, slīkšņainu grāvi, iemuka akačos, brīdā atpakaj, meta likumus, maldījās. Neviens nerunāja, it kā sargādamies no saīgušiem prātiem izmest niknos vārdus. Kas bija vainīgs, ja viņi netika uz priekšu? Vai Andžs nebija grupas ceļvedis?

Beidzot Sapieris nenocietās. „Tu, Andž, arvien esi lie-

lijies, ka pazīsti mežus un proti orientēties vismelnākā naktī! Kur mēs atrodamies?"

„Virziens ir pareizs," Andžs strupi atraidīja uzbrukumus.

„Pareizu virzienu rāda arī kompass, bet mēs netiekam uz priekšu. Vai mums uz labu laimi vien jādzenas tādā ellē?"

„Ko tu būtu darījis manā vietā?"

„Labāk mest likumu, bet iet pa zināmu ceļu."

„Lai uzskrietu virsū krievu patruļai —?"

„Nav pirmā reize. Un mēs esam septiņi apbruņoti vīri."

„Tavai frontenieka slavai mežā nav nekādas nozīmes. Te jāprot karot citādi..."

„Tad turpinī!"

Andžs jutās apvainots. Nedēļām ilgi viņš bija riskējis ar savu dzīvību, lai delegātu konferenci noorganizētu, pēc viņa padoma bija izvēlēts drošais bunkurs, ienesta pat dinamīta kaste. Ar viņa gādību mežabrāļi bija ieguvuši daudz jaunu ziņu, vērtīgus padomus, kā palicēji, tā Zviedrijas braucēji. Vēl šorīt viņš visu grupu aizveda uz viesmīlīgām mājām, viņus pieēdināja līdz acīm, izguldināja svaigā sienā kā kungus. Bet te purvā pie dūksnaina grāvja viņš ir vainīgs, ka viņi netiek uz priekšu, viņu uzskata par nejēgu!"

Andžs tomēr nezināja, uz kuru pusi griezties. Pārējie neomulīgi klausījās abu mežabrāļu dialogā. Visi likās saīguši, nevienam negribējās sliksnainā purvā pavadīt lieku dienu.

Staņislavs sēdēja uz krituša koka, grozīja galvu, ošņāja gaisu kā pēdu dzinējs suns. Tad ātri piecēlās un teica: „Iesim mājās!"

Viņš gāja gluži uz otru pusi. Pārējie sekoja, tikai Andžs ar Sapieri vēl brīdi strīdējās. Tad arī viņi pamāca grupu.

Kā vienmēr, arī šoreiz Staņislavam varēja uzticēties. Viņam bija meža zvēra maņa. Pēc pāris stundām viņš izveda vīrus laukā no purva rajona, līdz Užavas upei un tālāk uz Ziru mežiem.

Nometnē Zaļās Lapsas vīrus sagādāja uztraukums. Palicēji bija pārlaiduši krievu mežu tīrīšanas akciju. Tikai slāpā purva dēļ, negribēdami kājas mērcēt rāvainā ūdenī, vajātāju grupas bija aizgriezušās Vanadžņa nometnei garām.

Vīri nopietni pārdomāja stāvokli. Vai nebūs jāmaina nometne? Trīs mēnešus uz vietas dzīvojot, viņi bija ieminuši sūnās pēdas. Varbūt kāds jau bija ievērojis ugunsкура dūmus, saodis ēdienu smaržu.

Kaut „dziesmu svētki” bija laimīgi beigušies, vīri sprieda, ka otrreiz tādu saiešanu nedrīkst organizēt.

Andžs nekā neteica, viņš vēl arvien jutās apvainots.

Zaļās Lapsas grupai pievienojās radio telegrafists. Jaunā mežabrāļa raksturojumu Vaivars saglabājis savā dienasgrāmatā: „Funkers bija kluss, patīkams cilvēks. Viņš lieki nerunāja neviena vārda, maz stāstīja par sevi. Viņš bija zaudējis ģimeni kā mēs visi un degtin dega savas zināšanas likt lietā. Amatu viņš pārvaldīja pilnīgi, jo viņam bija divdesmit gadu prakse. Aparāts viņam bija līdzī, un baterijas kuru katru dienu būšot klāt, tās piesūtīšot ar mūsu sakarniecēm.”

Bet tik vienkārši Funkers nebija varējis grupai pievienoties. Ceļvedis viņam gan bija aizgājis pretī, ar paroles signāla svilpienu — Figaro, Figaro — abi iepazīs, bet kad pēc nogurdinoša gājiena caur purviem un biezokņiem apsēdušies meža ceļa malā, lai atvilktu elpu un uzsmēķētu — pēkšņi viņus pārsteidza krievu patruļa. Likās, arī ienaidnieki bija pārsteigti un nobijušies. Kamēr viņi uztraukumā sakārtoja ieročus uzbrukumam, abi mežabrāļi pietrūkās kājās, cerēdami ar pāris lēcieniem pazust krūmos. Taču abiem kājas aizķērās nocirstu koku zaru klājenā, abi reizē pakrita tieši tajā brīdī, kad atskanēja mašīnpistoļu zāļu kārta. Lodes aizdzīnkstēja pāri viņu galvām. Uztrūkušies kājās, viņi paklupa vēlreiz, atkal laimīgā mirklī. Ar nākošiem lēcieniem viņiem laimējās nokrist aizsegā. Viņus sargāja celmi un dabīgs zemes valnis. Izbēgšana nebija iespējama, aizturējuši elpu, viņi klausījās krievu lamu vārdos. Bet viņi negāja prom, izvēršušies, velnu piesaukdami, tuvojās viņu slēptuvei. Īstā brīdī abu partizānu ieroči izspļāva ložu dzirkstis, uzbrucēji viens pēc otra saļima.

Ieradušies nometnē, abi mežabrāļi izstāstīja notikumu

isos vārdos, bet Funkeram no uztraukuma vēl trīcēja rokas. Savu raidītāju viņš tomēr nebija pametis, bija pievācis arī kādu lielu krievu pistoli.

Lizīte ieroci pazina. „Tādus lielgabalus nēsā tikai čekisti. Kur tu to liksi? — Tas der tikai slepkavām pie izraktas bedres, lai cilvēkus tajā iegrustu ar lodi pakausī. Municiju arī tik viegli neatradīsi.”

„Būs piemiņai,” Funkers teica.

„Gan jau aizsviedīsi, kad būs jāņem vāga.”

Vairāk viņi par notikumu nerunāja. Pie pārsteigumiem, pie laimes vai nelaiemes viņi bija pieraduši. Ja saskaītu kritušos, tad nacionāļajiem partizāniem laime sekoja uzticamāk nekā viņu vajātājiem. To liecina arī Vaivara meža dzīves atmiņas: „Ar vienkāršiem krievu karavīriem cīņa bija viegla, tiem nevienam negribējās mirt, lienot mežā. Bet grūtāk gāja čekistiem. Tie līda virsū kā utis. Visumā gan, vai nu mēs izvairījāmies, vai viņi dabūja pērienu. Mēs asiņu zaudējumus necietām. Pēc pieredzējumiem partizānu dzīvē varu teikt — lai Dievs nedod man vēlreiz tādām būt, bet ja tam jānotiek, tad esmu gatavs, tomēr nekad negribētu būt par meža ķemmētāju. Viņš nāk un nezina, no kuras puses glūn uz viņu stobrs. Viņa liktenis atrodas partizānu rokās. Viņš ķemmētāju, ja vēlas, var nogalināt vai arī ievainot jebkurā ķermeņa daļā — locekļos vai vēderā. Lizīte atriebības gājienos ņēma līdz mazkalibra šautenīti un čekistiem šāva tikai vēderā. Tas ir drausmīgs ievainojums, ja vēl mīkstās svinā lodītes galā iegriež padziļu krustiņu. Tāda lode plēš un ārdā ievainojumu, sadzenot tajā drēbju plūksnas un netīrumus, bet nāve nāk ar lielām ciešanām. Mēs sākumā cēlām iebildumus pret tik necilvēcīgu rīcību, bet Lizīte sakaitināts mums nolāsīja čekas nomocīto liķu aprakstus, meta mums acīs mūsu sakropļotos piederīgos, izvarotās, aizvestos. Viņš atgādināja latviešu bērnu liķus un jautāja, ko viņi ir grēkojuši, ja viņiem tā bija jācieš. Vai mēs pirmie gājām krieviem virsū, vai mēs tagad esam Krievijā? Ja viņiem tādas lodes negaržo, lai lasās prom no mūsu zemes! — Mēs nevarējām neko iebilst, cilvēcībai te nebija vietas. Mēs paši jutāmies kā mežonīgi vilki, mums bija jācinās par savu zemi, par savām dzīvībām. Tad vienam

otram sāka parādīties speciāli sagatavotas veselas patronu aptveres pat mašīnpistolēm... Mēs bijām noguruši, nervozi un nikni. Uz krūtīm, tuvu pie kakla, mēs nēsājām tā saucamo pēdējo granātu. Tā nekādā gadījumā nebija metama ienaidniekam, tas bija žēlastības sprādziens pašam sev. Sapieris mācīja mūs, kā izdarāma nošaušanās ar pistoli. Nekad nešaut deniņos vai ausī, tādi šāvieni ne katreiz nes nāvi. Visdrošākais — iebāzt pistoles stobru mutē, cieši aptvert to lūpām un šaut uz augšu. Tās bija baigas, bet nepieciešamas mācības.”

Pēc dažām dienām Parra atnesa Funkeram baterijas. Viņš sakārtoja savu raidītāju, pāris reizes tas iepīkstējās un kļuva dzīvs. Vīri ziņkārī mīņājās apkārt, kļuva nepacietīgi, gaidīja pirmo brīvības saucieni.

Bet Funkers nesteidzās. „Raidītājs darbojas,” viņš teica, „bet ko lai es viņiem tur ārpusē saku?”

Arī citi mežabrāļi nezināja istos vārdus, taču pasaulei jāzina, ka latviešu nacionālie partizāni ir ielenkti savas dzimtenes mežos, viņi gaida no rietumiem palīdzību.

„Viņi negrib to dzirdēt,” Funkers vienaldzīgi teica. „Jūsu nometni uzodis krievi, tik tā labuma būs.”

Bet kādēļ viņš to kasti nēsā līdzī?

Beidzot Funkers piekāpās. Viņš ieslēdza raidītāju, pielika mikrofonu pie mutes un īsi ziņoja: „Latvija sauc palīgā, nāciet un glābiet! — Latvija sauc palīgā, nāciet un glābiet!”

Pēc īsa pārtraukuma viņš atkārtāja: „Latvija sauc palīgā, nāciet un glābiet! Latvija sauc palīgā, nāciet un glābiet!”

Vīru sejas kļuva nopietni svinīgas. Viņi saskatījās ar valgām acīm, kā nokaunējušies novērsās viens no otra.

Funkers raidīja.

Svarīgā diena likās kā svētki. Atgriezās cerības. Gribējās ticēt, ka neviens godīgs rietumu valstsvīrs neklūs vienaldzīgs, izdzirdīs palīgā saucienus. Pievakarē vīri noskuva bārdas, uzposās cik spēja, kā gatavodamies svinīgam dievkalpojumam.

Bedrē plēnēja ugunsкура ogles. Nevienam neredzot, Vaivars noraisīja no krūtīm mazo Latvijas karogu, noklāja to uz mitrās meža zemes. Ogļu kvēles gaismā brīvības simbols mirdzēja kā asiņains zieds.

Mežabrāļi mēmi apstājās karogam apkārt, ilgi domāja kopējas domas. Tā bija junda.

„Raidījuma sekas jau piedzīvojām otrā dienā,” Vaivars raksta savās atmiņās. „Virs mūsu rajona grozījās tā saucamais kukuružņiks. Tikko lidmašīnu pamaniņām, noslēpām visu, kas varētu mūs nodot, nomaskējām teltis un takas. Lidmašīna izgrozījās labu laiku, tad aizlidoja, bet atgriezās katru dienu. Mēs vairs nevarējām pat zeķes izžāvēt. Funkers lūdza pāris apsargus, lai raidītu no citas vietas. Un tiešām lidmašīna pazuda.”

9.

Zaļās Lapsas mežabrāļi kļuva arvien uzmanīgāki. Visu vasaru viņi bija dzīvojuši mierīgi sausā uzkalnā starp purviem un eglu biezokņiem. Likās, dažas Āndža sakarnieces bija iekritušas čekas slazdos, arī partizānu konference bija satraukusi krievus. Mežos arvien biežāk atskanēja tāli un tuvi šāvieni, tie bojāja partizānu nervus. Katru dienu un nakti viņi jutās trauksmes stāvokli.

Ātamans nolēma pastiprināt sardzi.

Garcis kurnēja. „Es taču esmu virsnieks.”

„Te mēs visi esam vienādi,” Ātamans vienaldzīgi atgādināja.

Lizīte vīpsnāja, Staņislavs savilka pieri grumbās. Garcis juta, ka viņa virsnieka godam te nav vairs cieņas. Viņš saīdzis padevās.

Taču savus dienesta pienākumus viņš izpildīja pavirši.

„Viņš tur krūmos guļ!” Lizīte sašutis teica.

Ātamans tikai noplātīja rokas. Ko lai viņš iesāk šajos apstākļos? Lizīte sminēja. Likās, puisis gan zināja, kas būtu jādara, bet nekā neteica. Garcis bija virsnieks, viņš tikai bandīts...

Garcis arī citādi kaitināja mežabrāļus. Vaivara piezīmēs atrodam dažas rindas par uztura sadali: „Mums

bija tāds likums, ka no kopējiem produktiem neviens bez ziņas neko nedrīkst ņemt. Par uzturu rūpējās Lielais Kochs, viņš noteica devas pēc piegādes iespējām. Personīgo produktu nevienam nedrīkstēja būt. Ja kāds aizgāja pēc uztura, tad to, ko piedāvāja uz vietas, varēja ēst cik spēj, bet kas ielikts mugursomā, tas bez Kocha atļaujas nav aizskarams.

Ar maizi bija bēdīgi. Krājumi nebija lieli, trīs līdz pieci kukuļi uz visas grupas. Bet tā kā devas bija ļoti mazas, tad krājums turējās diezgan ilgi. Mītrumā maize arī bojājās, sapelēja. Parasti mēs gan savu devu, plaukstas lieluma šķēlīti, uzdūrām uz iesma un uguni kārtīgi apdedzinājām. Piedzērām vārītu purva ūdeni, kurā mirka brūkleņu mētras, radot īpatnēji ieskābenu garšu un dzeltenīgu zaļu nokrāsu. Sāka arī parādīties vitamīnu trūkuma pazīmes. Mums kļuva vaļīgi zobi, asiņoja smaganas un parādījās nejauki izsitumi. Cinoties ar vitamīnu trūkumu, mēs izmēģinājām visu, kas bija mūsu rīcībā. Vispirms eglju skuju, bet tās bija grūti baudāmas. Stipri līdzēja sīpoli. Kad tos lietoja lielos vairumos, slimības pazīmes mazinājās, beidzot pazuda pavisam. Es rūpējos, lai man kabatās netrūktu sīpolu, ēdu tos vienmēr, pie gadījuma arī ķiplokus. Pateicoties tiem, es biju veselākais visā grupā."

Reiz viņi atradās nometnē tikai pieci vīri. Lielais Kochs, izdalījis skopās pusdienas, aizgāja sardzē. Dzīvojot pusbadā, brīvos brīžos mežabrāļi domāja tikai par ēšanu. Garais bieži atcerējās Rīgas restorānus. Karbonādes, šnīceles, nēģus, rasolus. Sīpolu siteni viņš necieta, zaļi sīpoli viņam riebās, no ķiplokiem viņš bēga. Lai viņš tos ēstu tagad? Beidzot viņš neizturēja.

Apzinādamies savu virsnieka stāvokli, viņš izcēla no produktu noliktavas maizi, sviestu un sieru. Viņš sagatavoja biezu sviestmaizi, mierīgi apsēdās uz nolauztās priedes balķa, šķirstīja „Cīņas” lapas un labsajūtā ēda.

Pārējie mežabrāļi skatījās kā nobijušies.

„Tā ir cūcība!” Lizīte čukstēja.

„Tā nav pirmā reize,” Staņislavs piebalsoja. „Esmu redzējis, ka viņš no savas mugursomas vienmēr kaut ko izvelk un grauž...”

„Es arī labprāt norītu tādu sviestmaizi, kurai sviests biezāks par maizi,” Vaivars nopūtās.

„Ja tā garā dēle var zīst citu asinis, kādēļ mēs ne?” Lizīte sašutis jau protestēja skaļāk. „Lai tad Kochs rūc uz visiem!”

Tas bija iebrukuma signāls. Viņi grieza maizi biezās šķēlēs, apzieda to ar bagātu sviesta kārtu, sadalīja sieru.

„Te vēl kotletes!” Lizīte skubināja.

Viņu sviestmaizes iznāca vēl biezākas nekā Garajam — maize, sviests, siers, kotlete. Viņi ēda bez sāta, visa ietaupītā pūtika pazuda dažās minūtēs.

Vakarā Kochs atgriezās no sardzes dienesta. No izlūku gaitām ieradās arī Atamans un pārējie. Kochs tūlīt pamanija, kas noticis. Ilgi skatījās izvārditajā noliktavā, pavērsās apkārt. Vainīgie novērsās, uzgriezta viņam muguru, tikai Garais vienaldzīgi sēdēja uz koka, apgrāzīdams un tirīdams pirkstu nagus.

Arī Kochs smagi apsēdās uz priedes, nolieca galvu, ilgi domāja, ne vārda neteicis. Likās, viņš tūlīt sāks raudāt.

Beidzot Vaivars neizturēja. Piegāja pie nelaimīgā vīra, nedroši uzlika plaukstu uz viņa pleca: „Koch, domā nu par mums ko gribi — mēs apēdām!”

Kochs nejautāja, kādēļ viņi to darījuši. No viņa nolaistajām acīm tiešām izbira dažas asaras. Tikai pēc brīža viņš saņēmas. Viņa balss nekad nepazīna dusmu, uztraukumu, kliegšanu, viņš runāja tā, it kā pats būtu vainīgs.

„Jūs neviens nezināt, cik man grūti uz jums noskatīties, kad es dalu ēdienu. Visi dzīvo gandrīz badā. Bet man taču jāatbild, ar smagu sirdi jāatrauļ, jādala, lai ilgāk varam izturēt.”

Arī citi vainīgie pienāca tuvāk. Viņi zināja, ka Kochs runā taisnību, un tomēr viņi rezerves bija apēduši.

„Un sviests bija jātaupa virām, lai kaut cik taukuma būtu klāt. Uz maizes tas nekad nav smērēts. Ko tagad lai iesāk? Trakums —!”

„Garais sviestam uzbruka pirmais!” Lizīte nenocietās. Arī citi atzina, ja viņš nebūtu sācis, tad nevienam nebūtu ienācis prātā krājumu aiztikt.

Garais mierīgi sēdēja uz baļķa otra gala. Viņš ap-
sūdzību dzirdēja, taču izturējās lepnī un nepieejami.

„Te nav nekāds virsnieku klubs!” Lizīte atklāti pro-
testēja.

„Jūs visi zināt, ka es pats sev nogriežu maizes šķēli
drīzāk plānāku nekā biezāku,” Lielais Kochs runāja
arvien pazemīgāk. „Bet ja jūs man vairs neuzticaties,
tad es varu no pavāra amata aiziet...”

Ātamans to dzirdēja. Malā stāvēdams it kā sarunājās
ar sevi: „Ne katrs, kas nēsā virsnieka zīmotnes, ir goda
vīrs.”

Visi saprata, kam šis spriedums bija domāts. Bet
Garais palika iedomībā neizskarams. Viņš piecēlās,
izstāpījās kā labi paēdis cilvēks, pavadījis mierīgu
atpūtas dienu.

O

Lielais Kochs tomēr palika savā amatā. Pārtikas devas
bija jāsamazina vēl vairāk, kas cits taisnīgo sadali būtu
uzņēmis?

Krievu uzmācība kļuva arvien draudošāka, mežabrāļi
reti varēja atstāt savas slēptuves, atbalstītāji bija no-
bijušies no bargo sodu draudiem. Auga tautas spītība,
auga ienaidnieka naids un atriebība.

Pēc lietus nedēļām, septembra pirmajās dienās, de-
besis bija atkal skaidras. Vakaros saules slīpie stari
zeltaini apgaismoja priežu stumbrus, koki aizstiepa garas
ēnas cits citam garām, kā sacenzdamies, lai ātrāk ie-
stātos tumsa, mežabrāļu sargātāja.

Tante, Parra un Lizīte tomēr nebaidījās klejot pa lauku
ceļiem ar tukšiem vai pilniem kurvīšiem. Tante nebija
aizmirsusi, ka pirms nedēļas viņai vajadzēja ierasties pie
biedra Kozina Rīgā, Vilandes ielas trīspadsmītajā namā.
Mēneša laikā viņa bija atguvusi ne tikai čekā iedragāto
veselību, bet arī jaunu drosmi. Viņa nojauta, ka drīz
beigsies Vanadžņa nometnes mierīgās dienas, viņai jā-
iztur vai jāiet bojā reizē ar savas zemes karavīriem.

Izlūki jau slepeni apstaigāja citus meža rajonus, lai
sameklētu jaunu nometnes vietu. Bet vienmēr atgriezās
necapmierināti.

Atamans domāja, ka vispirms viņiem jāatbrīvojas no vanaga. Pēteris jau bija attīstījies par lielu putnu ar liku knābi un asiem nagiem. Kad rāmajās saules dienās citi vanagi sasaukdamies lidinājās pāri egļu galotnēm, arī Pēteris piešķieba galvu un žēli čiepstēja.

Vaivars izgriezta no alumīnija trauka tievu sloksnīti, ar asu naža smaili iegravēja burtus: Ziru mežabrāļi. Tad Staņislavs ar veiklu rāvienu iegrūda Pēteri maisā un aptina sloksnīti ap viņa kāju. Atvadu brīdī ap vanagu sastājās visi nometnes vīri. Kad debesis atkal atskanēja veco vanagu aicinājums, Staņislavs Pēteri pasvieda gaisā. Viņš vēl mēģināja iecirst nagus sava barotāja matos, bet spārni sagrīļojās, viņš iesvilpās it kā jautri atvadīdamies un pazuda aiz koku galotnēm.

Tajā brīdī Vanadzīņa nometnes mežabrāļi sajuta skumju tukšumu. Kaut arī viņi varētu pacelties spārnos un aizlidot no posta un nāves salas! Taču viņiem vēl dziļāk bija jāliien mežu biezokņos un purva dūņās.

Bet tālu Pēteris nebija aizlidojis. Viņu atrada jau otrā dienā uz tuvāko māju kartupeļu lauka. Vecais saimnieks pats vainas apziņā mežabrāļiem stāstīja: „Piedodiet, dēliņi, bet es viņu nositu! Vai es zināju, kas tas par zvēru. Nāca man virsū ar izplestiem spārnieniem un asiem nagiem. Labi, ka bija dakšas pie rokas. Situ un dūru, kamēr izstiepās. Tad tikai pamaniju, kas viņam uz kājas...”

Staņislavam gan noraustījās vaigi, bet viņš vecajam saimniekam nepārmeta. Tikai noteica: „Viņam gribējās ēst.”

Tā beidzās partizāna Pētera īsais mūžs.

Bet pārējiem mežabrāļiem sākās pārbaudījumu pilnas dienas. To liecina Vaivara atmiņu piezīmes: „Laikrakstā „Cīņa” parādījās vairāki raksti par nacionālistu un fašistu atliekām, kas, baidīdamies no atbildības tautas priekšā un savas netirās sirdsapziņas vajāti, slapstoties mežos. Lai nedomā, ka viņi izbēgs tautas taisnā tiesā. Tādi raksti turpinājās vairākos nummuros, tos pārdrūkāja provinces avīzes, un, protams, tos lasījām arī mēs. Mēs priedzājāmies, ka partizānu slava jau kļuvusi tik liela, ka noslēpt vairs nevar, par to jāraksta avīzēs. Galvenais nopelns bija vidzemniekiem un latgaliešiem. Vi-

ņiem bija arī vieglāk, jo dažos rajonos tautas vairs nebija, čekas terroram nebija pret ko vērsties. Krievi mēģināja, cik vien ātri iespējams, zemi atkal piepildīt ar jaunu tautu. Tāds sūtīja šurp veselieku ešeloniem. Tie bija visādu tautu mistrojums: melni, šķibaccini, neīri un noskranduši. Neviens neprata ne vārda latviski, bet viņiem bija Latvijas iekšzemes pases. Tādu tautu novietoja tukšajos apvidos un saimniecībās, kur vairs nebija neviena latvieša. Skaidrs, ka ar viņiem partizāni nerēķinājās. Uzbruka kooperatīviem, noliktavām, transportiem, kontrolēja ceļus, pārvaldīja lielus apgabalus. Čekistus šāvā un kāra, kur vien dabūja rokās. Krievu galvenie spēki bija novietoti gar jūrmalu, iekšzeme tukša, un partizāniem vieglas dienas. Visas soda ekspedīcijas, kas bija sūtītas pret partizāniem, atgriezās asiņainiem deguniem, bet partizāni rīkojās kā savās mājās. Vilcieni tika izlecināti no sliežu, tilti uzsprāga gaisā, telefona vadus norāva. Kad nekas vairs nelīdzēja, pats čekas priekšnieks Noviks ielika „Cīņā” rakstu, piedāvājot visiem amnestiju, kas līdz noteiktam datumam iznāks no meža un noliks ieročus. „Ja jūs šo pēdējo tautas žēlastību pieņemsit, varēsit atgriezties pie savām ģimenēm un nodoties radošam darbam tur, kur valsts jaunūzņēmībai tas vajadzīgs. Pretējā gadījumā tiksit iznīcināti līdz pēdējam vīram.” Tā beidzās Novika parakstītais žēlastības piedāvājums.

Lizīte, lasīdams rakstu, saviebies smīnēja. „Dzirdiet — tur, kur valsts jaunūzņēmībai tas vajadzīgs! — Sibīrijā ogļu šachtās jūs esat vajadzīgi! Zelta raktuvēs Kamčatkā! — Tu, Parra, nenes tādus mēslus uz mežu, kāds muļķis vēl iekritis slazdos!”

Parra nekā neatbildēja mutīgajam puisim. Viņas uzdevums bija piegādāt nometnei visas ziņas, kas notiek okupētajā zemē. Viņu rīkoja Andžs, un gandrīz katru dienu viņa bija ceļā.

„Tas sievišķis vienreiz iekritis ar visiem brunčiem!” Lizīte strīdējās.

„Tu pats reizēm bez vajadzības vazājies apkārt ar uzpoptām krūtīm!” Andžs nepadevās.

„Man zem krekla pielādēta mašīnpistole —”

„Parrai kabatā indel!...”

Lizītei palika atvērta mute. Attapās tikai pēc brīža.
„Un tik mierīgi tu to pasaki!”

„Mēs esam cīņas stāvoklī.”

„Cik zinu, tu gan frontes dūmus neesot odis.”

Andžs to nedzirdēja, bet stingri uzsvēra: „Partizānu cīņā daža mana sakarniece malā ir varonīgāka nekā frontē kāds jefiņš, kam šautene ar varu iespiesta rokās.”

Lizīte to nevarēja noliegt, viņš padevās.

Andža noorganizētais sakaru dienests tiešām darbojās labi. Tika saņemtas apstiprinošas ziņas, ka pārrakstītais mežabrāļu laikraksts „Tēvzemei un Brīvībai” izdzies cauri rūpīgai kratīšanai un iekļuvis Rīgas Centrālcietumā. No cietuma savukārt tika izsūtītas vēstules, dažas tika saņemtas arī partizānu nometnēs. To apliecina arī Vaivara piezīmes: „Es personīgi saņēmu no cietuma izsūtītu vēstuli, kuru bija rakstījuši pāris biedri, nezinādami, kur es esmu. Vēstule mani sasniedza Vanadžiņā nometnē. Sakari darbojās labi, tie veidojās paši no sevis, jo katrs latvietis bija pretestības iemiesojums, centās darīt, ko vien varēja, lai kaitētu komūnismam un atbalstītu partiotus.”

Tagad ziņas bija vēl svarīgākas. Andžs kļuva arvien kustīgāks, paplašinot sakarus ar visiem pagastiem. Izrādījās, ka apmēram trīsdesmit cilvēku lēticīgi bija iznākuši no meža. Un tiešām, viņus atlaida pie ģimenēm.

Lizīte uztraucies grābstījās ap mašīnpistoli. „Nošaut viņus visus! Vai viņi nesaprot, ka tā ir čekas viltība? Viņi būs pirmie ziņotāji! Tad jūs redzēsiet, kādas ķemmes tagad sāksies!”

Zaļās Lapsas vīri bija stingri savā pārliecībā, viņi par Lizītes uztraukumu tikai vīpsnāja. Bet Vaivars ar bažām vēroja Draugu. Viņš staigāja domīgs, reti runāja. Nebija grūti uzminēt — viņš domāja par savu jauno sievu un bērnu.

Dīvainā kārtā mežā apklusā krievu šaudīšanās. Likās, visi partizāni ir padevušies, zemē iestājies miers. Sakarnieces ziņoja, ka apžēlotie vēl arvien dzīvojoņi pie savām ģimenēm.

„Čekas triks!” Lizīte uztraucās arvien vairāk.

Zaļās Lapsas vīri ar gandarījumu saņēma ziņas, ka no Pulkveža un Sapiera grupām neviens mežabrālis No-

vika aicinājumam nav sekojis. Modra un uzticama vēl Usmas rajonā darbojās soda grupa.

Arī Ventspils laikrakstā „Brīvā Venta” bija ievietots līdzīgs žēlastības piedāvājums. To bija parakstījis pil-sētas komandants Krafts. Pieteikties varot jebkurā izpildu komitejā.

Andžs to uzmanīgi izlasīja, aizsvieda avīzi, atkal pa-ķēra, lasīja vēlreiz, tad iesita sev pierē knipi. „Mēs taču varam izspēlēt varenu joku!”

Tiesa, Andžs arvien kaut ko izdomāja, kas nu šoreiz viņam prātā?

„Rakstīsim Novikam un Kraftam vēstules! Apmēram tā: mēs labprāt gribam padoties un atgriezties dzīvē, bet bez pierādījumiem mēs nevaram jūsu vārdiem ticēt. Vispirms atsvabiniet no cietumiem mūsu ģimenes locekļus, jo viņi apcietināti mūsu dēļ, paši nav grēkojuši. Jāatļauj visi nacionālie patrioti, jāapkopj nošauto kapu vietas. Jāuzliek krusti un apkārt jāuztaisa balti krāsotas sētiņas. Ja tas līdz noteiktam laikam būs izdarīts, tad mēs visi iesim no mežiem laukā.”

Lizīte atkal grābstījās ap ieroci, it kā viņš gribētu Andžu tūlīt nošaut. „Krusti un baltas sētiņas! Tu, vecais mulķi!”

Bet Andžs vēl nebija beidzis savu plānu izklāstīt. „Pēc tam paši notēlosim padošanās mēģinājumu pie kādas izpildu komitejas. Redzēs, ko šie ar mums darīs.”

Lizīte kļuva uzmanīgāks. „Ko tu ar to domā?”

„Neuztraucies! Kamēr es un vēl kāds ar biedriem andelēsīsimies par padošanās noteikumiem, tu varēsi ar visām savām pistolēm un rokas granātām stāvēt ārpusē pie durvīm.”

Lizīte sāka apjēgt, ka Andžs plāno interesantu dēku. Viņa raupjā seja kļuva lidzenāka, acis iedzirkstījās spožāk.

„Tādā mūzikā es spēlēju līdz!”

Arī citi Zaļās Lapsas vīri kļuva ziņkārīgi. Vienīgi Atamans domāja ar vēsu prātu. Vēstuļu rakstīšanai Novikam un Kraftam viņš pievienojās, tas būtu tikai nevainīgs joks, bet atklāts izaicinājums ar ieročiem šajā laikā var beigties bēdīgi.

„Tev nav jāuznemas mūsu akcijas vadība,” Andžs viņu mierināja. „Zinu, ka Sapieris mums tūlīt nāks līdz. Vai mēs vairs neesam nacionālie partizāni, ka ļausim, lai bendes mūs vazā aiz deguna?”

Atamans atmeta ar roku. Pēdējā laikā viņš bija kļuvis neaktīvs. Dariet, ko gribat, es esmu jau miris,” viņš grūtsirdīgi teica.

Andžs atkal steigā rīkoja, kārtoja, organizēja. Vēstules tika sacerētas un pārrakstītas vairākos eksemplāros. Parra tās iznēsāja tālākiem sakarniekiem. Kraftam adresēto vēstules norakstu kāds no soda grupas puisiem aiznesa uz Ventspili un piestiprināja labi redzamā vietā.

Andžs nebija maldījies — Sapieris uzņēmās dēkas vadību.

Viņi pētīja kartes, sprieda, kurā pagasta izpildu komitejā būtu ērtāk izrādi rīkot. Visi atzina, ka jāiet uz Zlūkām.

Andžs pats uzņēmās tēlot žēlastības lūdzēja lomu. Viņi būs divi, nesīs līdzī vecas, aprūsējušas vācu armijas šautenes. Viņus pavadīs izlases vīru grupa, protams, arī Lizīte. Viņi pārgriezīs telefona vadus un aplenkīs izpildu komitejas ēku. Ja iekšā atskanēs kaut viens šāviena, grupa tūlīt uzbruks. Ja šāviena nebūs, ilgākais pēc divdesmit minūtēm abiem žēlastības lūdzējiem jānāk laukā.

Lizīte satraukts lēkāja — aiz prieka. Pārāk ilgi viņš bija vadījis dienas garlaicībā.

Grupa devās ceļā. Vakara krēslā vīri ielenca izpildu komitejas ēku, noslēpās dārza krūmājos ar pielādētiem ieročiem. Andžs aukstasinīgi atvēra uzgaidāmās telpas durvis. Nāsis iesitās sastāvējis, nevēdināts gaiss un vecas tabakas smaka. Grīda netīra, piebradāta, piemētāta ar izsmēķētu papirosu iemutēm. Sienas greznoja Stajina un citu komunistu vadoņu fotogrāfijas. Starp sarkanām drēbēm pateicības sauķļi padomju armijai un mudinājumi tautai iekļauties zemes jaunuzbūvē un sociālistiskās sacensībās. Neviena cilvēka uzgaidāmā istabā vairs nebija.

Andžs piekļauvēja pie nākošām durvim. Negaidot aicinājumu, abi ar pavadoni iegāja izpildu komitejas krēslainajā telpā. Aiz galda sēdēja sekretāre un divi čekisti. Likās, abi krievi pēc darba laika vēl te kavējās sievietes dēļ.

„Mēs nākam no meža, gribam padoties!” Andžs izmeta īsu teikumu kā rokas granātu. Čekisti strauji piecēlās, viens ieslēdza elektrisko gaismu, otra rokās parādījās pistole.

„Ā vot, tas labi, ka gribat padoties. Nolieciet šautenes tur kaktā!”

„Mēs vispirms gribam zināt padošanās noteikumus!”

„Ieroči jāatstāj te, jūs pašus nosūtīs uz Ventspili, tur jūs atbrīvos.”

„Ventspils komandants savā uzsaukumā ir teicis, ka var pieteikties katrā izpildu komitejā, tepat apzīmogos pases un laidīs pie ģimenēm. Ja ne, tad mēs iesim atpakaļ uz mežu!”

Abi čekisti ļauni iesmējās. Pret mežabrāļiem draudīgi pacēlās pistoles stobrs. Sekretāre ierāvās telpas kaktā.

„Nekur jūs vairs neiesit, putniņi!”

Otrs uniformētais vīrs sāka griezt telefona aparāta kloķi.

Andžs sāka smieties. Viņš pamāja ar galvu uz sienas pulksteni. „Jums ir desmit minūtes laika no šejienes aiziet. Jūsu zināšanai — māja ir partizānu ielenkta. Ja te atskanēs kaut viens šāviens, notiks iebrukums un neviens dzīvs nepalik. Tādēļ esiet tik laipni, biedri, bāziet savas pistoles kabatās un vācieties prom, kamēr vēl laiks! Ārī telefona aparātam lieciet mieru, tas ir mēms. Lai jūsu biedri virsmežniecībā pabaro suņus un iet gulēt!...”

Abiem čekistiem nošļuka pleci.

Bet Andžs vēl nebija visu pateicis. „Vispār, mēs jūs brīdinām netaisīt lieku troksni. Un nemuļķojiet partizānus, uz jūsu meliem neviens vairs neuzķersies. Šī bija pārbaude, cik jūsu solījumi nopietni. Un dzīvojiet rāmi, netramdiet latviešu cilvēkus, citādi Zlēku un vēl citas izpildu komitejas uzsprāgs gaisā!”

Čekisti mēmi saskatījās, tad iebāza ieročus kabatās.

Pēc desmit minūtēm abi mežabrāļi iznāca no netirās un piesmēķētās varasvīru mītnes.

— „Un neviens nešāva?” Lizīte uztraucies pieskrēja Andžam klāt izslāpis pēc cīņas un atreibības.

„Nē!” Andžs mierīgi atbildēja.

„Un mēs iesim atpakaļ? Kāda velna dēļ tad tādu gabalu bridām pa purviem?”

„Akcija izdevusies, Lizī! Tagad mēs zinām skaidri, ka čeka melo.”

„Līdz šim tas tev nebija skaidrs?”

„Iesim, pirms mūs nepamana virsmežniecības suņi!”

„Tas midzenis jāizkvēpina!” Lizīte protestēja.

Pārējie grupas vīri mēģināja puisī nomierināt. Vai viņš grib, lai čeka atkal izrēķinās ar vietējiem iedzīvotājiem?

Lizīte sapīka. „Ja, ne ne! Tad es iešu viens pats uz Pilteni un izdemolēšu miliciju!” Sašutumā par partizānu gļēvulību Lizīte atrāvās no grupas.

Līdz ar tumsu viņi pazuda atpakaļ mežā. Ventu viņi sasniedza tikai rīta gaismā. Tad arī pamanija, ka Lizītes vairs nebija. Bet kaut kur uz Piltenes pusi atskanēja steidzīgas šāviņu kārtas.

Vai Lizīte?

Sapieris kā grupas vadītājs nejutās apmierināts. „Tad ir gan dūša vienam pašam taisīt troksni. Sagūstīs vēl pusdzīvu!”

„Nezāle neiznikst!” Zaļās Lapsas vīri Sapieri mierināja. Viņi pazina savu Lizīti.

Pie Užavas upes viņi šķīrās, katra grupa uzmanīgi aizgāja pa zināmām stīgām un takām.

Taču Lizīte nebija pazudis. Labā omā un miermīlīgi smaidīdams viņš sagaidīja noietnē pārējos akcijas dalībniekus. Andžs zināja, ka tik apmierināts puisis jutās tikai pēc dēkainas iztrakošanās.

„Biji Piltenē?” viņš ziņkārīgi jautāja.

„Tik tālu netiku,” puisis atzinās. „Bet citādi uz goda. Pusceļā iegāju kādā ciemā, tur iznāca saraušanās ar milici. Tas, velns, sacēla kņadu, pamodināja krievus. Man cita nekā arī nevajadzēja kā tikai iztukšot savu kārbu... Pēc tam tumsā pazudu. Biju jau šaipus Ventas, kad vaņķas šāva kā uz pasūtījumu. — Dzirdējāt?”

Andžs tikai nogrozīja galvu. Viņš zināja, ka puisis kādu laiku vairs nebūs kašķīgs, ar viņu varēs sadzīvot kā ar patīkamu biedru.

Pēc dažām dienām Parra atnesa uz Vanadzīņa noietni uztraucošu ziņu: visi brīvlaistie partizāni vienā naktī atkal apcietināti.

Un Vaivars savās piezīmēs raksta: „Viņu brīvība ilga tieši desmit dienas. Bija žēl velti zudušo trīsdesmit vīru. Taču visi atzinām, ka čeka savā nepacietīgajā asinskārē atkal pielaidusi lielu kļūdu. Ja viņi šos trīsdesmit cilvēkus būtu atstājuši brīvībā vismaz kādu mēnesi, tad vēl vairāk būtu izgājuši no meža. Tagad viņi ar viltu vairs neizkrāps neviena. Bet atreibības vilnis par biedriem vēlās pāri visai zemei, un daudzi čekisti par viņiem samaksāja ar savām dzīvībām. Mēs nevienu savējo nepametām neatriebtu.”

Kurzemes meži kļuva arvien nemierīgāki. Krievi šāva un klaigāja dažreiz pēkšņi naktīs vidū. Ceļu un stigu krustojumos dežūrēja spēcīgas patruļu grupas. Taču biežokņos viņi vēl arvien baidījās līst.

„Tās ir jūsu ‚dziesmu svētku‘ atskaņas!” Lizīte zobojās.

Reiz Parra atgriezās ar uztraucošu ziņojumu — Usmas rajona mežabrāļu grupā atklāts nodevējs. Nolemta tiesas sēde. Pulkvedis uzņēmies priekšsēdētāja pienākumus, lūdž divus locekļus arī no Vamadzīņa nometnes. Ātamans norikvoja Andžu un Melno Žani.

„Aģents viņus jau esot brīdinājis delegātu sanāksmē,” Parra zināja teikt.

Abi tiesas locekļi atkal devās tālajā, bīstamajā ceļā.

Nodevējs bija izglītots puisis, skaists, draudzīgs, asprātīgs, vienmēr meiteņu ielenkts. No cīņām latviešu leģionā viņš bija pratis izvairīties, ar draugu palīdzību ieguvis kara saimniecībai neatvietojamās personas stāvokli. Kad krievi iebruka Jelgavā, viņš pameta vecākus Rīgā, pats aizbrauca uz Kurzemi it kā darba vietas komandējumā. Pēc kapitulācijas viņš pievienojās meža partizāniem. Gribeja būt patriots, piedalījās sarunās par valsts atjaunošanu, komunistu tīrīšanu, tautas vienību.

Taču drīz vien skarbā meža dzīve viņu padarīja nerozu. Ieradis labi gērbties, draugu, meiteņu un vecāku lutināts, viņš te jutās kā bailīgs trusis, ieskrējās niknu vilku barā. Naktīs zem kļajas debess viņš nevarēja aizmigt, reizēm pietrūkās sēdus, nobaididams arī citus. Viņa garastāvoklis mainījās ar katru stundu. Brīžiem

viņš varonīgi pļāpāja par dzimtenes atbrīvošanu, tad pēkšņi iekrita pesimismā, nespēdams no sejas aizdzīt pat asinīm piesūkušos odus. Viņš gulēja viršos stundām ilgi un domāja.

Viņš domāja par savu dzīvību.

Kad „Ciņā” parādījās Novika aicinājums, viņš pēkšņi no partizānu grupas pazuda.

Pēc dažām dienām tomēr atgriezās. Izturējās varonīgi. Esot aizturēts, izkratīts, pratināts, ieslodzīts, Bet izbēdzis. Reizē ar kādu Latgales grupas partizānu vadoni. Un nu viņam esot zināms viņu raidījumu kods!

Pārējie mežabrāļi tomēr kļuva aizdomīgi.

Viņš uztraucies rādīja papīru ar dažādu saīsinātu nosaukumu un apzīmējumu krājumu, kādus lieto militāro ziņu pārraidīšanai.

Sakarnieki sazinājās ar Aģentu. Usmas mežos ieradās Ina, viņa asistente, čekas tulce un mašīnrakstītāja. Viņa pazina koda šifrus. Tos bija izstrādājusi čeka...

Tiesas sēde bija īsa.

„Vainīgs —?” Pulkvedis uzblāva.

Nodevējs nemēģināja pat liegties. Jā, viņš zinot savu likteni. Bet citas iespējas viņam nebijis. Viņš gribējis atgriezties dzīvē, noticējis čekas solījumiem. Bet pievilts. Atlikušās tikai divas iespējas, vai braukt uz Sibīriju, vai atgriezties mežā...

„Un tu izvēlēties savas vienas dzīvības dēļ nodot simts citu? Teļš!”

Apvainotais klusēja ar bālu, nedzīvu seju.

„Pakārt!”

Soda grupa jau gaidīja sprieduma gala vārdu. Viņu nekāra, viņi rīkojās kā karavīri pēc lauka kara tiesas lēmuma. Viņi aizveda nodevēju zemzarinu priēžu biežoknī. Īsa patšautenes kārtā ziņoja, ka sods izpildīts.

„Sunim suņa algal!” Inas aukstasinīgie vārdi noskanēja kā šāvieni atbalss.

Septembrī Kurzemes partizāniem sākās grūtas dienas. Viens drāmatisks notikums sekoja otram, prasot no pagurušajiem vīriem pārcilvēcīgu izturību. Dievs zina, vai

tās bija „dziesmu svētku” sekas, kā Līzīte domāja, vai čeka bija izlēmusi strauji nožņaupt tautas patriotismu. Šajā laikā iznīcības dzirnavas samala Aģentu, Inu un citus partizānu sakarniekus un atbalstītājus.

Smagas pēdas Vaivara piezīmes ir atstājušas par Ūsaini: „Ūsainis bija virsnieks, kaut kā legalizējies, tagad dzīvoja mālā un atbalstīja partizānus. Tas viss bija labi, bet viņam bija nejauks paradums — visu pierakstīt.”

Tā bija silta, saulaina septembra diena. Mežā bez lieka trokšņa varēja sagādāt malku, sausus koku zarus, izvilkt no zemes sen atmirušas priedītes sveķaino sakni iekuram. Kaut Vanadziņa nometnes vīri te negatavojās pārļaut ziemu, Vaivars gādāja malku, nesa un krāva zem egļu skuju nojumes. Darbošanās aizdzina drūmās domas. Viņš nebija māņticīgs, neticēja pats saviem kāršu pareģojumiem, bet viņš mocījās ar uzbāzīgiem ļauniem sapņiem un nojautām. Vai viņš vēl satiks savu ģimeni — sievu un meitu?

Reiz atnesis malkas klēpi, viņš pamanija, ka Atamans ar steidzīgām roku kustībām viņu aicina uz telti.

„Kas noticis?”

„Tev kārtojamas svarīgas lietas!”

Vaivars salicis ieskatījās teltī — un sastinga. Zem brezenta jumta krēslā sēdēja viņa sieva.

„Kā tu te gadījies?” viņš vientiesīgi jautāja, it kā viņa brīvi staiģādama te nejauši būtu iemaldījusies.

Sieva tāpat atbildēja: „Mani atveda Kundzīte.”

Vaivars segvārdu pazina. Viņa bija kāda traģiskās Litenes virsnieka sieva, atraite, rīdziniece.

Tikai pamazām Vaivars attapās no pārsteiguma. Viņiem bija daudz ko runāt, viņi aizgūtnēm jautāja un stāstīja viens otram. Miliči viņu vēl arvien uzmanot, tikai šoreiz viņai laimējies pazust nepamanītai. Meita strādājot Ventspilī, lasījusi meža avīzīti „Tēvzemei un Brīvībai.” Pārrakstījusi un laidusi tālāk. Esot drosmīga, izdarīga meitene, tomēr sirds drebot arī par viņas likteni.

„Bet pārāk ilgi es nevaru pie tevis palikt,” viņa tūlīt teica. „Lai miliči nekļūtu aizdomīgi.”

Vaivars intensīvi domāja. Te nu bija viņa sieva, visam mūžam nolemtais cīņu biedrs, pagaidām brīvībā. Vai tik vienalīdzīgi viņš varēja viņai ļaut atkal aiziet?

„Mēs gatavojamies braukt uz Zviedriju,” viņš nedroši teica.

„Reiz mūs jau atgriezta,” viņa nopūtās. „Toreiz vēl bija cerības. Tagad nekādu. Jūrmalā patruļa pie patruļas, ar suņiem.”

Nē, šajos apstākļos viņi nekā nespēja izlemt savas nākotnes labā. Viņi runāja par meža dzīvi, par baumām un tautas noskaņojumu. Visas cerības bija noslāpušas, zemei vēlās pāri naida un atreibības vilnis.

„Nekas cits man neatliek kā palikt savā vietā, kā bez vēsts pazuduša vīra sievai,” viņa atzina kā vienīgo iespēju pārdzīvot šo bargo laiku.

Otrā dienā Vanadziņa nometnē ieradās arī Ūsainis. Kā parasti, viņš atnesa kaut ko ēdamu, papirosus un jaunas ziņas. Nekā laba tās nevēstīja. Taču jāmēģina izturēt, viņš domāja. Vai nu mūžam tā paliks. Viņš apjautājās, kur Vaivara sieva dzīvo, pierakstīja viņas adresi, lai varētu ciešāk sadarboties, un tajā pašā vakarā aizgāja.

Sieva palika Vanadziņa nometnē divas dienas. Beidzot vīram bija jāpievienojas viņas lēmumam. Pacīcinājās divus pušus, pievakarē viņi pavadīja reto viešņu pa zināmām meža takām līdz lielākam ceļam. Tur viņa aizgāja, saplūzdama ar miglu un rudens tumsu.

Vaivars atgriezās nometnē nospīestā garastāvoklī. Pie nogāztās priedes viņu gaidīja Āndžs — kā vienmēr noslēpumains, visca zinātājs un kārtotājs. Viņš pavilka Vaivaru sāņus un čukstēja: „Nelaipe ar mūsu Ūsaini. Vakarovakarā kā gājis laukā no meža, tā čekisti pievākuši...”

Vaivars sastindzis skatījās Āndža acīs. Jau vakar? Ar viņa sievas vārdu kabatā. Un šovakar aizgāja viņa pati. Tas nozīmēja — tieši uz čeku. Nelaimīgais vīrs ilgi nevarēja pavērt muti, viņa elpu smacēja šausmas un dusmas.

„Tu taču zināji, ka Ūsainis pirms aiziešanas pierakstīja manas sievas adresi!”

„Jā, tas viņam bija nejauks paradums. Partizānam viss jāpatur prātā.”

„Un šodien tu man nekā neteici!”

Āndžs naīvi pasmāidīja. „Ja tu butu to zinājis, tu ne-

būtu savu sievu laidis prom. Mums jau tā sieviešu par daudz..."

Vaivars jūta, ka viņa vaigos saskrien asinis, deniņos spēcīgi klauvēja pulss. Viņš vairs nedomāja par nelaimīgās sievas likteni, bet kā atriebties nodevējam. Vai nošaut viņu tūlīt vai vēlāk slepeni no aizmuģures...

Un tomēr viņš to neizdarīja. Viņa piezīmēs atrodamas traģisku vārdu rindas: „Es vēl šodien nesaprotu, kādam brīnumam jāpateicas, ka Andžs palika dzīvs... Rūpīgi vērojām malu. Ūsainis tiešām bija iekritis, bet pagaidām citi netika apcietināti. Mana sieva vēl bija brīva. Vai tiešām šis cilvēks būtu izturējies? Būt čekas nagos un neatzīties, tas vēl nebija piedzīvots. Un tomēr es toreiz savu sievu redzēju pēdējo reizi. Viņa un mana meita aizgāja moku ceļos tāpat kā tūkstoši pirms viņām un tūkstoši pēc..."

Neraugoties uz briesmām, vietējos iedzīvotājos mežabrāļu slava auga. Vajātajiem cilvēkiem vēl atlika cerība, ka slepkavības partizāni atriebs, varasvīri kļūs rāmāki.

Zaļās Lapsas vīru rajonā trakoja kāds pagasta izpildu komitejas priekšsēdis. Sakarnieces atnesa uz mežu vienu neģēlīgāku stāstu par otru. Visvairāk ciešot pagasta jaunieši, viņus piespiežot ar varu braukt uz Krieviju darbos, daudzi jau aizgājuši tur bojā. Apmātais komunistu līdzskrējējs terorizējot visus godīgos pagasta iedzīvotājus. „Tāds pelnījis lodi!” Parra atkārtoja ļaužu valodas.

Mežabrāļi tomēr nolēma, ka varasvīrs vispirms jāsaģūsta un jānoprašina, lai zinātu, kādas noziedzības viņš izdarījis. Viņi nebija vienkārši slepkavas, bet taisnas tiesas spriedēji.

Tajā laikā Vanadzina nometnē ieradās soda grupa sava pārdrošā Kaprāļa vadībā.

„Mēs gribam atvilkt elpu,” viņi atklāti teica. „Pie jums te malas tuvumā esot visdrošākais patvērumš.”

Tā viņi mēdza darīt. Ja uzklausiņa kādu vietējo iedzīvotāju lūgumu, izpildīja uzdevumu, pazuda atkal citā

meža masīvā. Visbiežāk gan viņi bija atrodami Usmas rajonā.

Atamans, sargādams savus vīrus no pārsteidzīgām akcijām, netieši ieminējās par nelieti izpildu komitejas priekšsēdi.

„Vai dzirdiet, zēni!” Kaprālis tūlīt kļuva rosīgs. „Tad mums nekāda atpūta te neiznāks. Vispirms jānostrādā uz goda!”

Arī Līzīte atdzīvojās. Jau vairākas reizes viņš bija nolēmis pievienoties soda grupai, bet vienmēr apdomājās. Viņi visi tur bija jauni zēni, kaut frontē pārlaiduši vairākas ugunskrustības. Vai viņš ar saviem trīsdesmit pieciem gadiem iejutīsies viņu pulkā? Viņš bija radis čekistiem un miličiem atriebties viens. Ja nu te kāds nelietis jānotver dzīvs, tad lai viņi to dara, viņš gan lietu būtu nokārtojis ātri, ar vienu slepenu šāvieni...

To vakaru Zaļās Lapsas vīri savā nometnē jutās drošāki un gluži omulīgi. Viņi klausījās Kaprāja stāstos līdz vēlai naktij. Varbūt viņš pārspilēja vai lielījās, bet tie bija piedzīvojumi, kas satrauca un deva vajātajiem mežabrāļiem arī gandarījumu.

„Mūsu pusē arī bija tāds maīta milicis!” Kaprālis stāstīja. „Krievs, bet runāja latviski. Un diezgan labi. Velns zina, no kādas pažobeles izlidis. Ārdījās kā traks, cilvēki dzīvoja vienās bailēs dienu un nakti. Beidzot padeva ziņu mums. Sākumā domājām, ka nožmiegsim viegli, bet nevarējām tikt klāt. Dzīvoja tālu no meža kādā muižā, un kā par nelaimi — tur apmetusies arī krievu vienība. Sanāca dusmas, negribējām gaidīt. Agrā rīta stundā, kamēr vaņķas vēl guļ, ielauzāmies miliča dzīvoklī un, lai nebūtu troksņa, vienkārši aizbāzām muti un pakārām. Bet ātrumā nebijām iedomājušies, ka krieviem ir arī sardze. Vaņķa šaudīdamies sacēla kājās visu muižu, nekas cits neatlika kā bēgt. Krievi kliegdami un šaudami mums pakaļ. Un priekšā Ābavas upe. Neko darīt, krastā pieņēmām ciņu. Pozīcija bija laba, iznāca diezgan liela jezga. Krievēļi nebija to gaidījuši. Sāka jau svilināt mums pretī, bet kad pašu rindās viens, otrs apvēlās, tad lasījās atpakaļ. Mums sāka pietrūkt arī municijas, laidāmies uz otru pusi.”

Zaļās Lapsas vīri nopietni klausījās, bet jaunie puisi

klusī smējās. Mežā ap nometni bija izlikta sardze, viņi jutās droši. Likās, arī viņus fronte un meža dzīve jau bija samaitājusi, viņi vairs nepazīna romantikas, viņi prata tikai „dragāt” un „nostrādāt uz goda.”

„Vēl divi mums bija pārmācāmi,” Kaprālis turpināja. Viens milicis uzradies, velns zin, no kurienes, otrs rajona desmitnieks, vietējais. Nāvi viņi nebija pēlnījuši, bet pērienu gan. Tikai pašiem nepatika rokas smērēt. Aizvedām abus uz mežu. Nobijušies, bāli, laikam domāja, ka bendēsīm nost. Desmitniekam iedevām velosipēda riepas gabalu un likām milici pērt. Sākumā, pagāns, nemaz necentās, vajadzēja pāris reizes uzlaist arī pašam. Tad nu ķērās pie darba, ka prieks bija skatīties. Tā bija programmas pirmā daļa. Pēc pārtraukuma izskaidrojām sociālistiskās sacensības nozīmi un likām desmitniekam gulties uz ciņa. Redzēdams, ka nāve nedraud, milicis tiešām centās, strādāja uz goda. Pēc sacensības vēl abus pamācījām, kā jādzīvo, lai otrreiz neatvedam tepat un neliekam pašiem izrakt bedri. Un līdzēja. Milicis no Usmas pazuda, bet desmitnieks ilgi nevarēja braukt ar divriteni...”

Arī sodāmais pagasta izpildu komitejas priekšsēdis bija atgādājams uz mežu dzīvs. Taču šoreiz puisiem neveicās. Viņa māja bija apdzīvotā vietā, bet blakus saimniecībā novietota kāda okupācijas karaspēka vienība. Soda grupa izmēģinājās pāris naktis bez trokšņa piekļūt pie norādītās mājas, bet puisi atgriezās gluži noskaitušies, vienmēr viņi uzdūrās kādam krievu postenim.

„Neko darīt, būs jāiet ar mūziku!” Kaprālis izlēma. „Ja dzīvs nedosies rokā, tad nolaidīs no kātiem!”

Atamanam gauži nepatika tāds troksnis nometnes rajonā, bet viņš arī zināja, ka nevarēs satrakotos puisus no pasākuma atrunāt. Līdz šim viņiem visur bija laimējies, arī te viņi bija apņēmušies uzdevumu izpildīt.

„Ja citādi ne, tad pa tiro —!” grupas komandieris lieļijās, bet viņa balss likās satraukta, bravūra nedabīga.

Nakts bija tumša un vēsa. Jaunos puisus tomēr dzina karstas asinis, neapslāpējama dēku kāre. Šoreiz laimējās arī tikt pie mājas durvīm, nesastopot krievu sardzes patruļu. Kaprālis strauji piekļauvēja.

Pēc brīža atsaucās sievietes balss: „Kas tur daudzās tik vēlu?”

„Jārunā ar izpildu komitejas priekšsēdi!”

„Viņa nav mājās.”

„Ir mājās! Ver vaļā, citādi būs troksnis!”

Troksnis tiešām sākās. Caur pavērtu loga spraugu mašīnpistoles stobrs sāka spļaut uguns strēles. Kaprālim izslidēja no rokām ierocis, viņš aizstreipuloja sāņus. Pārējie saprata, kas noticis, žigli atkāpās, ar trieciena ierociem sāka graizīt mājas sienas. Tūlīt kaimiņos atsaucās krievu ieroči. Tumsā zibsnija ugunošana, lodes sīca bez jēgas un mērķa.

Mežmalā soda grupas puīši satikās. Bija visi, bet Kaprālis vairs nespēja uz kājām nostāvēt. Tikai vaidēdams lādējās: „Kas to iedomājās, ka tam velnam pašam... šaujamais. Būtu vismaz bijušas rokas granātas... tā būda būtu izkvēpusi kā lapseņu midzenis...”

Pārējie pirmo reizi likās patiesi nobijušies. Ko lai viņi ar Kaprāli tagad iesāk? Viņš bija nopietni ievainots. Viena lode bija ķērusi krūtīs virs sirds, otra izurbusies cauri vēderam. Steidzīgi bija jārupējas par ārstu. Uz Vanadzīņa nometni nebija nozīmes Kaprāli stiept. Viņi zināja, ka trīs kilometru attālumā bija mežsarga mājas. Puīši pārmaiņus saudzīgi viņu nesa.

Mežsargs saprata. — Zirgu? To viņi var dabūt, arī ratus. Tikai viņš nedrīkst to jūgt.

„Nemiet un steidzieties,” viņš teica, pasviezdams kūts atslēgu. „Kad esat galā, palaidiet zirgu uz ceļa, viņš pats atnāks mājās!”

Viņi steidzās. Dzelzasu rati kratījās un grabēja pa sakņaino meža ceļu. Kaprālis vaidēja vēl arvien lādēdamies, ka nav bijušas līdzī rokas granātas. Aizmugurē šaudījās krievi.

Par liktenīgās dēkas noslēgumu stāsta mežabrāļa Vaivara atmiņas: „Zirgus mainīdami, trešā dienā nogādājuši ievainoto kāda ārsta tuvumā. Nolaupījuši ārstu un ar aizsietām acīm ievēduši mežā. Viņš izmeklējis ievainoto un atzinis, ka ar steidzamu operāciju vēl varbūt varētu dzīvību glābt. Kratoties pa gariem, izbrauktiem lauku ceļiem, ar labu ļaužu palīdzību, beidzot ievainotais sasniedzis kādu slimnīcu. Tur ārsts gan operāciju izdarījis,

bet par vēlu. Mira mūsu dūšīgais soda grupas komandieris."

Un Līzīte vēl ilgi nevarēja saviem mežabrāļiem piedot. „Te nu bija jūsu pratināšana! Es to veci būtu notiesājis ar vienu lodī!”

10.

Dienas sarāvās arvien īsākas. Saule agri pazuda aiz kokiem, naktis bija garas un aukstas. Nomācās debesis, sāka atkal liet. Mežs piemirka, no skujām pilēja ūdens lāses dienu un nakti.

„Lietus lija vienā lišanā, pa mežiem bija grūta staigāšana,” Vaivars raksta savās dienas piezīmēs. „Mēs vienmēr bijām slapji. Āpavi bojājās, kājas slapjas, apģērbs smirdēja, riebīga puvuma, sviedru un dūmu smaka. No pastāvīgā mitruma kājas mums vienmēr bija izsutušas, un vienīgās zāles bija — pernica. Varbūt ārsti tam nepiekrītu, bet es varu apliecināt, ka pamākumi bija brīnišķīgi. Atjaunojās nogājusī āda, un, galvenais, sāpes pārgāja tūlīt. Līzīte nopietni likās uz āpavu medicānu, taču gāja grūti, krieviem ar āpaviem bija bēdīgi. Viņi paši mīcīja dubļus ar brezenta zābakiem.”

Un visapkārt glūnēja nāve.

Kādu vakaru Andžs ar Ješku aizgāja uz pazīstamām mājām pēc solītās pārtikas. Tur bija paredzēta arī satikšanās ar sakarnieci Kundzīti un vēl dažiem partizānu atbalstītājiem.

Bet drīz atskrēja uztraukta mājas saimniece.

„Viņi visi ir beigtī!” sieva kunkstēja. „Slazdā!”

Neviens nezinājis, ka jau kopš rīta māju ielenkuši čekisti. Arī Kundzīte aizturēta.

Andžs un Ješka —? Nē, tos viņa neesot mamījusi. Bet viņai tūlīt jāsteidzoties atpakaļ. „Lai ar mani notiek kas notikdams!”

Atamans saaicināja savus vīrus un nopietni teica:

„Nakts vidū mums gan nekas nedraud, bet sardze jāpastiprina. Pārējie sakārtojiet mantas! Tā, lai varētu paķert vienā rāvienā. Ko nevar tūlīt aiznest, jānoslēpj. Ja Andžs ar Ješku līdz rīta gaismai neatgriezīsies, tad mums tūlīt jāpazūd!”

Vīri saprata. Vienīgā izeja — partizānu cīņas taktika.

Tā bija nemierīga nakts. Mežabrāļi slidēja klusi pa tumsu kā spoki, savāca ieročus, municiju, traukus, darba rīkus. Abi Kochi aizstiepa uz purva malu smago vārāmo katlu, apkrāva ar veciem žaģariem. Savāca teltenes, sakārtoja mugursomas. Un gaidīja rīta ausmu, salīduši zem eglēm.

Atamans jau domāja, ka jāsāk soļot, kad atskanēja pazīstamais, putna balsij līdzīgs svilpiens — Figaro, Figaro!

Andžs un Ješka!

Vīri strauji uzbruka viņiem ar jautājumiem. Kas noticis? Izbēgāt? Kur Kundzīte?

Andžs neizskatījās pārāk uztraukts, aukstasinīgi no-teica: „Kundzīte savu uzdevumu ir izpildījusi. Ar viņu vairs nevaram rēķināties.”

„Kā tas notika? Vai daudz sagūstīja? Kurus? Vai saim-nieci arī apcietināja?”

Bet Andžs nesteidzās. Viņam vienmēr bija savi noslēpumi, un tik svarīgu gadījumu viņš nevarēja vienkārši izstāstīt. „Tāds ir partizānu liktenis, agri vai vēlū tas katram var gadīties. Bet Kundzīte vienmēr nēsāja līdz indi, gan būs labi...”

Vīri noskaitās.

Beidzot Ješka pavēra citkārt mazrunīgo muti: „Mums bija cūcene. Jau ejot turp, man bija nelabas nojautas, tādēļ negājām tūlīt pie durvīm, bet piegrabinājām pie loga. Kāda sieviete to pavēra, pārbijusies čukstēja, ka istabā ir krievi un māja ielenkta. Laidāmieš prom. Labi, ka bija tik akla tumsa.”

Bet kur viņi visu nakti blandījušies?

„Tupējām zem egles un klausījāmies, kas notiek. Tikai uz rīta pusi dzirdējām balsis, ierūcās auto motors un viņi aizbrauca. Laikam aizveda visus, arī Kundzīti, tas nu ir skaidrs. Neiedrošinājāmies ēkām tuvoties, varbūt bija atstāti posteņi.”

Andžs likās gluži nelaiņš, ka Ješka neveiksmi tik ātri izstāstīja.

Atamana lēmums bija īss: „Tūlīt prom, ne stundu ilgāk!”

Gaismai austot, smagi apkrāvušies ar dažādām mantām, Zaļās Lapsas vīri atstāja Vanadzīņa miera salu un devās uz Jūrkalnes pusi.

Par jauno apmešanās vietu savās atmiņās raksta Mažais Kochs: „Nometni ierīkojām biezi saaugušu lielu koku pudurī, kas savukārt atradās kvartāla vidū, tādā kā retā, viršainā jaunaudzē. Puslokā no meža cekula ar zemiem zariem, bija labs apšaudes lauks. Visapkārt guļas vietai sakrāvām turpat atrastas, jau sastrādātas malkas šķīlas, teltenes pāri.”

Un Vaivars: „Jaunā nometnes vieta nevienam nepatika. Te viss šķita auksts, kļajs un nemīlīgs. Nometni no divām pusēm sedza slapjš purvs. Labums bija tas, ka tuvumā atradās daudz malkas, jo pirms pāris gadiem te bija cirsta tā saucamā aršīnu malka, bet palikusi neizvesta. Vispirms mēs ar malku nostiprinājām pamatus nometnes vietai, to vienkārši nobruģējot. Tad no tās pašas malkas uzbūvējām kaut ko līdzīgu mazām mājiņām. Ierīkojām labu virtuvi, tad visu nomaskējām, un maskojums bija tik labi izdevies, ka nometni varēja pamanīt labi ja no 10—15 metru attāluma. Jauno nometni nosaucām par Bunkuru pilsētu. Kad bijām iekārtojušies, tad varēja arī apmierināties. Tagad sākam visu vērību piegriezt nodomātajam Zviedrijas braucienam. Es biju viskarstākais šīs idejas aizstāvētājs, citi bija atturīgāki. Līdzīte, Staņislavs, Draugs par braukšanu negribēja ne dzirdēt. Arī Funkers būs palicējos. Viņš cītīgi gatavoja šifru, kas pārvedams uz Zviedriju, lai tad varētu atkal sazināties un varbūt noorganizēt palīdzību.”

Jāņa piezīmes 25. septembrī, 1945.: „Ievedu kārtību savā mugursomā. Pēc ilgāka laika man labs garastāvoklis. Saulaina rudens diena. No dzeltenajiem bērziem raišās lappas. Es ticu, ka drīz varēsim atgriezties dzīvē. Daudz domāju par tevi, māmiņ! Jūtu it kā tavu mīlo roku pieskārienu. — Uzrakstīju vēstuli māmuļai. Pēcpusdienā izgriezu krustiņu no mežā nošauta irša raga. To viņai nosūtīšu. Būs laimes nesējs.”

26. septembrī, 1945.: „Saulains, bet drēgns rudens rīts. — Krievi pieprasot Eritreju par savu koloniju. Līdzīgu prasību iesniegusi arī Ēģipte, tāpat Anglija. Citādi pašaulē nav nekā zīmīga un iepriecinoša.

Minēja gan Austrumeiropas un Somijas jautājuma apspriešanu Londonas konferencē. Karam ticu mazāk nekā drīzām izkārtojumam miera ceļā.”

27. septembrī, 1945.: „Krievi, šķiet, grib atņemt saimniekiem visu jauno ražu. Ja viņi šeit paliks, to panāks ar drakoniskiem līdzekļiem. — Radio ziņās nav nekā tikama mūsu ausīm. Ārlietu ministru konferencē Londonā gan vienošanās nav panākta. Galvenos jautājumus.”

28. septembrī, 1945.: „Vēsa rudens saule veltīgi mēģina ieskatīties pielijušā mežā. — Kā saņābt jauno ražu? Kuļammašīnu bojāšana? Nedomāju, ka ir nozīme pievākt transportus uz ceļiem. — Garastāvoklis nav nekāds labais. Domas par Zviedrijas braucīenu vai Polijas gājīenu.”

Andžs gan nebija sevišķi sajūsmināts par bēgšanu uz Zviedriju, bet ja vajadzēja kaut ko organizēt, uzņemt slepenus sakarus, tad viņš bija īstais vīrs.

„Uz jūrmalu varam aiziet, apostīt, kāds tur gaisis,” viņš teica. „Ja cita labuma nebūs, dabūsim svaigās reņģes.”

Viņi izlīda no malkas bunkuriem pievakarē. — Andžs, Vaivars, Lizīte, Staņislavs, Melnais Žanis. Gājīens bija tāls un grūts tumsā pāri purviem, caur svešiem mežiem. Bet Andžs zinot visas takas, pazīstot grāvjus un akačus, pirms pusnakts viņi jau būšot kāda zvejnieka viesi.

Plāvas vietām bija pārplūdušas. Vīri tomēr brīda nekur nēdami. Taču beidzot visiem bija jāapstājas, viņi bija pienākuši atkal pie upes vai plata novada grāvja.

„Tā ir Sembas ezera noteka,” Andžs zināja stāstīt. „Te kaut kur vajaga būt laipai. Ja tiksīm pāri, tad bez bēdul!”

Viņi taustījās ar kājām pa slapjo krastmalu. Andžs bija nogriezis slaidu egles nūju, vandīja ar to melno ūdeni, bet nekā nevarēja atrast. Pārējie miņājās viņa pēdās, viņi te bija pirmo reizi, nezināja padomus dot.

„Palaid Staņislavu!” Lizīte it kā mēdijās.

Andžs necieta, ja kāds domāja, ka cits pazīst labāk Lejaskurzemes upes, purvus un mežus. „Tepat ir!” viņš it kā noskaities teica. „Pāris lēcīenu un pāri!”

Dievs zina, kādēļ viņam bija jālec, ja sataustījis laipu. Bet pēc mirkļa Āndžs pazuda zem ūdens tieši grāvja vidū. Uzmutoļoja tikai melnas dūņas.

Vīri aizturēja elpu.

„Velnš, būs vēl jāstiepj atpakaļ sliķonis!” Lizīte muldēja, smieklus valdīdams.

Taču tumšais ūdens atkal uzšļācās, parādījās cilvēka galva. Ar rokām un kājām ķepurodamies, Āndžs smagi izvilkās otrā krastā.

Vīri ierēcās apspiestos smieklos.

„Vai tu stipri nobijies?” Lizīte zobojās. „Tas nekas. Ja tev kas ieskrējis biksēs, tad ūdens tepat grāvī būs izskalojis...”

Āndžs tikai stenēja. Drebinādamies norūca: „Ar vai bez bailēm, bet es esmu pāri! Domā labāk par savām biksēm...”

Staņislavs sataustīja ūdenī pamesto kārtiņu, sāka bakstīt grāvja dibenu. „Te jau tikai dūņas un elle! Un kur viņam tā laipa?” Beidzot viņš to atrada dažus metrus zemāk. Vīri viens pēc otra ātri nokļuva otrā krastā ar sausām drēbēm.

Āndžs drebinājās, viņam sala. No elkoņiem tecēja melns, netīrs ūdens, bikšu dibens, piesmēlies ar dūņām, smagi nokārās lejup. Ceļveža neveiksmi vairs nepieminēdami, viņi sāka ātri soļot uz jūrmalas pusi.

Āndža pazīstamais zvejnieks tiešām bija viesmīlīgs saimnieks. Visus mežabrāļus viņš gan nevarot uz istabu vest, viņi varot sasildīties arī kūtī, bet izmirkušo Āndžu viņš tūlīt aicināja pie siltas krāsns, iedeva sausas drēbes, uzvārīja karstu tēju, pielēja tai krietnu mēru īsta spirta. Arī paēdināja. Ceļa biedri tupēja kūtī, pēc kārtas apsargāja māju. Protams, zvejnieks neaizmīrsa arī viņus, viņi nevarēja sūdzēties par izsalkumu, arī īstu, karstu tēju viņi varēja dzert, cik grib, tikai bez spirta...

Pieminot Zviedriju, zvejnieks ilgi kasīja pakausi. „Man gan liekas, būdu brāļi, ka tāds numurs vairs nevar izdoties. Mēs visi esam iedzīti arteļos, mums pašiem laivu vairs nav. Un kā jūs tiksīt prom no krasta? Tur vazājas patruļa pēc patruļas. Ja uzodīs, ka kāds jums palīdzējis, tādām droša Sibīrija vai pat lode. Nē, nē, mani būdu brāļi, jūras ceļi ir tūrā nāvē!”

Vīri mēmi klausījās. Zvejnieks runāja patiesību. Bet to viņi paši zināja, tādēļ viņiem nevajadzēja nākt, tādēļ Andžam nevajadzēja izvērtīties Sembas ezera notekas dūņās. Arī viņš pats, sasildījies, apģērbies sausās drēbēs, karstā alkohola iespaidā, mēli piespiezdams, lielijās: „To es esmu teicis visiem, lai tādas domas met no galvas laukā. Man ir pazišanās gar visu jūrmaļu, savā laikā bija arī sarunāts kāds zvejnieks, kas bija ar mieru riskēt, bet es pats apdomājos. Un galu galā, kas mēs būtu par partizāniem, ja bēgtu prom kā žurkas no grimstošā kuģa?”

Vīri pazina savu Andžu. Viņi nebrīnījās par svaidīgo valodu, tikai nodomāja, ka atpakaļ ejot viņu vēlreiz vajadzētu izpeldināt melnajā grāvī...

Zvejnieks likās nopietns cilvēks, viņš vēl norūpējies gudroja, aizausi kasīdams: „Ko es varētu darīt jūsu labā? Varbūt nozagt kādas pāris kannas benzīna. Tāda manta jums vienmēr derēs vai nu maiņai, vai citādi, ja arī braukšana pāri jūrai neiznāktu.”

Mežabrāļi kļuva uzmanīgi. Degvielas rezerves tiešām nepieciešamas, pirms dodas tik lielā dēkā.

„Līdz nākamai reizei es pagādāšu,” zvejnieks solīja. „Aiznesisīt uz mežu, noslēpsit, drošs paliek drošs!”

Arī Andža valoda tūlīt pārsviedās: „Līdz mežam nemaz nav jāstiepj! Var norakt tepat kaut kur jūrmaļā!”

„Nujā —” mājas saimnieks gari vilka, „bet šoreiz es jums varu iedot līdz kādu spaineli svaigu reņģu...”

Andžs kļuva rosīgs, it kā tādēļ vien viņi būtu nākuši. „Un tabaku kādu sauju,” viņš atgādināja. „Pats tak kūts-pakaļā būsi izaudzējis.”

Zvejnieks solīja arī tabaku.

„Un sāli —!”

„Ko varēšu, to darišu! Bet tā jūras braukšanas doma gan jums laikam būs jāatmet.”

Zaļās Lapsas izlūki atpūtās zvejnieka kūti līdz vakaram. Krēslai metoties brīda atpakaļ uz Užavas pusi. Nē, gluži velti viņi nebija purvu dūņas mīcījuši, viņi bija ieguvuši sāli, tabaku un reņģes.

Nometnē vīri un abas sievas saņēma zivis ar sajūsmu. Un tas bija Andžs, kas bija sagādājis svaigo ēdienu, to neviens nevarēja noliegt. Viņi vairs nebija arī tabakas

badā, un Lielais Kochs rūpīgi noglabāja sāls maisiņu, lai rudens mitrumā tas neizkustu.

„Bet bija savas rūpes, lai reņģes sagatavotu ēšanai,” Vaivars raksta piezīmēs. „Cepšanai uz pannas mums nebija tauku. Ja arī būtu bijusi, nedrīkstētu to darīt, jo ceptu zivju smaka mežā ir saožama vairāk nekā pus-kilometru. Vienkārši cept uz iesma bija neizdevīgi. Iz-mēģinājāmies gan tās vārīt, bet reņģes izšķīda, un tik vien bija kā zivju vira. Beidzot atradām, ka reņģes labi garšo arī jēlas. Tām izņēmām asakas, ierīvējām ar sāli, tā iznāca patikama piedeva pie ikdienas maizes rācījas. — Tabakas jautājums gan pašreiz nebija tik smags. To varēja iegūt gandrīz visur, bija jāaiziet tikai līdz kādām mājām un jāpalūr aiz kūtim, tur noteikti bija tabaka iestādīta. Ar fermentēšanu arī bēdu nebija, tā mums gāja ātri. Lapu uzdūrām uz iesmiņa un turējām pret uguni tik ilgi, kamēr tā sabirza, beržot starp plaukstām. Kātiņi, kas vēl bija mitri, tika sagriezti sīki jo sīki un žāvēti kādā konservu bundžā. Tad viss bija gatavs, bāz tikai pipītē, un visi odi pusmetra attālumā bija beigti...”

Arī Bunkura pilsētā vakaros viņi bieži sēdēja pie bedrē noslēptām ugunsкура oglēm, runāja par dienas piedzīvojumiem. Lizīte arvien bija kareivīgākais. Viņš šajā vasarā varbūt bija nositis mazāk odu, bet ja viņš atgrīezās no saviem vientuļnieka klejojumiem ar krievu karavīra trofejām, tad vīri zināja, ka kaut kur uz stigas vai meža ceļa krustojumā bija palicis guļot kāds zemes okupants. Viņš nelielijās, tikai aizdomīgi sminēja. Un ja vēl šodien kāds Padomju Latvijas autors raksta, ka Usmas meža celiņa malā pie priedes piesista plāksnīte ar uzrakstu „Šeit 1945. gadā nacionālistiskie bandīti zvērīgi nogalināja sarkano partizānu atbalstītāju,” tad tā ir piemiņa arī Lizītei. Pēc viņa domām pagastos jāno-likvidē visi miliči.

„Viņi jāapsauj kā kropli buki!” viņš sašutis teica. „Viņi nav vairs latviešu cilvēki, ja kalpo sarkanajiem.”

Pārējie vīri domāja citādi.

„Ir starpība starp milici un milici,” Melnais Žanis teica. „Es nesen runāju ar kādu vecu lauku tēvu. Viņa mājās bijusi kulšanas talka. Arī milicis piekomandēts, lai budzis

nenobēdzinātu labību. Bet viņš bijis no tiem, kas sapratis, ka rudzi un kvieši aizies uz badīgo Krieviju. Tišām aizgriezies, ja saimnieks kādu maisu aizstiepis sāpus. Varbūt mēs ēdam ar miliča atļauju nobēdzinātu maizi. — Vai arī viņš būtu jālikvidē?"

Viri purināja matiem un bārdām apaugušās galvas, bet Lizīte vienaldzīgi atmeta ar roku. „Es neticu, ka tāds milicis var būt. Vēlāk pats uzrādīs, kur labība noglabāta!"

„Bet ja mēs tikai šausim un šausim, tad izputināsim paši savu jau tā mazo tautu." —

Lizīte nebija pārliecināms.

Andžs domāja, ka būtu jāsadedzina kuļammašinas, nekulta labība paliktu šķūņos. Savai tiesai ļaudis izkuls ar spriguliem kā dažkārt vergu laikos. Vai izberzīs ar rokām...

Runājot par tautu un Latvijas valsts nākotni, viņi debatēja arī kā vairot dzimstību pēc kara un slepkavību gadiem. Vecpuišiem noteikti jāuzliek lieli nodokļi.

„Tas attiecas arī uz tevi, Lizīt!"

Lizīte tikai ņirdza. „Dažam vecpuišim ir vairāk bērnu nekā jums, godīgajiem ģimenes tēviem!"

Jānis, bijušais kara ziņotājs, jaunākais Zaļās Lapsas mežabrāļu grupā, raksta savās piezīmēs: „Naktī pie ugunsкура oktobra sākumā. Bekas uz iesmiem cepdami (garšoja lieliski ar sāli apkaisītas), runājām par nākotni un — par politiku. Mūsu liktenis varbūt būtu bijis citāds, ja Baltijas valstis būtu sadarbojušās. Pēc šīs nelaimes mums visiem vajadzēs tikai vienu valsti un labus ieročus, lai varētu sevi aizstāvēt, ja kādam lielmanim ienāktu prātā mūs atkal „atbrīvot" no visa, kam sakars ar brīvību un tiesībām. Runājām par igauņiem, lietuvjiem. Vai tajās zemēs ir partizāni? Vai būtu iespējams un arī jēga ar viņiem sazināties? — Pārcilājam dzirdētās baumas — poļu partizāniem esot pat kara skola dziļi Bjelovežas varenajos mežos. Un tad ilgi spriežam par iespēju soļot uz Poliju. Bet saprotam visi, ka tas neiespējams. Pārgājiens svešā zemē, valodas neprasaņa, neuzticība. Apavi neturētu tādu pārgājienu. Atkal, kā bijis pirms tam, pļāpājam par nepieciešamību nokļūt Zviedrijā. Ne-

zinām, protams, kā to darīt, bet arī man šī iespēja liekas reālāka.”

Nedēļām ilgi viņi bija dzīvojuši ar nemazgātu veļu. Viņi visi oda pēc sviedriem, āda niezēja, viņi kasījās un lādēja utis tāpat kā krievu barus. Lija atkal lietus, ūdens netrūka, grāvji un purvu bedres plūda pāri malām. Bet nebija ziepju. Un kur viņi mitrajās oktobra dienās kreklus izžāvēs? Vai viņi izklās baltās drēbes starp kokiem kā tālu redzamus padošanās karogus? — Bet vai viņi var braukt uz Zviedriju ar utainu veļu?

„Cits nekas neatliks kā iet uz kādām mājām un lūgt palīdzību,” Ātamans domāja.

Tante zināja tādas mājas. Jau agrāk viņa savu veļu tur bija mazgājusi, pie krāsns izžāvējusi, pati paēdusi, arī vīriem atnesusi maizes kukuli.

Šoreiz pēc izlūku gājiena viņa atnesa ābolus. „Es pati nevaru ēst,” viņa sūdzējās. „Laikam kāda māgas kaite. — Bet nu savāciet savus nētiros kreklus! Sievas man palīdzēs, mēs iztiksim. Pie viena es apbraukāšu kaimiņus ar zirgu, palūgšu kartupeļus, saknes, kāpostus, varbūt arī kādu jēra cisku iznabagošul! Vakārā viss būs kārtībā, tad nāciet, lai varam to vezumu pārnest. Dabūsit arī pankūkas, par to es gādāšu, tikai sargieties, ja gala logs būs gaišs!...”

Vīri nešaubījās, ka Tante to spēs. Līdzīte gan iebilda, vai būtu pareizi sievieti laist vienu bez apsardzības.

Tante tikai nosmējās, būdama labā garastāvoklī — ko viņai, čekas spiedzei, var izdarīt stulbie lauku mīlči?...

„Man kabatā paša Kozina parakstītā apliecība ar čekas zīmogu!” viņa it kā lielījās.

„Tikai datums vairs neder, jau pusotra mēneša...” Līdzīte bija sapīcis, ka šoreiz Tante viņu neņem līdz.

Gaismai austot, viņa aizgāja caur piemirkušām eglītēm ar pasmagu, apvazātu mugursomu plecos. Laukos smaržoja melnā, piemirkusi zeme, gubās saviestie kartupeļu laksti. Dārzos vagas bija piebriedušas ar burkāniem, kāļiem un sīpoliem. Viņa zināja, kādām mājām

jāiet garām, kurā pagalmā var droši iegriezties, ja to neliedz kāda norunāta zīme.

Iemērkusi veļu, viņa pati sajūdza aizdoto zirgu, viņa to prata. Viņa braukāja no mājas uz māju, savāca visu, ko varēja dabūt, visvairāk kartupeļus. Ļaudis viņu pazina, cienīja, palīdzēja un sargāja.

Uz lauku ceļiem viņa sastapa arī svešus cilvēkus. Kurzemē vēl klīda bēgļi, starp viņiem varēja būt arī spiegi un nodevēji. Kāds viltīgs milicis, atbraucis no cita pagasta, vai pat čekas aģents no Ventspils vai Rīgas. Bet Tante bija bezbailīga sieva, un pārtika taču bija jāgādā, veļa jāmazgā...

Pievakarē mežabrāļu krekli jau bija izžuvuši pie lielās saimes istabas maizes krāsns. Pārtiku viņa ienesa mājas klētī kā gādīga kalpa sieva, saņēmusi par vasaras darbu savu tiesu. Tad viņa ielocīja izmazgāto veļu atkal mugursomā, uzsvieda to plecos. Savus vīrus viņa satikšot pusceļā.

Saimniece palika stāvēt pie virtuves galda, maisot lielā mālā bļodā kviešu miltus ar pienu un olām...

Rudens vakars ātri satumsa. Sāka arī liet. Bet tāds laiks jo labāk noslēpa partizānu gaitas. Tante ātri soļoja, apmērināta par bagāto dienu.

Uz lauka ceļa iegrabējās rati. No krēslas izkūņojās viņai pretī pajūgs, tajā sēdēja trīs vīri. Viņus pavadīja jātnieks. Tantei likās, ka viņa galvā bija zila cepure. Un kaut arī būtu, viņa vienaldzīgi nodomāja. Vai vienkārši lauku sievai jābaidās no čekista? Nav vairs kapitulācijas dienas, kad izvarotāji trakoja Kurzemes sētās. Viņa tikai pavirzījās tuvāk ceļa grāvim, viņi aizslidēja viens otram garām — jātnieks ar zilu cepuri un sievietē ar mugursomu plecos.

Taču pēc pāris desmit soļiem viņš atgriezās. Brīdi jāja viņai blakus. Tante viņu nepazina, bet nojauta. Čekists, latvietis.

Latviski viņš arī teica: „Nu, tantiņ, te jūs esat! Mēs jau sen jūs meklējām...”

Tante neatbildēja. Intensīvi domāja, kas darāms. Jātniekam rokās bija ātras nāves nesējs ierocis. Un viņi atradās uz klaja ceļa.

„Kas jums mugursomā?” viņš kā zobodamies jautāja.

„Drēbes un pārtika. Esmu šuvēja!”

Vajātājam laikam neinteresēja, kas bija viņas mugur-
somā. Un šuvēja viņa nebija, to viņš zināja. Likās, viņš
bija labā garastāvoklī. Un kā gan ne? Pēc garās dienas
medībām viņam gluži nejauši bija laimējies notvert ilgi
meklēto krāpnieci. Viņš iegūs priekšniecības atzinību,
varbūt pat naudu, paaugstinājumu, ordeni. Viņš jautri
iedziedājās. „Tev dzīvē laimes nav, tev' centrālcietums
gaid!”

„Nāciet atpakaļ!” tad viņš stingri teica.

Jātnieks turējās viņai cieši blakus. Citas izejas ne-
bija. Viņa atgriezās un brida pa dubļaino ceļu ar tiem
pašiem izturīgajiem Kurzemes saimnieka darba zāba-
kiem, ar kuriem bija minusi dziļā čekas pagraba ne-
tūrumu kārtu...

Pajūgs viņus gaidīja. Viņa iekāpa ratos, apsēdās starp
pagasta milīciem uz mežabrāļu veļas saiņa...

Pievakarē arī Zaļās Lapsas vīri taisījās ceļā, lai pār-
nestu Tantes savākto pārtiku. — Ātamans, Vaivars, Sta-
nislavs, Lizīte, Melnais Žanis, abi Kochi.

Vaivara piezīmēs: „Tajā naktī neganti lija. Kad līdz
ādai slapji nonācām zināmās mājās, ielīdām malkas
šķūnītī. Ātamans lida pie mājas pārbaudīt stāvokli, bet
drīz atgriezās ar nepatīkamu ziņu, atradis norunāto zīmi,
ka mājās nedrīkst ieiet.”

Šī norunātā zīme bija gaisma dzīvojamās ēkas gala
logā. Vīri satraukti taustījās tumsā, no malkas grēdas
ar troksni nobira pagales.

Ko darīt?

„Es tā kā tā esmu miris,” Ātamans čukstēja karātavu
humorā, „iešu vēlreiz. Jānoskaidro, kādēļ nevar iet
iekšā. Te būs pārpratums.”

Grupas komandieris atkal pazuda tumsā. Pārējie uz-
manīgi klausījās, cenzdamies nekustēties, bet dzirdēja
tikai lietus lāšu grabināšanos virs malkas šķūnīša jumta.
Pēc ilgāka laika Ātamans atgriezās. „Nelaime, zēni!
Tante iekritusi!”

Kur un kā? — Viri salīpa ap savu komandieri, nevērodami, ka malka ar troksni birst pie viņu kājām.

„Noķerta tepat uz ceļa, atvesta atpakaļ, vēl atrodas iekšā stingrā apsardzībā. Visa māja esot miliču ielenkta, gaidot mūs. Tanti vēl šonakt vedīšot uz Ēdoli.”

Viri tumsā dzirdēja viens otra elpu. Ielenkti?

„Es jau sen teicu, ka Tante jānolikvidē!” Lizītei paspruka dusmu šņāciens, taču tūlīt puisis aprāvās, dabūjis kājas spērienu. „Tad nav ko gudrot,” viņš attapies teica. „Nogaidīs, kad viņu vedīs prom, ies uz ceļa un uzbruks. Tanti dzīvu prom nevar laist, tad mēs visi pagalam!”

„Drizāk viņa pati sev ko padarīs, bet tevi nenodos!” Atamans viņu sabāra. „Bet padoms labs, Tante jāatbrīvo!”

Vaivara atmiņas: „Sētā sāka staigāt ļaudis, skaļi sarunājās, lamājās, bija dzirdami zirgu soļi un riteņu klaibēšana. Tad viss noklusa. Brīdi pagaidījām, līdzām ārā no šķūniša. — Lai sasniegtu lielceļu, braucējiem jātaisa liels likums, bet mēs gājām taisni. Tā ietaupījām sešus līdz septiņus kilometrus. Izmeklējām piemērotas pozīcijas un sākām gaidīt. Drīz arī izdzirdām ratu tuvošanos. Kad braucēji bija taisni mums pretī, mēs metāmies virsū. Bet ratos tupēja no bailēm mēms vecītis. Labu brīdi izmocijāmies, kamēr viņš tik tālu atguvās, ka varēja pastāstīt, ka nav sastapis ne miličus, ne čekistus. Pametām vecīti un devāmies pa ceļu Tantei pretī. Izmocijāmies visu nakti, pārbaidījām vēl dažus braucējus, bet no Tantes ne vēsts. Ar lielu gaismu atgriezāmies nometnē. Lamājām sevi, ka nemēģinājām Tanti atbrīvot jau mājās, bijām nomocīti un izsalkuši.”

Tanti neveda uz Ēdoli, bet uz Tērandi. Pie kādas mājas pajūgs apstājās. Drūmie vīri likās mēmi, bet viņa sarata bez pavēles, ka jāizkāpj. Bija tumsa, lija lietus, apkārtējo māju logos spīdēja miglas nomākta gaisma. Skanēja cilvēku balsis, ierējās suns. Kaut kur lietus piemirkušā rudens tumsā skumji dūca kuļammašina. Jaunā maize, Tante domāja. Vai dzejnieks Jānis Medenis to vēl mals Tērandes dzirnavās?...

„Ātstājiet mugursomu tepat pie durvīm!” čekists teica, pats to izņemdams no viņas rokām. Viņam vēl arvien neinteresēja, kas tajā slēpjas — veļa vai pārtika. Viņš paņēma gūstekni pie rokas, ievēda apgaismotā, piesmakušā virtuves telpā. Grīda bija netīra, pienesta ar dubļiem, piekaisīta ar salmu pabirām. Uz plīts kūpēja liels ēdiena katls, galds bija klāts vairākiem cilvēkiem ar šķīvjiem, glāzēm un alus pudelēm. Likās, te katru dienu nāca un gāja cilvēki, te bija nemiers un steiga, baiļu un atriebības pērklis.

Viņus sagaidīja maza auguma vīrs un sapīkusi sieva. Jaunais čekists bija steidzīgs, viņam tūlīt jārunā ar Ventspils miliciju. Telefona aparāts bija otrā telpā, bet durvis palika pusviru.

„Jā, nu ir rokā!”

Ne sarunas Tante saprata, ka nakts viņai būs jāpavada tepat Tērandē, uz Ventspili viņu nogādās rīt.

„Ak ta kundzītei nu izgājs tā!” mājas saimniece zobgalīgi teica, noraudama vārdu galotnes, varbūt juku laikos te ieradusies no Ventiņu puses. „Pie vācieš braukāj ar autiņ, ēd un dzēr kā pa kāz, un tagad —? Kā ta tā?”

Tante sēdēja sakniebtām lūpām.

„Nu, nevajg tā uzpūsties! Vakariņ tak ēdīs? Teļ gaļ. Kamēr vīrieš pārņāks. Vajadzēj jau būt klāt. Un list kā negudr. Nu atkal būs nobriduš kā suņ. Jā, tād laik nu pienākuš, kundzīt, neko dārt!”

Pie galda Tante piesēdās, bet neēda.

Virtuvē ienāca salijuši vīri, ar siksnām, ieročiem, dubļainiem zābakiem. Viņi tiešām izskatījās pēc izsalkušiem, nogurušiem suņiem, kas skrējuši visu dienu, lai sadzītu pēdas spītniekiem, partizānu atbalstītājiem, okupācijas varas nīdējiem. Un kas gan viņus nenīda? Varbūt pat dažam dzinējam bija apņikusi mūžīgā asins smaka. Vai citādi kāds jauns puisis, pienācis pie apcietinātās sievas, līdzjūtīgi būtu jautājis: „Vai jūs smēķējat?”

Jā, Tante smēķēja, ja bija tabaka.

Viņš pasniedza viņai papirosu, uzšķīla uguns liesmiņu. Brīdi apdomājies, atdeva viņai visu kārbīņu. „Noderēs,” viņš teica un aizgriezās ar noliektu galvu, kā sakauņējies.

Miliči nokrita solos ap galdu. Parādījās arī pāris deg-

vīna pudeles. Likās, viņi svešo sievu neievēroja, it kā viņa te būtu iemaldījusies, naktsmājas meklēdama.

Loga rūtīs arvien spēcīgāk sitās rupjas lietus lāses. No miliču sarunām Tante noprata, ka viņi šodien bija izkratījuši vairākas mājas, dežūrējuši pie tiltiem, ceļu krustojumos, bet mežos nav gājuši. Izskatuši, svaigā gaisā noguruši, viņi ātri noreiba. Dažam jau acis vērās ciet pie galda.

Tante sēdēja vientuļa un domāja.

Viņas apcietinātājs likās nervozs un nevaļīgs puisis. Vairākas reizes viņš iegāja otrā istabā, aiz tām bija vēl kādas durvis. Beidzot viņam līdzī iznāca jauna meita, abi saģērbusies lietus mēteļos.

„Mām, mēs ies uz kulšambal!”

„Ies, ies, bet zin ar nākt uz māj!” māte neapmierināta atļāva.

Čekists aizgāja, miliči žāvādamies taisījās pie miera. Otrā istabā uz grīdas bija izlaists salmu klājums, sagulēts un netīrs. Telpa oda pēc tabakas, sviedriem un pelējuma. Bet tur bija arī gulta. Miliča sieva tajā iesvieda spilvenu un plecu lakatu.

„Kundzītei —!” viņa nevaļīgi teica.

Vīri iekrita salmos pusizģērbusies. Dubļainos zābakus un mitrās zeķes viņi atstāja turpat pie kājām, lai rītā ceļoties varētu steigā auties, atkal brist un brist pa vajāto pēdām...

Uz galda palika degot maza petrolejas spuldze ar zemu, apaļu stikla cilindri.

Tante nokratīja no kājām smagos darba zābakus, atlaidās gultā ar visām drēbēm un domāja, domāja. — Nu redzat, ka neizbēgāt! — Viņai jau skanēja ausīs Kozina vārdi.

„Tā bija manas dzīves baigākā nakts,” Tante stāsta pēc divdesmit septiņiem gadiem. „Miegs nenāca ne prātā. Ik stundu sīta sienas pulkstenis. Es mocījos tikai ar vienām domām — kā padarīt sev galu. Zināju, ka istabā piemērotas auklas neatradišu, bet man bija mugurā stiprs zīda kreklis. Ja man būtu šķēres, es varētu to sagriezt slējās un savīt kā virvi. Bet nebija. Domāju un domāju. Pēc pusnakts pārnāca mājās čekists ar miliča meitu. Abi likās iereibuši. Mēs gulējām caurstaigājamā

istabā, viņš iegāja viņai līdz. Zināju, ka tik drīz viņš ne-
atgriezīsies. Visa māja bija klusa, tikai miliči salmos
krāca. Mēģināju uztvert katru skaņu, likās, ka viņi visi
ir cieši aizmiguši. Bet virtuvē noteikti bija atstāts sargs.
Arī mājai vajadzēja būt apsargātai, ja te gul' desmit
miliči un tik svarīga noziedzniece kā es. Es nekā ne-
varēju izdomāt. Pulkstenis nosita jau rīta stundu, otro
vai trešo, labi neatceros. Tad pēkšņi sajutu, ka man ne-
pieciešamas dabiskās vajadzības. Kopš apcietināšanas
viena neesmu atstāta. Un nodomāju, vai man tiešām
jāmodina kāds milicis, lai viņš nāk līdz un mani ap-
sargā? Uzmaniģi piecēlos, pārlaidu kājas gultas malai.
Petrolejas lampiņas vājajā gaismā vēroju aizmigušos
vīrus. Visi krāca. Paņēmu zābakus vienā rokā, lampiņu
otrā, lēni pavēru virtuves durvis. Neviena mani neaiz-
turēja. Iegāju priekšnamā. Ārdurvis bija aizbultētas.
Iekāpu zābakos, atvilku koka aizbidni. Sejā iebrāzās
vējš un lietus, lampiņa nodzisa. Noliku to uz lieveņa
grīdas, brīdi klausijos. Neviena nemanīju. Turpat bija
tādi kā apaļi krūmi. Mēģināju aiziet līdz tiem. Nevienas
skaņas, ne soļu, tikai lietus šaltis. Gāju uzmanīgi tālāk,
tumsā jutu, ka esmu jau uz ceļa. Tad pēkšņi un neap-
zinīgi sāku skriet. Atjēdzos tikai netālu no tilta. Tā bija
Tērandes upe. Tiltu parasti apsargāja. Iedomājos, ka
upi varētu pārbrist, bet rudens lietus laikā tā bija
strauja. Uzmaniģi tuvojos tiltam. Izrādījās, ka arī tur
neviena nebija. Laikam nejaukā laika dēļ. Tikusi pāri,
sāku atkal skriet. Pa melnu tumsu, tikai pa pelķēm un
ūdeni, lai suņi neuzostu pēdas. Nosvīdu gluži slapja,
lietus izmērcēja drēbes, visa miesa kūpēja. Bet skrēju. —
Rīta gaismā pārgurusi ievilkos mežā pie saviem zēniem.
Āpsēdos uz celma un mēģināju svilpot — Figaro. Man
tas nekad labi neizdevās, bet to rītu uztraukumā man
bija vēl grūtāk savilkt lūpas. Es saucu — esmu dzīva!
Bet jutu, ka viņi man netic, viņi paķer ieročus un ieņem
pozīcijas. Es sapratu, viņi domāja, ka esmu atvedusi
čekiņus. — Saucu — es esmu viena! Viņi netic. Neko
darīt, piecēlos un lēni vilkos atpakaļ uz malu.”

Un Vaivara rakstītās atmiņas: „Tajā rītā man bija
jāstāv uz posteņa. Atspiedos pret koku un snaudu, kājās
stāvēdams. Tā, pats ar sevi mocīdamies, dzirdēju ne-

skaidru pazišanās signālu, bet biju par nogurušu, lai ietu to pārbaudīt. Signāls atskanēja vēl pāris reizes un apklusā. Ja tas ir savējais, gan mūs atradīs. Bet nācējs tomēr neatnāca. Ap pusdienas laiku ieradās kāda sakarniece un stāstīja, ka viņas mājās ieradusies sieviete, lūgusi, lai atnāk pie mums un lai mēs savukārt aizejam pie viņas. Sakarniece uzrādīja Tantes pasi. — Nebija domājams, ka čekisti būtu Tanti atlaiduši. Nospriedām, ka viņa ir bijusi spiesta mūs uzrādīt. Tagad tā sēd sakarnieces mājā, bet čekisti ir ielenkuši saimniecību un gaida mūs. Tante, pati nenākdama uz nometni, dod mums iespēju izbēgt, upurējot sevi un sakarnieci. Tante daudz ko zināja par partizānu organizāciju, ar viņas iekrišanu vislielākā steigā jāpārveido visi mūsu plāni un jāatmet domas par braukšanu uz Zviedriju. Tādēļ uz ātru roku tika ataicināts Sapieris ar savējiem. Viņš iepazīs ar apstākļiem un izlēma cīņas veidu. Ja māja ir ielenkta, kā mēs domājam, tad ielenksim mēs savukārt. Pielidīsim krieviem pie papēžiem, sadosim pa galvu, pamēsim Tanti un — ardievu! Kā saukti ieradās arī Lizīte, Purva Velnis un Staņislavs. Divi vīri — Lizīte un Staņislavs — gāja uz sakarnieces māju tieši, bet mēs pārējie tai tuvojāmies no visām pusēm. Kustības ātrums bija tā aprēķināts, lai Lizīte ar Staņislavu parādītos pie mājām tikai tad, kad mēs jau būsim krieviem pie papēžiem. — Viss arī noritēja kā pēc plāna. Mēs izlidām klajuma malā, nesastapuši neviena krieva. Īstajā brīdī no meža iznāca Lizīte un garais Staņislavs. Bet viņi taču zināja, ka vismaz pāris desmit čekistu mašīnpistoļu stobri ir pavērsti uz viņiem! Viņi mierīgi iegāja mājā un — nekas nenotika. Pēc brīža, kas mums likās garš kā mūžība, abi atkal parādījās durvis ar prauņam un aiz viņiem — Tante! Visi viņi mierīgi iegāja mežā un — atkal nekas nenotika!”

Vakarā pie Bunkuru pilsētas ugunskura Zajā Lapsas vīri centās Tanti apkalpot un lutināt.

„Bet tagad, Tante, mēs tevi vienu nekur vairs nelaidīsim!” Atamans nopietni teica.

„Jā, jā,” Tante tikai pamāja ar galvu. „Bet jūsu krekli palika salijuši pie milicijas durvīm...”

Pēc Tantes izbēgšanas mežos atkal sākās cilvēku medības. Krievi bļautījās un šaudījās, izstaigāja vienu kvartālu pēc otra. Nekā neatraduši, izsludināja, ka tajā rajonā bandītu vairs nav, un aizbrauca. Pēc katras meža tīršanas akcijas mainījās arī karavīru vienības.

Lai iegūtu tuvākas ziņas, kādas sekas ir Tantes izbēgšanai, Āndžs norīkoja sakarnieci uz tuvākajiem centriem. Bet viņa neatgriezās. Dažas dienas vēlāk no apkārtnējiem pagastiem vienā naktī pazuda ap sešdesmit sievietes, aizsargu un policistu sievas, māju saimnieces, turētas aizdomās partizānu atbalstīšanā. Mežabrāļu dzīve kļuva arvien bīstamāka, garastāvoklis visiem bija nopiests. Vīri baidījās, ka kādam neuznāk amoka lēkme.

Kas tā par lēkmi?

Pārskirstot Vaivara piezīmes, atrodam šādas rindas: „Nervu saspilējumā partizāns kļūst domīgs un kluss, nesarunājas ar biedriem, neēd. Tad vienā brīdī viņš pazūd no nometnes, ar to sākās viņa pēdējais nāves gājiens. Skaidrā dienas laikā viņš iziet uz ceļa un šauj nost katru krievu, ko gadās sastapt. Viens pats iet iekšā krievu apmetnēs, sviež granātas un šauj, līdz kāds viņu nobeidz. Bija zināms gadījums, kad amoka skrējējs veicis vairāk nekā sešdesmit kilometrus, pamezdam aiz sevis daudz beigtu krievu.”

Zaļās Lapsas vīri iznīcināja vai noslēpa visus dokumentus, kādi vēl kabatās bija saglabājušies. Ja viņus notvertu vai nošautu, lai čekai nebūtu norādījumu kur meklēt radus un draugus, lai izrēķinātos ar piederīgajiem. Vieniņi Tante nesadedzināja Kozina izdoto apliecību ar čekas zīmogu...

Kādu dienu Bunkuru pilsētā atradās tikai Parra, Tante, Garais Jānis, Lielais un Mazais Kochs. Daži bija aizgājuši uz jūrmalas pusi izlūkos, Lizīte, Staņislavs un Purva Velns kaut kur nezināmā vietā būvēja pazemes bunkuru pārziemošanai. Tante aukstā purva ūdenī bija izskalojusi dažus veļas gabalus, izkārusi zem biežajām eglēm uz nokaltušiem koku zariem. Jānis, pietupies pie purva akača bedres, mazgāja zeķes. Viņš raksta: „Āgri pamodies, atcerējos, ka biežās, zilās vilnas zeķes, kuras no sava pūra man bija iedevusi kautrīga saimniekmeita, ir savalkātas. Jāizmazgā. Turpat būdas tuvumā starp ciņiem

bija purva rāvas pieplūdusi ieplaka. Gumziju un skaloju. Bet kur žāvēt? Pelēkums bija aizvilcis visu debesi. Gan jau pamazām izžūs, domāju, pakārdams košās krāsas adījumu pie būdas sienas. Abi Kochi pa to laiku bija sākuši brokastis gatavot. Te pēkšņi dzirdam balsis, dzirdam arī, ka zari lūst zem nācēju kājām. Pietupāmies kur kurais, izvilcām pistoles. Viens vīrs gāja gar būdas vienu, otrs gar otru pusi. Abiem rokās bija bises. Attālums — kādi piecdesmit metri. Vīrs, kuru vēroju, skatījās taisni gājiena virzienā. Drīz abi bija pazuduši starp kokiem. Vai tiešām viņi mūs neredzēja?"

„Tie nebija krievi," Parra domāja. „Mednieki."

„Bet viņi mūs pamanija," Jānis uztraucies teica.

Varbūt. Varbūt arī ne.

Vakarā pārradās nometnē pārējie Zaļās Lapsas vīri. Dzirdot notikumu, visi kļuva domīgi. — Mednieki? Iespējams. Krievi parasti gāja ar troksni, klaigādami un šaudīdamies. Viņi apstājās Jāņa norādītā vietā un vēroja savu nometni.

„Tikai akls neredzētu izkārtu veļu," Atamans sprieda. „Iespējams, ka nekas nenotiek, ja viņi bijuši tikai malu mednieki, bet mēs varam piedzīvot arī tiešu triecienu."

Grupas komandieris izsūtīja izlūkus, lai novērotu apkārtni. Otrā rītā viņi atgriezās viens pēc otra ar satraucošām ziņām — nakti visapkārt purva kvartālam klīdušas lielas krievu vienības, varbūt pieci vai seši simti vīru. Kāda grupa pietuvojusies Bunkuru pilsētai pāris simt metru attālumā.

Atamans, paaicinājis dažus mežabrāļus, aizgāja pats pārbaudīt ziņojumus. Viņi tiešām atrada svaigas, dzijas pēdas. Vaivarāji un melleņu mētras bija sabradātas, iemītas brūnajos purva dubļos. Vīri atgriezās nometnē ar nopietnām sejmām.

„Tagad joki pie malas!" Atamans tikai noteica. Viņš pārļaida skatu saviem vīriem, it kā vērtēdams, cik katrs būs noderīgs izšķirīgā cīņā. Staņislavs, Lizīte, Ješka un Purva Velns bija ieguvuši slavu — „kompānija pa tiro." Dažos gadījumos viņi bija neatvietojami, bet cik ilgi viņi spētu turēties pretī veselam krievu bataljonam? Un pārējie — Andžs, Vaivars, Jānis, abi Kochi, Melnais Žanis —? Kaut viņi bija uzticami, paš aizliedzīgi biedri, vi-

niem nebija īstu frontinieku pieredzes. Nē, atklātu cīņu viņi nedrīkstēja uzņemties — Ātamans savu lēmumu paziņoja vīriem.

Andžam vienmēr bija padomā kāds plāns vai ideja.

„Parrai jāiet uz malu izlūkos,” viņš teica.

Ātamans gan domāja, ka pēc Tantes izbēgšanas katra lieka kustība ārpus meža būtu bīstama, bet visi bija pieraduši, ka sakarnieces Andžs rīkoja pēc sava prāta. Tiesa, Kundzīte bija iekritusi, vēl dažas neuzmanīgas sievietes. Bet Parra —? Un ja arī kas gadītos, Andžs zināja, ka viņa nēsā līdz indi...

Šoreiz viņš to nepieminēja, bet Parra, likās, saprata. Viņa tikai pamāja ar galvu, jā, viņa ies, viņai jāiet, vīriem jāzina, cik lieli krievu spēki ieradušies Ēdoles, Tērandes un Zlēku rajonos, kādi viņu nolūki. Bet divainā kārtā atvadoties viņa pasniedza Ātamanam roku un brīdi to neizlaida no saviem pirkstiem. Tad viņa atrāvās it kā ar varu, slapsīdamās aizgāja pār purvu kā pelēka, lapsu vajāta dzērve...

Vīri domīgi noskatījās viņas svaidīgajā gaitā, tad pacēla acis pret savu komandieri, it kā pārmezdami, ka viņš ļāvis Andžam rīkoties. Viņi zināja, ka meža dzīves grūtībās Parra vienmēr bija norūpējusies par Ātamanu, centās atrasties viņa tuvumā, bet šis cilvēks vairījās ar viņu palikt divatā, viņa miesa un jūtas bija mirušas, kā viņš bieži atkārtoja.

„Nevajadzēja laist —” Lizīte tikai noteica. Bet puisis bija pieradis, ka viņa padomus reti ņēma nopietni.

Vaivara piezīmes liecina: „Andžs izsūtīja Parru uz malu, bet viņa kā gāja, tā pazuda. Tikai vēlāk noskaidrojās, ka Parra kritusi krievu rokās, bet paspējusi noindēties. Tā aizgāja mūsu Parra. Neviens nezināja, no kurienes viņa nākusi, un neviens no mums neredzēja viņu aizejam no dzīves. Grūti viņai bija pie mums. Viņa jāpiemin ar vislielāko godbijību un cieņu, ko dažreiz liedzām viņai dzīvai esot viņas nelaimīgās mīlestības dēļ.”

Ap pusdienas laiku kaut kur austrumu pusē mežu un purvu vientulīgo klusumu pēkšņi pārtrauca ātras mašīn-pistoļu zalves. Pēc brīža pierima, tad sākās atkal citā vietā. Pēcpusdienā šaušana atskanēja arī rietumos.

„Sakārtot mantas!” Atamans rīkoja. „Sadaliet kopējo inventāru! Tantei nav jānes nekās!”

Bet Tante protestēja. Vismaz pāris maizes kukuļus viņa var iebāzt padusēs. Un savu muģursomu viņa nekad neļāva nest citiem.

Zaļās Lapsas mežabrāļi, mēmi rīkodamies, izjauca savas mītnes. Nevienam nebija žēl no Bunkuru pilsētas šķirties, mierīgas dienas viņi te nebija piedzīvojuši.

Krievu šaudišanās tuvojās no visām pusēm. Bet viņus ielenca arī īsās rudens dienas krēsla, tuvojās nakts un tumsa, viņu labvēles un sargātājas.

„Tur kāds kūpojas!” Lizīte jau pacēla mašīnpistoli.

„Dullais, lai nāk!” Andžs nospieda viņa ieroča stobru lejup. „Tai jābūt manai sakarniecei!”

„Pie velna ar visām tavām bābām!”

Egļu pudurī ieskrēja jauna sieva, rāvā sabridusies, novārtījusies gluži slapja. Andžs viņu pazina.

„Āpžēlojieties, un jūs vēl te gaidāt!” viņa aizsēlusies čukstēja. „Jūs esat ielenkti! Jau vakar sabrauca krievi un šodien atkal mašina pēc mašinas. Vesels karaspēks. Es gan skrēju kā traka, bet es nezinu, pa kādu spraugu jūs šonakt varat izlist. Jūs esat beigtī, mīļie! Vai nu jūs esat nodoti vai uzietī!” Sievas satrauktā balss kļuva asaraina.

Atamans viņu nomierināja. Vienādi vai otrādi, bet laukā viņi tiks. Paddies par palīdzību, bet tagad lai viņa glābjas pati.

Sieva atkal nozuda purvā kā pelēks spoks.

Andžs jutās lepnis. Cik labi darbojas viņa spiegu un sakaru tīkls!

„Šai sievietei gan nevajadzēja pie mums skriet!” vīri sprieda. Viņi paši zināja, ka ir ielenkti. „Ja krievi viņu nošaus, tad uz tavas sirdsapziņas būs vēl viena latvieta.”

„Ja nošauj, tad viss kārtībā!” Andžs nopietni teica. „Nepatīkami, ja sagūsta dzīvu...”

Vīriem nebija laika Andžu nosodīt ar liekiem vārdiem. Viņiem steigā bija jāizlemj kā izkļūt no ielenkuma loka.

„Pa novadgrāvil!” Andžs atkal zināja padomu. „Tas tagad pilns ar ūdeni, tumsā mūsu galvas nepamanīs, viņi aizies garām ar visiem suņiem!”

Andža padoms arī šoreiz bija asprātīgs, tikai nevienam negribējās tīšām gulēt aukstajā purva rāvā.

„Lai viņš brien!” Līzīte ņirdza. „Pie tādām lietām viņš pieradis. Mēs iesim taisni pa lielceļu uz kādu ciemu, es zinu, Staņislavs ar.”

Tieši krieviem rīklē! Vīri nesaprata, ko īsti Līzīte domāja.

„Krievi ir mežā!” viņš teica. „Ceļš brīvs un mājas tukšas.”

Šoreiz Atamans pievienojās Līzītes padomam. „Ja krievi ir mežā, tad pa ceļu viņi nevažāsies. Arī tur ir grāvji. Pa tumsu lienot mums var laimēties.”

Mežabrāļi sakārtojās gājienam. Kā apsargi izvērsās sāpus „pa tiro komanda” — Līzīte, Staņislavs, Ješka un Purva Velns. Krievu šaušana tuvojās un attālinājās. Lielceļa virzienā tā pēkšņi apklusā, troksnis sākās dziļāk purvā.

„Nobijās —!” Līzīte melsa, pietuvojies grupai.

„Izlūko ceļu!” Atamans rikoja.

Puisis atkal pazuda tumsā.

Jānim bija vājas acis. Naktīs viņš viens neuzdrošinājās iet pa meža ceļiem. Arī steidzīgos pārgājienos viņam bija grūti tumsā sekot biedriem. Bet viņš zināja padomu. Viņš piesprauda pie priekšgājēja muguras baltu papīra lapu vai lietainā laikā drēbes lupatu un uzmanīgi sekoja gaišajam punktam.

Viņi laimīgi sasniedza ceļu. Šaušana jau skanēja tālu aiz muguras. Krievi varbūt tiešām nebija iedomājušies, ka partizāni izvēlēsies satiksmes ceļu un apdzīvotu vietu.

Lecot pār grāvi, Tantei sajuka soļi, viņa iekrita ūdenī. Brīdi mīcījās uz vietas, it kā tīšām nerāpās laukā.

„Kas tev —?” Vaivars, atrazdamies viņai blakus, čukstot uzsauca. „Nepindzelējies!”

Arī pārējie sāka uztraukties, ka izplānotais straujais gājiens pēkšņi kavējas.

Bet Tante čamdijās pa grāvja dibenu, melnais ūdens burbuļodams mutuļoja. „Man pazuda maizes kukulis. — Bet te tas ir!” Viņa izvilka no grāvja dārgo, dūņām ap-
lipušo klaipu, iegrūda to padusē un steidzās mežabrāļiem līdzi.

Vaivara atzinums partizāna piezīmēs: „Tante tumšā

naktī iekrita aukstā, dubļainā ūdenī un neiekliedzās, ko viņas vietā būtu darījušas citas sievietes. Un ko par šo skatu teiktu viņas agrākie paziņas — diplomāti, augsti un visaugstākie virsnieki? Tanti varēja nostādīt par varonības, izturības un biedriskuma paraugu dažam labam.”

Soreiz viņiem atkal laimējās. Rīta gaismā viņi iebrida citā purva rajonā. Atvilkdami elpu, viņi brīdi mīdīja slapjās sūnās dzērveņu un brūkleņu ogas, tās izšķīda zem viņu kājām kā mazi asins traipi.

Atamans pārskaitīja savus vīrus — Andžs, Vaivars, Draugs, Garais, Jānis, Ješka, Funkers, Lizīte, Staņislavs, Purva Velns, Melnais Žanis, Lielais un Mazais Kochs. Arī Tante. Tikai Parra vairs nebija viņu vidū.

11.

Trešdien, 1945. gada 10. oktobrī Sapiera mežabrālis Niksis ir ierakstījis kabatas kalendārā: „Pievienojas Ātamaņa grupa.”

Vakara krēslā viņus pamanija Venēcijas noņemtes postenis.

„Figaro — Figaro!”

„Figaro — Figaro!”

Tas bija jauns puisis, nesen atnācis pie Sapiera partizānu grupas — Riksis. Viņš veda Zaļās Lapsas vīrus garī izstieptā rindā pāri sliksņainam purvam. Ar kājām taustīdami applūdušo taku, viņi sasniedza mazu salu, salikuši palīda zem biežām, kuplām eglēm. Sargs pašķīra skujas, un ciemiņi ieraudzīja zaru pinuma būdu ar koka dēlišu jumtu. Virtuve atradās zem citas egles, nomaskēta ar svaigām skujām. Tur saimniekoja Hansis, jau vasaras sākumā latviešu partizānu grupai pievienojies vācietis. Viņš bija iemācījis dažus vārdus latviski, lielījās, ja tikšot brīvībā, tad rakstīšot grāmatu „Dreissig Jahre Meža Brālis.”

Zaļās Lapsas vīri tikko spēja apgrozīties uz mazās salas. Ātamans ar Vaivaru pašķīra zemos egļu zarus pie virtuves ieejas. Vīrs ugunsкура oglēm karājās tējas katliņš, apkārtsēdētāju sejas krēslā izskatījās dzeltenī sīrtas. Viņi visi reizē pacēla galvas, iztraucēti no svarīgas apspriedes: Sapiēris, Niksis, Harijs, Dunguriņš un Hansis.

„Nezāles neiznikst!”

„Plikie uzvarēs!”

Taču mežabrāļu apsveicināšanās vairs neizklausījās tik bravūrīga kā vasaras sākumā. Tantei viņi atbrīvoja goda vietu ugunsкура tuvumā. Hansis tūlīt sāka rīkoties, lai piedāvātu viesiem vakariņas.

„Ieļej — tēja! — Ņem — maize!”

Viņi dzēra skābeno brūkleņu mētru novārījumu un piekoda gabalu maizes, gluži tāpat kā citi latviešu patrioti, slēpdamies dzimtenes purvos un mežos.

„Pēc tādas brišanas gan derētu stiprāka lāse,” Vaivars jokodamies teica.

Hansis saskatījās ar Sapiēri. Priekšnieks pamāja ar galvu. Pavārs pastiepa tumsā roku, brīdi taustījās egles zaros, tad nolika Vaivara priekšā pašdarināta degvīna pudeli. „Iekšā — lej!”

Pārsteigtais vīrs atvēra tikai muti, bet drīz atpāps: „Šņabis gan labs, bet katrs kārtīgs pavārs zina, ka tad vajaga arī stingrāka kumosa.”

Tūlīt uz Vaivara ceļa gala parādījās liela gaļas kotlete.

„Tu tiešām esi burvis!” viņš atzina.

„Bet vairāk gan nekā nevēlies!” Ātamans aizrādīja. „Citādi visa burvība izgaiss.”

Tiesa, viena pudele tik daudz vīrus nespēja iesildīt, bet tā palīdzēja jau pirmajā vakarā nostiprināt kopības sajūtu. Sapiēris zināja, kādēļ Zaļās Lapsas vīri te bija ieradušies, viņš pirmais atzina: „Skaidrs, jums tur vieniem nav nozīmes ar krīviem kauties, jūs varat mierīgi palikt pie mums. Šauri gan te ir, bet kaut kā saspiedīsimies. — Jā, Dievs vien zina, kā jums būtu gājis, ja Hansis, Riksis un Dunguriņš nebūtu sadomājuši jūs apmeklēt...”

Ciemiņi kļuva uzmanīgi. Tikai tagad viņi pamanija, ka arī Dunguriņš ar pavāru bija nobridušies, it kā tikko pārradušies no garāka sirojuma.

Sapieris, pie ugunsкура sēdot, nupat bija noklausījies abu mežabrāļu ziņojumu. „Neesam pārsteigti, ka jūs visi šovakar ierodaties. Mani vīri jūs laikam izglāba, paši to nezinot...”

Atamans atcerējās pēkšņo krievu pārvietošanos, atbrīvojot viņiem ceļu ielenkuma lokā.

Vaivars šo gadījumu atstāsta dienasgrāmatā: „Hansis ar Riksi pa krūmiem pielīduši kādam meža ceļam, lai pirms pāriešanas to novērotu. Tikko viņi bijuši ceļa grāvja krūmos, ieraudzījuši vairākas smagās mašīnas. Dažas jau bijušas tukšas, bet no tuvākās pašreiz lēkušī ārā krievi. Viss ceļš bijis krievu pilns, bijuši arī suņi. Hansis pamājis Riksim ar galvu, un viņi kā ēnas atvilkušies krūmos. Vēl līduši uz vēdera metrus desmit, tad cēlušies kājās. Hansis pametis skatu sāņus un ieraudzījis kādu krievu 4—5 metru attālumā mērķējam uz viņu. Hansis nospiedis mēlīti īsai kārtai un trāpījis krievu krūtīs. Viņam izkritusi P.P.D. no rokām, bet viņš palicis stāvēt, acīm redzot, viņam nav pieticis. Vēl īsa kārtā taisni sejā, un krievs kritis. Riksis gribējis bēgt. Hansis, šaudams jau nākošajam, uzkliežis, ka nedrīkst skriet, tad abi ar īsām, pļaujošām kārtām atkāpušies mežā. Un noticis neticamais. Šaušana sākusies arī citur, bet krievi nav viņiem sekojuši. Viņi nezinot rezultātus, bet vismaz pusducis dabūjuši svīnu aiz ādas. Riksis uz sava rēķina skaita četrus krievus un divus suņus. Izrādās, ka tā viņam bijusi pirmā kauja, tagad viņš mokās ar mums visiem zināmām pagīrām. Riksis bija bāls un kluss, nevēlējās runāt, arī neēda. Mēs labsirdīgi viņu mierinājām, drusku arī pazobojām, bet viņš nolīda pie malas.”

„Šonakt Riksis jāatsvabina no sardzes,” Sapieris teica.

Turpat pie ugunsкура viņi pārrunāja mežabrāļu stāvokli. Vienīgā iespēja glābties bija, dodoties pāri jūrai uz Gotlandes salu. Bet kā to izdarīt, neviens vēl nezināja.

Pirmo nakti Zaļās Lapsas vīri kaut kā saspīdās zem eglēm uz mazās salas. Otrā rītā ziemas palicēji atvadījās, lai dotos uz savu izbūvēto bunkuru — Lizīte, Staņislavs, Ješka, Draugs un Purva Velns. Arī Funkers bija nolēmis neatstāt dzimteni, bet pagaidām viņš palika pie Sapiera, lai uzturētu ar grupu sakarus.

„Bez mūsu palīdzības jūs nekur netiksit!” Lizīte vēl

nolielijās, paceldams cepuri. „Uz redzēšanos! Nezāles neiznīks!”

„Plikie uzvarēs!”

Palicēji noskatījās aizgājējos ar drūmām sejām. Kopējos pārdzīvojumos viņi tiesām bija saauguši kā brāļi.

Diena bija atkal saulaina, debesis dzidras, tālu bija dzirdamas gāju putnu klaigas. Dzēves un zosis sūtīja mežabrāļiem atvadu sveicienus — līdz citam pavasarim. Alksņu lapas jau bija sarāvušās melnos čokuros. Pirmā asā salna.

„Tagad gulās vietas vajadzēja ierīkot iespējami silti,” Vaivars raksta piezīmēs. „Vispirms zemi noklājām ar resniem sprunģiem vai kārtiņām. Šo klāstu pārsedzām ar egļu zariem, uz tiem kārtu sīku egļu zariņu noteiktā kārtībā. Nospraustie zariņi gulēja ar rezģaļiem uz augšu, uz galvgaļi. Nākošie zariņi nosedza šos rezģaļus. Darbs bija darāms apmēram tā, kā klāj salmu jumtu. Kad gulvieta tādā veidā bija noklāta, to varēja ar roku glāstīt no augšas uz leju kā vismaigāko samtu. Tā bija miksta un patīkama, nedūrās ādā, kaut gulētu bez biksēm. Lai radītu vēl vairāk siltuma, virsū uzklāja tādā pašā kārtībā labi biezu paparžu kārtu. Ja nu vēl bija kāda skrandā ko uzsegt, tad gulēšana bija uz goda. Protams, slavas dziesma tādai gultai jāklausa ar partizāna ausīm.”

Tikai tagad Zaļās Lapsas vīri atcerējās, ka viņi nebija redzējuši Sapiera jauno Sievu, šo mazo, dūšīgo sievieti, kura vēl nēsāja divas matu bizītes kā skuķis. Viņa taču nebūs vīru un savus mežabrāļus atstājusi?

Nē. Bet Sapiers bija norūpējies. „Viņa mums ir apmēram tāda pati, kāda jums bija Parra...”

Jā, nelaimīgā Parra. Bet Sievai taču nekā nav noticis?

„Nē, viņa turas dūšīgi. Viņa vēl saglabājusi meitas vārda dokumentus, ar tiem viņa brauc uz Liepāju, Ventspili, pat Rīgu...”

„Vēl tālāk!” Niksis klausīdamies pārlabojā. „Viņa bija tikusi arī līdz Gaujai, manās mājās!”

„Vakar viņai gan vajadzēja būt atpakaļ,” Sapiers domīgi teica. „Pirms taisāties uz Zviedriju, bija vēl jāizbrauc uz Rīgu, šis tas tur kārtojams ar mūsu ļaudīm. Arī Ventspili bija jāsatiekas ar Pēteri...”

Pēteris —? Bet mežabrāļi bija raduši par vārdiem neinteresēties, viņi tikai saskatījās un nodomāja — arī ūsainis bija Pēteris...

„Vai viņa nēsā līdz indi?” Andžs interesējās.

Sapieris ieplēta acis, tad kā vainīgs grūtsirdīgi pasmaidīja. „Es labi nezinu, bet domāju, ka indes viņai nav. Kādēļ tu tā jautā?”

„Jābūt, tāds ir likums. Manām sakarniecēm visām ir klāt kāds mērdēklis. Citādi varam iekrist...”

Sapieris klusēja it kā nožēlodams, ka Sievai nav indes.

Sieva tajā laikā bija Ventspilī. Viņa bija tikko atgriezies no Rīgas, mazliet nokavējusies. Pēcpusdienā viņa aizgāja uz norunāto vietu, lai sastaptos ar Pēteri. Pēkšņi viņa apstājās. Ielas akmeņi likās karsti, bet aizbēgt viņa nespēja. Svešs cilvēks satvēra viņas roku.

„Kur tik ilgi? Mēs jūs gaidām kopš rīta...”

Sieva pēkšņi kļuva mēma.

„Nāciet vien līdz!”

Sievai lodzījās kājas, bet viņa ticēja savai laimei, kas viņu uzticami bija pavadījusi visās bīstamajās gaitās.

Viņu aizveda uz Ventspils čeku. Viņu neieslodzīja pagrābā kā Tanti Rīgā, Stabu ielas asiņainajā namā. Viņu ieveda garāžā. Kāds uniformēts vīrs iekāpa mašīnā, iedarbināja motoru. Otrā čekista rokās gadījās rievotas gumijas ūdens šļūtenes gals. Viņš nekā nejautāja, viņš sāka tūlīt Sievu sist. Viņa kļūda, bet motora troksnis noslāpēja siko sievietes balsi. Muskuļainais vīrs atvēzējās un sita. Sieva nokrita uz grīdas, locījās un kļūda. Bet motors strādāja ar pilnu jaudu, piedzīdams garāžas telpu ar sadedzinātā benzīna gāzēm.

Beidzot viņai nebija spēka arī kliegt. Viņa tikai kunkstēja, tad norima pavisam, saļima pie bendes kājām kā sakapāts tārps.

Likās, arī čekistiem bendes darbs apriebās. Viņi pameta Sievu uz aukstās klonā grīdas, izslēdza auto motoru, aizbultēja no ārpusē durvis un aizgāja.

Viņa taustīja savas rētas. Miesa dega kā uguni. Atnāca trīs citi uniformēti vīri. Viens runāja latviski. Viņš vien-

kārši jautāja, it kā nekas garāžā nebūtu noticis: „Vai tu nodarbojies kā bandītu spiedze?”

Sieva iekoda mēli zobos, bet tad pamodās viņas iedzimitais kareivīgais gars. Jeb viņa bija apdullusi no degvielu gāzēm? „Jā, es strādāju kā spiedze,” viņa spītīgi teica.

„Kādēļ?” Čekista jautājums likās pat laipns.

„No kaut kā taču jādzīvo, esmu bēgļu meitene. Un viņi man labi maksā.”

„Vai citu darbu nevari strādāt?”

„Ir jau rudens, uz laukiem viss padarīts. Un par velti man neviens maizi nedod.”

„Vai tu esi ar mieru strādāt godīgi, pie mums? Mēs maksāsim vēl labāk.” Pratinātāja balss kļuva vēl draudzīgāka.

Sievai sāka drebēt visa miesa. Viņa tišām izspieda asaras, tēloja nelaimīgu, pamestu kara laika bērnu, lai iegūtu laiku sakarīgām pārdomām. „Man gribas ēst,” viņa raudādama sūdzējās. Arī miesa vēl sūrstēja, bija iemesls raudāt un kunkstēt.

Čekisti krieviski sačukstējās. Tad viens aizgāja, atnesa bļodiņu ar viru, maizes riku un karoti. „Še, streb!”

Sieva paņēma drebošās rokās remdeno trauku, ar pūlēm atspiedās turpat pie augstā kravas mašīnas riteņa. Karote trīcēja pirkstos, mugura un pleci sūrstēja, sakapāti ar rievoto gumiju. Virai bija laba smarža, bet sapiparota, liekas, vārīta krievu karavīriem. Tā dedzināja mēli, grūti bija norīt, bet viņa ēda, asaras birdinādama traukā. Viņa sāka apzināties savu lomu un stāvokli, kaut satraukta, viņa pārdomāja ar aukstu prātu, ko čekistiem stāstīs, kā izturēsies. Ēšanas laikā uz mocītāju jautājumiem viņa tišām neatbildēja, viņa tēloja izsalkumu, rīja maizi kā neaudzināta, dienām ilgi badojusies klaidone. Izlaidzījusi trauku ar mēli, viņa to nosvieda uz mašīnas motora vāka.

Pratinātājs sminēja. „Nu tu redzi, ka mēs nemaz nesam tik briesmīgi, izstāsti droši visu, ko zini!”

„Ko jūs īsti gribat zināt?” viņa šņaukādāmās jautāja.

„Vai pazīsti bandītu Sapieri?”

„Vārdus nezinu, tos viņi man nesaka.”

„Vai tu teiksi arī, ka neesi viņu redzējusi?”

„Tā gandrīz ir.”

„Nesāc atkal ar meliem! Ja teiksi taisnību, mēs ar tevi apiesimies labi. Tu esi latviete, tev jāmil dzimtene, tai godīgi jākalpo. Bet atbalstīdama bandītus, tu nodod savu tautu...”

Sieva neklausījās liekulīgajās pamācībās, intensīvi domāja, ko atbildēt uz tiešiem jautājumiem.

„Kā tu vari ar bandītiem sadarboties, ja neesi viņus redzējusi? Tie ir skaidri meli.”

„Nav meli. Dienas laikā nekad neesmu mežā bijusi. Tikai tumsā. Tā viņi grib.”

„Ā, vot kā! Labi. Kad tev atkal ar viņiem jāsatiekas?”

„Šovakar pirms pusnakts.”

„Kur?”

„Vieta nav noteikta. Man jāiet pa meža ceļu, tur mani apturēs.”

„Velni, cik gudri izdomājuši! — Vai tu mums parādīsi to vietu uz ceļa?”

„Cik jūs man maksāsiet?”

Čekists jau pastiepa roku pēc gumijas šļūtenes, bet otrs to nosvieda uz garāžas grīdas.

„Nu labi, iztiksim tāpat. — Cik mēs maksāsim? Zini, savus ļaudis mēs atalgojam labi. Tev nekā netrūks, tu ēdīsi ne tādu putru vien...”

Sieva mēģināja smaidīt, tēlodama naivu muļķīti. „Jā, līdz šim esmu bieži dzīvojusi badā. Arī pie Ulmaņa. Bija jābrauc no skolas uz laukiem pie budžiem strādāt par vēderu. Bet ko tur deva? Zilu putru...”

„Lai nu paliek Ulmanis, tie laiki vairs neatgriezīsies. — Tātad tu brauksi mums līdz!”

„Man vajaga balta skalu groziņa un portfeli.”

„Kādēļ?”

„Tāda ir pazišanās zīme. Kurvīti varētu būt pārtika...”

„Lodi velniem, ne maizī! Bet dabūsi.”

„Arī papirosu un sērkociņu man vajaga.”

„Kam tos?”

„Kā muļķi! Vai citādi jūs zināsiet, ka esmu apturēta? Blakus tak nevarat nākt! Tad viņi nošaus mani un jūs, par to es galvoju.”

„Vot, nolādētie!”

„Bet tā — jūs gabaliņu aiz manis, mani viņi aiztur, es uzsmēķēju papirosu, tad jūs zināsit, kas par lietu...”

„Velna bāba, bet gudra ar!” čekisti krieviski sarunājās. „Labi, to visu dabūsi. — Gaidi!” Uniformētie viri ieslēdza atkal Sievu garāžā.

Viņa gaidīja ilgi. Sadauzīta, nogurusi, izmisusi. Bet domas bija skaidras, prāts ass. Viņa pati brīnījās par savu drosmi un atbildēm. Kas notiks tālāk? Vienalga. Gan viņa kaut ko izdomās tāpat kā līdz šim.

Gausi vilkās laiks. Brīdi viņa pat iesnaudās, saknupusi uz mašīnas riteņa dubļu aizsega. Likās, viņa murgoja, bet tas bija gaišredzīgs murgs...

Čekisti atgriezās tikai pievakarē. Bet viņi vēl netaisījās braukt, viņi ieveda garāžā cilvēku. Sieva mirkli satrūkās, bet tūlīt saņēmas vēl grūtākai lomai. Tas bija Ūsainis, saņūstītais latviešu leģiona virsnieks. Bet kāds viņš izskatījās! Seja bāla, vaigi iekrituši, apaudzis ar pinkainu bārdu. Kustējās sikiem, šļūcošiem soļiem, kājas ceļgalos nelocīdams. Skatījās tikai tieši, nespēja pagrozīt galvu. Citkārt vingrais, kara skolas izaudzinātais virsnieks atgādināja no kapsētas atgriezušos spoku.

„Vai tu viņu pazīsti?” čekists asi jautāja.

„Nekad neesmu kaut ko tādu redzējusī!”

„Viņš nav nekāds kaut kas, bet dzīvs cilvēks! — Pazīsti?”

„Nepazīstu.”

„Un tu šo sievieti pazīsti?” pratinātājs jautāja gūsteknim.

Ūsainis stāvēja nekustēdamies, acu skatus nenovērsis no tukšās garāžas sienas. „Pazīstu. Bandītu sakarniece. Sapiera sieva.”

Sievai pār muguru pārskrēja auksti drebuļi, kājas kļuva bez spēka, ar pūlēm noturējās nesālimusi, ar abām rokām krampjaini turējās pie dubļu aizsarga asās malas. Izrūsējušais skārds asiņaini griezās viņas pirkstos, bet viņa nejuta vairs sāpju pēc nežēlīgajiem sitieniem. Pratinātāji viņu cieši vēroja. Bet nekā neteica.

„Kur tu viņu redzēji?” čekists uzbruka Ūsainim.

„Vanadzīņa nometnē,” nelaimīgais vēl mēģināja melot.

„Vai taisnība?” viņš pievērsās atkal Sievai.

„Nekā nezīnu par tādu Vanadzīņa nometni,” viņa

enerģiski atbildēja. „Man neviens nav rādījis, kur viņi dzīvo. Tik gudri viņi ir. Man viņi bija jāsatiek tikai uz stīgām un meža ceļiem.”

„Kur tāda Vanadžīņa nometne atrodas, un kāda tā izskatās?” — jautājums atkal Ūsainim.

„Ziru mežos. Pie vēja lauztas priedes. Pieradināts va-nags, piesiets uz kārts.”

Sieva tišām sāka histēriski smieties. „Dzirdiet — va-nags partizāniem! Tas cilvēks ir jucis! Vai pāris mēnešos var pieradināt meža putnu?”

Iebildums bija ticams. Likās, čekisti neuzticējās Ūsaiņa atbildēm. Viņš stāvēja kā zemē iedzīts koka stabs, Sievai vēl arvien nepievērsdams izmocīto seju. Viņš nerunāja neviena lieka vārda, pavēra lūpas tikai isām atbildēm. Viņa balss bija aizsmakusi, vienaldzīga, it kā garāžā nebūtu ievests dzīvs cilvēks, bet kāda dīvaina, mecha-niska būtne.

Beidzot pratinātājiem apņika. „Pie velna ar viņu! Vest atpakaļ! Vēlāk viņš mums parādīs to Vanaga nometni!” Un izveda Ūsaini no garāžas.

Sieva atguva spēkus. Visu laiku viņa bija baidījusies, ka atbildes no viņas mēģinās izspiest ar rievaino gumijas nūju.

Aiz šaurā garāžas loga ātri satumsa vakars. Ārpusē sāka pulcēties krievi, runādami parastās jēlibas. Iesmilkstējās arī suņi. Sieva ar sasprindzinātiem nerviem gaidīja savu likteni.

Strauji atvērās garāžas durvis, acis iekrita asa rokas spuldzes gaismā.

„Kāp šofera būdā!”

Sieva žigli klausīja.

„Apsedzies, lai tevi neredz!” Viņai pasvieda netīru, smirdošu brezenta gabalu. „Un nerunā, turi muti! Mēs paši zinām, kur jābrauc!”

Sieva cieši ietinās stīvajā audumā, ierāvās šofera kabīnes stūrī. Viņai blakus iespiedās divi mazrunīgi vīri. Mašīna izbrauca no garāžas. Kravas telpā iekāpa krievu karavīru grupa. Klaudzēja ieroču dzelzis, ņurdēja asiņu kārie suņi.

Šoferis izbrauca no pilsētas uz Kuldīgas pusi. Cietajā brezenta čaulā Sievai kļuva karsti, trūka elpas, viņa

svīda. Mašīnai kratoties, asi sāpēja sakapātā miesa. Reizēm viņa klusi ievaidējās.

„Nekunkstil!” viņai uzkliedza.

Pēc kāda laika viņa juta, ka mašīna nogriežas no Kuldiņas ceļa jūrmalas virzienā. Viņi kratījās ilgi. Beidzot auto gāzelēdamies apstājās pie zemzarainām priedēm. Karavīri izlēca no mašīnas. Krievu valodā kāds viņus rīkoja, viņi lamājās kā parasti, likās saīguši par iztraucēto nakts mieru.

Sieva mēģināja atbrīvoties no cietā brezenta, bet locekļi bija notirpuši, visa miesa dega sāpēs. Blakus sēdētāji norāva viņai cieto audumu kā čaulu nevarīgam tārnam. Sajutusi pamatu zem kājām, viņa nojauta, ka atvesta Sārnates apkārtnē.

Viņai cieši blakus nostājās abi pratinātāji. Tuvumā vēl daži vīri ar ieročiem.

„Vai pazīsti šo ceļu?”

Krēslā viņa vieda malkas vedēju izbauktas sliedes. Viņa nekā nezināja, bet mēmi pamāja ar galvu.

„Vai te tev jāiet, lai satiktos ar bandītiem?”

„Jā. Bet satikšanās ir dziļāk mežā.”

„Cik tālu?”

„Apmēram pāris kilometru.”

„Tad iesim!” Čekisti viņai iedeva baltu skalu groziņu, portfeli, papīrosus un sērkociņus. „Bet sargies, ja tu mūs vazāsi aiz deguna!”

Viņa bija brīva, viņa varēja iet. Tikai kājas sākumā likās kā sapītas. Bet mīksto meža ceļu viņa sajuta, viņai pat likās, ka sāk to pazīt. Netālu vajadzētu būt Sārnates purvam. Viņa steidzās arvien ātrāk un ātrāk.

„Stāvil!” viņa dzirdēja saucienu.

Sieva jau skrēja.

„Stoi, proklātaja!”

Viņa nosvieda groziņu un portfeli, strauji sitās sāņus, ieklupa biežā, tumšā mežā. Viņa dzirdēja mašīnpistoļu šāviņu kārtas, tās vēstīja, kur atrodas viņas vajātāji. Klupdama pār ciniem, viņa iemaldījās biezos krūmos, tur sākās staigāņš. Viņa atdūrās pret pārplūdušu grāvi. Pēkšņi viņa atcerējās — suņi! Bez apdomāšanās ielēca cukstajā ūdenī, brida airēdamās ar abām rokām. Grāvis kļuva arvien dziļāks un staigāņš, bet viņa cīnījās uz

priekšu, nejuzdama vairs ne sājpu, ne noguruma. Viņa izrāpās otrā krastā, bet tas grimta un līgojās, viņas vieglais augums nogremdēja katru zālaino cini, it kā vilinot arvien dziļāk bezdibeni. Purvs kļuva arvien sliktāks. Kādā platā un dziļā akacī Sieva iegāzās ar visu augumu smirdošā rāvā, bet viņa prata peldēt. Izrāpusies otrā malā, viņa ievilkās veco zāļu ceros un klausījās.

Mežs bija atdzīvojis. Skanēja šāvieni, gaisā uzlidoja raķetes. Troksnis viņai norādīja, no kuras puses tuvojās briesmas. Atvilkusi elpu, viņa atkal cēlās un brida sāpus, arvien tālāk no vajātājiem. Viņa brida, brida un brida. Uz rīta pusi staigājās kļuva stingrāks, viņa juta zem kājām cietāku zemi. Sākās atkal mežs. Bez spēka viņa nokrita uz salnas sastindzināta sūnu ciņa.

Vaivara piezīmes: „Mēs apskatījām Sievu. Sadauzīta viņa bija neiedomājami. Uz muguras, cauri plānajam apģērbam, sitieni bijuši tik spēcīgi, ka vēl tagad bija saskatāms pat šļūtenes audums, nerunājot par rievām. Visa viņas mugura bija viens vienīgs asiņaini zils laukums, bet pleci un rokas — vienkārši sausmīgas. Šī mazā sieviete bija izturējusi vairāk nekā no viņas varēja sagaidīt. Un kur vēl baigā bēgšana pār nepārejamo Sārnotes purvu apmēram 24 kilometrus līdz mums. — Jā, tas bija neparasts laiks, tas prasīja ārkārtīgus varoņdarbus arī no vājiem.”

Uz mazās egļu salas sliktā purva vidū piecpadsmit vīri un divas sievietes dzīvoja trauksmē dienu un nakti. Dzirdos salnas rītos krievu šaudīšanās bija dzirdama Zīru, Ēdoles un Zlēku mežos; jūrmalas pusē starp Užavu un Pāvilostu trokšņoja citas vienības. Bet pēc rudens lietiņiem plašie purvu rajoni bija pārplūduši, mežabrāļu grupām krievi aizgāja garām, pat suņi ūdens jomās pazaudēja pēdas.

Pirmdien, 1945. gada 15. oktobrī Niksis ir ierakstījis kabatas kalendārā: „Āpkārt ķemmē mežus.”

Otrdien, 16. oktobrī: „Uzmanību.”

Trešdien, 17. oktobrī: „Esam pamatīti.”

Venēcijas partizāni dzīvoja pusbadā. Sapiēris, uzņem-

damies lielās grupas vadību, nevienam neļāva iet uz jūrmalas pusi. Vienīgi Funkers kādu nakti apmeklēja „kompāniju pa tiro,” lai kritiskā brīdī varētu sadarboties. Radiotelegrafists atnesa satraucošu ziņu — Sises ciema rajonā redzēta čekistu grupa, kas vadā pa mežu saitē piesietu cilvēku — kā pēdu ošņātāju suni...

„Sadauzīts līdz asinīm,” Funkers stāstīja.

„Tas ir Ūsainis,” Sieva tūlīt uzminēja, atcerēdamās pratināšanu Ventspils čekas garāžā. „Vanadzīņa nometnē viņi nekā neatrada, tagad viņi dzen pēdas uz šo pusi. — Vai Ūsainis kādreiz ir bijis pie mums?”

„Nē, Venēcijas nometni viņš nezina.”

„Bet viņi atradīs. Jums kaut kas jādarā.”

Darīt prata tikai Lizīte — Zaļās Lapsas vīri sprieda.

Tumsā Funkers atkal pazuda, lai citu rītu aizdomas apstiprinātu. „Čeka mūs meklē. Un tiešām tas esot Ūsainis. Šausmīgi sadauzīts un izmocīts, tikko velkoties saitē...”

„Tāds nav vairs dzīvotājs,” Andžs aukstasinīgi sprieda. „Jāapžēlo...”

Ko viņš ar to domā?

„Visi jānolikvidē.”

„Arī Ūsainis?”

„Lizīte saka to pašu,” Funkers atzinās.

Sapieris vēroja savu mazo, sadauzīto Sievu. Viņš domāja par bērnu. Brīnums, ka viņš nav piedzimis pirms laika nedzīvs. Bet tas var notikt kuru katru dienu. Jau nobendēts mātes miesās...

„Darīet to!” beidzot viņš teica, dziļi ievilcis elpu.

Funkers aizsteidzās ar baigo rīkojumu.

Lizīte bija sajūsmināts. „Prātīgi veči, kas to bija domājis!”

„Bet viņš taču mūsu pašu brālis!” Draugs mēģināja iebilst.

„Taisni tādēļ. Andžam šoreiz taisnība, dzīvotājs Ūsainis tā kā tā nav. Kādā slimnīcā tu domā viņu ievietot? Vedīs uz Kuldīgu, sak, daktera kungs, šo cilvēku sadauzīja huļīgāni, lāpiet un plāksterējiet, lai paliek dzīvs! Arī tad nobeigtos — es viņu redzēju.”

Lizītei vienmēr bija taisnība. Neviens nekā nevarēja iebilst, ne Draugs, ne Ješka, ne Staņislavs. Un Funkers

bija atnesis Sapiera rīkojumu — Ūsainis jāapžēlo tepat mežā...

Čekistus viņi nepieminēja.

Tā bija miglaina diena. Slīpie saules stari nodzisa, nesasnieduši ledus aukstos purva ūdeņus. Mežs bija kluss, krievu trokšņošana bija rimusi.

„Arī Dievs debesīs zina, kas jādara, dodams tādu laiku,” Lizīte mēloja, cieši satvēris mašīnpistoli. Viņš vadīja mazo grupu. Viņš zināja, kādā meža kvartālā Ūsainis bija mocīts vakar, kur viņš gaidāms šodien. Šoreiz viņa svina lodes nebija sagraizītas. „Žēl Ūsaiņa,” viņš teica. „Lai nu viņš kādreiz rīkojās kā bāba, bet tādu nāvi viņš nav pelnījis.”

Staņislavs cieši sekoja Lizītei aiz muguras. „Beidz nu plāpāt!”

Viņi ieslidēja purvā mēmi un klusi — Lizīte, Staņislavs, Draugs, Ješka un Funkers. Komanda pa tiro. Viņi gaidīja, klausījās. Viņus slēpa migla, kroplās priedītes un nodzeltējušu egļu puduri. Tad viņi brīdā atkal, uzmanīgi, bez trokšņa cilādami kājas rāvainā ūdenī.

Pēcpusdienā viņi sagaidīja Ūsaini. Viņš zvārodamies mocījās sliksnājā, reizēm nespēdams izvilkt kājas no staignā dubļu iejava. Seši čekisti viņu ieslēdza ciešā lokā, vilkdami ar virvi, stumdami ar ieroču stobriem. Apmācītie pēdu dzinēji suni ūdenī nespēja uzost mežabrāļu pēdas, šis darbs nu bija jādara Ūsainim...

Lizīte pamāja ar roku. Viņa sekotāji izvērās, noplaka aiz vaivarāju ciņiem. Piecas īsas mašīnpistoļu kārtas. Šāviņu troksnis it kā atsitās biežajā miglā, nosmaka turpat purva dūkstī...

Naktī Funkers ieradās Venēcijā ar ziņojumu: „Izpildīts!”

Vīriem aizrāvās elpa. Andžs viņus mierināja: „Kārtībā. Neviens krievs purvā vairs nelīdīs!”

Arī šoreiz Andžam bija taisnība. Sievas un Ūsaiņa izraisītā mežu tīrīšana beidzās. Smirdošais Sārnotes purvs, starp Sembas ezeru un piejūras kāpām, gulēja kā mēms līķis. Tikai dzenis agros rītos knābāja kāda nokaltuša

koka galotni, it kā kaldams krustu septiņiem kritušiem...

Taču uz mazās salas mežabrāļi vairs nevarēja palikt, ja viņi gribēja plānot bēgšanu uz Zviedriju. Viņiem bija jāpārceļas tuvāk jūrai, jāuzņem sakari ar zvejniekiem. Bet kur?

Kara ziņotāja Jāņa piezīmēs lasām: „Drēgnais oktobra mēnesis jau pusē. Nolemjam, ka tagad pēdējais laiks izlūkot piekrasti un noskaidrot, no kuras vietas visizdevīgāk Kurzemi atstāt. Bez zvejnieku palīdzības tā lieta neies. — Esmu iedalīts grupā, kurai jāsoļo uz Sārnati. Arī Andžs šajā grupā. Izejam no nometnes ap krēslas laiku. Naktī esam jau jūrmalas pusē. Klajums vien, jāiet uzmanīgi. Vāji redzu tumsā. Pārgājienos, kas vienmēr notiek naktīs, karu baltu lupatiņu priekšgājējam pie mugursumas. Neprotu orientēties mežā. Apbrīnoju tos, kuri naktī var kādu noteiktu punktu sasniegt. — Dziļā tumsā pienākam pie plata, pārplūduša grāvja vai mazas upītes. Atrodam baļķi, kas pārņemts ūdenim, ejam pāri. Man slid kāja, esmu saltajā ūdenī līdz kaklam. Arī pistole kabatā slapja. Izbienu, drebinos, tikai tagad sajūtu, cik salts vējš pūš no jūras melnuma. Viens no mums zina zvejnieka māju, kurā varbūt varam piemesties. Aizejam tur, uzmanīgi vērojam, tad klauvējam pie loga. Zvejnieks saka, lai pārģuļot salmu šķūnī. Izģērbjos kāiis, sabāžu sausus salmus biksēs un svārkos. Tad ierokos salmos un — guļu silti. No rīta brokastīs paša zvejnieka brūvēts šnabis un paskaidrojums, ka no šejienes neiespējami aizbēgt. Liels klajums līdz krastam, laivas apsargātas. Dienu tur nonikuši, līdz pusnaktij guļam siltā siena šķūnī. Pēc tam negribīgi ceļamies un dodamies atpakaļ uz nometni, kuru sasniedzam agrā priekšpusdienā — salijuši un pagalam noguruši. — Citi zina teikt, ka Jūrkalne izdevīgāka vieta.”

Meža dzīve kļuva arvien grūtāka. Sākās bads. Bieži viņiem bija jāzītie tikai ar ceptām bekām. Vīri kļuva neiecietīgi, strīdējās vai aizvainoti klusēja. Bet viņi turējās kopā kā brāļi. Satikšanās ar atbalstītājiem kļuva arvien bīstamāka. Krievu patruļas stingri apsargāja katru

meža malu. Krūmos slēpās novērotāji, lai izspiegotu partizānu kustību un mājas, kurās viņi saņēma pārtiku. Bet mežabrāļi novēroja arī slēpņus, viņi zināja, kur ienaidnieks atradās. Viņi varēja sargus nolikvidēt ar atsevišķiem šāvieniem, bet Sapieris domāja, ka tad jūrmalā ieradīsies vēl lielākas krievu vienības un visi plāni par glābšanos Zviedrijā būs jāatmet. Arī labvēļu mājās viņi nedrīkstēja iegriezties, lai cilvēkus neiegrūstu nelaimē. Bet radās uzņēmīgas, bezbailīgas sievietes, kas pašas gāja mežā un gaidīja partizānus norunātā vietā. Kurzemes sirds vēl bija dzīva.

Kādu vakaru Dunguriņš pavilka Vaivaru sāņus un teica: „Tu tāds prātīgāks vīrs, nāc man līdz, dabūsim pilnu vēderu!”

Vaivars jau pazina Dunguriņu. Puisim bija dēkaiņa daba, bet viņš nebija tik atriebīgs kā Lizīte un vienmēr prata kaut ko noorganizēt.

Viņi izbrida no purva, atradās pie straujas, pārplūdušas mežupītes. Dunguriņš zināja, kur meklējama laipa, viņš pats to bija ierīkojis. Palu ūdens skalojās turpat zem kājām. Zvārodamies viņi gāja pāri, iegrīma slapjajā meža pļavā. Abās pusēs to ieslēdza melnas, robainas koku galotnes. Mežmalas uzkalnā pret palsajām nakts debesīm ēnojās siena šķūniša jumts. Aina šķīta kā tumsā iegremdēta skatuves dekorācija. Bet kuru katru brīdi varēja uzliesmot spoža gaisma...

Taču likteņa režisors šoreiz nebija to paredzējis. Skatuve palika tumsā, priekšplānā pavērās tikai šķūniša durvis. Smaržoja vēl vasaras saules piesūcies grīšļu siens.

„Figaro — Figaro!”

Atsaucās sīki sieviešu smiekli.

„Mēs jau gaidām divas stundas!”

„Un mums bija jāgaida tumsa!” Dunguriņš atsaucās.

Vaivars sakarnieces nepazina. Viņš vieda tikai divas melnas galvas. Pēc balss likās vēl jaunas, bezbēdīgas meitenes. Varbūt viņas vēl neapzinājās, cik bīstama šī slepenā satikšanās, varbūt viņām tā bija tikai interesanta dēka. Bet viņas bija atnesušas divus kurvjus ar pārtiku un abiem mežabrāļiem vakariņas — lielu bļodu ar mīkstām pankūkām. Vispirms viņi piekrāva mugursomas, tad steidzīgi metās pie savas tiesas.

Vaivars atceras: „Bļoda bija ar kaudzi pilna, tās tilpumu es vērtēju uz četri litri. Stājāties pie vēderu „piepakošanas.” Jāatkārto, ka tā prot ēst tikai partizāni. No bļodas dibena pazuda pēdējā pankūka, tad arī mūsu uzņemšanas spējas bija izsmeltas. Mēs sēdējām nosvīduši, bet svētlaimīgi. Mūsu mutes bija taukainas, no pirkstiem pilēja tauki, mēs bijām par slinkiem, lai tos nolaižītu. Mūs māca maigs un mierīgs nogurums, taču mums bija jāceļas un, likstot zem smagām nastām, jābrien atpakaļ pāri pļavai, pāri šaurajai laipai uz mežu. Mūsu soļi vairs nebija viegli, mēs nebijām tik uzmanīgi, mēs bijām paēduši...”

Netālu aiz laipas Dunguriņš pēkšņi apstājās, kā atdurdamies pret mietu. Vaivars, viņam cieši sekodams, tikko noturējās neiekritīs viņa mugurā. Viņi nekā neredzēja, tikai ausis uztvēra tikko jaušamu metala skaņu. Arī Dunguriņš atdrošināja mašīnpistoli. Vaivars atbrīvoja rokas granātas degļa aizsargu. Brīdi viņi abi nekustīgi stāvēja, cieši vēroja tumsu. Netālu bija aizdomīgas ēnas. Viņi tās neredzēja, bet sajuta. Signāls neatskanēja. Svešās ēnas tuvojās.

Vaivars pieliecās pie Dunguriņa auss: „Lēksim sāņus ar troksni, lai tos duļļos brīdinātu!”

„Bet krievi tie nav,” Dunguriņš čukstēja.

Zariem brīkšķot, viņi abi reizē nolēca no takas, aiz kokiem ātri ieņēma pozīcijas.

Svešie tuvojās. Trīs aizdomīgas ēnas.

Vaivars: „Man vai sirds stājās. Tūlit būs jāšauj, un ja nu tie ir savējie, kas vienkārši dzen velnu —? Trīs tumšās ēnas, ap 5 metri no mums, mierīgi slidēja garām, atklājot sevi no sāniem. Mans stobrs bija pret pirmās ēnas vidukli, apmēram plaukstas platumā priekšā. Es biju ieroča mēlītei izspiedis visu brīvģājienu, lai tad, stobru velkot, ķertu visus trīs. Es jau drusku padevos uz priekšu un — atskanēja signāls. Kā zvērs es uzlēcu uz takas un gāzu ar dūri pirmajam taisni sejā, nezinot, kas viņš ir. Dunguriņš lamājās ar krievu septiņstāvu vārdiem, dažus iemezdams latviski un vāciski. Tie bija savējie, lai gan sveši caurģājģji. No sasprindzinģjuma atslģbuma man tricģja rokas un raustģģģ valoda. Ķik trģka, es viņus bģtu apģģģvis tģ, kģ gada tģrgģ ŝģuj mģrģģi.”

„Ja jūs mūs neredzējāt, velni, tad dzirdēt gan vajadzēja!” Dunguriņš vēl lādējās.

„Mēs jūs redzējām arī, akli neesam!” viņi diezgan skaļi taisnojās. „Bet vai tādēļ jāsvilpo? Naktī pa mežu var staigāt tikai partizāni.”

„Kur tas rakstīts?” Dunguriņš asi uzstājās.

„Rakstīts —? Tas tak svēts likums. Mūsu pusē tas rakstīts uz telefona stabiem ceļa malās — krievu un latviešu valodā: Nakts mūsu, diena jūsu! Vai: Mežs mūsu, ceji jūsu!”

„Un vaņķas ievēro jūsu likumus?”

„Mēs viņiem tos iekalām stubajos pauros. Pēc tam, kad dažus bijām par biedinājumu citiem nošāvuši. Tad paši atzina, ka tādi likumi ir labi, tie jāievēro.”

„Ar tik gudriem likumiem jūs tālu netiksī!” Dunguriņš vēl nošņāca. „Ja ne krievi, tad pašu brāļi jūs uzdurs uz iesma!” Ātvadoties viņš tomēr paspieda svešajiem rokas, viņi izšķīrās kā dažkārt brāļi. Vienam tecēja asinis no deguna. Tā bija Vaivara vaina. Bet viņi to nepiemīnēja. Vai tik vien asiņu toreiz plūda Kurzemē?...

Ātgriezušies nometnē, abi mežabrāļi neslēpa savu piedzīvojumu. Andžs tūlīt atsaucās: „Tādus klaidoņus arī varēja nolaiest no kājas! Liela nelaime nebūtu. Kas to zina, spiegi vai pašu ļaudis. Kārtīgi mežabrāļi turas pie savām grupām, un es apmēram zinu, kur tās atrodas.” Vēlāk viņš pasmējās un stāstīja, ko dzirdējis par kādu vientuļu klaidoni. — „Kaut kur leišmalē dzīvo viņa jaunā sieva. Norūpējies, varbūt krievi izvarojuši. Grupas vadītājam viņš nesaka ne vārda, pazūd. Aiziet uz savu pusi, tumsā iezogas ciemā, piegrabina pie savas mājas loga. Sieva ielaiž, bet briesmīgi pārsteigta un nobijusies. Vakariņas tomēr jāgatavo, vīrs nonicis badā. Abi ēd un spriež, ko nu darīt. Tad pagalmā nodimd soļi, spēcīgs klauvējiens pie durvīm. Viram gan ierocis pie rokas, bet kā nu tūlīt šaus, sacels kājās visu ciemu. Ātrumā nepaspējis citur sprukt, palien turpat zem galda. Ienāk krievs, prasa, kādēļ tik vēlu logā gaisma. Sieva stostās, bet vīrs jūt, ka vaņķa te nav pirmo reizi. Ātri nomierinās, piesēžas pie tā paša šķīvja, no kura ēdis mežabrālis, un turpina mieloties, sievu slavēdams. Vīrs tup zem galda un klausās, zobus sakodis...”

Andžs smīnēja, tūšām apraudams stāstu.

„Un tālāk —?” vīri nenocietās.

„Šis nogaida, kad sieva ieiet otrā istabā, atbrīvo rokas granātai degli, uzliek uz galda krievam pie deguna un mierīgi iziet laukā...”

Andža stāstiem varēja ticēt vai neticēt, bet visu vasaru staigādams no vienas mežabrāļu grupas pie otras, viņš daudz bija dzirdējis un piedzīvojis.

Kādu rītu, atnācis no izlūku gājiena, Dunguriņš Sapiērim ziņoja: „Mūsu rajonā blandās vācieši!”

Ziņa bija ticama. Ne visi vācu armijas piederīgie bija padevušies gūstā, dažas grupas Kurzemes mežos vēl klaiņoja visu vasaru. Viņu stāvoklis bija grūtāks nekā latviešu partizāniem. Viņi neprata vietējo iedzīvotāju valodu, apvidus bija svešs, turklāt viņi tomēr bija vācieši, latviešu tautas vēsturiskie ienaidnieki.

„Kur tu viņus redzēji?” Sapiēris jautāja.

„Uz Brodveja.”

Brodvejs bija cieta, vēja un lietus nobruģēta jūrmalas smilšu kāpa.

„Es runāju ar viņu grupas komandieri. Teufeli viņu saucot. Viņi gribot mums pievienoties.”

„Pasaki viņam, ka mums nav pa ceļam ne ar vāciešiem, ne krieviem,” Sapiēris stingri teica. „Mums pietiek ar Hansi, citi friči lai pazūd no mūsu rajona.”

Arī pārējie mežabrāļi domāja tāpat. Bet Dunguriņš grozīja galvu. „Tik viegli mēs no viņiem vaļā netiksim. Teufelieši jau sen mūs izspiego. Nelaieme tā, ka, ejot uz malu, viņi brien pa to pašu taku, kur ejam mēs. Uz Brodveja jau ir iemītas dziļas pēdas. Viņi izbradā kāpu uz mūsu rēķina.”

„Saki viņam, ka mēs šausim, ja viņi nevāksies prom!”

„Zināms, es varu viņus noguldīt turpat uz kāpas, kas man —”

Taču Dunguriņš nebija tik atriebīgs kā Lizīte. Frontē viņš bija bezbailīgs karavīrs, bet mežā viņš vairāk stāstīja nekā darīja. Taču Sapiēra uzdevums viņam bija jāizpilda.

Vakarā viņš atkal pazuda no nometnes. Tišām brīdā pa ūdens lāmām, lai nepalīktu pēdas. Vasarā izžuvušās dangās perinājās tikai odi, grūti bija atrast tekošu strautu, lai izslāpīs partizāns nodzertos. Tagad purvs bija pārplūdis, visa piejūras zemiene mirka dūņainā ezerā. Pie kājām nika dzeltena, rudens salnu nokosta zāle. Tā bija sabradāta, nespēja vairs piecelties un zaļot kā vasarā.

— Velna teufelieši! — Dunguriņš no sirds lādējās, staigādams pa Brodveju.

Ap pusnakti viņš viņu satika. Teufelis bija liela auguma vīrs, lepns un iedomīgs, radis komandēt. Dunguriņš viņa tuvumā jutās mazs un niecīgs. Bet mute viņam bija droša, viņš atkārtoja Sapiera vārdus: „Jums jāpazūd no mūsu rajona!”

Teufelis dobji iesmējās. „Kādēļ?”

„Mēs te dzīvojam kopš pavasara, jūs esat uzklīduši tikai tagad.”

„Mums tādas pašas tiesības kā jums. Labāk sakot — beztiesības.”

„Ja neiesit prom ar labu, mēs lietosim ieročus.”

„Arī mums vēl ir municija.”

„Es tev nododu tikai sava komandiera pavēli.”

„Pasaki savam komandierim, ka viņš ir cūka, ja mūs nepieņem. Mēs jūsu bandai uzlaidīsim virsū krievus!”

„Ar tādām lietām nejojieties!”

Teufelis pagriezās Dunguriņam muguru. Vācieša stāvs staltā gaitā pazuda pelsajā naktī tumsā. Latviešu karavīra rokas velti nogrābstījās gar ieroča spalvu. Viņš to nespēja pacelt. Lai kā, austrumu frontē viņi bija kopīgi cīnījušies pret visas Eiropas ienaidnieku. Būtu kauna darbs viņu tagad nošaut no aizmugures. Bez tam, tuvumā varēja būt citi teufelieši.

Sevi mierinādams par glēvulību, Dunguriņš atgriezās nometnē. Izstāstīja Sapierim nakts piedzīvojumu. Neslēpa arī Teufeļa draudus.

„Kādēļ es viņu palaidu?” puisis stostījās. „Skaidrs, es viņu varēju paņemt uz grauda — bet — man nebija „šturmgēvēra”...”

Vīri smējās. Uz krūtīm viņam karājās mašīnpistole.

„Ar tādu mēslu nav nekāda šaušana, ja darīšana ar pašu velnu...”

Taču Teufelis brīdinājumam neklausīja. Izlūki un posteņi Sapierim ziņoja, ka vācieši naktīs vazājoties gar viņu nometni arvien tuvāk. Tikai pārplūdušā purva dēļ viņi nevarēja mazo Venēcijas salu atrast.

Sapieris apspriedās ar saviem vīriem.

„Nav ko gudrot, ja viņš mums piedraud ar krieviem!” Andža spriedums bija ātrs. „Jānolikvidē. Žēl, ka pie mums nav vairs Lizītes.”

Taču Lizīte ar savu „pa tīro kompāniju” bija sasniedzams. Funkeram atkal naktī vajadzēja brist pāri purvam pie saviem ziemciešu brāļiem.

Vaivara piezīme: „Gribot negribot te bija jāiejaucas citiem. Teufelis vairs nespokojās mūsu mežā...”

12.

Oktoobra otrā pusē viņi atstāja mazo egļu salu, lai pārceltos tuvāk Jūrkalnei.

Jāņa piezīmes: „Nometnē, kuru esam izraudzījuši vienai naktij, uzceļam un nomaskējam teltis. Šajā reizē esam draugos ar Vaivaru. Viņam maza telts, tajā ielienam abi. Kad pamostos, klusums laukā šķiet sevišķi dziļš. Paveru drānas stūri — sniegs. Pirmais sniegs. Modinu Vaivaru. — Nu ir slikti, viņš saka. Kā nu slēpsim pēdas? — Bet pirmais sniegs nokūst ātri, pēc tam vēl ir siltas, saulainas rudens dienas.”

Un citā vietā: „Pēdējā nometne Kurzemes mežā: kārtis kā slieteni saslietas, apkārt teltenes, augšā caurums dūmiem no ugunsкура telts vidū. Apkārt ugunskuram gulvietas uz egļu zariem visai grupai. Tur pārģuļ arī vīri, kuri ir solījuši segt mūsu „atkāpšanos.” Viņi netic, ka var aizsniegt Zviedrijas krastu. Kājām ir silti, bet galvas salst. Uzmaucu galvā vilnas zeķi.”

Vaivars: „Ķemmes pierimās, tagad bija laiks domāt

par braukšanu. Visi sapulcējāmie vienā kopējā no-
metnē, kura bija kādus četrus kilometrus no jūrmalas
rūpīgi izmeklētā, grūti pieejamā vietā. Pavisam bijām
23 dvēseles — 17 prombraucēji un 6 palicēji.”

Jūras žēlastībai uzticējās Sapieris, Sieva, Niksis, Harijs,
Dunguriņš, Riksis un King-Kong. Pēdējo atveda „kompā-
nija pa tiro.” Bija komisks puisis, bet darbīgs un droš-
sirdīgs mežabrālis.

No Zaļās Lapsas grupas: Atamans, Andžs, Vaivars,
Melnaiss Žanis, Lielais Kochs, Mazais Kochs, Jānis, Garais
un Tante. Ziemu Kurzemes mežā cerēja pārdzīvot Lizīte,
Staņislavs, Ješka, Draugs, Funkers un Purva Velns.

Ceturtdien, 1945. gada 25. oktobrī Niksis ir ierakstījis
kabatas kalendārā: „Vajadzīgie dati savākti.”

Piektdien, 26. oktobrī: „Gaidām izdevīgus laika ap-
stākļus.”

Sestdien, 27. oktobrī: „Gaidām.”

Izlūkojot jūrmalas rajonu, pārrunājot stāvokli ar uz-
ticamiem zvejniekiem, mežabrāļi atzina, ka brīvprātīgi
neviens vairs nevarēja viņiem palīdzēt. Visas laivas
bija nacionālizētas, nodotas koplietošanai un apsargātas.
Zvejnieki iedalīti arteļos, jūrā viņi varēja braukt tikai
okupācijas varai uzticamu cilvēku vadībā.

„Mums nav citas izejas; arī mums jālieto vara,” Sa-
pieris atzina.

„Pa tiro!” Lizīte piebalsoja.

Kamēr vīri un divas sievas naktī grozījās šaurajā teltī
murgainā miegā, Sapieris intensīvi domāja. Viņš vē-
tēja Jūrkalnes rajona zvejniekciemu ļaudis, arteļu ve-
cākos, izdevīgākās piekrastes. Otrā rītā viņš ar savu
lēmumu iepazīstināja citus mežabrāļus.

„Mēs sadalīsimies vairākās grupās. Vakarā pārgrie-
zīsim telefona vadus. Reizē iebruksim trīs mājās, sa-
gūstīsim zvejnieku ģimenes. Sievas, bērnu, laivas sargu
un brigādes vecāko aizvedīsim uz mežu, pāris palicēji
viņus apsargās līdz otram rītam. Diviem zvejniekiem
piespiedu kārtā būs jākāpj laivā un jāstartē motors.
„Komanda pa tiro” atvairīs piekrastes patruļas vismaz
desmit stundas. Pēc tam atkāpsies mežā, atbrīvos sa-
gūstītos un visi seši pazudīs pāri Ventai. Tur Zūru un
Ugāles mežos ar troksni izsauks krievu ķemmes, bet

paši klusi atgriezīsies uz saviem ziemas bunkuriem. Mums pārējiem jāuzticās jūrai. Ja mūs panāks krievu ātrlaivas, tad liktenis zināms — ciņa līdz pēdējai lodei un rokas granātai. Tādēļ es prasu jums visiem vēl pēdējo reizi — kurš brauks, kurš paliks?"

Domas nemainījās. Septiņpadsmit brauks, seši paliks.

„Labi. Šo kaujas plānu esmu pagājušā naktī izdomājis. Bet es gribu dzirdēt arī jūsu domas. Varbūt kādam rodas labāka ideja?"

Daži domāja, ka pie krasta nedrīkst laivas motoru iedarbināt. Vakara tumsā troksnis var likties aizdomīgs. Jūrā jāiebrauc ar zēģelēm.

Ierosinājums bija lietderīgs. Bet kur ņems buras?

„Tās varam pagatavot no teltenēm," Vaivars domāja, mazo pīpīti kūpinādams.

Cik ātra gaīta tādai buru laivai?

„Izdevīgā vējā varam cerēt trīsdesmit kilometrus stundā."

Jānim zēģelēšanas sports bija pazīstams. Atcerēdamies kādu apcerējumu vācu žurnālā „Die Jacht," viņš iebilda: „Tādu ātrumu sasniedz tikai sacīkšu laivas."

Vaivars neatbildēja. Varbūt.

Vīri dalījās ar padomiem un iebildumiem. Lizīte kasīja aizausi, kreksķēja, kā strīdu meklēdams.

Sapieris to ievēroja. „Kas tev sakāms?"

Puisis viebās. „Ko es varu teikt, vai mani kāds klausīs?"

„Sper vaļā!"

„Tavs plāns, Sapierīt, visumā ir labs," viņš atzina. „Bet kādēļ mums jāmoka sievietes un jābaidē bērni? Mēs neesam čekisti. Vai mēs nevaram arteļa vecāko un abus zvejniekus tāpat piemulķot?"

„Kā tu domā to izdarīt?"

„Vienkārša lieta. Ļauj man uzvilkt krievu staršinas formu, es viņiem uzklieģšu — marš uz laivu! Piecu minūšu laikā startēt!"

Vīri zināja, ka Lizīte krievu valodu runāja bez vainas, viņš prata arī kliegt un lamāties. Un visas dēkas viņam līdz šim bija izdevušās. Bet.

„Tu laikam rausties, Sapierīt? Nu, ja es izkristu no

lomas, tad — pistoles biedriem pie deguniem un ņemam šos ciet ar visām sievietēm. Tālākais pēc tava plāna.”

Sapieris cieši domāja. Tad paļāvīgi uzlika roku uz Līzītes pleca. „Labi, gādā formu!”

Puisis jutās pagodināts. „Plikie uzvarēs!” viņš sajūsmā atkārtoja veco saukli.

Mežabrāļi sāka gatavoties lielākajai dēkai. Virspavārs Hansis un Lielais Kochs sadalīja vēl atlikušās pārtikas rezerves. Viri pārbaudīja ieročus, pievēca no slēpņiem pēdējo municiju. Mazajam Kocham, kā ķimīķim, Sapieris uzdeva rūpēties, lai benzīna un petrolejas maisījums būtu piemērota degviela laivas motoram. Viņi vēroja debesis, zilēja laiku un vēju virzienus.

Vakarā saule ieņgrima sarkanā mākonī. Rietumu apvārsnis dega kā milzu ugunsgrēks. Agrā rudens krēsla ilgā cīņās ar debesu gaismu, līdz zeme, mežs un mākoņi saplūda melnā tumsā.

„Vējš pieņemsies —” Vaivars domāja, atcerēdamies sava vectēva laika pareģojumus.

Bet no kuras puses? Ziemeļi, austrenis vai vakaru vējš? Rudeņos Baltijas jūras ūdeņus sakūla putās no Skandināvijas atbrāzušies rietumu vēji. Viņi ar varenu spēku sitās pret akmeņiem, tālu apskaloja lēzenos liedagus. Tādā laikā viņi nedrīkstēja riskēt.

Līzīte kļuva rosīgs un lepns. Sapieris viņam bija uzticējies galveno lomu drāmas pēdējā cēlienā. Tajā pašā vakarā viņš aizgāja uz jūrmalas pusi, ap pusnakti atnesa krievu karavīra drēbes.

„Šoreiz bez asinīm,” viņš lielījās. „Meitenes nospēra kādam atvaļinātam latviešu sarkanarmietim.”

Bet svārkiem bija noārdītas zīmotnes. Tās vajadzēja atkal piešūt. Kaut vairākus gadus Līzītei bija saskriešanās ar krievu karavīriem un čekas ierēdņiem, viņš nebija ievērojis, kādas zīmotnes nēsāja vienas vai otras pakāpes virsnieki. Visi viņam bija vienādi ienaidnieki, dzimtenes okupanti.

Bet tādēļ mežabrāļu grupā bija Tante. Dienu gaitās un nakšu murgos viņas apziņā vēl arvien rēgojās mocītāju izskats. Viņas mugursomā bija diegi, adatas, arī kāda sarkana lupatas strēmele. Kaut pēdējā laikā viņa

bieži juta vēderā griezīgas sāpes, viņa steigā ķērās pie darba.

Kad forma bija gatava, Līzīte to uzlaikvoja. „Uz godal Derēja vēl kāds ordenis!” Tad atcerējās. „Bet, Tante —! Tu tak nebūsi savu čekas apliecību aizsviedusi?”

Nē, Tante to glabāja kā dārgu piemiņu.

„Vai tu vari man to aizdot?”

Ko viņš darīs ar apliecību, kurā ierakstīts viņas vārds?

„Bet čekas zīmogs un Kozina paraksts tur ir?”

Kaut nācis no slepkavas rokas, salocītais papīrs bija divas reizes viņai atnesis žēlastības laimi. Varbūt palīdzēs arī trešo reizi. Tante iedeva Līzītei liktenīgo dokumentu.

Svētdien, 1945. gada 28. oktobrī Nikša ieraksts kabatas kalendārā: „Viss sagatavots.”

Nepļautā zāle naktī bija sastingusi. Rīta saulē žilbināja acis baltais salns mirdzums. Zaļos mežus rotāja dzeltenī bērze, sarkanās apses, sarkanās pilādžu ogas. Būs barga ziema, ļaudis teica.

Agrā rīta stundā mežabrāļi klusi slidēja pa zināmām stīgām un takām. Viņiem nebija vairs bailu. Viņi bija nolēmuši izbeigt vajātu zvēru dzīvi ar vai bez cīņas. Ilgi viņi bija domājuši katrs atsevišķi un visi kopā, kurai grupai pievienoties — meklēt brīvību svešumā vai palikt zemes okupantu verdzībā. Tagad tas bija izšķirts it kā ar likuma spēku.

Bet viņi vēl gribēja satīties ar Pulkvedi.

Tornas grāvraču bataljona komandieris bija palicis viens. Mazā grupa bija izklidusi. Pulkvedis klaiņoja uzticamu māju tuvumā, naktis pārlaida šķūņos, kūtīs vai dziļi ieracies salmu kaudzēs. Savu likteni viņš zināja, bet nebaidījās — viņš nēsāja līdzī Jauno Derību.

Pulkvedis sagaidīja viesus Kurzemes saimnieces izkurinātā pirtī. Namiņā uz sola stāvēja divi grozi ar āboliem un svaigi ceptiem sklandu raušiem. Smaržoja priežu malkas dūmi un vasarā sietas pirts slotas.

Vēl pirms gada valsts svētku dienā Lāču kalna no metnē pie Tornas Pulkvedis teica bataljona karavīriem:

„Latvju tautas nākotne ir uzticēta leģionam, un šajā lielajā pārbaudījumā brīdī tā raugās ar cerībām uz saviem karavīriem. Mēs esam atbildīgi par katru tautas locekli, tādēļ mēs nedrīkstam būt glēvi. Karavīri, drīz pienāks diena, kad mēs turēsim rokās ieročus un dosimies palīgā saviem cīņu biedriem Kurzemē! Neļausim savām domām klist svešos ceļos, bet vērsīsim tās tikai uz vienu mērķi — mūsu Latviju!”

Tie bija nopietni vārdi, un Pulkvedis pats tiem ticēja. Nu viņa karavīri bija Kurzemē, vajāti, mocīti, slepkavoti un deportēti. Tauta verdzībā vai izklidusi pasculē. Šodien viņam bija kauns no saviem vārdiem, kaut viņš nebūtu tos teicis! Tādēļ viņš klusēja, kad Sapiers viņu acināja līdzī trimdā.

„Cik ilgi tu izturēsi, Pulkvedi?”

„Dāvida dziesmās lasām: es paļaujos uz Dievu, es nebišos, ko cilvēki man var darīt?”

Vīri aizdomīgi klusēja. Tikai Mazais Kochs zināja, ka braukdams atpakaļ uz Kurzemi Pulkvedis iebāza kabatā Jauno Derību. Ne ierocim viņš vairs uzticējās, bet Dieva vārdam.

Mainīdamies viņi mazgājās un karsējās uz lāvas. Citi stāvēja sardzē, ielenkuši mazo mežmalas ēku, citi lai-stījās pirti ar ūdeni un pēra miesu ar izsutinātām bērzu slotām.

„Mazais Kochs, vai atceries, kā pērāmies vēl pagājušā gadā Lāču kalnā?” Pulkvedis aizsēties jautāja. Un pats atbildēja, stāstīdams citiem: „Sāukumā katru nedēļu gājām uz miestu, sešus kilometrus turp un atpakaļ. Bet tādi aizgājām, tādi atnācām. Ūdens auksts, lāvas aukstas, ievazājām nometnē tikai utis. Tad noskatījies turpat iekalnē vietu un liku virsšeržantam katru dienu paturēt mājās grupu vīru. Bija mums tādi neietērptie, ar caurām biksēm. Izrakām bedri, sacirtām prieku kārtis, sienas nosedzām ar viršiem un skujām, apbērām ar smiltīm, nostiprinājām ar velēnām. Iemūrējām krāsni, tā svila dienu un nakti. Vīri pērās maiņās, viss bataljons. Tā izdedzinājām no krekliem poļu utis.”

Pulkvedis nikni svaidīja miksto lapu slotu un norūca: „Bet ko mēs iesāksim ar krievu utīm?...”

Vēlāk, stāvēdams sardzē, Mazais Kochs atcerējās un

ilgi domāja par tālo Polijas mežu, kur apaļās saplākšņu teltis nīka Tornas grāvrači. Atrauti no piederīgiem, neietēpti, bez ieročiem, smeldzīgās dzimtenes ilgās — atgriezties kaut drupās. Nu viņš stāvēja Kurzemē, noslēpies aiz tumši zaļa kadiķu krūma. Ilgi viņš bija mocījies, lai izlemtu — bēgt atkal uz svešumu vai palikt verdzībā. Varbūt viņš varēja apdomāties vēl tagad? Tiesa, viņu izsūtīs. Cik ziemu viņš izturēs Sibīrijas salā un badā? Varbūt izturēs un atgriezīsies vecajā Rīgā, lai satiktu māti. Mēģinās vēl pusmūžā nodibināt ģimeni, vienalga cik nedabīgā varas iekārtā. Piemērosies, dzīvos — kā visa tauta.

Bet velti viņš domā. Kaut viņš nezina, kurā mežu rajonā ziemas palicēji cēluši bunkuru, viņam tas būs jāmeklē. Un jāpiedzīvo Ūsaiņa liktenis...

Īsā rudens diena jau krēsloja. Sargi mainījās. Izklīda kā mēmi spoki, aizslēpās aiz kokiem un krūmiem, vēroja, klausījās, lai citi mežabrāļi vēl varētu pēdējo reizi nomazgāties Kurzemes saimnieces kurinātā pirtī.

Lielais Kochs, stāvēdams sardzē, domāja par savu pirmo patstāvīgo darba vietu uz Madonas-Lubānas dzelzceļa līnijas pie Aiviekstes pulkveža Kalpaka dzimtenē, kur trīs balti lielceļi aizlikumoja uz Ļaudonu, Lubānu un Barkavu. Atmiņās viņš vēl uzkāpa Mežmuižas trigonometriskajā tornī, redzēja plašo skatu uz apkārtnes ezeriem un Vidzemes augstieni. Viņš atcerējās laipnos, viesmīlīgos Malienas ļaudis — vai viņš viņus vēl sastaptu, atgriezdami tajā pusē? Nē. — Un pagaidu darbs mazajā Viesītes stacijā, kur satek kopā trīs šaursliežu dzelzceļi un pieci lielceļi, kur saulē spīguļo Viesītes un Klaucānu ezeri, paceļas Stampānu un Ormaņa kalni, kur Viesītes upe, izlauzusies caur pauguraino Sēlas valni, aizlikumo uz Mēmeli caur tumšiem, bieziem mežiem. — Kā jaunu darbinieku viņu pārcēla uz Stendes staciju, kur no Tukuma-Ventspils dzelzceļa atzarojās Talsu šaursliežu līnija. Visapkārt neauglīgie Usmas smiltāji, bet stacijā dzīvība, pasažieru steīga, preču pieņemšana, svēršana un nodošana. — Tad Dundaga, kur satiekas trīs dzelzceļu līnijas ar septiņiem lielceļiem. Divi pilskalni, senkapi, baznīcā Dinsberģa būvētās ērģeles un Rozentāla altāra glezna. — Beidzot Mazirbe,

ši vientuļā jūras piekraste, atdalīta no cietzemes ar augstām smilšu kāpām un šaurām purva joslām, vienu aiz otras, kā pašas dabas radīti cietokšņa vaļņi. Ik dienas tur kūpēja zivju zāvētavas — reņģes un plekstes, luči un laši. — Stāvot sardzē, Lielais Kochs vēl izceļoja domās pa savām darba vietām, it kā atvadīdamies no dzimtenes dabas un ļaudīm.

Niksis — Gaujmalas zēns, dižās Vidzemes upes šalkšanas izauklēts. Apsargājot mežabrāļus Kurzemes pirti, viņš vēlreiz atmiņās izkāpaļāja pa Gaujas stāvajiem krastiem, pa senleju gravām un smilšakmeņu kraujām. Pavasari tur atnāca ar ievu ziediem, vasaras ar jasmīnu smaržu, ar laktīgalu pogošanu gaišajās naktīs. Dīvaini, šajā brīdī viņš atcerējās tikai dzidrās Vidzemes debesis un saules apmirdzētās ziedu pļavas. Neviena melna mākoņa vai smagas darba dienas, tās visas bija aizslidējušas kā žiglas ēnas vējainā laikā.

Citā paeģļu slēptuvē Jānis savās atmiņās izklaiņoja pa Rīgas ielām un parkiem. Viņš it kā vēl sajuta Brīvības bulvāra liepu ziedu smaržu, redzēja krāšņos puķu ziedus Vērmanes dārzā. Vasaras tveicē, agrās rīta stundās, kad viņš nāca mājās no jautru draugu pulka, svaigi smaržoja tikko laistītās ielas. Rudenos Rīgas dārzos un parkos dzeltenī putēņoja no kokiem vēju atrautas lapas. Tad pilsēta agrī iegrīma krēslā, bet priecīgi aizdegās ielu un namu ugunu spožums. Vērās teātru un operas durvis, pēc izrādēm ļaudis vēl satikās kafejnīcās, restorānos vai deju zālēs, baudīdami savas izcīnītās jaunās valsts brīvības prieku.

Sargi mainījās. Rudens tumsas klusumā viņi visi vēl izstaigāja savas dzimtenes gaišos ceļus. Vaivara bērības atmiņās atvizēja Daugavas ūdeņu spožums, skraidot vectēva mājās uz Kurzemes krasta. Viņš vēl dzirdēja straujās upes valodu akmeņu krācēs, zvejnieku sasaukšanas miglas naktīs un agrās rīta stundās, kad tēvs viņu silti saģērbtu paņēma līdzī laivā. Jau piecu gadu vecumā viņš citiem zēniem gribēja parādīt, cik veikli prot ar laivu laisties lejā pār krāču sliekšni. Bet ķekša likā smaile iekērās akmeņu spraugā, kāts viņu izrāva no laivas. Līdz kaklam dziļi cinīdamies ar straumi, viņš

tomēr izkūņojās no baltajām putām. Tagad tā likās tikai skaista bērņības rotaļa.

Mežabrāļi apsargāja viens otru, līdz pēdējais vīrs bija izsutinājies uz karstās lāvas, nomazgājis izsvīdušo miesu, izmielojies ar kurzemnieces ceptiem sklandu raušiem. Rīts vairs nebija tālu, kad Pulkvedis sveces gaismā aiz nosepta loga lasīja atvadu vārdus no melnas grāmatīņas:

„Mana dvēsele ir starp lauvām, es guļu starp cilvēku bērņiem kā starp liesmām. Viņu zobi ir šķēpi un bultas, un viņu mēle ass zobins. Tiem ir tāds niknums kā čūskas dzelons, kā kurlai odzei. Jo redzi, tie glūn uz manu dvēseli, vareni sapulcējas pret mani, lai gan neesmu grēkojis, nedz noziedzies, ak kungs! — Mana sirds ir droša, Dievs, mana sirds ir droša, es dziedāšu un slavēšu. Jo tava žēlastība ir liela līdz debesīm un tava patiesība līdz padebešiem. — Tev, Dievs, es esmu apsolijs, tev es maksāšu pateicības upurus. Jo tu manu dvēseli esi izglābis no nāves, ka es priekš Dieva vaiga staigāju dzīvības gaismā — Dievs man bagātīgi parāda savu žēlastību, Dievs man liek ar prieku uzlūkot savus pretiniekus. — Es piesaukšu Dievu, to visaugsto, stipro Dievu, kas par mani visu izdarīs. — No tevis es dziedāšu, mans stiprums, jo tu, Dievs, esi mans patvērums un glābiņš bēdu dienās.”

Vīri drūmi klausījās Pulkveža ticības vārdos.

Nolejā gulēja migla, savilkusies biezām kārtām. Austrumu debesis cēlās un grimā sārta mākoņi, kā pulcēdamies jaunās dienas skrējienam. Pēdējie vīri steigā gērbās. Pie pirts durvīm Vaivars vēroja tumsas un gaismas rotaļu.

„Būs rīta vējš...” viņš nopietni teica.

Dienā migla izklīda, sāka šūpoties koku galotnes. Vaivara pareģojums piepildījās — pūta austrumu vējš.

Nikša ieraksts kabatas kalendārā pirmdien, 1945. gada 29. oktobrī: „Pēdējā izlūkošana. Viss kārtībā.”

Kara ziņotāja Jāņa piezīmēs: „Priekšpusdienā aiziet, telti nojaucot, šķirojot atstājamo nabadzību no līdzīgi ne-

mamās. Pirmā kārtā ieroči — lai varētu nošauties, ja panāktu krievu ātrlaivas. Tā daži saka, citi izrāda piekrišanu. Dienas vidū mūsu nometne ir saīnu, somu, ieroču un cilvēku jūklis. Lielais un Mazais Kochs vāra zupu pie atkal aizdegta ugunsкура. Pēdējo reizi viņi rāda savu īsto biedriskumu. Ābi viņi allaž turējušies ārpus un pāri nometnes ikdienas strīdiem. Balti tvaiki ceļas no katla, vecajā mājvietā šautā meža kuīļa gaļas smarža apņēmusi mūsu kľuso steigu, grib atsaukt īpatnējo mājīguma sajūtu, kas vienmēr bijusi ugunsкура stundās."

Vaivara atmiņās: „Nojaucām nometni, prombraucēji sadalīja palicējiem savas mantas: segas, drēbes, pārtiku un ieročus. Līdzī varēja ņemt tikai stingri noteiktu svaru. Es savu mīļo mašīnpistoli atdevu Draugam, jo man pēc noteikumiem varēja būt līdzī tikai kabatas pistole, viena granāta, viena šķēlīte maizes un pudele ar rūgtu kafiju. Vēl tika pagatavotas varenas vakariņas no vislabākīem produktiem, kas bija mūsu rīcībā. Saēdāmies īsti partizāniski. Līdzī neņemamās mantas noslēpuši, lai palicēji tās varētu viegli atrast, devāmies savā pēdējā ceļā. Visi ļoti nopietni, jo zināja, ka atgriešanās vairs nav. Agrā vakara krēslā mūsu gājiens kā tumša čūska aizlocījās caur krūmiem un ciņiem uz jūrmalas mežu. Neviens nerunāja, neviens zariņš neiebrikšķējās, jo partizāns iet klusi kā spoks."

Nikša ieraksts otrdien, 30. oktobrī plkst. 18.00: „Dodamies pēdējā gājienā līdz krastam. Lai Dievs palīdz!"

Jānis turpina: „Tad sākas gājiens, kas var būt dzīves sākums, var būt arī gals. Pa priekšu kaujas grupa, tad nastu nesēji, beigās atkal daži vīri ar ieročiem rokās. Sapieris un Lizīte — vai komisārs un sarkanarmietis — pie pirmajiem. Arī tie, kas nolēmuši dzimtenē palikt, piedalīti kaujiniekiem. — Mikla rudens novakare noklususi Kurzemes biezoknī, kas mūs sargāja ar likteņa lēmumu sešus ticības, sešus bezcerības mēnešus. Mēs vairāmies iemīt pēdas. Likumojam pa mētrājiem, brūnām skujām un lapām piebīrušo stīgas malu. Es eju, galvu nolīecis zem somas svara. Manā prātā steidzas domas. Atmiņā vecie vīri un sievas, kas pavasara naktī ar sētuvēm staigāja melnajos laukos, kas tik dzīvi palīkuši

man acu priekšā, vēroti no atvaļinājuma Ventspili uz fronti atgriežoties. Toreiz ticējām, ka mums drīz atkal būs brīva valsts, ticējām, ka rietumu sabiedrotie neļaus krieviem vien karā uzvarēt."

Liktenīgais gājiens drīz apstājās. — Kas noticis? — čukstēja balsis viena aiz otras, no vīra uz vīru. Tāpat līdz rindas pēdējam gājējam atnāca atbildes.

„Kaut kas esot noticis ar Tanti.”

„Tante pakritusi, nevarot vairs paiet.”

„Tante mokoties lielās sāpēs.”

Mežabrāļi atcerējās, ka pēdējā laikā Tante bieži sūdzējās par vēdera sāpēm, dažreiz kunkstēja un saviebusies locījās stundām ilgi.

Vīri salasījās viens pēc otra vienuviet. Uztraukti jautāja, līdzjūtīgi noskatījās. — Vai ko nelabu ieēdusi?

Tante pati zināja savu slimību. Zobus sakodusi izdvesa: „Žultsakmeņi —!”

„Un tad vēl saēdās meža kuiļa gaļu!” Lizīte jau sāka pukoties.

„Zēni, brauciet bez manis!” Tante vārgi čukstēja ar zilganām lūpām.

„To gan ne!” Sapieris stingri uzstāja. „Vai tiešām —?”

„Tālāk vairs nevaru. Es palikšu...”

„Nekur tu nepaliksi! Ja citādi ne, mēs tevi nesīsim!”

Sapieris nometās pie Tantes ceļos, sāka spēcīgi masēt viņas vēderu un pakrūti. No sievas vaigiem pamazām izzuda bālums, lūpas kļuva sārtākas, viņa uzmanīgi cēlās, ar rokām žņaugdama vidu. Tuvākie vīri attapās viņai palīdzēt, viņa sāka lēnām iet, vēl arvien klusi ievaidēdamās. Viņi atkal virzījās uz priekšu.

Pēc stundas gājiena Sapieris ar kaujas grupu meža malā sagaidīja pārējos. Tantei sāpju lēkme bija kļuvusi vieglāka, arī vīri atvilka elpu — paldies Dievam! Tuvumā šalca neredzama jūra. Mazās ostas žogu apgaismoja sarkans ugunskurs, tālāk spīguļoja zvejniekciema logu acis.

Ar rokas mājienu Sapieris saaicināja vīrus ap sevi, sadalīja grupās pēc kaujas spējām. Čukstot deva pēdējās pavēles.

„Tur — divas mājas pa kreisi — pie tām jums jābūt gataviem iebrukumam. Mēs ar Lizīti iesim tieši pie brī-

gādes vecākā. Mēs mēģināsim lietas kārtot bez trokšņa, bet ja atskanēs kaut viens šāviens, tad, ziniet, ka mūsu viltība nav izdevusies. Tad pielietosim varu. Jūs paņemsit līdz abus zvejniekus ar ģimenēm, mēs brigādes vecāko un laivu sargu. Ja šāviena nav, tad viss kārtībā. Jūs pārējie gaidiet tepat mežmalā. Kad dzirdēsit motora troksni, visi steigšus lejā pie laivām! Ja mums neizdodas, pārsteidz un izklidina — sapulcēšanās pēdējā nometnes vietā. — Un tagad, Funker, pārgriez telefona vadus!”

Tie bija skaidri, stingra virsnieka teikti vārdi. Tie deva drosmi un ticību.

Funkers nozuda tumsā, apbruņojies ar mašīnpistoli un asām knaiblēm.

Kaujas grupa aizgāja sāpus, Sapieris ar Lizīti tieši uz jūrmaļu. Mežmalā palika Tante, Sieva un nastu nesēji.

„Mēs, nastu nesēji, paliekam lapmeža ēnā,” liecina Jāņa piezīmes. „Brīvi ap mums dvaso Baltijas jūras gaisis. Atgūlies uz somas rascainā zālē, bez domām noskatos mākoņos, kas aizvilkuši debesis un zvaigznes. Nerunājam. Tapat ir zvejniekiem mājas ar nezināmiem ļaudīm.”

Vaivars: „Sievietēm un nastu nesējiem jāgaida rīkojums. Mēs tupējam kādā krūmā, ar pukstošām sirdīm gaidījām iznākumu pie zvejas vecākā.”

Ar spēcīgu kājas spērienu Lizīte atgrūda istabas durvis. Tās drebēdamas noligojās eņģēs, iekaucās un novaidēja kā sadauzīts suns. Viņam droši sekoja Sapieris, abi pārkāpa zvejnieka istabas sliekšni. Pie galda sēdēja trīs vīri. Laimīga sagadīšanās — iebrucēji tūlīt aptvēra stāvokli.

„Vai te ir brigādes vecākais?” Lizīte skarbi uzsauca krieviski, rokā šūpodams smago čekas pistoli.

Piecēlās drukns, melnmatāns vīrs. „Tas es esmu. Kas par lietu?”

Krieviski lamādamies, Lizīte veikli bēra pavēli pēc pavēles: „Tūlīt norikot izbraukšanai jūrā labāko zvejas laivu! Aizbēguši bandīti, tie jānoķer dzīvi vai beigtī! Diviem zvejniekiem tūlīt startēt motoru! Līdzī brauks pār-

ģērbta karavīru grupa. Bet mutes ciet, valsts noslēpums! Katrs lieks vārds maksās galvu! Viss rajons ir ielenkts! Kas parādīsies ārpus mājas, bez brīdinājuma tiks nošauts! — Saprotiet, velni?"

Sapieris tulkoja.

Zvejnieki bezpalīdzīgi saskatījās.

„Te ir pavēle!” Lizīte izrāva no krūšu kabatas Tantes apliecību. Dokuments bija tā salocīts, ka pārbaidētie vīri redzēja tikai čekas zīmogu. „Raksti laivu sargam rikojumu! Bet ātri, mums nav ne minūtes laika!”

Melnmatainais vīrs ar drebošiem pirkstiem rakstīja. Tad atpazās: „Bet degvielas šķūnī! Kā paņems, ja neviens nedrīkst iet laukā?”

„Ejam —!” Sapieris ar ieroci pamāja abiem zvejniekiem. „Uzvelciet kaut ko mugurā, atpakaļ vairs nenāks! Braukšana vismaz desmit stundas!”

Vīri ģērbās. Likās, viņi saprata, kas notiek, bet viņi bija neapbruņoti, vienkārši zvejnieki. Ja brigādes vecākais neprotēja, tad viņi savieba tikai sejas un norūca — vajadzēja te šovakar atnākt!...

„Tu paliec uz vietas!” Lizīte uzkliedza melnmatainajam. „Neviens nav nekā ne dzirdējis, ne redzējis! Sapрати, nolādēts?”

Pagalumā Sapieris skaļi ieklepojās. Šāviens nebija atskanējis. Tātad viss kārtībā, Lizītes viltība bija izdevusies. Pie ostas žoga sāka pulcēties tumši stāvi. Kaut kur iegrabējās rati, atskanēja cilvēku balsis, rēja suņi, bet troksnis drīz norima starp ciema ēkām. Tur spīguļoja vāji apgaismotas logu acis, it kā ar nolūku piemiegtas, lai neredzētu, kas šovakar notiek laivu ostā...

Jāņa piezīmēs atrodam pēdējās mežabrāļu pēdas Kurzemes krastā: „Mēs steidzamies tumsā pāri melnai pļavai. Ejam garām ēku siluetei, balsim un ratu troksnim. Nogriežamies pret jūru. Zinām, ka katra minūte, ko nokavējam, var mūs pārsteigt. Pāri ratu iebrauktam ceļam gar kāršu žogu, kas tikko saskatāms tumsā, tad esam augstā krastā, kas stāvu krīt lejā līdaģā. Laivu sarga kurtā uguns krāso mūs kā asinis, met spīdumu kāpu smiltis un jūrā.”

Vaivara atmiņas no liktenīgā vakara: „Tuvojoties drāšu žogam, gluži vai nobijos no stāvās krastmalas

kraujas. Kāds nāca. Apstājos un gaidīju. Lizīte. — Viss uz goda! — viņš čukstēja, purinādams no drēbēm smiltis. Abi droši devāmies pie žoga. Lizīte krieviski skaļi pavēlēja atvērt vārtus. Sargs nobijies atskrēja, atvēra ieeju, bet ne vārda nesaprata, ko Lizīte nobēra. Es pārtulkoju: tūlīt viena laiva izies jūrā! Tu nedrīksti neko ne dzirdēt, ne redzēt, ja negribi uz vietas mirt! Te ir atļauja! — Es pasniedzu pārbiedētajam sargam no Lizītes saņemto papīru. — Ēj pie uguns un stāvi tur! — Sargs tecīgi aizskrēja pie ugunskura, palika stāvot, uzgriezis mums muguru. Drīz ieradās abi svešie zvejnieki, es sapratu, kā viss kārtībā.”

Jānis: „Motorlaivas melnajos sānos redzam — „Irbīte.” Augsta un droša tā izskatās ar seklumā iebrauktu priekšgalu. Motora uzbūves logā vāja gaisma — abi zvejnieki jau priekšā, silda motoru. Lizīte, vienu roku bikšu kabatā iebāzis, otru apņēmis ieroča siksnai, stāv pie sarga un krieviski runā. Manas ausis uztver atsevišķus vārdus. Kā uzvilktas atsperes mēs tagad esam — pēc pusstundas jānāk apsargu patruļai. — Piesteidzas Sapieris, skaļi čukst: nāciet tūlīt visi! — Minūti vēlāk esam pie laivas, līdz ceļiem iebrīduši ūdenī.”

Vaivars: „Zvejnieki tūlīt ķērās pie laivas ielaišanas ūdenī. Lizīte lamājās un rīkoja, bet pats roku nepielika. Redzēdams, ka diviem grūti laivu ieogrūst, es gāju palīgā. Laivu ieogrūdām, zvejnieki sāka sildīt motoru. Es ar pistoli rokās nostājos viņiem aiz muguras un vēroju. Lizīte bija pazudis, bet drīz ieradās Sapieris, Garais un Niksis. Motors sāka strādāt, man likās, ka pasaule gāžas kopā no briesmīgā trokšņa. Tas atsitās pret stāvo krauju, ar atbalsi dubultojās. Mūsējie nāca uz laivu. Zvejnieki nolieca galvas, lai neredzētu, kas te notiek. — Gotovol — uzsaucā Lizīte. — Tas bija 1945. gada 30. oktobrī pulksten 8:15 vakarā.”

Mežabrāļi, iebrīduši ūdenī, spokaini locījās ap laivu. Likās, neviens negribēja pirmais rāpties pāri malai, pirmais pamest dzimto zemi kā bēglis un glēvulis...

Tante ar Sievu stāvēja irdenajās liedaga smiltīs. Viņas nerunāja, vēroja virus. Vai beidzot arī viņas varēs brist?

Sapieris iznāca malā. „Es jūs abas nesīšu,” viņš teica. „Vienu, tad otru —”

„Mani ne!” Tante palīdzību noraidīja, pati iebrida saltajā jūras ūdenī.

Arī Sieva atvairīja vīra līdzjūtību. Kurzemes mežos, blakus partizāniem, vienā vasarā viņa bija izaugusi no bērna par varoni, ar jaunu dzīvību zem sirds. Sieva ar lielo burtu. Pati ar saviem spēkiem viņa ierāpās augstajā zvejnieku laivā.

Tante bija smagāka un lielie zābaki pilni ar ūdeni. „Jāni, padod roku!” viņa klusi sauca.

Puisis jau bija laivā, bet apjucis teica: „Man abās rokās benzīna kannas!”

„Noliec uz grīdas!”

Jānis attapās, nosvieda degvielu traukus, pastiepa lejup abas rokas.

Viņš raksta: „Gribu palīdzēt Tantei iekāpt, taču zābaks slīd sānu slīpumā, es pakritu uz grīdas, kas smaržo asu jūras ūdens un zivju smaku. Tūlīt esmu atkal kājās, bet nu jau turpat visi reizē uzrausušies pāri smaguma noliekta laivas malai. Klupdami pār nosviestiem sāņiem, vīri ātri izvietojas kravas telpu atsegtajā daļā, nokārto brīvu vietu, kur Tantei un Sapiera sievai pagaidām piespīsties. Ar ķekšiem mēs sagriežam „Irbīti” pret jūru. Steigai par spīti acis vēl uztver ugunsкура spīdumā tik savādi sārtās kāpas smiltis, draugus, kas tur paliek, kas grib sagaidīt brīvību dzimtenei. Lizīte pienācis pludmalē. Viņš māj ar roku un sauc: — Draugi, nu jūs esat pāri! — Latvijas nakts. Rudens tumsā, bezcerībā noslikusi. Motors ieklepojas skaļāk. Nevienādie sitieni saplūst ritmiskā troksnī.”

Vaivars: „Motors iedarbojās straujāk, laiva sāka griezties nost no krasta. Es baidījos par pirmo sēkli, vai tiksim tam pāri, jo laiva bija piekrauta līdz malām. Arī zvejnieki savā starpā par to klusi bažījās. Lēni, lēni laiva pagriezās, sāka slīdēt uz jūras pusi un laimīgi pārgāja pāri sēklim, tikko jaušami paberžoties pret smilšaino dibenu. — Nezin kā lai stūrē? — savā starpā runāja zvejnieki, — mūsu kompass ir sabojājies. Viens paskatījās uz mani, bet neprazdams krieviski, ar zīmēm jautāja pēc kursa. Es, neatbildēdams ne vārda, pārņēmu stūri. Stūrēju kursu „West” pēc Nikša rokas kompassa.

Tas bija kabatas pulksteņa lielumā ar fosfora adatu un astonām debesu pusēm. Pavēlēju nodzēst arī ugunis. Atskatīdamies uz krastu, vēl redzēju laivas sardzes ugunskuru, tas apgaismoja nekustīgo sargu un ūdens malā kādu nelielu, brašu krievu staršinu — Lizīti.”

Krasts strauji attālinājās. Aizmugurē jau varēja saskatīt Pāvilstas ugunis. Jūras viļņu šalkšana noslāpēja motora troksni, tas vairs nelikās tik nodevīgi skaļš. Izbēgušie ļaudis elpu aizturējuši vēl klausījās, vai neat-skānēs šāvienu. Viņi zināja, ka palicēji šonakt pārņems no krieviem rajona sardzi...

Bet gaudoja tikai austrumu vējš.

Laiva neveikli slidēja mazliet sagāzusies.

„Jāni, sakārto somas tā, lai izlidzinās svars!” Sapieris norīkoja jaunāko puisi.

Viņa piezīmes seko dēkainajam braucienam: „Nu tikai pamānu, ka „Irbīte” noliekusies uz labajiem sāniem. Kāda bāka slidina savu gaismu ūdeņu blāvajā krēslā. Ir labi, ka motora troksnis noslāpē zvejnieku balsis: ost šturme nāk augšā! — Ja vien vētra neuznāktu, — kāds saka mūsu pulciņā. Tad viņi runā par degvielām. Laivas tanks esot vēl šodien piepildīts, arī mums pašiem divas kannas līdzī — Sārnates zvejnieka palīdzība. — Krasts izzūd tumsā. Bāka, sveicinājusi mūs pāris stundas, nodziest aiz apvāršņa. Nu tikai atceros ūdens pilnos zābakus, slapjos skarainos bikšu galus, kas sāpīgi berž manas augoņainās kājas. Sameklēju somu, zeķes.”

„Motors pukstēja, un laiva lēni slidēja uz priekšu,” turpina Vaivars. „Pazuda sardzes ugunis, arī Pāvilstas bāka, ap mums bija jūra un nakts. Vējš, kas slēpās aiz krasta kraujas un mežiem, tagad lika sevi manīt. Kā jau to biju paredzējis, tas bija rītenis. Zvejniekiem nemamot, ar kāju viegli pabīdīju propellera regulētāju, lai tas vairāk ķertu ūdeni. Gaita tikko jaušami pieauga. Tā atkārtotju vairākas reizes, ar ātrumu biju apmierināts. — Vējš sāka vilkt stingrāk, jūrā cēlās viļņi. Vairākas reizes skaļi krieviski jautāju, ko saka radio. Zvejniekiem bija iespaids, ka mēs tiešām kaut ko meklējam.

Rēķinādamies ar varbūtēju pakalīdzānos, mainīju kursu uz „West-Nord-West,” ar to novirzīdamies no taisnās līnijas — Jūrkalne — Gotlandes dienvidu gals. — Viļņu galotnes slastījās ap laivu kā balti zvēri. Taču vējš un viļņi bija no muguras, mēs tīkām daudz ātrāk uz priekšu. Zvejnieki atregulēja propelleri, taupīdami motoru, jo viņi baidījās, ka mēs netikšot pret vēju atpakaļ. — Ap pulksten diviem naktī bija jau vētra. Lielākā biedru daļa smagi maksāja nodevas jūrai, pārējie mocījās ar ūdens smelšanu, jo valstoties laivai bija pagājušas vajā pāris šūves. Nepārtraukti darbināja rokas sūkni un smēla ar spaini. Ūdens pieplūdumu varēja vērtēt uz pāris simts litriem stundā. Laiva bija veca, visu kara laiku pie tās nebija nekas pielabots. Mūsu stāvoklis bija drūms. Šo ūdeni mēs vēl varējām izsmelt, ja vien neradīšies jaunas sūces.”

Vaivars atdeva stūri vecākajam zvejniekam, lai apspriestos ar grupas vadītāju. Sapieris, Niksis un Andžs gulēja laivas priekšgalā ietinušies seņās, vēroja mirzdošo armijas busoles adatu. Tas bija jūtīgs, precīzs instruments. Niksis to bija iznēsājis līdzī visās frontēs. Drīz vien svārstīgais rādītājs viņus brīdināja — laiva griezās uz Ventspils pusi.

„Kurs nepareizs,” Vaivars krieviski uzblāva.

„Mūsu instrumenti rāda pareizi!” vīri uztraukti atsaucās.

Vaivars pārņēma atkal stūres vadību.

Abi nolauptie zvejnieki kļuva arvien nemierīgāki. Laikam saprata, kādā lomā iekrituši.

„Mums nav tik daudz degvielu, lai tādā laikā atgrieztos!” viņi mēģināja protestēt.

„Mums ir rezerves!” Vaivars asi atbildēja — kā dažkārt krievu komisārs.

„Vai nebūtu laiks abiem zināt, kas esam un kur braucam?” Sapieris jautāja Niksim. To dzirdēja arī Andžs.

„Pieliec viņiem pistoli pie deguna, un laivai kurss būs pareizs!” viņš deva padomu.

Ar slapjām rokām turēdamies pie motora būdas, Sapieris aizgrīļojās pie zvejniekiem. „Onkul, vai tu pazīsti šo?” viņš pacēla pistoli pret vecākā seju.

Nabaga vīri, vai viņi to pazīst? Ar ieročiem viņi bija

sadzīti kopā, visu vasaru viņiem bija draudēts ar nāves sodiem, ja atbalstīs nacionālos partizānus. Un te viņi bija, abi vīri pēkšņi saprata.

„Jā, kungs, pazīstul!” vecākais padevās.

— Kungs —? Vaivaram bija grūti novaldīt smaīdu tik nopietnā brīdī.

„Vai zini, ko tu ved?” Sapiēris pratināja. „Mēs esam latviešu partizāni un braucam uz Zviedriju, saprati?”

„Jā, kungs!”

„Tad arī ziniet, ja mēģināsīt mainīt kursu vai kaut ko sabojāt, lode būs ribās! Motors nedrīkst apstāties! Skaidrs?”

„Jā, kungs!”

„Gotlandē mēs jūs atlaidisim, varēsīt braukt atpakaļ.”

„Jābrauc jau būs,” vecākais sadrūmis teica, „bet kas mūs mājās sagaidīs?”

„Jūs neesat vainīgi, jūs esat piespiesti ar varu, to zina arī čekal!”

„Zina vai nezina, bet ko viņi dara, to arī jūs zināt. Bet ko nu vairs. Kad jābrauc, jābrauc. Ja vien neuznāk vētra.”

„Es jau tūlīt sapratu, kas jūs esat,” jaunākais atzinās. „Būtu kaut ko pačukstējuši, es būtu taisījies līdzī pa licējos...”

„No nāves bēgot, nekādas taisīšanās nevajaga!” Sapiēris atbildēja.

„Mēs, kungs, klausām, ko mums liek,” zvejnieks pazemīgi teica. „Paprasiet savam krievu biedram!”

Vaivars pasmejās: „Runā vien latviski, arī es neesmu nekāds krievs!”

Zvejnieks apjuka, kā nokaunējies nolieca galvu un murmināja: „To gan es noturēju par isto...”

„Un dariet visu iespējamo, lai mēs ātrāk sasniegtu Gotlandi!” Sapiēris rīkoja. „Ja krievi mūs panāks, mēs cīnīsimies. Ja vairs nespēsīm, laivu uzspridzināsim. Aiz būdas stāv sagatavoti pieci kilogrami dinamīta...”

Vaivara atmiņas: „Grūta bija šī nakts. Vējš auroja, un viņi cēlās viens lielāks par otru. Motors strādāja lēni, taču vējš un viņi mūs dzina strauji uz priekšu. Vajadzēja tikai uzmanīt, lai laiva neiziet no kursa un viņi nesit no sāniem. — Tad pēkšņi no motora atskanēja

troksnis, tas sāka rīstīties. Bija nolūzusi galvas skrūve. To kaut kā sasēja ar stiepuli, motors tomēr gāja. Nožēloju, ka biju pagriezis propelleru dziļāk, tā vecajam „Bolinderam” pavairodams slodzi. — Uzausa pelēks, drūms rīts. Vējš pieturējās, bet viļņu spiediens vairs nepalielinājās. Kaut kur rūca lidmašīna, bet mēs to neredzējām. Kad kļuva gaišs, manijām tālu dienvidos un austrumos dūmus, taču tie mums netuvojās.”

Jāņa piezīmes: „Rīta pusē viļņiem baltas muguras, tās paātrina laivas gaitu. Ar bažām gaidītā vētra pagaisusi. Sprāgs ceļa vējš, kā tuksnesis plaši ūdeņi. — Pulkstenis seši. Nu dzimtenē palikušiem pēdējais laiks iet atpakaļ biezoknī. Nu mūsu bēgšana atklāta. — Vai panāks? — Pelēka no jūras ceļas oktobra pēdējā diena. — Pusceļam laikam jau pāri, mēs spriežam. Kārās acis jau grib meklēt rietumu apvāršņus, kur tikai viļņi kustas zem svina debesīm. Laiva dod ūdeni. Septiņos motors sāk rīstīties, nav vairs apgriezīenu skaita. Lēni, pavisam lēni mēs ligojam pret rietumiem. Kļūstam nepacietīgi. Dienvidu debesis atsedzas, nostāj nakts brāzma, norimst jūra. Saule! — Dūmi dienvidos! — Visu acis reizē veras norādītajā virzienā. Es pakāpjos uz kabīnes jumta, notveru tos tālskatā. Masti drīz parādās, tad pats kuģis — kursā uz ziemeļiem. Nav jābaidās no vientuļa preču tvaikoņa. Droši, ka tas mūs neredz lēzenajos viļņos.”

Vaivars: „Vējš rima, viļņi plaka acīm redzot. Mākoņi klīda, ap mums izšķīlās spoža, skaista diena. Gaidijām Gotlandi, bet tā negribēja rādīties. Laivas motors vāji pukstēja, mēs tikko kuldāmies uz priekšu. Prāti kļuva nemierīgi.”

Jānis: „Brīnumaina diena. Nosviežam mēteļus, svārkus. Lielais Kochs tad daļa nometnē sagatavoto ceļa maizi. Retais panem. Ārī es ilgi un negribīgi košļāju sauso riecīnu. Kāds grib krastu ieraudzīt pirmais, bet vien saules apspīdēta mākoņu mala tur ceļas no jūras ziluma. Hansis un Ātamans saknupuši pār somām, viņu sejās jūras slimība iezīmējusi dzeltenu, apatisku vienalīdzību. Viņi mēģina noslēpt to pelēkajās karavīru segās, paši no aukstuma drebēdami, kaut saule silda ar vasaras siltumu. Gulējis neviens nav. Es pat iesnauudies neesmu.

Zeme! — Neatceros, kurš pirmais to ieraudzīja. Var-

būt vairāk sacīja nojauta, ne nogurušās acis. Bet nu visi var pārliecināties lielajā tālskatā: rietumos no jūras ceļas brīvās Zviedrijas tāli zilais krasts. Zviedrija! Pat jūras slimības vienaldzību tā aizdzen, rūpīgāk, uzmanīgāk liek vērot jūru. Vēl var panākt!”

Vaivars: „Ap pulksten pus diviem tomēr pamaniņām zemi. Tas bija neizsakāms prieka sauciens — zeme! Arī man kā akmens novēlās no sirds. Jāatzīstas, ka es ne pārāk paļāvos uz sevi, vienīgi ticēju, ka Zviedrijai garām aizbraukt nevaram. — Zeme bija gan redzama, bet ne sasniegta. Ar visu prieku man sirdi negribēja rimties bažas. Motors kļuva arvien gausāks, ūdens izsmelšana no laivas arvien grūtāka, bet „Nord-West” soliņa atkal vētru. Tur cēlās tumši mākoņi un strauji izplatījās pār visu apkārtni. Klusums pirms vētras, jo mūsu motors pašreizējā stāvoklī nav spējīgs pretoties ne vismazākam vējam. Kaut jel ātrāk varētu piekļūt tuvāk zemei un paglābties aizvējā!”

Jānis: „Lēni „Irbīte” slid garajos viļņos. Arvien jaunas pakalnes parādās, drīz priežu mežu loks apņem visu rietumu apvāršni. Tālskatā var atšķirt mājas, atsedzas līcis, kurā jābūt kādai pilsētai, vismaz lielam zvejnieku ciemam. Krasta tuvumā ūdeņi ir gludi — kā zaļgans teikas spoguļis.”

Vaivars: „Bet mums laimējās vēlreiz. Tuvodamies krastam, kas tagad bija labi saredzams, pamaniņām pa kreisi mazu, baltu motorlaiviņu. Mainīju kursu taisni uz to. Pie stūres stāvēja zvejnieks, pīpi kūpinādams. Mēs nedrīkstējām motoru apturēt, baidījāmies, vai spēsim to iedarbināt. Tāpat braucot sākām kliegt un visādās valodās zvejniekam jautāt, kas šī par zemi? Viņš veikli pievadīja savu laivu mums klāt. Es norādīju ar roku uz krastu un jautāju — Gotland? Viņš kaut ko gari nobēra savā dziedošajā valodā, un lai gan mēs nesapratām ne vārda, visiem kļuva skaidrs — Gotlande! — Mēs turpinājām ceļu, bet zvejnieks acīm redzot kaut ko no mums vēl vēlējās. Beidzot sapratām, viņš jautāja, vai mums vēl nav spirta. Papurinājām galvas, tad viņš atstājās. — Tagad redzējām jau vairākas laivas nākot no krasta, no viena punkta. Sapratu, ka tur vajadzētu būt kādai zvejnieku ostiņai, tādēļ stūrēju tieši turp. Mēs vairs ne-

tuvojamies nevienam zvejniekam, jo sarunāties nevārējām tā kā tā. Viens, otrs gan piebrauca un apskatīja mūs ar neslēptu ziņkāri, smaidīja un norādīja ar roku, it kā likdami saprast, ka tur ir osta.

Likās, nekādas briesmas vairs nedraud. Sapieris pavēlēja samest jūrā ieročus. Pats paņēma no laivas dibena savu mašīnpistoli un uzlūkoja to ar savādi satīngušu seju, tad noskūpstīja auksto metālu un neskatoties pārļaida to pāri laivas malai. — Hansis lēni izārdīja savu mašīnpistoli, katru daļu rūpīgi apskatīja, it kā pārbaudīdams, vai tās ir kārtībā, tad vienu pēc otras iesvieda jūrā. Viņš izskatījās pavisam muļķīgs, pirmo reizi bez ieroča. — Dunguriņš, kuram vienmēr mazliet atkārs mītrā apakšlūpa, pablenza uz Sapieri, tad arī viņa ierocis ielidoja jūrā. Pats apatiski nolieca galvu un turpināja mocīties ar jūras slimību. Arī Andžs iemeta pāris granātas un savu mašīnpistoli. — Riksis vēlējās vēlreiz izšaut, lai gan Sapieris tam nepiekrīta. Viņš iebēra jūrā īsu šāviņu kārtu un ļāva ierocim izslidēt no rokām. Tā visi mūsu ieroči nogrima.”

Jānis: „Atšūpojusi brīvībā, jūra paņem mūsu mašīnpistoles, nodrīskātos formas tērpus. Arī mana „laiviņa,” partizāna sviedru nolīpušām malām, paliek ūdenī līgojam. Liekas, ka krūtis grib dziļi elpot brīvības gaisu. Mēs skatāmies atpakaļ, skatāmies uz augošajām ēkām liča malā.

Pa kreisi no mūsu ceļa paliek zemas, brūnas saliņas ar sausumā izvilktām zvejas laivām un būdām, mazām kā leļļu namiņi. Laikam zivju žāvētavas, domājam. Āiz tām līcis atkal pašķiras plats un dziļš savā ielokā. Labajā pusē garš zvejnieku ostas dambis ar bāku un laivu mastiem aiz tā. — Zvejnieku laivas, baltas un tīras kā jachtas, parādās priekšā. Retais saka kādu vārdu. Mēs minam savu likteni. Vai mūs uzskatīs par politiskiem bēgļiem? Vai oficiāli nemēģinās pierādīt, ka karavīri esam bijuši un kā vācu tērpu nēsātāji izdodami atpakaļ? Mēs minam saraustītās sarunās to, kas mūs sagaida. Kā izbeigt šo spriedelēšanu gribēdama, Tante saka: Vai nu mūs izdos? Labāk Zviedrijas cietumā nekā brīvībā pie krieviem! —”

Vaivars: „Visi mani biedri bija manā priekšā kā uz delnas. Domāju, tādi kā šobrīd mēs nekad vairs nebūsim. Tagad mūs saista vienas briesmas, tagad mēs gatavi stāvēt un krist viens par otru. Vai tā būs vēl rītu? Mēs iziesim jaunā dzīvē, mums katram radīsies savi centieni, savi mērķi, mēs atsvešināsimies un varbūt pazudīsim viens otram. Es vēlreiz atskatījos uz saviem biedriem, man šķita, ka kaut kas mani raud. Raud rūgtas šķiršanās asaras. Visi viņi bija mīļi un varonīgi puisi, katrs darīja visu, lai glābtu savus biedrus un tautas brāļus. — Laivas priekšgalā stāvēja Niksis un skatījās uz tuvo krastu. Šis vīrs kautrīgi atzinās, ka viņam esot baīl no jūras. Tas mani pārsteidza. Leitnants, Sapiera labā roka! Viņš bija karavīrs, kas acis nepamiršķināja, lodēm svilpojot gar ausīm, kas mierīgi un nosvērti šāva isām, isām kārtām un tikai uz drošu mērķi. Viņa lodes vienmēr labi „sēdēja.“ Tur bija vienmēr darbīgais un noslēpumainais Andžs. Ista jaunuma viņā nebija nemaz, viss viņš dega kalpot dzimtenei. Viņš ir skrādījis pa Latvijas mežiem vairāk nekā jebkurš. Vienīgi viņš nekad nav rēķinājies ar citiem, viņa idejas pildot, ir liets par daudz asiņu. Andžs bija absolūts ateists, bet tagad atzinās, ka Jūrkalnes gājienā arī viņš esot lūdzis Dievu. Viņš vienmēr uzsvēra, ka cilvēki un viņu likteņi viņam esot vienaldzīgi, taču par biedriem un savu lietu viņš stāvēja un krita. Viņa lielā lieta bija cīņa pret boļševismu, par tēvuzemi. Arī šobrīd viņš vedā pāri jūrai domu cīnīties par Latvijas brīvību arī no šī krasta. — Un Jānītis! Pacietīgi un ar lielu izturību viņš ir gājis soli ar pārējiem biedriem, nesūdzēdamies un nelūgdams palīdzību. Savu vietu viņš ir aizpildījis, cik labi vien mācēdams. — Hansis, šis dūšīgais vācu biedrs un laikam jocīgākais pavārs pasaulē! Man šajā brīdī nāk prātā, ka ēdienu gatavojot viņš visu gribēja izdarīt pilnīgi. Piemēram, no rudzu miltiem vārot biezputru, viņš konstatēja, ka nav vairs sāls. Tomēr, lai iznāktu arī mērce, viņš sāls kulīti izmazgāja un tajā ūdenī iekūla nedaudz milta. Tagad bija rudzu milta biezputra bez sāls, bet mērce ar sāli. — Vērojot biedrus, es noņēmu cepuri, kurā man glabājās neliels Latvijas karodziņš un piestiprināju to laivas mastā. Ikviens mēs

karogu uzlūkojām ar savādām jūtām. Visi zinājām, ka šīs dārgās krāsas ir iznēsātas pa mežiem un purviem, cauri ciņu ugunīm un baiļu naktīm, lai atvestu ar tām pasaulei ziņu, ka Latvija vēl nav mirusi, ka ir vēl vīri, kas ar šo karogu sirdi cīnās pret varmākām, par savu zemi."

Jānis: „Latvijas karogs lēni paceļas „Irbītes” mastā. Asinis mazgāts, asinis nenogremdējams. Nu tas plivo pār trimdniekiem, kam lielo tautu laupīšanas kāres izraisītais karš atņēmis dzimteni un to, kas reiz šķīta neatņemams."

Laivas motors elsa arvien smagāk, kā tādā skrējienā līdz nāvei pārgurušā ievainota karavīra sirds. Bez viņu pretestības, Vaivara roku vadīta, „Irbīte” tomēr lēni vilkās uz priekšu. No ostas mola atdalījās motorlaiva, ar slaidu loku, jautri pukstēdama steidzās bēgļiem pretī. Kāds vīrs, kājās piecēlies, māja ar rokām, rādīja viņiem ceļu, brīdināja no zemūdens klintīm. Uz krasta bija sapulcējušies cilvēki, kaut ko sauca svešā valodā, plātījās ar rokām, rādīdami uz šaurajiem ostas vārtiem. Tieši ieejā laivas motors aizsmacis norisījās un apklusā. Taču „Irbīte” vēl slidēja uz priekšu, smagi šūpodamās piegūla ar melnajiem sāniem pie zaļganā ūdens apskalotā koka krasta.

Pēdējais ieraksts Nikša kabatas kalendārā trešdien, 1945. gada 31. oktobrī: „Plkst. 16.46 izkāpjām Gotlandē. Paldies Dievam, esam glābti!"

Austrumu vējš viņus bija iedzinis mazajā zvejnieku ostā Ljuārn.

Pirmais uz mola izlēca Sapieris, bēgļu grupas vadītājs. Viņam sekoja Sieva un Tante, vēl arvien atteikdamās no palīdzības, tad pārējie jūras slimības izmocītie mežabrāļi. Melnais Žanis palika pēdējais, noņēma no laivas masta mazo Latvijas karogu, svinīgi atdeva Vaivaram kā pateicības zīmi.

Svešās zemes vējš to plivināja viņa rokās kā asiņainu dzimtenes ziedu.

Pēdējie ieraksti mežabrāļu saglabātajās piezīmēs.

Vaivars: „Tikai daudz vēlāk saņēmām ziņas, ka varonīgie biedri noturējušies krastā līdz 31. oktobra plkst. 4.00 rītā. Vispirms viņi klusi novākuši vairākas patruļas, vēlāk arī virsnieku, kas nācis pārbaudīt, kādēļ tās neatgriežas. Pēc pusnaktis nākusi atkal krievu grupa, bet vienam laimējies izbēgt. Ap plkst. 2.00 nākuši daudz, sākusies liela šaudīšanās. Mūsu draugi viņus tomēr padzinuši no jūrmalas. Ap plkst. 4.00 viņi ieņēmuši labas pozīcijas aiz Jūrkalnes uz Pāvilstas pusi, tur sagaidījuši atkal vienu krievu grupu. Tā pretestību nebija gaidījusi, gājusi kolonnā un dabūjusi briesmīgu pērienu. Arī Sārnates pusē krievi sākuši šaudīties un laiduši gaisā raķetes. No tām sprieduši, ka uzbrukumu gatavo no divām pusēm, tādēļ sākuši atiet. Jau tālu mežā izdzirduši varenu šaušamu Jūrkalnē, tur krievi izcīnījuši kauju paši ar sevi. Viss notikušais atklājies tikai otrā dienā. Norīkota mums pakalodzišanās. Krievi runājuši, ka milzīga partizānu vienība, ap 500 cilvēku, uzbrukusi Pāvilstai, bet visi iznīcināti...”

Mazais Kochs: „Vēlāk Zviedrijā uzzinājām, ka mūsu draugi 1946. gada janvārī krituši, aizstāvoties ielenktā bunkurā. Vienam laimējies izbēgt un nonākt Rietumvācijā, otrs sašauts abās kājās un sagūstīts. Pārējie krituši. — Abus pārvedējus zvejniekus zviedri izklaušināja, pēc dažām dienām viņi aizbrauca atpakaļ. Dzirdējām, ka viena ģimene izsūtīta. Mēs esam dārgi atpirkti.”

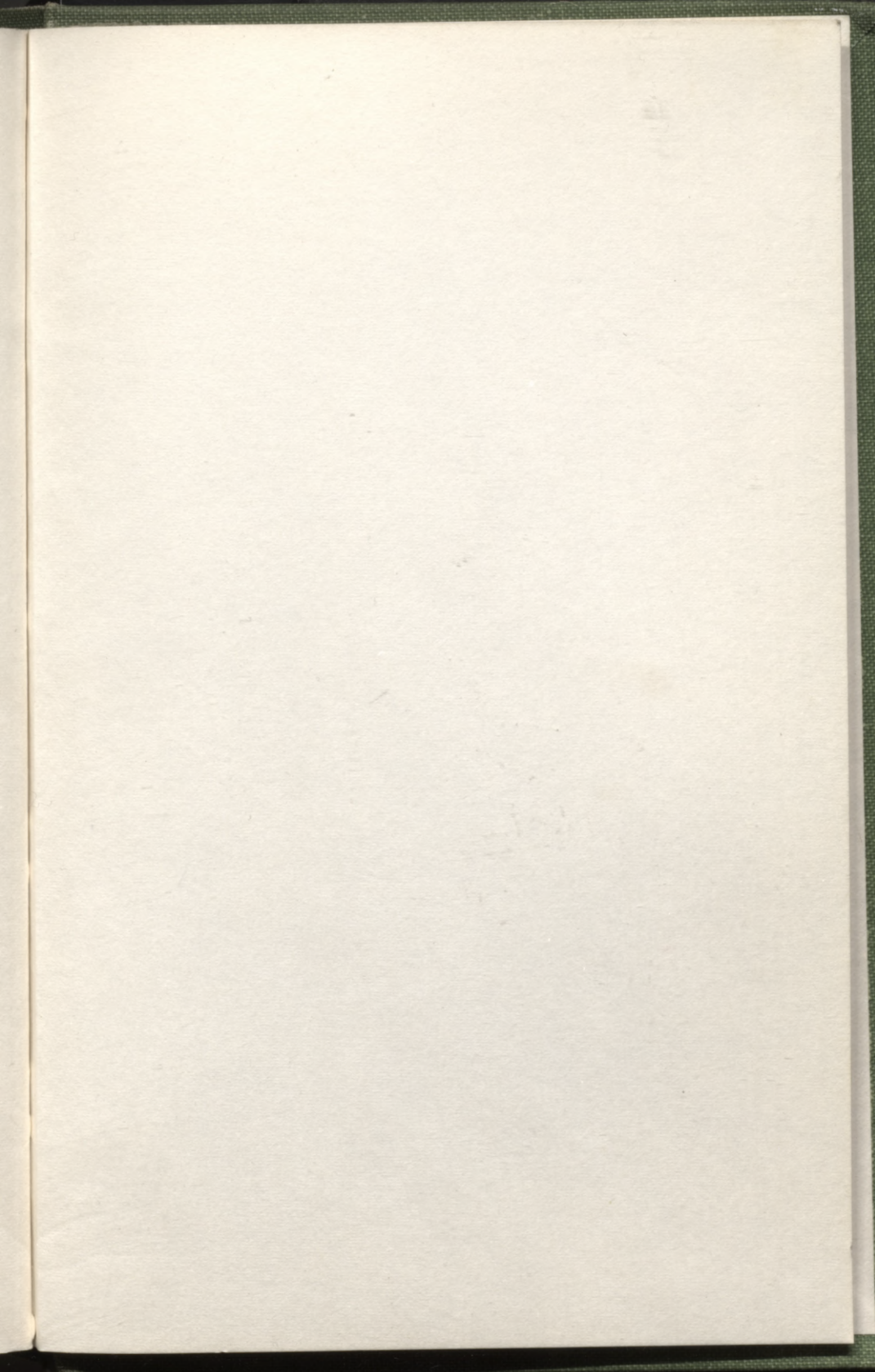
AUTORA PIEZĪMES

Latvju Enciklopēdijā par latviešu partizāniem pēc Otrā pasaules kara atrodam tikai vienu teikumu: „Par latviešu partizānu darbību 1944. gada 2. pusē un vēlāk okupētā Latvijā nekādu pietiekami pārbaudāmu ziņu nav.”

Divdesmit gadu laikā, dzīvojot Zviedrijā, esmu bieži sastapis šī romāna varoņus: Tanti, Jāni, Niksi, Melno Žani, Lielo un Mazo Kochus. Pārējie izklīduši tālākā

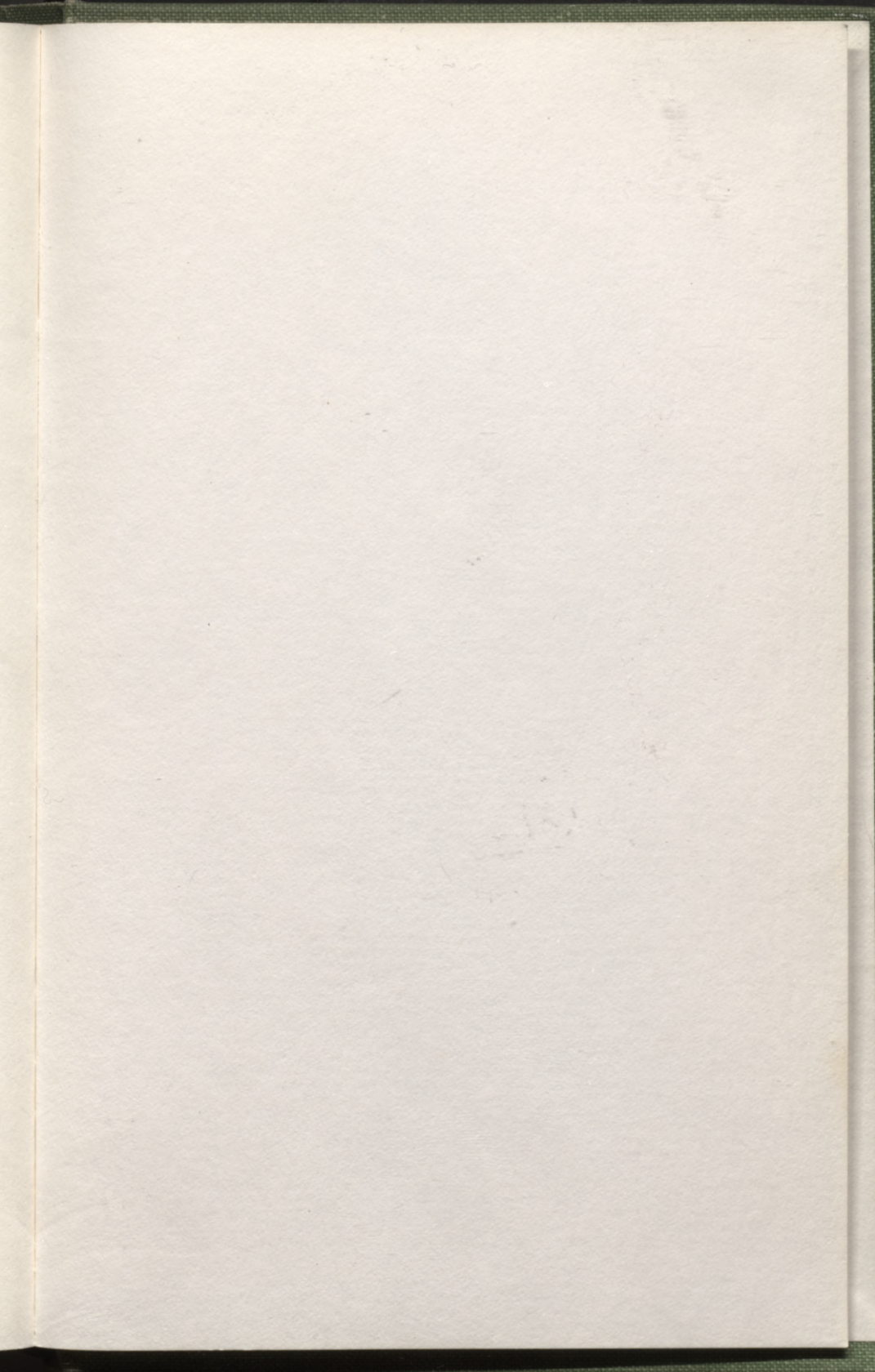
emigrācijā. Ar Vaivaru esmu sarakstījis, viņš dzīvo Kanadā. Esmu dzirdējis visu viņu piedzīvojumu stāstus, izmantojis rakstītās piezīmes. Šos materiālus vēlējās iegūt arī Otrā pasaules kara vēstures rakstītāji, bet izbēgušie partizāni nevarēja tos dot, jo vēl arvien ir bīstami publicēt Latvijā palikušo mežabrāļu atbalstītāju vārdus un māju nosaukumus. Literāram darbam ir lielas iespējas. Ātsevišķus notikumus vai partizānu dzīves apstākļus esmu citējis izlases veidā no rakstītām liecībām, bet literārie tēlojumi un dialogi ir brīvi radīti pēc mežabrāļu atmiņu stāstiem.

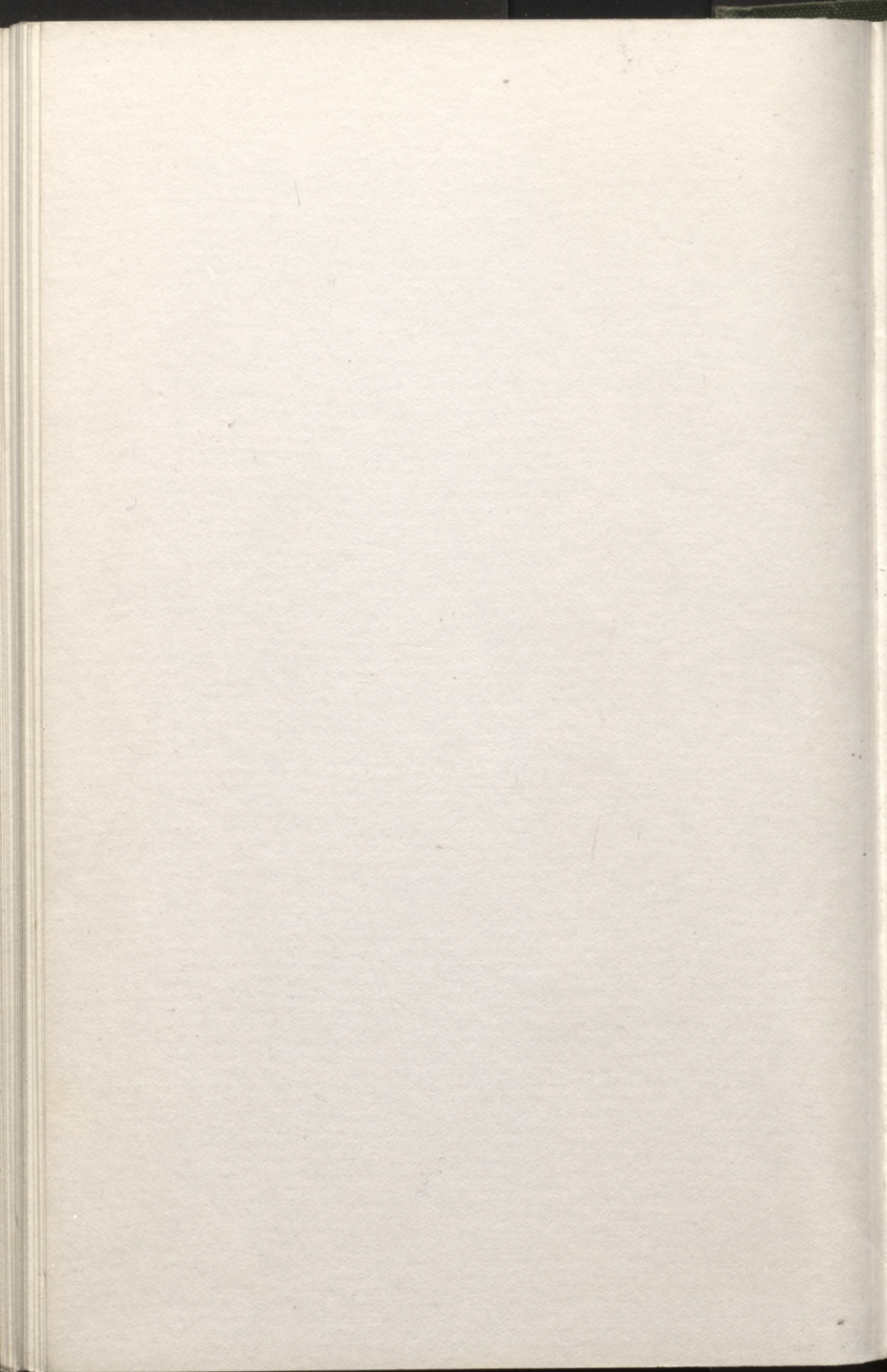
Zviedrijā, 1972. gada novembrī.

... of ... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

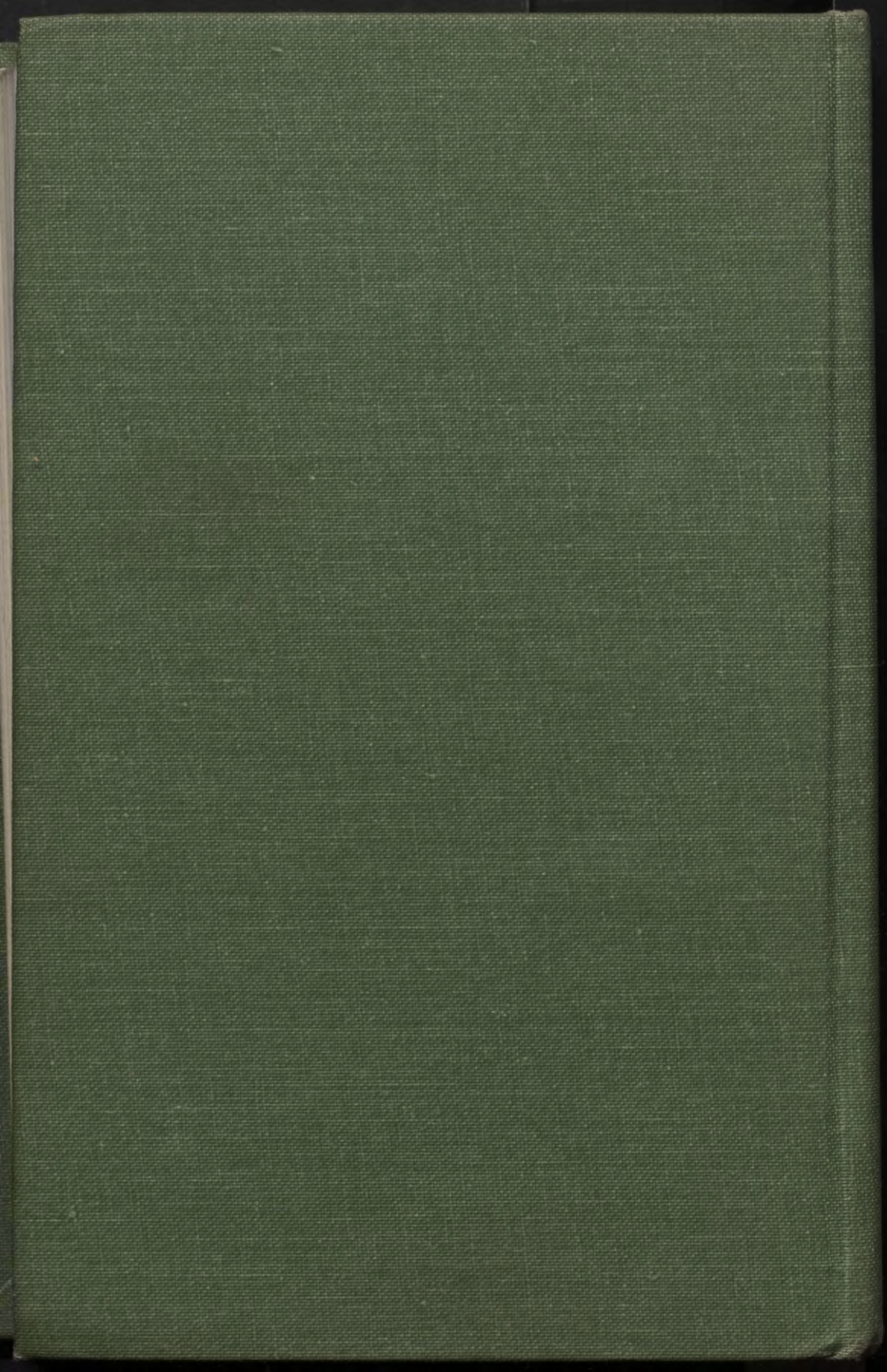

32.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307027983

**ALFREDS
DZIĻUMS**

Vāku zīmējis
GVIDO BRŪVERIS

**KURZEMES
SIRDS
VĒL
DZIVA**